

**KOBİGEL- KOBİ GELİŞİM
DESTEK PROGRAMI
“2017-1 PROJE TEKLİF ÇAĞRISI”
NİHAİ DEĞERLENDİRME RAPORU
ÖZET**

**Bilgi Yönetimi ve
Karar Destek Dairesi Başkanlığı
2021 Ankara**

KOBİGEL KOBİ Gelişim Destek Programı 2017-1 Proje Teklif Çağrısı

“Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ’lerin Payının Arttırılması”

- İhracat Kapasitesinin Arttırılması ve Yeni Pazarlara Açılım Konusu
- Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Üretim ve İhracattaki Ağırlığının Arttırılması Konusu

Değerlendiriciler:

Hale ÖZYÜREK (Yazar)

Kübra ALTUNAY (Yazar)

Kazim GENÇ (Editör)

Rapor Tarihi: 14 Aralık 2021

Rapor No: 2021 / 01

T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
Bilgi Yönetimi ve Karar Destek Dairesi Başkanlığı
İzleme, Değerlendirme ve Analiz Müdürlüğü

Hacı Bayram Mah. İstanbul Cad.No: 32 06050 Ulus / Altındağ / ANKARA

izlemedegerlendirme@kosgeb.gov.tr

Tel: 0 312 595 28 00

Faks: 0 312 368 07 15

Tüm hakları KOSGEB’e aittir. Bu yayındaki bilgiler ancak kaynak gösterilmek suretiyle kullanılabilir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR VE SİMGELER	ii
TABLO LİSTESİ	iii
GRAFİK LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
KUTU LİSTESİ	vi
A. YÖNETİCİ ÖZETİ	7
B. GİRİŞ	16
1. Amaç ve Kapsam.....	16
2. İhracat.....	18
a. KOBİ'ler ve İhracat.....	18
b. Teknoloji Sınıflaması.....	21
c. Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Ekonomi Açısından Önemi.....	23
3. Destek Programına İlişkin Bilgiler.....	28
a. KOBİGEL'in Uygulamasına İlişkin Detaylar.....	31
b. Değerlendirilen Proje Teklif Çağrısına İlişkin Detaylar.....	40
c. Revizyonlar.....	43
d. Literatür Tarama.....	47
4. Destek Programının Uygulama Döneminde Ülkedeki Makroekonomik Durum.....	79
C. DEĞERLENDİRMENİN YÖNTEMİ	85
1. Değerlendirme Kriterleri ve Değerlendirme Soruları.....	85
2. Veri Toplama ve Analiz Yöntemlerine İlişkin Bilgiler.....	85
3. Kısıt ve Varsayımlar.....	89
D. DEĞERLENDİRME BULGULARI	90
1. Doküman İncelemesi ve Literatür Taramasına İlişkin Bulgular.....	90
a. Makro Politika Dokümanlarının İncelenmesi.....	90
b. KOBİGEL Mevzuatının İncelenmesi.....	90
c. Literatür Taraması.....	91
2. Veri Analizine İlişkin Bulgular.....	93
a. KOSGEB İdari Kayıtlarının Analizi.....	93
b. Diğer Kurum/Kuruluşların İdari Kayıtlarının Analizi.....	112
c. Anket.....	127
d. Görüşme (Mülakat).....	148
3. İyi Uygulama Örnekleri.....	149
4. Değerlendirme Sorularının Cevapları.....	155
E. SONUÇ VE ÖNERİLER	170
1. Sonuçlar.....	170
2. Çıkarılan Dersler ve Öneriler.....	183
EKLER	184
KAYNAKÇA	185

KISALTMALAR VE SİMGELER

AB	: Avrupa Birliği
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
BYKD	: Bilgi Yönetimi ve Karar Destek Dairesi Başkanlığı
EUROSTAT	: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi - European Community Statistical Office
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
ISIC	: Tüm Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması - International Standard Industrial Classification
İDR	: İşletme Değerlendirme Raporu
İşGEM	: İş Geliştirme Merkezi
KIS	: Bilgi Yoğun Sektörler - Knowledge Intensive Sectors
KBS	: KOBİ Bilgi Sistemi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NACE	: Avrupa Topluluğuında Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması - Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne
OECD	: İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı – Organisation for Economic Co-operation and Development
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SÖİK	: Sevk Öncesi İhracat Kredisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TSB	: Tasarımdan Sorumlu Birim
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK EXİMBANK	: Türkiye İhracat Kredi Bankası A.ř.
\$	: Amerikan Doları
€	: Avro
£	: İngiliz Sterlini
₺	: Türk Lirası

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 - Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret.....	19
Tablo 2 - Bilgi Yoğun Sektörler	22
Tablo 3 - İmalat Sanayinde Doğan Girişimlerin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı.....	24
Tablo 4 - İmalat Sanayi Girişimlerinin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı.....	25
Tablo 5 - Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti	26
Tablo 6 - İmalat Sanayi KOBİ'lerinde İhracat ve İthalat	28
Tablo 7 - KOBİGEL Çağrı Konuları.....	30
Tablo 8 - Yıllara Göre Destek Unsurları, Miktarları ve Oranları	35
Tablo 9 - Değerlendirilen Çağrıya İlişkin Proje Gider Grupları ve Üst Limitleri	42
Tablo 10 - Program ve Uygulama Esasları Revizyonları	44
Tablo 11 - Yürütücü Kurum/Kuruluşlar Bazında Destek Programları	48
Tablo 12 - Yurt Dışı Destek Programları	66
Tablo 13 - Yurt İçi Değerlendirme Çalışmaları.....	75
Tablo 14 - 2017-1 Çağrısına İlişkin Genel İstatistikler.....	94
Tablo 15 - İhracat ve Teknoloji Konularına İlişkin Genel İstatistikler	96
Tablo 16 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı - İhracat Konusu	98
Tablo 17 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı - Teknoloji Konusu.....	99
Tablo 18 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Bölgelere Göre Dağılımı.....	100
Tablo 19 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı.....	101
Tablo 20 - Desteklenen İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı	101
Tablo 21 - Destek Türlerine Göre Destek Tutarının Dağılımı.....	102
Tablo 22 - Geri Ödemesiz Makine Desteği & Diğer Desteklerden Faydalanma.....	103
Tablo 23 - Personel Desteği Onaylanma ve Gerçekleşme Durumları.....	104
Tablo 24 - Gider Türlerine Göre Kurul Tarafından Uygun Görülen Destek Tutarları.....	106
Tablo 25 - Kurul Sonuç Kararları	107
Tablo 26 - Alınan Puanlara Göre Kurul Sonuç Kararları.....	107
Tablo 27 - İlk Kurul Kararlarının Bölgelere Göre Dağılımı - İhracat	108
Tablo 28 - İlk Kurul Kararlarının Bölgelere Göre Dağılımı - Teknoloji.....	109
Tablo 29 - Kurul Tarihleri İle İlk Ödemeler Arasında Geçen Süreler.....	110
Tablo 30 - Kurul Tarihleri İle İlk Destek Ödemeleri Arasında Geçen Süreler	110
Tablo 31 - Talep Edilen Revizyonların Konularına Göre Dağılımı.....	110
Tablo 32 - Desteklenen İşletmelerin Diğer Desteklerden Faydalanma Durumu	111
Tablo 33 - İhracata Başlayan İşletmelerin Kıyaslanması - İhracat Konusu	114
Tablo 34 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - İhracat Konusu	115

Tablo 35 - İhracata Başlayan İşletmelerin Kıyaslanması - Teknoloji Konusu.....	117
Tablo 36 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - Teknoloji Konusu....	118
Tablo 37 - Patent/Faydalı Model Durumları - İhracat Konusu.....	122
Tablo 38 - Patent/Faydalı Model Durumları - Teknoloji Konusu	122
Tablo 39 - Eşleştirme Amacıyla Kurulan Model İçin Kullanılan Değişkenler	124
Tablo 40 - Kurulan Probit Modele İlişkin Analiz Sonuçları	124
Tablo 41 - Desteğin Net Etkisi	126
Tablo 42 - Yanıtlayıcıların Ölçeklerine Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler	128
Tablo 43 - Yanıtlayıcıların Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler	129
Tablo 44 - Yanıtlayıcıların İhracat Durumları Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler.....	130
Tablo 45 - İşletmelerin Desteğe Başvurma Amaçları.....	131
Tablo 46 - Alışkanlık ve Tutumlar	134
Tablo 47 - Yanıtlayıcıların İşletmedeki Pozisyonlarına Göre Dağılımı	135
Tablo 48 - Projelerin Durumlarına Göre Dağılım.....	135
Tablo 49 - Desteklenmeyen İşletmelerin Desteğe Başvurma Amaçları	136
Tablo 50 - Destek Sonrasına İlişkin Görüşler - Desteklenmeyen İşletmeler.....	137
Tablo 51 - Destekten Sağlanan Fayda	139
Tablo 52 - Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri	141
Tablo 53 - Desteklenen İşletmelerin Kurul Hakkındaki Düşünceleri	141
Tablo 54 - Desteklenen ve Desteklenmeyen İşletmelerin Kurul Hakkındaki Düşünceleri.....	142
Tablo 55 - Coğrafi Bölge & Desteğin Katkısalılığı İlişkisi.....	145
Tablo 56 - Teknoloji Düzeyi & Desteğin Katkısalılığı İlişkisi.....	146

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 - Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Ürünlerin Dış Ticaretteki Payı	25
Grafik 2 - OECD Ülkeleri Yüksek Teknoloji İhracatı - 2019	27
Grafik 3 - Bazı Temel Göstergelerle KOBİ'lerin Ekonomi İçerisindeki Payı.....	81
Grafik 4 - Temel Ekonomik Göstergelerin Ana Sektör Grupları Bazında Dağılımı.....	82
Grafik 5 - Ölçeklere Göre Temel Göstergeler	83
Grafik 6 - Desteklenen İşletmelerin Talep Ettikleri ve Gerçekleşen Destek Tutarları	97
Grafik 7 - Destek Türlerine Göre İşletme Sayılarının Dağılımı.....	102
Grafik 8 - Ödeme Yapılan Personel Sayısının İşletmelere Göre Dağılımı.....	105
Grafik 9 - Desteklenme Durumlarına Göre Faal Terk Sayıları.....	113
Grafik 10 - Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji İşletmelerin İhracattaki Payı - İhracat Konusu.....	116
Grafik 11 - Yüksek Teknoloji İşletmelerin İhracattaki Payı - Teknoloji Konusu.....	118
Grafik 12 - En Çok İhracat Yapılan Ülkeler	119
Grafik 13 - Ülke Sayısını Artıran İşletmeler - İhracat Konusu	120
Grafik 14 - Ülke Sayısını Artıran İşletmeler - Teknoloji Konusu	121
Grafik 15 - Yanıtlayıcıların İşletmedeki Görevleri - Desteklenen İşletmeler.....	131
Grafik 16 - Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu - Desteklenen İşletmeler	132
Grafik 17 - Desteğin Katkısalılığı.....	133
Grafik 18 - Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Düzeyleri.....	133
Grafik 19 - Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu - Desteklenmeyen İşletmeler	137
Grafik 20 - Birinci Faktöre İlişkin Görüşler.....	143
Grafik 21 - İkinci Faktöre İlişkin Görüşler.....	144
Grafik 22 - Üçüncü Faktöre İlişkin Görüşler.....	144
Grafik 23 - Dördüncü Faktöre İlişkin Görüşler	145
Grafik 24 - Başvuru Süreçlerine İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi.....	146
Grafik 25 - İletişime İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi.....	147
Grafik 26 - Kurul Süreçlerine İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi.....	148

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 - Destek Başvuru, Değerlendirme, Ödeme ve İzleme Süreci.....	38
Şekil 2 - Uygulama Esaslarında Yapılan Önemli Değişiklikler	45
Şekil 3 - Veri Toplama Yöntemleri	85
Şekil 4 - Kontrol ve Müdahale Grubu.....	123

KUTU LİSTESİ

Kutu 1 - Elma Otomasyon Sistemleri - Teknoloji Konusu	150
Kutu 2 - TDU Savunma Sistemleri - İhracat Konusu	151
Kutu 3 - Newvizyon Makine - İhracat Konusu	152
Kutu 4 - Edes Endüstriyel Damla Etiket Sanayi - Teknoloji Konusu.....	153
Kutu 5 - Doğan Can Gıda - İhracat Konusu	154
Kutu 6 - Ferkan A.Ş. - Teknoloji Konusu	155

A. YÖNETİCİ ÖZETİ

Küreselleşmenin hız kazandığı ve rekabetin yoğunlaştığı günümüz dünyasında uluslararasılaşma işletmelere hayatta kalabilmeleri ve büyümeleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Uluslararasılaşmayı kısaca, işletmelerin faaliyetlerini ulusal sınırların dışına yayması olarak tanımlamak mümkündür. İthalat yapmak, yurt dışındaki işletmeler ile teknolojik işbirlikleri yapmak veya yabancı doğrudan yatırımlar işletmelerin uluslararasılaşabilme yollarından bazılarıdır.

İhracat yapmak ise KOBİ'lerin uluslararasılaşmasını sağlayan yollardan belki de en değerlisidir. İhracat KOBİ'lerin pazarını büyütür ve ayrıca ölçek ekonomisinden yararlanmasına, fazla üretim kapasitesini veya çıktısını değerlendirmesine olanak sağlar. İhracata başlayan KOBİ'ler için uluslararası ticaret, daha yüksek verimlilik ve büyüme anlamına gelir. Ancak, ihracat yapmaya karar veren KOBİ'lerin, yeni müşterileri belirlemek, rutinlerini uyarlamak ve yeni yetenekler edinmek için önemli yatırımlar (insan kaynakları, zaman, mali) yapmaları gerekir.

KOBİ'lerin büyük işletmelere göre daha az kaynağa ve kapasiteye sahip olması uluslararası pazarlara girmek ve bu pazarların gereksinimlerini karşılamak konusunda daha fazla engeli aşmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Türkiye'deki KOBİ'lerin ekonomiye olan katkıları göz önünde bulundurulduğunda uluslararası ticarete yeterince temsil edilmediklerini söylemek mümkündür. TÜİK'e göre 2020 yılında toplam ihracatın %36,4'ünü KOBİ'ler gerçekleştirmiştir. Sayıları ve istihdamdaki payları göz önüne alındığında KOBİ'lerin ihracattan aldıkları payın geliştirilmeye açık olduğu düşünülmektedir.

Sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından ise ihracatın kompozisyonu büyük önem taşımaktadır. Ülke ihracatı içerisinde yüksek katma değerli ürünlerin payı fazla olan ülkeler gelişmişlik sıralamalarında üst basamaklara çıkmaktadır.

Türkiye'de üretim sürecinde ağırlıklı olarak ithal girdi kullanıldığından, yüksek teknoloji kullanılarak gerçekleştirilen sanayi üretimindeki artış, ithal girdi ihtiyacını da artırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de yüksek teknoloji imalatına girdi sağlayabilecek yerel sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle elde edilecek katma değer önemli bir kısmı da yurt dışına gitmektedir.

Yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknolojlili sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin imalat sektöründeki tüm işletmeler içerisindeki oranı ve yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknolojlili ürünlerin imalat sanayi ihracatından aldıkları pay yıllar içerisinde artmıştır. Buna rağmen OECD ülkeleri ile

karşılaştırıldığında yüksek teknoloji ihracatı açısından Türkiye'nin hala kat edeceği mesafeler olduğu değerlendirilmektedir.

Onuncu Kalkınma Planı kapsamında belirlenen “Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak” temel amacına ulaşılabilmesine katkı sağlamak için KOSGEB, KOBİGEL KOBİ Gelişim Destek Programı altında 2017-1 proje teklif çağrısını tasarlamış ve uygulamıştır.

KOBİGEL, KOBİ Proje Destek Programının uygulama sürecinin sonlandırılmasının ardından proje esaslı bir destek programının varlığına duyulan ihtiyaç neticesinde, daha önce KOSGEB destek programları arasında yer alan Çağrı Esaslı Tematik Proje Destek Programının yapısı örnek alınarak oluşturulmuştur. İlk kez 2016 yılında uygulanan, çağrı esaslı ve işletmelerin belirlenen konularda hazırladıkları projelerin desteklenmesine dayanan bir destek programıdır. Kolaylıkla uyarlanabilir, esnek bir yapıda tasarlanan KOBİGEL ile “Ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin artırılması, rekabet güçlerinin ve sağladıkları katma değerini yükseltilmesi” amaçlanmıştır. KOBİGEL kapsamında 2021 yılı sonuna kadar 10 çağrı ilan edilmiştir. Bu rapor KOBİGEL çağrılarına ilişkin hazırlanan ilk değerlendirme raporudur.

KOSGEB'in hedef kitesinde yer alan imalatçı işletmeler arasında Genel Destek Programı/İşletme Geliştirme Destek Programı ile birlikte en çok bilinen KOSGEB desteklerinden birisi de KOBİGEL'dir. Makine-teçhizat, yazılım gibi unsurların da desteklenmesini içeren yapısıyla KOBİGEL imalatçı işletmelerin birçok probleminin çözümü için başvurabildiği bir programdır.

2017 yılında programın üçüncü uygulaması için 500 milyon ₺ bütçeli “Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ'lerin Payının Arttırılması” 2017-1 proje teklif çağrısı ilan edilmiş ve 8 farklı konu başlığı altında işletmelerin hazırladıkları projelerin desteklenmesine karar verilmiştir. Bu çalışma kapsamında 2017-1 Çağrısı içerisinde yer alan 8 konudan en çok destek verilen ikisi olan;

- İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım
- Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması

konuları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda proje teklif çağrısına yönelik yürütülen değerlendirme çalışmasına 2020 yılı Kasım ayında başlanmış ve öncelikle ara değerlendirme çalışması olarak başlayan

çalışmalar veri analizi aşamasında incelenen projelerin hepsinin tamamlandığı ve proje sonrası izleme süreçlerinin bitme aşamasında olduğu görüldüğünden nihai değerlendirme çalışmasına dönüştürülmüştür. Kapsamın genişletilmesiyle birlikte çalışmalar 2021 yılı Aralık ayında sona ermiş ve bu değerlendirme raporu hazırlanmıştır. Raporun hazırlık sürecinde KOSGEB ve diğer kamu kurumlarından alınan çeşitli idari kayıtlar birlikte kullanılmış ve ayrıca saha araştırması kapsamında anket ve görüşme yöntemleri aracılığıyla veri toplanmıştır. Ek olarak desteğin sonuçlarının somutlaştırılabilmesi amacıyla desteklenen ve başarılı sonuçlar elde eden işletmelerin hikâyeleri derlenerek bu hikâyelere raporda kısaca yer verilmiştir.

Raporun ilk bölümünde destek programı ile değerlendirmeye konu çağrı konuları ve destek programının uygulandığı dönemde ülkedeki ve dünyadaki ekonomik durum ve eğilimler tanıtılmış, ikinci bölümde çalışmanın yöntemine açıklanmış, üçüncü bölümde toplanan verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular detaylı olarak anlatılmış ve değerlendirme sorularının cevapları aktarılmış, son bölümde ise verilerin analizi ile elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara dayanarak ortaya koyulan önerilere yer verilmiştir.

2017-1 Çağrısı için ayrılan 500 milyon ₺'lik bütçenin %92,1'i kullanılmıştır. Kullanılan bütçenin %62,4'ü bu raporun konusunu oluşturan “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” ve “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konuları kapsamındaki projelerin finansmanına aktarılmıştır. Yararlanıcı sayısı açısından değerlendirildiğinde ise desteklenen işletmelerin %58,1'i bu iki konu kapsamında desteklenmiştir.

“İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” konusunda; işletmelerden 2.448 başvuru gelmiş, 2.236 başvuru kurula iletilmek üzere uzmanlar tarafından onaylanmış, 860 işletme taahhütname vermiş ve 645 işletme ise yaklaşık 165 milyon ₺ destek almıştır. Projelerin başarı ile tamamlanma oranı %82'dir.

“Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konusunda ise işletmelerden 1.414 başvuru gelmiş, 1.295 başvuru kurula iletilmek üzere uzmanlar tarafından onaylanmış, 716 işletme taahhütname vermiş ve 522 işletme ise yaklaşık 122 milyon ₺ destek almıştır. Projelerin başarı ile tamamlanma oranı %82'dir.

Ayrıca, değerlendirilen iki çağrı konusu kapsamında, desteklenen projeler aracılığıyla 1.363 personelin istihdam edilmesi sağlanmıştır. İki çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerden 911'i 195 farklı ülkeye 2018-2020 yılları arasında yaklaşık 3,2 milyar \$ ihracat yapmıştır.

Her iki konu için de işletmelerin en çok faydalandıkları destek türleri Makine-Teçhizat Desteği ile Personel Desteği olmuştur. En az faydalanılan destek ise Geri Ödemeli Yazılım Desteği olmuştur.

İki çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerin performansları, desteğe başvuru yapmasına rağmen desteklenmeyen işletmelerle karşılaştırılmıştır. Buna göre “**İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım**” çağrı konusu kapsamında;

- 2021 yılı Kasım ayı itibarıyla kapanma oranı; desteklenenlerde %0,9 iken, desteklenmeyenlerde %3,1'dir.
- Yurt içi satış tutarları bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 3,4 puan desteklenmeyen işletmeler lehine fark oluşurken, destekten sonraki ilk yıl 14,5 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 2,8 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- Net satış hasılatı bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 4,7 puan destekten sonraki ilk yıl 13 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 22,9 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- İhracat bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 6,3 puan destekten sonraki ilk yıl 43,6 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 8,6 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- Desteklenen 645 işletmenin 41'i (%6,4), desteklenmeyen 1.591 işletmenin 134'ü (%8,4) 2018 ve sonrasında ihracata başlamıştır. 2018 - 2020 yılları arasında desteklenen ve ihracata yeni başlayan işletmeler 64,7 milyon \$, desteklenmeyen ve ihracata yeni başlayan işletmeler 97 milyon \$ ihracat yapmıştır. Ortancalar üzerinden bir değerlendirme yapılırsa; desteklenen işletmelerin desteklenmeyen işletmelere göre destek yılı 2,9 kat, destekten bir yıl sonra 5,2 kat, destekten iki yıl sonra ise 3,3 kat daha fazla ihracat yaptıkları görülmüştür.
- Desteklenen işletmelerin %70,3'ü destekten sonraki 2018 - 2020 döneminde pazar sayısını destek öncesi döneme göre artırmıştır.
- Desteklenen işletmelerin %66,4'ü destekten sonraki 2018 - 2020 döneminde yeni ülkelere ihracat yapmıştır.
- 2016 ve 2017 yıllarında hiç ihracat yapmadığı bir ülkeye, destek yılı ve sonraki iki yıl içerisinde ilk defa ihracat yapan işletmelerin oranı %85,3'tür. 177 farklı ülkeye ilk kez ihracat yapılmıştır.

“Orta-yüksek ve yüksek teknolojili sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması”

çağrı konusu kapsamında ise;

- 2021 yılı Kasım ayı itibarıyla kapanma oranı; desteklenenlerde %0,8 iken, desteklenmeyenlerde %2,1'dir.
- Yurt içi satış tutarları bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 28,1 puan destekten sonraki ilk yıl 25,8 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 36 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- Net satış hasılatı bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 10,9 puan destekten sonraki ilk yıl 8,1 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 4,7 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- İhracat bakımından desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ortancaları arasında; destek yılı 4 puan destekten sonraki ilk yıl 6 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 2 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.
- Desteklenen 522 işletmenin 49'u (%9,3), desteklenmeyen 773 işletmenin 76'sı (%9,8) 2018 ve sonrasında ihracata başlamıştır. 2018 - 2020 yılları arasında desteklenen ve ihracata yeni başlayan işletmeler 25,8 milyon \$, desteklenmeyen ve ihracata yeni başlayan işletmeler 31,8 milyon \$ ihracat yapmıştır. Ortancalar üzerinden bir değerlendirme yapılırsa; desteklenen işletmelerin desteklenmeyen işletmelere göre destek yılı 2,1 kat, destekten bir yıl sonra 1,4 kat, destekten iki yıl sonra ise 1,5 kat daha fazla ihracat yaptıkları görülmüştür.
- Desteklenen işletmelerin %74'ü destekten sonraki 2018 - 2020 döneminde pazar sayısını destek öncesi döneme göre artırmıştır.
- Desteklenen işletmelerin %68,1'i destekten sonraki 2018 - 2020 döneminde yeni ülkelere ihracat yapmıştır.
- 2016 ve 2017 yıllarında hiç ihracat yapmadığı bir ülkeye, destek yılı ve sonraki iki yıl içerisinde ilk defa ihracat yapan işletmelerin oranı %89,7'dir. 187 farklı ülkeye ilk kez ihracat yapılmıştır.

Yürütülen saha araştırmasının ilk aşaması kapsamında elektronik ortamda uygulanan anket sonucunda desteklenen işletmelerde genel memnuniyet seviyelerinin oldukça yüksek çıktığı görülmüştür. Ayrıca işletmeler desteğin; proje geliştirme ve yürütme kapasitelerini artırmaları, üretim kalitesini artırmaları, mal/hizmet üretiminde verimliliği artırmaları, rekabet güçlerini artırmaları konularında fayda sağladığı kanaatinde dirler. Anket analizinden elde edilen bir diğer sonuç ise destek yılı olan 2018'de ülkemizde döviz kurlarında yaşanan ani artışın da etkisiyle destek üst limitlerinin işletmeler tarafından yetersiz bulunması olmuştur.

“İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerin %54,1’i destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini, %17,2’si ise destek olmasaydı bu projeyi gerçekleştirmeyeceğini ifade etmiştir. “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerde ise destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini ifade edenlerin oranı %86,2’dir. Projeyi gerçekleştirmeyeceğini söyleyenlerin oranı ise %6,9’dur.

Destek hakkında derinlemesine bilgi almak amacıyla programın tasarım ve uygulamasında görev alan kişilerle ve diğer paydaşlarla 53 görüşme gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmelerden de öne çıkan ilk husus günümüz ekonomik koşullarında yetersiz kaldığı düşünülen destek üst limitleri olmuştur. Hem görüşülen KOBİ’ler hem de KOSGEB personeli destek üst limitlerinin özellikle son yıllarda ilan edilen dijitalleşme temalı çağrı konuları kapsamında yapılması gereken yatırımlar için yetersiz kaldığından bahsetmiştir. KOBİ’ler açısından ise; KOBİGEL’e başvurmadaki temel beklentinin makine-teçhizat alımı yoluyla kapasite artırımını olduğu görüşmelerden elde edilen bir diğer önemli sonuçtur.

Sonuçta basit bir karşılaştırma ile desteklenen işletmelerin yurt içi satış tutarları ve net satış hasılatı açısından kurul tarafından desteklenmesine onay verilen ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek hasılat sağladığı görülmektedir. Yurt içi satış tutarları bakımından “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konusunda desteklenen işletmelerin artış oranının “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” konusunda desteklenenlere göre daha belirgin olduğu görülmüştür. Ayrıca desteklenen işletmelerin yeni ihracat pazarları buldukları ve ihracat tutarlarının desteğe başvuran ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek bir artış sergilediği de idari kayıtlardan anlaşılmıştır. “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” konusunda desteklenen işletmelerin ihracat tutarlarındaki artış oranı “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konusunda desteklenen işletmelere göre daha belirgindir. Desteğin etkililiğine ilişkin yapılan değerlendirmeler ile desteklenen işletmelerin desteklenmeyen işletmelere göre ihracat tutarları, yurt içi satışlar ve net satış hasılatları bakımından daha yüksek performans gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

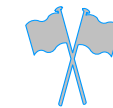
Sonuç olarak, 2017-1 Çağrısı ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, gelen başvuruların çokluğu ve 8 farklı konu başlığı içermesi nedeniyle uygulamada özellikle kurul sürecinde her ne kadar çeşitli organizasyonel zorluklarla karşılaşılsa da hem KOBİ’ler açısından hem de sahada çalışan personel nezdinde bu çağrının hafızalarda yer edindiği görülmüştür. Ayrıca, çağrının o dönem için pek çok

KOBİ'nin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı yönünde bir algı KOBİ'ler ve uygulama birimlerinde çalışan personel arasında hâkimdir. Desteğin katkısı açısından ise işletmelerin destek almadıkları senaryoda yatırım miktarı ve süre konusunda değişiklikler olacağı sonucuna ulaşılmış ve kısmi katkısallığın yüksek olduğu görülmüştür.

KOBİGEL 2017-1

İhracat Konusu*

Destek Alan İşletme Sayısı	645
Destek Ödemesi	165 Milyon TL
İstihdam Edilen Personel Sayısı	749
Başarı ile Tamamlanan Proje Sayısı	529 (%82)
Pazar Sayısını Artıran İşletme Sayısı (2018-2020)	384 (%70,3)
İhracat Yaptığı Ülke Sayısını Artıran İşletme Sayısı (482)	320 (%66,4)
Yeni Bir Ülkeye İhracat Yapan İşletme Sayısı (2018-2020)	446 (%85,3)

Teknoloji Konusu**

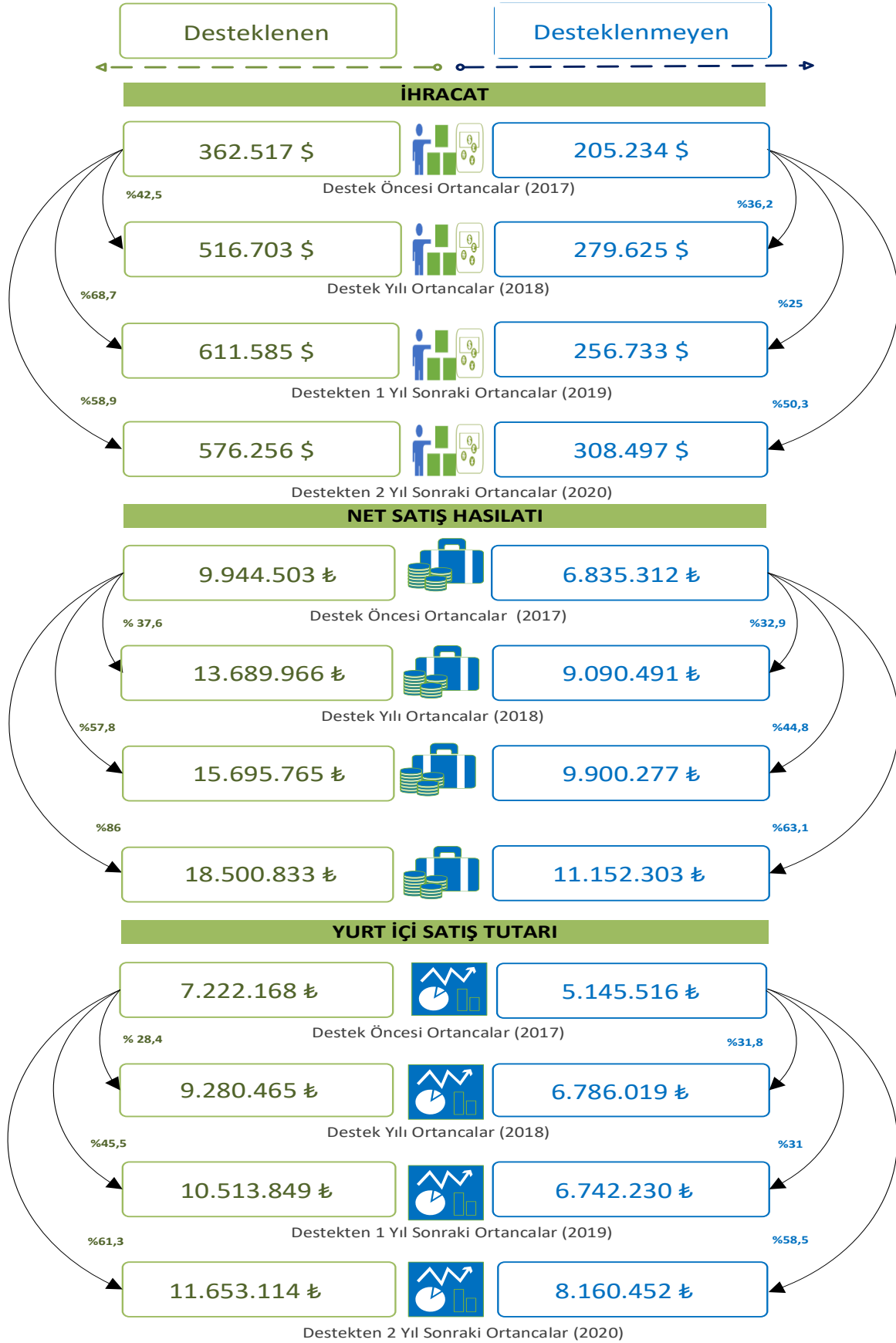
Destek Alan İşletme Sayısı	522
Destek Ödemesi	122 Milyon TL
İstihdam Edilen Personel Sayısı	614
Başarı ile Tamamlanan Proje Sayısı	428 (%82)
Pazar Sayısını Artıran İşletme Sayısı (2018-2020)	302 (%74)
İhracat Yaptığı Ülke Sayısını Artıran İşletme Sayısı (322)	226 (%68,1)
Yeni Bir Ülkeye İhracat Yapan İşletme Sayısı (2018-2020)	368 (%89,7)

İhracat (2018-2020)
911 İşletme
195 Farklı Ülke
3,2 Milyar \$

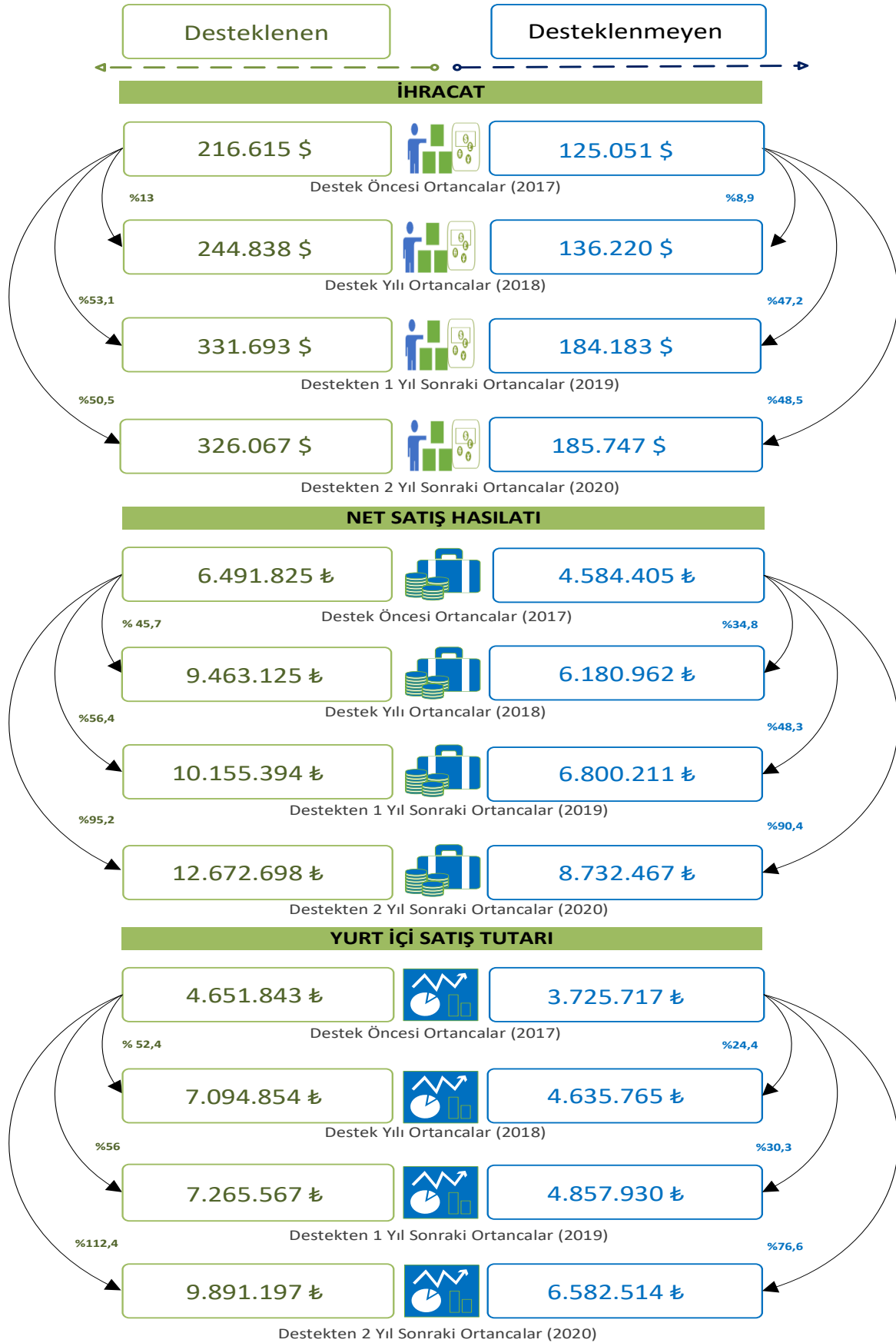
* İhracat Kapasitesinin Arttırılması ve Yeni Pazarlara Açılım

** Orta Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Üretim ve İhracattaki Ağırlığının Arttırılması

İhracat Kapasitesinin Arttırılması ve Yeni Pazarlara Açılım

Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Üretim ve İhracattaki Ağırlığının Arttırılması

B. GİRİŞ

Bu rapor; Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Destek Programları Yönetmeliği'nin 9'uncu maddesinin birinci fıkrası ile Destek Programı İzleme ve Değerlendirme Yönergesi hükümleri kapsamında ve Başkanlık Makamınının 30 Ekim 2019 tarihli ve 10391 sayılı Olur'u ile yürürlüğe giren 1 Kasım 2021 tarihli ve 7656 sayılı Olur'u ile güncellenen 2020 Yılı Değerlendirme Takvimi gereğince Bilgi Yönetimi ve Karar Destek Dairesi Başkanlığı (BYKD) tarafından politika yapımcıların karar verme süreçlerine katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır.

KOSGEB bünyesinde destek programlarına yönelik izleme ve değerlendirme sisteminin kurulmasına ve bu sistem kapsamında buna benzer değerlendirme raporları hazırlanabilmesine imkân sağladıkları için başta KOSGEB yönetimi olmak üzere, çalışmanın her aşamasında bilgi ve tecrübelerini çalışmayı yürüten değerlendiricilerle paylaşarak sürece katkı sağlayan KOSGEB personeline, analizlerde kullanılan verileri hazırlayan Bilgi İşlem Dairesine, akademisyenlere ve deneyimlerini paylaşan işletmelerimize teşekkür ederiz.

Raporun bu bölümünde yürütülen çalışmanın amacı ve kapsamına, değerlendirilen destek programına ilişkin genel bilgilere ve destek programının uygulama döneminde ülkedeki makroekonomik duruma yer verilmiştir.

1. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmada 2016 yılında uygulamaya alınan KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı'nın 2017 yılı "Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ'lerin Payının Arttırılması" proje teklif çağrısına ilişkin nihai değerlendirme çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Çalışma kapsamında 2017-1 Çağrısı içerisinde yer alan 8 konudan ikisi olan;

- Orta-yüksek ve yüksek teknolojlili sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının arttırılması
- İhracat kapasitesinin arttırılması ve yeni pazarlara açılım

konuları değerlendirmeye tabi tutulmuştur. ¹

---

¹ Raporun bundan sonraki bölümlerinde "İhracat Kapasitesinin Arttırılması ve Yeni Pazarlara Açılım" isimli çağrı konusu yerine "İhracat", "Orta-yüksek ve yüksek teknolojlili sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının arttırılması" isimli çağrı konusu yerine ise "Teknoloji" kısaltmaları kullanılacaktır.

Değerlendirme çalışmasıyla elde edilen bulgu, sonuç ve önerilerin karar alma süreçlerini desteklemesi ve böylece bundan sonraki süreçte KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programında yapılması muhtemel iyileştirmelere katkı sağlanması beklenmektedir.

BYKD tarafından yürütülen KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı “Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ’lerin Payının Arttırılması Proje Teklif Çağrısı” değerlendirme çalışmasının planlanmasına 2018 yılı sonunda ilgili birimden mantıksal model ve gösterge tablosu talep edilerek başlanmıştır. Gelen mantıksal model ve gösterge tablosu 2019 yılı Nisan ayında Destek Programı İzleme Sistemi üzerinden onaylanmış ve akabinde söz konusu desteklere ilişkin değerlendirme künyeleri hazırlanmıştır. Çalışmalara değerlendirme künyesinde planlanan tarihten yaklaşık 10 ay sonra 2020 yılı Kasım ayında fiili olarak başlanabilmiş ve çalışmalar 2021 yılı Aralık ayında tamamlanmış, çalışma süresince sırasıyla aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilmiştir:

- Program mevzuatının incelenmesi,
- Programın uygulandığı döneme ilişkin makro politika dokümanlarının incelenmesi,
- Literatür çalışması kapsamında benzer destek programlarının, yurt içi ve yurt dışı değerlendirme raporlarının incelenmesi,
- Çalışmanın nicel araştırma kısmında kullanılacak verilerin belirlenmesi, verilerin talep edilmesi, gelen verilerin temizlenip analize hazır hale getirilmesi,
- Elde edilen verilerle ön analizlerin yapılarak ilk bulguların elde edilmesi,
- Saha araştırmasının planlanması, veri toplama araçları ve örneklemin belirlenmesi ve ilgili formların tasarlanması,
- Saha araştırmasının gerçekleştirilmesi,
- Saha araştırmasından elde edilen verilerin analizi,
- Tüm analiz ve araştırmalardan elde edilen bilgilerin birlikte değerlendirilerek bulgu, sonuç ve önerilerin ortaya koyulması.

Yürütülen değerlendirme çalışması sonucunda ortaya çıkan bu rapor 11 Eylül - 20 Ekim 2017 tarihleri arasında başvuru alınan KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı 2017-1 Çağrısı kapsamında yer alan “Teknoloji” ve “İhracat” konularına ilişkin elde edilen bulguları, ulaşılan sonuçları ve bu bağlamda

geliştirilen önerilerle birlikte KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programına ² ilişkin genel bulgu, sonuç ve önerileri de içermektedir.

2. İhracat

Çalışmanın bu bölümünde değerlendirilen her iki çağrı konusunun da ortak noktası olan ihracat kavramına ilişkin genel bir bakış açısı edinilmesi amacıyla temel tanımlar ve istatistiklere yer verilmiştir. Ayrıca, imalat sanayinde teknoloji düzeyleri açıklanarak ihracat, üretim, satış hacmi gibi göstergelerle teknoloji düzeylerinin ilişkisi çeşitli çalışmalar üzerinden irdelenmiştir.

a. KOBİ'ler ve İhracat

Uluslararasılaşma kavramını en basit şekilde, işletmelerin faaliyetlerini ulusal sınırların dışına yayması olarak tanımlamak mümkündür. Son yıllarda özellikle küreselleşmenin hız kazanması ile işletmeler arasındaki rekabet şartları yoğunlaşmış ve uluslararasılaşma işletmelere hayatta kalabilmelerini sağlayacak önemli fırsatlar sunmaya başlamıştır. Diğer taraftan uluslararasılaşma, bazı işletmeler açısından önemli bir büyüme stratejisidir. Uluslararasılaşma, işletmeler için sadece ihracat yaparak kazanılabilecek bir vasıftan ibaret değildir. KOBİ'lerin uluslararasılaşma yolları aşağıdaki biçimde özetlenebilir (Avrupa Komisyonu, 2015):

- İhracat yapmak,
- İthalat yapmak,
- Yurt dışındaki işletmeler ile teknolojik işbirliği yapmak,
- Yabancı bir işletmenin altyükleniciliğini yürütmek,
- Yabancı altyüklenicilere üretim yaptırmak,
- Yabancı doğrudan yatırımlar ³

İşletmelerin üretkenliği ve uluslararası ticarete katılımı arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu pozitif ilişkinin ana nedeni ancak üretken işletmelerin ihracat yapabilmesidir. İhracatçı işletmelerin diğer faktörlerin yanı sıra; pazar araştırması, ürünlerinin ilgili pazarlardaki standartlara ve düzenlemelere uyumu, yüksek nakliye maliyetleri gibi ekstra maliyetlere

---

² Raporun bundan sonraki bölümünde KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı yerine KOBİGEL kısaltması kullanılacaktır.

³ Literatürde FDI (Foreign Direct Investment) olarak geçen kavram ile bir işletmenin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması kastedilir.

katlanmak zorunda olmaları ihracatçı işletmeleri diğer işletmelerden ayırır (Dünya Ticaret Örgütü, 2016).

Aynı zamanda, ihracatın firma üretkenliğini ve büyümesini artırabileceğine inanmak için de iyi nedenler vardır. Uluslararası ticaretle uğraşmak kesinlikle işletme performansını artırabilir ve bir dizi mekanizma yoluyla KOBİ'lere yardımcı olabilir. İhracata katılım, bir işletmenin pazarının boyutunu büyütür ve ayrıca ölçek ekonomisinden yararlanmasına, fazla üretim kapasitesini veya çıktısını değerlendirmesine olanak sağlar. İhracata başlayan KOBİ'ler için uluslararası ticaret daha yüksek verimlilik ve büyüme anlamına gelmektedir. Bu da daha yüksek ücretli ve daha yüksek kaliteli işler demektir (Dünya Ticaret Örgütü, 2016).

Uluslararasılaşma faaliyetlerine katılmaya karar veren KOBİ'lerin, yeni müşterileri belirlemek, rutinlerini uyarlamak ve yeni yetenekler edinmek için genellikle önemli yatırımlar (insan kaynakları, zaman, mali) yapmaları gerekir. Bu yatırımlar, çoğu uluslararası piyasayı karakterize eden yüksek risk ve belirsizlikle birlikte, kısa vadede bir KOBİ'nin ayakta kalma olasılığını azaltabilirse de, uluslararasılaşma KOBİ'lere yeni büyüme fırsatları sağlar (Dünya Ticaret Örgütü, 2016).

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Aralık 2020 Çalışmasına göre 2020 yılında yaklaşık olarak 170 milyar \$ ihracat ve 220 milyar \$ ithalat yapılmıştır. Genel ticaret sistemine göre 2019 ve 2020 yılı dış ticaret istatistikleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 - Ekonomik Faaliyetlere Göre Dış Ticaret

Sektörler	2019		2020	
	Değer (Bin \$)	Pay	Değer (Bin \$)	Pay
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5.588.545	3,1	5.957.574	3,5
Madencilik ve taşocakçılığı	3.200.270	1,8	2.932.176	1,7
İmalat	171.218.582	94,7	159.796.046	94,3
Diğer	825.325	0,5	796.148	0,5
Toplam İhracat	180.832.722	100	169.481.945	100
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	884.734	4,4	9.834.268	4,5
Madencilik ve taşocakçılığı	2.977.263	14,8	22.334.100	10,2
İmalat	15.570.605	77,6	179.689.542	81,9
Diğer	622.413	3,1	7.539.282	3,4
Toplam İthalat	210.345.203	100	219.397.191	100

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2020

2020 yılında yapılan toplam ihracatın %94,3'ü, ithalatın ise %81,9'u imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmeler tarafından yapılmıştır. Hem ihracatta hem de ithalatta imalat sektörünün payının yüksek olduğu görülmektedir.

Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020 çalışmasına göre 2020 yılına ilişkin toplam ihracatın %36,4'ünü KOBİ'ler gerçekleştirmiştir. 2020 yılı toplam ihracatında; mikro girişimlerin payı %3,5 iken, küçük girişimlerin payı %13,5, orta büyüklükteki girişimlerin payı %19,4 olmuştur. Büyük girişimlerin payı ise %63,6 olarak gerçekleşmiştir.

KOBİ'ler tarafından 2020 yılında yapılan ihracatın %47,8'i Avrupa ülkelerine, %34,3'ü Asya ülkelerine gerçekleştirilmiştir. KOBİ'lerin 2020 yılı ihracatında giyim eşyası sektörünün payı %13,9, tekstil ürünlerinin payı %10,1 ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanların payı %10 olmuştur. KOBİ'lerin 2020 yılı ithalatında ise öne çıkan ürünler, %33,6 ile ana metaller, %12,4 ile kimyasallar ve kimyasal ürünler, %12 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar ve %5,3 ile bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler olmuştur (TÜİK, 2021).

Bu veriler bize ekonomiye olan katkılarına (bkz. Grafik 3 ve Grafik 5) kıyasla KOBİ'lerin uluslararası ticarete yeterince temsil edilmediklerini göstermektedir. Özellikle, toplam faaliyet ve istihdamdaki payları ile kıyaslandığında ihracatın küçük bir kısmını oluşturdukları görülmektedir. Bunun nedenlerinden birisi, KOBİ'lerin genellikle uluslararası pazarlara girme durumunda karşılaştıkları yüksek maliyetleri karşılamak için az kaynağa sahip olmasıdır (OECD, 2021). Literatüre bakıldığında, işletmelerin pazara giriş maliyetlerinin ihracata başlama konusunda ana belirleyici etmen olduğu ve ancak belirli verimlilik düzeyindeki işletmelerin ihracat yapabileceği görülmektedir (Melitz, 2003; Bağır & Torun, 2020).

Vonk, Haar, Jong 2015 yılında, Hollanda İşletme Kurumu tarafından 2008 - 2013 yılları arasında uygulanan beş İhracat Koçluk Programına (Export Coaching Program) ilişkin değerlendirme çalışması yürütmüştür. Gelişmekte olan ülkelerden AB ülkelerine ihracatı artırmayı hedefleyen bu programlar için yürütülen değerlendirme çalışmasında seçilen KOBİ'lerle anket ve görüşmeler yapılmıştır. Anket ve görüşme katılımcıları (33 katılımcı) AB'ye daha fazla ihracat yapmamalarının en önemli nedenlerini iş bağlantısı ve pazar bilgisi eksikliği olarak ifade etmişlerdir. Yine aynı raporda işletmelerin AB'ye daha fazla ihracat yapmasının önündeki engellerin nedeni (Vonk, Haar, & Jong, 2015);

- Organizasyon eksikliği, yetersiz iletişim,

- Avrupa ihracat pazarlarındaki eğilimler, gelişmeler, pazar gereksinimleri ve fırsatlar hakkında bilgi eksikliği,
- Potansiyel alıcı ağlarının eksikliği,
- Pazar erişim gereksinimlerini ve standartlarını karşılamada başarısızlık,
- Yetersiz ihracat ve üretim becerileri; buna ek olarak, ihracatçıların genellikle yararlanılabilecek yeterli ticareti teşvik altyapısına sahip olmaması olarak gösterilmiştir.

İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development) tarafından 2008 yılında 978 KOBİ ile 47 ülkede yürütülen bir anket çalışmasında ise KOBİ'lerin uluslararasılaşmasının önündeki engellere yönelik algılar araştırılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre KOBİ'lerin ihracat yapmasının önündeki engeller şunlardır (Dünya Ticaret Örgütü, 2016):

- Yabancı pazarlardaki iş fırsatlarının belirlenmesi,
- Uygun pazarı bulmak ve analiz etmek için sınırlı bilgiye sahip olunması,
- Potansiyel müşterilerle iletişim kuramama,
- Güvenilir bir dış temsilcilik eksikliği,
- Uluslararası pazarlara açılabilme için yeterli yönetim zamanının olmaması,
- İhracat alanında çalışacak yetersiz sayıda ya da eğitimsiz personel,
- Yüksek lojistik maliyetler.

Küçük işletmelerin büyük işletmelere göre daha az kaynağa ve kapasiteye sahip olması, yabancı pazarlara girme ve bu pazarların gereksinimlerini karşılamak konusunda daha fazla engeli aşmak zorunda olmaları anlamına gelmektedir (OECD, 2021). Bu durumun farkında olan ülkeler gerek hâlihazırda ihracat yapan işletmeleri devamlılık konusunda destekleyerek gerek hiç ihracat yapmamış işletmeleri ihracata yönlendirecek çeşitli uygulamalarda bulunarak işletmeleri desteklemektedir.

b. Teknoloji Sınıflaması

KOBİ'ler büyüklüklerine göre sınıflandırılmanın yanı sıra faaliyet gösterdikleri sektörlerle ve bu sektörler içerisindeki faaliyet alanlarına göre de kategorize edilmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde farklı sektörel sınıflamalar kullanılmakla birlikte ülkemizde kabul gören sınıflama Avrupa Topluluğu Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflaması (NACE - Nomenclature des Activités Économiques dans la Communauté Européenne) olmuştur. Yapılan bu sınıflama ile işletmelere yönelik istatistikler,

araştırmalar ve çalışmalar arasında eşgüdümlü sağlamak mümkün olmuştur. Ancak, yıllar içerisinde teknolojinin gelişmesi ekonomik yapıların dönüşmesiyle ihtiyaçlar da değişmiştir. Bu değişim ve dönüşümler yapılan sektörel ayrımların detaylandırılması ihtiyacını ortaya çıkarılmıştır.

Kalkınma göstergeleri içerisinde önemli bir yer tutan ve ülkelerin rekabet gücünün en önemli göstergelerinden birisi olan imalat sanayi de günün şartlarına uygun olarak kendi içerisinde çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır. Günümüzde imalat sanayi için en çok kullanılan sınıflama, teknoloji düzeylerine göre sınıflamadır.

OECD imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeleri Ar-Ge yoğunluklarını dikkate alarak teknoloji düzeylerine göre yüksek teknoloji, orta-yüksek teknoloji, orta-düşük teknoloji ve düşük teknoloji olarak sınıflandırmıştır. OECD tarafından yapılan teknoloji sınıflamasında Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması (ISIC - International Standard Industrial Classification) kullanılmıştır. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat - European Statistical Office) ise NACE Rev.2 sınıflamasını baz almıştırTÜİK, Eurostat tarafından yapılan teknoloji düzeylerine göre sınıflamayı kullanmaktadır.

Eurostat, imalat sanayi işletmelerinin sınıflamasına benzer bir yaklaşım ile hizmet sektöründeki işletmeleri de bilgi yoğun olup olmama durumlarına göre sınıflamaktadır. Eurostat sınıflamasına göre bilgi yoğun sektörler (KIS - Knowledge Intensive Sectors) Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 - Bilgi Yoğun Sektörler

NACE Rev 2	Sektörler
50 - 51	Su yolu taşımacılığı; Hava yolu taşımacılığı
58 - 63	Yayımcılık faaliyetleri; Sinema filmi, video ve televizyon programları yapımcılığı, ses kaydı ve müzik yayımlama faaliyetleri; Programcılık ve yayıncılık faaliyetleri; Telekomünikasyon; Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler; Bilgi hizmet faaliyetleri (Bölüm J)
64 - 66	Finans ve sigorta faaliyetleri (Bölüm K)
69 - 75	Hukuk ve muhasebe faaliyetleri; İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri; Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri; Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri; Reklamcılık ve piyasa araştırması; Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler; Veterinerlik hizmetleri (Bölüm M)
78	İstihdam faaliyetleri
80	Güvenlik ve soruşturma faaliyetleri

NACE Rev 2	Sektörler
84 - 93	Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik (Bölüm O); Eğitim (Bölüm P); İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri (Bölüm Q); Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor (Bölüm R)

Kaynak: Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge - intensive services, 2021

c. Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Sektörlerin Ekonomi Açısından Önemi

Ekonomik büyümeyi ve büyümenin sürdürülebilirliğini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin büyük bir kısmını yüksek teknolojili sektörler, yüksek katma değerli imalat ürünleri ve artan ihracat oluşturmaktadır. Özellikle yüksek teknolojinin etkinliği ihracat odaklı büyüme politikası uygulayan ülkelerin ekonomik kalkınmasının ve büyümesinin ardındaki temel itici güçtür (Hobday, Cawson, & Ran Kim, 2001).

Yüksek teknoloji üretim aynı zamanda yüksek katma değerli ürün anlamına geldiği için özellikle gelişmiş ülkeler yüksek teknoloji ürünlerin ihracatı açısından dünya çapında lider konumda bulunmaktadır. Dolayısıyla, yüksek teknoloji ürünlerin üretimi ve ihracatı, ihracata yönelik büyümeyi benimseyen ülkelerin ihracat gelirlerini artırmakta ve büyüme ve kalkınmalarının finansmanı açısından önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir (Yıldız, 2017).

İhracata dayalı büyüme stratejileri ile her ülkede beklenen sonuçlara ulaşamaması, iktisat literatüründe ihracata konu olan malların katma değeri ile açıklanmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için yüksek katma değerli ürün ihracatı, ihracata dayalı büyüme stratejilerinde son derece önem arz etmektedir. Söz konusu yüksek katma değer ise ancak yüksek teknoloji ile mümkündür (Yıldız, 2017).

Villamizar, Cobo ve Rocha (2017) tarafından İspanya’da yer alan orta-yüksek ve yüksek teknoloji işletmeler ile diğer imalatçı sektörlerin karşılaştırılmasına dayanan bir araştırmaya göre pazarlama faaliyetleri açısından bakıldığında orta-yüksek ve yüksek teknoloji işletmelerle diğer imalatçı işletmelerin arasındaki en büyük farkın ihracat konusunda ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre orta-yüksek ve yüksek teknoloji işletmelerin %89.98’i ihracat yaparken diğer sektörlerde bu oran %61,31’dir (Villamizar, Cobo, & Rocha, 2017).

Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze sanayide önemli başarımlar göstermesine karşın, geleneksel bazı sektörler dışında kendi teknolojisini üreten bir yapıya uzun süre

kavuşmamış, sanayileşme sürecine sonradan katılan bir ülke olarak teknoloji farklılıkları Türkiye'nin aleyhine hızla açılmıştır (Mehmet, Uysal, & Taşçı, 2016). Türkiye 1980 sonrasında ithal ikame anlayışından ihracata dayalı sanayileşme stratejilerine geçmiştir (Erdil Şahin, 2019).

Bu tarihten itibaren Türkiye, ekonomisini yabancı ülkelere açma ve özellikle diğer ülkeler ile entegre olma çabası içerisine girmiştir. Gümrük Birliği üyeliğiyle (1996) ihracat faaliyetleri artmaya başlamıştır. Yine seksenli yıllarda tarım ve tekstil gibi emek yoğun ürünlerin ihracatı yerini, büyük ev aletleri gibi dayanıklı ev eşyalarının ve otomobil parçalarının ihracatına bırakmış olmasına rağmen ileri teknoloji ihracatı istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Türkiye'nin üretim sürecinde ağırlıklı olarak ithal girdi kullanıldığından, yüksek teknoloji kullanılarak gerçekleştirilen sanayi üretimindeki artış, ithal girdi talebini de artırmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de yüksek teknoloji imalatına girdi sağlayabilecek yerel sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle elde edilecek katma değer önemli bir kısmı da yurt dışına gitmektedir (Konak, 2018).

TÜİK'in Girişimcilik ve İş Demografisi 2020 çalışmasına göre 2011-2020 yılları arasında imalat sanayinde doğan girişimlerin teknoloji düzeyine göre dağılımı Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3 - İmalat Sanayinde Doğan Girişimlerin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı

Teknoloji Düzeyi	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Düşük	29.406 (%62,5)	333.472 (%65,6)	30.787 (%63,9)	28.999 (%63,0)	26.640 (%61,0)	27.627 (%61,1)	30.743 (%61,4)	29.085 (%61,5)	30.572 (%63,7)	31.503 (%61,2)
Orta-Düşük	13.325 (%28,3)	13.301 (%26,1)	13.051 (%27,1)	12.719 (%27,7)	12.827 (%29,4)	13.034 (%28,8)	14.458 (%28,9)	13.456 (%28,4)	12.381 (%25,8)	13.503 (%26,3)
Orta-Yüksek	4.179 (%8,9)	4.030 (%7,9)	4.130 (%8,6)	4.096 (%8,9)	4.051 (%9,3)	4.298 (%9,5)	4.590 (%9,2)	4.479 (%9,5)	4.660 (%9,7)	5.956 (%11,6)
Yüksek	177 (%0,4)	198 (%0,4)	218 (%0,5)	183 (%0,4)	185 (%0,4)	264 (%0,6)	289 (%0,6)	279 (%0,6)	369 (%0,8)	462 (%0,9)
Genel Toplam	47.087	51.001	48.186	45.997	43.703	45.223	50.080	47.299	47.982	51.482

Kaynak: TÜİK Girişimcilik ve İş Demografisi, 2017-2020 Haber Bülteni

Tablo 3'e bakıldığında son yıllarda orta-yüksek ve yüksek teknoloji düzeyinde kurulan girişimlerin sayısında artış olduğu görülmektedir. Şöyle ki; 2011 yılında 9,3 olan orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin tüm imalat sanayi işletmeleri içerisindeki oranı 2019 yılında 10,5'e 2020 yılında ise 12,5'e kadar çıkmıştır.

TÜİK tarafından hazırlanan Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler 2020 çalışmasına göre imalat sanayi girişimlerinin teknoloji düzeylerine göre dağılımları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4 - İmalat Sanayi Girişimlerinin Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı

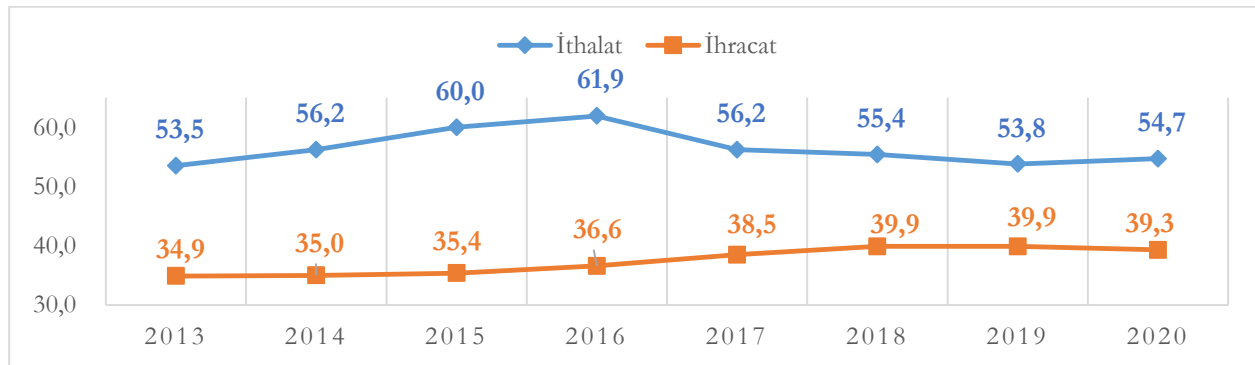
Teknoloji Düzeyi	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Yüksek	1.485 (%0,41)	1.483 (%0,40)	1.476 (%0,39)	1.686 (%0,44)	1.871 (%0,48)	2.020 (%0,51)	2.234 (%0,55)	2.535 (%0,62)
Orta-Yüksek	35.077 (%9,59)	36.128 (%9,71)	37.859 (%10,08)	39.050 (%10,28)	40.564 (%10,37)	41.775 (%10,55)	42.952 (%10,66)	45.170 (%11,03)
Orta-Düşük	109.160 (%29,85)	111.517 (%29,98)	119.491 (%31,82)	122.041 (%32,13)	126.214 (%32,28)	127.923 (%32,29)	128.615 (%31,91)	129.840 (%31,71)
Düşük	220.001 (%60,16)	222.783 (%59,9)	216.654 (%57,70)	217.117 (%57,15)	222.375 (%56,87)	224.400 (%56,65)	229.217 (%56,88)	231.931 (%56,64)
Genel Toplam	365.723	371.911	375.480	379.894	391.024	396.118	403.018	409.476

Kaynak: Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişimler, 2020

Yıllar itibarıyla yüksek teknoloji ve orta-yüksek teknoloji girişimlerin toplam imalatçı işletmeler içerisindeki oranı artarken, düşük teknoloji girişimlerin oranı ise azalmıştır. Son yıllarda yüksek teknoloji alanlara yönelimin arttığı görülmektedir.

İmalat sanayi işletmelerinin teknoloji seviyelerine göre ihracat ve ithalat payları, teknolojik üretim seviyelerini gösteren önemli bir göstergedir. Türkiye'nin yıllara göre ithalat ve ihracat tutarlarında orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin payı Grafik 1'de yer almaktadır.

Grafik 1 - Orta-Yüksek ve Yüksek Teknolojili Ürünlerin Dış Ticaretteki Payı

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2014-2020 Haber Bültenleri

2013-2016 yılları arasında orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin ithalat tutarlarındaki pay yükselerek %60'ları geçse de 2020 yılına kadar %55 seviyelerine kadar düştüğü görülmektedir. İhracat

açısından ise orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin payı 7 yıl içerisinde 4,4 puan artarak %40 seviyelerine yaklaşmıştır.

TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri Aralık 2020 çalışmasına göre 2019 ve 2020 yıllarına ilişkin teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi ürünleri dış ticareti verileri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5 - Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi Ürünleri Dış Ticareti

Sektörler	2019		2020	
	Değer (Milyon \$)	Pay	Değer (Milyon \$)	Pay
Yüksek Teknoloji Ürünler	5.999	3,5	5.470	3,4
Orta-Yüksek Teknoloji Ürünler	62.289	36,4	57.320	35,9
Orta-Düşük Teknoloji Ürünler	46.854	27,4	43.410	27,2
Düşük Teknoloji Ürünler	56.076	32,8	53.596	33,5
Toplam İhracat	171.219	100	159.796	100
Yüksek Teknoloji Ürünler	22.015	12,6	23.418	13,0
Orta-Yüksek Teknoloji Ürünler	66.756	41,2	74.898	41,7
Orta-Düşük Teknoloji Ürünler	52.111	32,1	61.918	34,5
Düşük Teknoloji Ürünler	21.262	13,1	19.456	10,8
Toplam İthalat	162.143	100	179.690	100

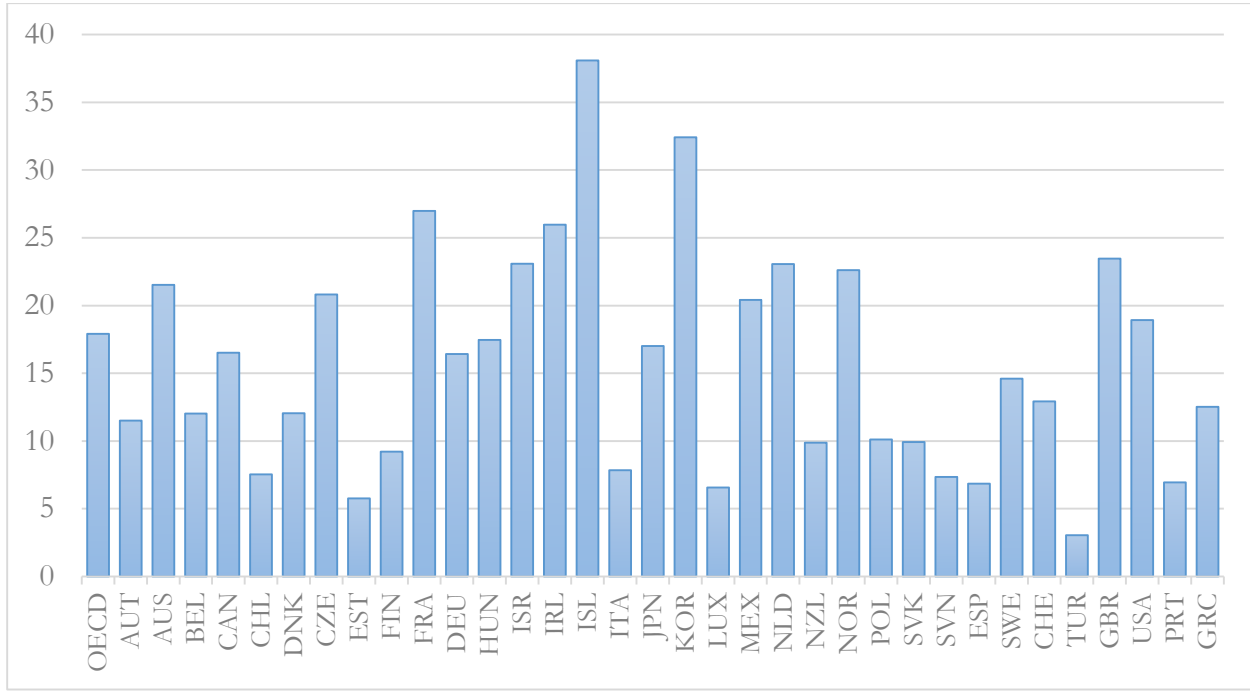
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2020

Türkiye'nin 2020 yılında toplam ithalatı yaklaşık olarak 220 milyar \$'dır. Bu tutarın %44,8'ini orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin ithalatı oluşturmuştur. Orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracatında ise yıllar boyunca bir artış olduğu ve 2020 yılında %39,3 seviyesine çıktığı görülmektedir (TÜİK, 2021).

Diğer taraftan ürün yerine işletmelerin teknoloji sınıflamaları üzerinden bazı ülkelerle Türkiye karşılaştırıldığında; orta ve yüksek teknoloji imalat sanayi kollarının toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payı da üretime bağlı olarak diğer ülkelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. 2003-2015 yılları arasında Türkiye'de %38-42 aralığında seyreden oran Japonya'da %80-85, Almanya'da %70-75; Çin'de %55-60 bandında değişim göstermektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatı konusuna seçili OECD ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak bakıldığında; yüksek teknoloji ihracatı açısından en kötü performansı gösteren ülke olduğu görülmektedir. OECD ülkelerinin 2019 yılına ilişkin yüksek teknoloji içeren ürün ihracatının toplam ihracat içerisindeki oranı Grafik 2'de yer almaktadır.

Grafik 2 - OECD Ülkeleri Yüksek Teknoloji İhracatı - 2019

Kaynak: Dünya Bankası World Development Indicators, 2021

AB'deki durum değerlendirildiğinde 2017 yılında AB-27'ye göre, yüksek teknoloji imalat sektöründe yaklaşık olarak 39 bin işletme bulunduğu görülmektedir. Bu sayı AB'deki toplam işletme sayısının %0,2'sini temsil etmektedir. Yüksek teknoloji üreticileri en çok Almanya (7.561), İtalya (5.400) ve Polonya'da (3.662) bulunmaktadır. En yüksek ciroya Fransa'da (168.166), Almanya'da (167.216) ve İtalya'da (57.377), en yüksek katma değere ise Almanya'da (60.702), Fransa'da (39.833) ve İtalya'da (19.712) ulaşmışlardır. Toplam işletme nüfusu ile karşılaştırıldığında, yüksek teknoloji üreticilerinin payı en yüksek Hırvatistan (%0,4), Çekya, Danimarka, Almanya, İrlanda, Macaristan, Slovenya, Finlandiya ve İsveç'te (tümü %0,3) olmuştur (Eurostat, 2020).

Ülkemizde ise "İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyi ve Büyüklük Grubuna Göre İhracat, 2013-2020" çalışmasına göre, KOBİ'ler tarafından 2020 yılı itibarıyla yüksek teknoloji sektörlerinde 312 milyon \$ (%1,45), orta-yüksek teknoloji sektörlerinde 5.6 milyar \$ (%26,1) ihracat yapılmıştır. (Tablo 6)

Tablo 6 - İmalat Sanayi KOBİ'lerinde İhracat ve İthalat

Yıl	Yüksek Teknoloji				Orta-Yüksek Teknoloji			
	İhracat (\$)	%	İthalat (\$)	%	İhracat (\$)	%	İthalat (\$)	%
2013	297.108.287	1,5	578.889.684	4,4	4.762.649.212	23,3	3.743.908.110	28,3
2014	263.474.674	1,3	495.625.516	4,0	4.701.144.739	23,0	3.323.838.402	26,6
2015	215.335.085	1,3	404.513.088	4,0	3.884.824.931	22,9	2.657.215.203	26,4
2016	181.978.434	1,1	334.825.402	3,8	3.674.257.371	22,8	2.399.881.813	27,0
2017	206.810.495	1,3	356.480.786	4,4	3.576.211.628	22,9	2.251.850.852	27,6
2018	297.496.403	1,2	539.961.674	3,8	6.027.087.258	25,2	4.044.765.938	28,3
2019	291.520.438	1,2	468.247.380	3,8	6.156.095.403	26,0	3.360.711.869	27,0
2020	312.702.395	1,5	518.860.812	4,6	5.621.475.635	26,1	3.338.981.158	29,5

Kaynak: Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020

Buna göre yıllar itibarıyla orta-yüksek teknoloji sektörlerinin ihracat tutarlarında artış olduğu görülmektedir. Yüksek teknoloji sektörlerinde ise yıllar itibarıyla %1,1 ile %1,5 arasında dalgalı bir görünüm vardır.

Türkiye’de toplam imalat sanayi içerisinde orta ve yüksek teknoloji imalat sanayi kollarının katma değerinin payı diğer ülkelere göre düşük kalmaktadır. Türkiye 2003 - 2015 dönemi boyunca Almanya, İsviçre, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya gibi gelişmiş ülkelerin yanı sıra rekabet gücü emek yoğun düşük teknoloji kullanımı yüksek üretime dayanan Çin’in de gerisinde kalmıştır. Bahsi geçen dönem boyunca orta ve yüksek teknoloji sektörlerinin toplam katma değerden aldığı payın en yüksek olduğu ülke olan Singapur %80-85 bandında, Çin %40-45 bandında seyrederken Türkiye ise %30-32 aralığındadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

3. Destek Programına İlişkin Bilgiler

KOSGEB Destek Programları Yönetmeliği kapsamında KOBİ’lerde proje kültürü ve bilincinin oluşturulması, işletmelerin proje yapabilme kapasitelerinin geliştirilmesi ve esnek destekleme sistemine olan ihtiyacın karşılanması amacıyla KOBİ Proje Destek Programı 2010 yılında yürürlüğe alınmıştır. Bu destek işletmelere özgü sorunların işletmeler tarafından projelendirildiği ve projelendirilen maliyetlerin desteklenebildiği bir programdı. Programla, belirli amaç ve hedefler doğrultusunda yürütülecek faaliyet adımlarını ve başarı ölçütlerini tanımlayabilen rekabetçi ve büyüme potansiyeline sahip KOBİ’ler daha nitelikli desteklere erişme imkânı bulmaktaydı. Program kapsamındaki projeler için KOSGEB desteğinin üst limiti 150 bin ₺ olup, proje harcamaları birinci ve ikinci teşvik bölgelerinde %50, üçüncü

ve dördüncü teşvik bölgelerinde %60 oranında geri ödemesiz olarak desteklenmiştir. Uygulama sürecinde KOBİ'lere daha spesifik alan ve konularda destek verilmesi amacıyla İcra Komitesi kararı ile KOBİ Proje Destek Programı Uygulama Esaslarında desteklenecek proje konuları, “İşletmelerin; üretim, yönetim-organizasyon, pazarlama, dış ticaret, insan kaynakları, mali işler ve finans, bilgi yönetimi ve bunlarla ilişkili alanlarda Başkanlık tarafından belirlenen dönem ve konularda sunacakları projeler desteklenir.” şeklinde revize edilmiştir. Bu kapsamda, KOBİ Proje Destek Programında desteklenebilecek alanlar/konular konusunda çalışmalar yürütülmüş olup 2015 yılında ilk olarak KOBİ'lerin “Kurumsallaşma ve Markalaşma” konusunda verecekleri projelerin desteklenmesi öngörülmüştür.

Yapılan uygulamalar neticesinde, KOBİ Proje Destek Programı'nın KOSGEB'in Kalkınma Planları, Hükümet Programları ve Yıllık Programlarda belirlenen görev ve sorumlulukları dâhilinde hedef kitlenin değişim ve dönüşüm süreçlerine anında cevap veremediği gerekçesiyle program 10 Aralık 2015 tarihli ve 2015-29 sayılı KOSGEB İcra Komitesi Kararı ile uygulamadan kaldırılmıştır (KOSGEB, 2016).

Buradan yola çıkarak, işletmelerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek ve kurumsal yükümlülükleri yerine getirebilmek için, belirlenen konuya özel şartları sürece dâhil edebileceği esnek bir yapıya sahip bir destek programı hazırlanmasına karar verilmiştir.

KOBİGEL bu ihtiyaçtan bahisle hazırlanmış bir destekleme aracıdır. Bu program ile ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin artırılması, rekabet güçlerinin ve sağladıkları katma değerini yükseltilmesi amacıyla hazırlayacakları projelerin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Hazırlanacak proje teklif çağrıları kapsamında, bölgesel, sektörel ve ölçeksel kriterler ile özel hedef grupları dikkate alınarak esnek uygulamaların yapılmasına ve proje teklif çağrısı özelinde limit ve oranların belirlenmesine imkân sağlanmaktadır.

KOBİGEL'in uygulanmasına ise 10 Aralık 2015 tarihinde alınan 2015-29 sayılı İcra Komitesi Kararı ile başlanmıştır. KOBİGEL kapsamında 2016 yılı içerisinde 1 Nisan-6 Mayıs 2016 tarihleri arasında “Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ'lerinde Kapasite Geliştirme” ve “Geleneksel İmalat Sanayi KOBİ'lerinde Katma Değerin Arttırılması” konu başlıklarında, 30 Mayıs- 1 Temmuz 2016 tarihleri arasında ise “Hızlı Büyüyen KOBİ'lerde Kapasite Geliştirme”, “KOSGEB Destekli Girişimlere İvme” ve “Bilişim Teknolojileri KOBİ'lerinin Desteklenmesi” konu başlıklarında olmak üzere beş adet proje teklif çağrısı ilan edilmiştir.

KOBİGEL kapsamında 2017 yılı içinde “Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin Payının Arttırılması” başlığında proje teklif çağrısı ilan edilmiştir.

Çağrı; 4. Sanayi Devrimine hazırlık sürecinde imalattaki dijitalleşme düzeyinin arttırılması, orta-yüksek ve yüksek teknoloji ürünlerin üretim ve ihracattaki payının arttırılması, katma değerli ve ihracat odaklı üretim yapısına geçiş, mikro ölçekli imalatçı işletmelerin mühendislik ve tasarım becerilerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme çalışmalarının sağlanması, enerji verimliliği, yeşil üretim ve bilgi işlem altyapı iyileştirme temalarını içermiştir. Bu çağrı ile imalat sanayinde yapısal dönüşümün aktörü olacak KOBİ’lerin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Destek programının uygulanmaya başladığı yıldan bu yana ilan edilen çağrı konuları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7 - KOBİGEL Çağrı Konuları

Çağrı No	Teklif Çağrısının Adı	Çağrı Konusu
2016/1 Proje Teklif Çağrısı	1 Nisan - 6 Mayıs 2016 tarihlerinde başvuruları alınan projeler	1. Geleneksel İmalat Sanayi KOBİ’lerinde Katma Değerin Arttırılması
		2. Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji KOBİ’lerinde Kapasite Geliştirme
2016/2 Proje Teklif Çağrısı	30 Mayıs - 01 Temmuz 2016 tarihlerinde başvuruları alınan projeler	1. KOSGEB Destekli Girişimlere İvme
		2. Hızlı Büyüyen KOBİ’lerde Kapasite Geliştirme
		3. Bilişim Teknolojileri KOBİ’lerinin Geliştirilmesi
2017-1 Proje Teklif Çağrısı	Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ’lerin Payının Arttırılması	1. Dördüncü Sanayi Devrimine Hazırlık: Üretimde Nesnelerin İnterneti Uygulamaları
		2. Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının arttırılması
		3. Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş
		4. İhracat kapasitesinin arttırılması ve yeni pazarlara açılım
		5. Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme
		6. Bilişim teknolojisi alt yapısının güçlendirilmesi
		7. Enerji verimliliğinin arttırılması
		8. Yeşil üretime geçiş
2018/1 Proje Teklif Çağrısı	İllerde Rekabet Avantajına Sahip İmalat Sanayi Sektörlerinin ve Yazılım Sektörünün Rekabet Gücünün Geliştirilmesi	1. Üretimde maliyet düşürme ve/veya verimliliği arttırma amaçlı makine - teçhizat edinimi ve devreye alma
		2. Ürün kalitesini ve /veya katma değerini arttırma
		3. Ölçüm - analiz altyapısını iyileştirme
		4. Pazarlama etkinliğini geliştirme
		5. İhracat kapasitesini arttırma

Çağrı No	Teklif Çağrısının Adı	Çağrı Konusu
		6. (Yazılım işletmeleri için zorunlu) Veri madenciliği, bulut bilişim, nesnelerin interneti, yapay zekâ, ERP/ MRP, CAD / CAM, akıllı uygulamalar, bilgi güvenliği, robot ve otomasyon yazılımları, bilgisayar oyunları (mobil oyun dâhil) alanlarından herhangi birinde veya birkaçında; tasarım ve ürün geliştirme yetkinliklerinin artırılması veya ürün test / belgelendirme ya da yeni yazılım / oyun geliştirme
2019/1 Proje Teklif Çağrısı	04 Mart - 02 Mayıs 2019 tarihleri arasında başvuru alınan projeler	İmalat sanayi sektöründe dijitalleşme sürecine katkı sağlayabilecek yerli teknoloji geliştiricisi KOBİ'lerin desteklenmesi
2019/2 Proje Teklif Çağrısı		İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin üretim ve ilişkili iş süreçlerinde dijital teknolojilerden yararlanma düzeyinin artırılması
2020/1 Proje Teklif Çağrısı	İmalat Sanayinde Dijitalleşme	İmalat sanayi sektöründe dijitalleşme sürecine katkı sağlayabilecek yerli teknoloji geliştiricisi KOBİ'lerin desteklenmesi
2020/2 Proje Teklif Çağrısı		İmalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin üretim ve ilişkili iş süreçlerinde dijital teknolojilerden yararlanma düzeyinin artırılması
2021/1 Proje Teklif Çağrısı	İmalat Sanayinde Dijitalleşme	İmalat sanayi sektöründe dijitalleşme sürecine katkı sağlayabilecek yerli teknoloji geliştiricisi KOBİ'lerin desteklenmesi
2021/2 Proje Teklif Çağrısı		İmalat Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren KOBİ'lerin Üretim ve İlişkili İş Süreçlerinde Dijital Teknolojilerden Yararlanma Düzeyinin Arttırılması Proje Teklif Çağrısı

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

a. KOBİGEL'in Uygulamasına İlişkin Detaylar

Bu bölümde proje teklif çağrısının duyurusu ile başlayan ve proje sonrası izleme ile tamamlanan KOBİGEL'in uygulama sürecine ilişkin detaylı bilgilere yer verilmiştir. KOBİGEL, yürürlüğe alındığı tarihten 25 Aralık 2019 tarihine kadar, 5 kez program, 10 kez ise uygulama esasları değişikliğine uğramıştır.

i. Proje teklif çağrısı

Proje teklif çağrısı; bölge, sektör, ölçek vb. kriterler dikkate alınarak belirlenen başvuru koşullarını, destek unsurlarını, limit ve oranlarını, bütçesini, takvimini, değerlendirme kriterlerini ve diğer hususları içerecek şekilde hazırlanmakta ve KOSGEB'in www.kosgeb.gov.tr internet adresinde ilan edilmektedir.

2019 yılı Aralık ayında yapılan değişiklik ile kamu destekleriyle başarılı tamamlanmış, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ya da Ar-Ge Merkezi projelerinin çıktısı olan ürün geliştirme başvuruları ile açık kaynak kodlu yazılım kullanımını beyan

eden başvurular için proje teklif çağrısının konusu itibariyle ilave destek oranı uygulanmışsa bu hususun proje teklif çağrısında belirtilmesi gerektiği fıkrası mevzuata eklenmiştir.

2016 yılında yayımlandığı tarihte proje teklif çağrısı, Kalkınma Planları, Hükümet Programları ve Yıllık Programlarda belirlenen hedefler ile stratejik dokümanlardaki öncelikler dikkate alınarak ilgili Başkanlık Birimi tarafından hazırlanırken 2017 yılı Aralık ayında mevzuatta yapılan değişiklikle, ilgili başkanlık birimi koordinasyonunda Proje Teklif Çağrısı Teknik Komitesi tarafından hazırlanmaya başlamıştır. Komitede üye olarak; Başkanlığın ana hizmet birimi statüsündeki daire başkanlıkları ile mali hizmetlerden sorumlu daire başkanlığı, daire başkanı veya müdür seviyesinde temsilciler yer almaktadır. Çalışmalara söz konusu daire başkanlıkları adına en az bir KOBİ uzmanı/uzman yardımcısı da katılmaktadır. İlgili başkanlık birimi tarafından diğer personel de komiteye davet edilebilmektedir. Proje Teklif Çağrısı Teknik Komitesi toplantı notları ve varsa alınan tavsiye kararları e-posta ile üyelerle paylaşılır. Komite tarafından alınan kararlar tavsiye niteliğinde olup çağrılara ilişkin nihai kararlar Başkanlık Makamı tarafından alınmaktadır. 2019 yılı Aralık ayında yapılan düzenleme ile “Çağrı Süreci” Uygulama Esaslarına bir bölüm olarak eklenmiştir.

ii. KOBİGEL’den yararlanma koşulları

İşletmelerin programdan yararlanabilmesi için; Türk Ticaret Kanununda tanımlı gerçek veya tüzel kişi statüsünde olması ve KOBİ Bilgi Sistemi’nde (KBS) kayıtlı ve aktif durumda olması gerekir. İşletmelerin KOBİ Bilgi Beyannamesinin güncel olması gerekmektedir.

İşletmenin KOSGEB Veri Tabanına kaydı 2016 yılında mevzuatta detaylı olarak anlatılmışken bu sürecin “KOSGEB Veri Tabanına Kayıt Sürecine İlişkin Usul ve Esaslar” çerçevesinde, www.kosgeb.gov.tr internet adresinden gerçekleştirileceği 2017 yılında mevzuatta yapılan değişiklikle düzenlenmiştir. Ayrıca, 25 Aralık 2019 tarihinde yapılan değişiklik ile başvuru koşullarına ilişkin diğer hususların proje teklif çağrısında belirtileceğine ilişkin hüküm mevzuata eklenmiştir.

iii. Başvuru, değerlendirme ve onay

Veri tabanına kayıt sürecini tamamlayan işletmeler KOBİGEL Başvuru Formunu doldurarak ve proje teklif çağrısında belirtilen başvuruya esas ek belgeleri sisteme yükleyerek başvurusunu tamamlamaktaydı. Ancak, 2018 yılından itibaren KBS üzerinden başvuru yapılması uygulamasına geçilmiştir. Proje başvurusunu tamamlayan işletme başvuruya esas belgeleri KBS’ye yükler ve başvurusunu onaylar. Proje başvuruları, ilan edilen son başvuru tarihine kadar işletmenin talebi üzerine

ilgili uygulama birimi tarafından KBS üzerinden düzenlemeye açılabilir. Ayrıca 2019 yılı Ekim ayından itibaren proje teklif çağrısında açık kaynak kodlu yazılım kullanımını beyan eden işletmeler için ilave destek oranı uygulaması başlatılmıştır.

İşletme ve proje başvurusunun; KOBİ Bilgi Beyannamesi, mevzuata ve proje teklif çağrısına uygunluk, bilgi, belge, şekil yönünden incelenmesini içeren ön değerlendirme işletmeden sorumlu personel tarafından yapılmaktaydı. Sonrasında, ön değerlendirme sonucunda uygun bulunan başvurular destek başvurusunun değerlendirmesi için kurula sunulmaktaydı. Ön değerlendirme, “Proje Başvurusunun Kontrolü” olarak 2017 yılında değiştirilmiştir. “Proje Başvurusunun Kontrolü”nde işletmeden sorumlu personel tarafından proje teklif çağrısında belirlenen süre içerisinde proje başvurusunun belge ve şekil yönünden kontrolü yapılmaktadır. Proje kontrolü sonucunda, proje ve eklerinde hata ve/veya eksiklik tespit edilen proje başvuruları KBS üzerinden değişikliğe açılmaktadır. İşletmeye, proje teklif çağrısında belirlenen süre içinde gerekli düzeltmeleri yapması için KBS aracılığıyla bilgi verilmektedir. 2019 yılı Ocak ayında işletmelere gerekli düzeltmeleri yapması bilgisine ilave olarak bildirilen hata ve eksikliklere kısmen/tamamen itiraz edebilmesi bilgisi verilmesine başlanmıştır. Belirtilen süre içerisinde KBS üzerinden gerekli düzeltmeleri yapan veya aynı süre içinde hata/eksiklik bildirimine karşı KBS üzerinden yaptığı itiraz sonucunda projenin kurula sevk edilmesine engel hata/eksiklik kalmadığı değerlendirilen işletmelerin proje başvuruları kurul değerlendirmesine alınmaktadır. Kontrol sonucu uygun bulunan projelerin değerlendirilmesi ve karar alınması için kurul oluşturulmakta ve projeler KBS üzerinden kurul üyelerine sunulmaktadır.

Kurul iki aşamadan oluşmaktadır. Projeler, birinci aşamada her bir kurul üyesi tarafından KBS üzerinden ayrı ayrı değerlendirilerek puanlanmaktadır. 100 puan üzerinden yapılan değerlendirmede, kurul üyelerinin vermiş oldukları puanların aritmetik ortalaması 50 ve üzeri olan projeler ikinci aşamaya geçmekteydi. Değerlendirme sonucu; 2016 yılında 50 ve üzeri puan olan projeler kurul gündemine alınmaya hak kazanırken, 2017 yılı Eylül ayından sonra 40 puan ve üzeri olan projeler ikinci aşamaya geçmekte, altında puan alan projeler ise reddedilmiş sayılmaktadır. Sonuçlar işletmelere bildirilmek üzere ilgili başkanlık birimi tarafından uygulama birimlerine iletilmektedir. 2016 yılında birinci ve ikinci aşamada verilen puanların aritmetik ortalaması hesaplanmaktaydı. 2018 yılı Nisan ayında yapılan değişiklikle her bir kurul üyesi tarafından birinci aşamada verilen puanın 0,4 katı ve ikinci aşamada verilen puanın 0,6 katı alınarak her bir üyenin nihai puanı hesaplanmakta ve kurul üyelerinin nihai puanlarının aritmetik ortalaması alınması uygulamasına geçilmiştir.

Kurulda projeler; proje bütünlüğü, gider/harcama kalemlerinin gerekliliği, maliyetlerinin uygunluğu ve yerindeliği gibi hususlar dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Kurulun ikinci değerlendirme

aşamasında veya bütçe imkânları kapsamında puan sıralaması sonucunda reddedilen projeler için işletmeler reddetme kararına 2019 yılı Ocak ayından itibaren itiraz edebilmektedir.

Olumsuz olarak değerlendirilen projeler ⁴ reddedilmektedir. Olumlu olarak değerlendirilen projeler için ise proje süresi, ara faaliyet rapor dönemi, desteklenecek gider grupları, gider türleri, miktarı, giderlere ilişkin asgari nitelikler, destek türü ve desteklemeye esas tutarlar belirlenerek KBS'ye işlenmektedir.

Değerlendirme süreci sonunda olumlu olarak değerlendirilen ve desteklemeye esas tutarları belirlenen projeler, KBS tarafından en yüksek puan alandan başlamak üzere düşüğe doğru sıralanmaktadır. Başkanlık tarafından bütçe imkânları dikkate alınarak desteklenecek projeler belirlenmekte, bütçe imkânları nedeniyle desteklenemeyen projeler ise reddedilmektedir.

Projesi kabul edilen işletmeden; işletme yetkilisi tarafından imzalanan ve kaşelenen Proje Başvuru Formu ve eki belgeler ile birlikte KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Taahhütnamesi vermesi istenmekte iken 2018 yılı Nisan ayından itibaren KBS üzerinden KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Taahhütnamesi alınmaktadır.

Proje Başvuru Formu, eki belgeler ve taahhütnamenin verilme süresi karar bildirim tarihinden itibaren 30 gündür. 2017 yılı Mart ayında sonra işletmenin taahhütname verme süresinin bitimini müteakip 15 gün içinde yazılı talebi halinde işletmeye taahhütname vermek için bir kereye mahsus 30 gün ek süre verilmekteydi. 2017 yılı Eylül ve 2018 yılı Nisan ayında yapılan değişiklikler sonrasında işletmenin taahhütname verme süresinin bitimini müteakip 7 gün içerisinde talebi halinde işletmeye taahhütname vermek için bir kereye mahsus 7 gün ek süre verilmektedir.

2016 yılında taahhütnamenin uygulama biriminde kayda alındığı tarih, projenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmekteydi. 2018 yılı Nisan ayından sonra ise taahhütnamenin işletme tarafından KBS üzerinden onaylandığı tarih, projenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

2017 yılı Eylül ayında yapılan değişikliklerle projelerin uygulama sürecinde; revizyon/sonlandırma/tamamlama ve diğer hususların değerlendirilmesine yönelik kurul tarafından alınacak kararlarda salt çoğunluk aranması ve oyların eşitliği durumunda kurul başkanının oyunun 2 oy sayılması uygulamasına başlanmıştır.

---

⁴ Toplam puanı 60 ve üzeri olan projeler ile toplam puanı 60'ın altında kalan projeler içerisinde kurul üye sayısının salt çoğunluğu kadar üyeden 60 ve üzeri puan alamayan işletmeler olumsuz olarak değerlendirilmektedir.

iv. Proje süresi, destek üst limit ve oranları

Destek programı mevzuatında azami proje süresi 36 ay olarak belirlenmiştir. Ancak hazırlanacak projelerde asgari ve azami süreler proje teklif çağrısında belirlenmektedir. Desteklenecek projelerde ise proje süresi, projenin niteliğine göre kurul tarafından belirlenmektedir. 2016 yılında yapılan değişiklikle proje süresine kurul kararı ile 6 aya kadar ek süre verilebilmesi uygulamasına geçilmiştir. 2017 yılı Mart ayında yapılan değişiklikle ise projelere ek süre verilebilmesi işletmenin revizyon talep etmesi şartına bağlanmıştır. 2017 yılı Eylül ayında yapılan değişiklik ile işletmenin revizyon talep etmesi halinde, proje teklif çağrısında belirtilen proje süreleri dikkate alınmaksızın, toplam proje süresi 36 ayı geçmemek kaydıyla kurul kararı ile işletmeye 6 aya kadar ek süre verilebilecek şekilde mevzuat değiştirilmiştir.

Program kapsamında desteklenecek proje giderleri proje teklif çağrısında belirlenir ve belirlenen esaslar dâhilinde desteklenecek proje giderlerine kurul karar verir. Ancak; gayrimenkul alım, bina inşaat, tefrişat, taşıt aracı alım ve kiralama, proje ile ilişkilendirilmemiş personel giderleri ve diğer maliyetler ile vergi, resim ve harçlar, sosyal güvenlik primleri desteklenmemektedir. Personel giderleri, net ücret (asgari geçim indirimi, ikramiye, prim vb. ek ödemeler hariç) üzerinden desteklenmektedir.

Proje kapsamında desteklenmesi uygun görülen gider grupları toplamı ile destek türleri, proje teklif çağrısında belirlenen üst limit, oran ve varsa gider kısıtlarını geçmeyecek şekilde kurul tarafından belirlenmektedir. Projeye konu satın alınacak makine ve teçhizatın; Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca 13 Eylül 2014 tarih ve 29118 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan SGM 2014/35 sayılı Yerli Malı Tebliği’ne uygun olarak alınmış yerli malı belgesi ile tevsik edilmesi durumunda, belirlenen destek oranlarına %15 ilave edilmektedir. Destek üst limit ve oranları ile KOBİGEL kapsamındaki destekler Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8 - Yıllara Göre Destek Unsurları, Miktarları ve Oranları

Ödeme Türü	2016 Yılı				Eylül 2017		Ocak 2019		Kasım 2021	
	Destek Üst Limiti(₺)		Destek Oranı		Destek Üst Limiti(₺)		Destek Üst Limiti(₺)		Destek Üst Limiti(₺)	
	Geri Ödemeli*	Geri Ödemesiz	1. ve 2. Bölge	3., 4., 5. ve 6. Bölge	Geri Ödemeli*	Geri Ödemesiz	Geri Ödemeli*	Geri Ödemesiz	Geri Ödemeli*	Geri Ödemesiz
Miktar	700.000	300.000	%60	%80	700.000	300.000	700.000	300.000	1.050.000	450.000
Proje hazırlama danışmanlığı	-					1.500		Proje teklif çağrısında belirlenir.		Proje teklif çağrısında belirlenir.

* Geri ödemeli destek ödemesinin yapılabilmesi için destek ödemesinden önce işletmeden destek tutarı kadar teminat alınır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

v. Kurul

KOBİGEL kapsamında sunulan projeleri değerlendirmek ve karar almak üzere kurul oluşturulmaktadır. Proje teklif çağrısının özelliği dikkate alınarak; kurulların sayısı, kurulların hangi KOSGEB birimi/birimleri tarafından oluşturulacağı, kurulda görev alacak asil ve yedek üye sayıları ve bu üyelerinin dağılımı ilgili Başkanlık birimi koordinasyonunda Başkanlık Makamı Olur'u ile belirlenmektedir. Asil ve yedek üye belirlenmesi uygulaması 2017 yılı Eylül ayında yapılan değişiklikle yürürlüğe girmiştir. Kurul, KOSGEB personeli ve/veya bağımsız değerlendiricilerden olmak üzere en az 3 en fazla 5 üyeden oluşmaktaydı ve kurul aldığı kararlar nihai karardı. 2019 yılı Ocak ayında mevzuata itiraz süreci eklenmiş proje başvurusunun kontrolü aşamasında itiraz ve değerlendirme ile proje başvurusunun kurul değerlendirmesi sürecine itiraz ve itirazın değerlendirilmesi süreçleri açıklanmıştır. 2017 yılı Aralık ayında yapılan değişiklikle toplantı usulüyle yapılan başvuru ikinci aşama değerlendirmesi ve revizyon/sonlandırma/tamamlama ve diğer hususların değerlendirilmesi için kurul en az 3 üyenin katılımıyla toplanması uygulaması yürürlüğe girmiştir.

vi. Ödeme

Taahhütnamenin uygulama biriminde kayda alındığı tarih, projenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmekteydi. 2018 yılı Nisan ayından itibaren taahhütnamenin işletme tarafından KBS üzerinden onaylandığı tarih, projenin başlangıç tarihi olarak kabul edilmesi uygulamasına başlanmıştır. İşletme, KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Ara Faaliyet Raporu, proje kapsamında yapılan giderlere ilişkin fatura/fatura yerine geçen belgeler ile bunların ödendiğine dair banka dekontları ve varsa diğer belgelerle birlikte KBS üzerinden ödeme talebinde bulunur. KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Ara Faaliyet Raporu ve raporda belirtilen faaliyetlere ilişkin ödeme belgeleri Uygulama Birimi tarafından değerlendirilir. Değerlendirmede uygulama birimi tarafından, gider kaleminin; kurul kararındaki asgari şartları taşıması durumunda, söz konusu gider kalemine ilişkin kurulun belirlediği desteklemeye esas tutar dikkate alınarak destek ödemesi yapılır. Kurul kararındaki asgari şartları taşıması durumunda ise; uygulama birimi tarafından bu husus kurula sunulur ve kurul tarafından uygun bulunması halinde destek ödemesi yapılabilir. Geri ödemeli desteklerde, destek ödemesinin yapılabilmesi için; destek ödemesinden önce işletmeden destek tutarı kadar teminat alınmaktadır.

vii. İzleme

Destek kapsamına alınan her bir projenin faaliyet aşamaları ile proje sonucunun izlenmesi ve değerlendirilmesi, Kurulun kabul ettiği proje dokümanına uygun olarak proje süresince ve sonrasında olmak üzere işletmeden sorumlu personel tarafından ve/veya hizmet alımı yolu ile yapılır.

Proje süresince izlemede taahhütname vererek projesini başlatan işletme için, proje teklif çağrısında belirlenen izleme dönemi ve proje süresi dikkate alınarak uygulama birimi ve/veya sistem tarafından izleme takvimi oluşturulmakta ve işletmeye bildirilmekteydi. 2018 yılı Nisan ayından sonra sistem yerine KBS üzerinden taahhütname ve izleme takvimi onaylaması yapılmaktadır.

Kurul tarafından belirlenen izleme dönemlerinde; proje başvuru formunda yer alan iş zaman planına ve proje giderlerine uygun olarak, KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Ara Faaliyet Raporu hazırlanır ve ilgili izleme döneminin sona ermesinden sonraki 30 gün içinde uygulama birimine verilmekteydi. Süresi içinde verilmeyen ara faaliyet raporları, takip eden izleme dönemine ait ara faaliyet raporu ile birlikte teslim edilmekte ve uygun bulunan destek ödemeleri yapılmaktaydı. 2017 yılı Mart ayında belgeler en geç takip eden izleme döneminin son gününe, 2017 yılı Eylül ayında belgeler ilgili faaliyet döneminin tamamlanmasını takip eden en geç 2 ay içinde ilgili uygulama birimine teslim edilmekteydi. 2018 yılı Nisan ayında yapılan değişiklikle ara faaliyet raporları KBS üzerinden sunulmaya başlanmıştır.

2016 yılında işletme tarafından birbirini takip eden 2 izleme döneminde Proje Ara Faaliyet Raporu ve eki belgeleri süresinde teslim edilmemesi halinde; proje, KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Kurul Bilgilendirme Formu ile sonlandırılmak üzere kurula sunulmaktaydı. 2017 yılı Mart ayında KOBİGEL Proje Ara Faaliyet Raporu ve eki belgelerin son teslim tarihine kadar verilmemesi durumunda; işletmeden 15 gün içerisinde, ilgili döneme ait rapor ve getirilmeme gerekçesinin bildirilmesi mevzuata eklenmiştir. Gerekçe, uygulama birimi tarafından kabul edilirse işlemler sürece uygun şekilde devam edilir. Gerekçe sunmayan veya gerekçesi uygun bulunmayan işletmelerin durumu değerlendirmek üzere kurula sunulur. Kurul tarafından yapılan değerlendirme sonucunda projenin devamına veya sonlandırmasına karar verilmektedir.

2016 yılında işletme tarafından, projenin son izleme döneminin sonunda, Proje Ara Faaliyet Raporu ile KOBİGEL Proje Sonuç Raporu hazırlanır ve projenin sona ermesinden sonraki 30 gün içerisinde uygulama birimine teslim edilmekteydi. İşletmenin, KOBİGEL Proje Sonuç Raporunu süresi içerisinde teslim etmemesi halinde, Kurul tarafından işletmenin projesinin başarısız olarak tamamlandığına karar verilmekteydi. 2017 yılı Mart ayında bu süre 60 güne çıkarılmıştır. 2017 Eylül

ayında ise 60 gün yerine iki ay şeklinde belirtilmiştir. 2018 yılı Nisan ayında işlemler KBS üzerinden yapılmaya başlanmıştır. 2019 yılı Ocak ayından itibaren süresi içinde Proje Sonuç Raporunun sunulmaması durumunda; 15 gün ek süre verilmiştir.

Proje Sonuç Raporu, kurul tarafından; proje bütünlüğü, faaliyetlerin gerçekleşme durumu, gerçekleşmeyen faaliyetlerin proje başarısına olan etkisi ve hedeflenen proje çıktıları gibi hususları dikkate alarak değerlendirilmekte ve projenin başarı ile tamamlanıp tamamlanmadığına karar verilmektedir.

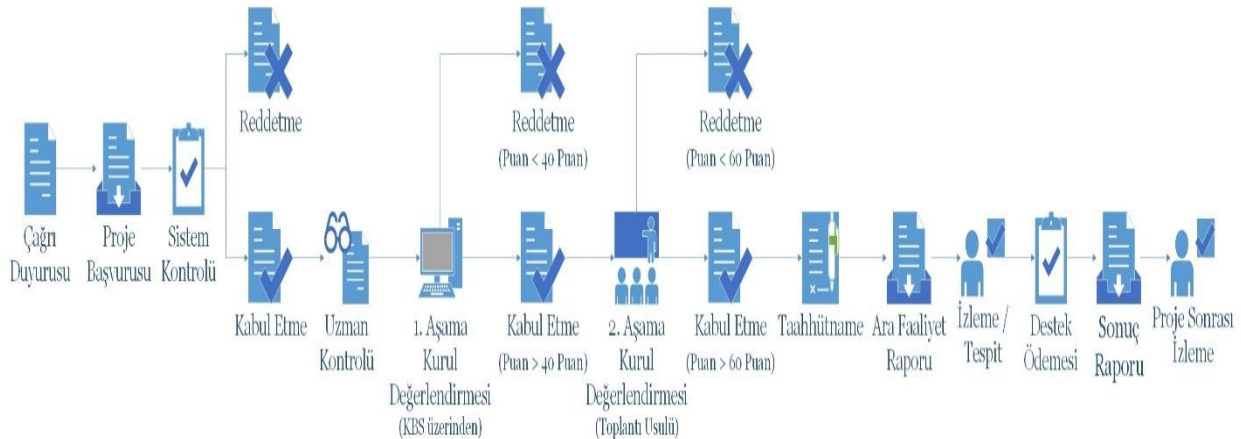
viii. Proje sonrası izleme

Taahhütnamenin evrak kaydına alındığı tarihten 3 yıl sonra, işletmeden Sorumlu Personel tarafından ve/veya hizmet alımı yolu ile KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Sonrası İzleme Raporu Formunda belirtilen bilgilere göre 1 kez izleme yapılmaktadır. İzleme sonunda KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Sonrası İzleme Raporu Formu fiziksel ortamda düzenlenerek işletmeye ait klasöre eklenmektedir. 2018 yılı Nisan ayında “Taahhütnamenin evrak kaydına alındığı tarih”, “Taahhütnamenin işletme tarafından KBS üzerinden onaylandığı tarih” olarak değiştirilmiştir.

2017 yılı Aralık ayında yapılan düzenleme ile Başkanlık tarafından ihtiyaç duyulduğunda ayrıca, 3 yıllık süre dolmadan önce proje teklif çağrısı kapsamındaki uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi için işletmelerden elektronik ortamda bilgi alınabilmesine olanak sağlanmıştır.

Destek başvuru, değerlendirme, ödeme ve izleme süreçlerine ilişkin adımlar Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1 - Destek Başvuru, Değerlendirme, Ödeme ve İzleme Süreci

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Destek süreci proje teklif çağrısının KOSGEB internet adresinde (www.kosgeb.gov.tr) ilan edilmesiyle başlar. Daha sonra işletme, proje teklif çağrısında belirtilen hususlar ve takvime uygun şekilde Proje Başvuru Formunu KBS üzerinden doldurarak varsa proje teklif çağrısında belirtilen başvuruya esas ek belgeleri yükler ve başvurusunu onaylar. İşletmenin başvurusunu onaylamasından sonra sistem kontrolü yapılır. Başvuru sırasında; proje teklif çağrısında yer alan başvuru koşullarından, KBS tarafından alınması mümkün olan bilgilere göre kontrol yapılır ve bu koşulları taşımayan işletmelerin proje başvurusu yapması KBS tarafından engellenir. İşletmeden sorumlu personel tarafından KBS üzerinden proje başvurusunun kontrolü yapılır. Proje kontrolü sonucunda, proje ve eklerinde hata ve/veya eksiklik tespit edilen proje başvuruları KBS üzerinden değişikliğe açılır. İşletme bildirilen hata/eksikliklere kısmen/tamamen itiraz edebilir. Belirtilen sürede değişiklikleri tamamlayan itiraz sonucunda kurula sevk edilmesi uygun bulunan işletmelerin proje başvuruları kabul edilir ve kurul değerlendirmesine alınır. Kontrol sonucu uygun bulunan projelerin değerlendirilmesi ve karar alınması için Kurul oluşturulur ve projeler KBS üzerinden kurul üyelerine sunulur. Kurul, projeleri iki aşamada değerlendirir. Birinci aşama KBS üzerinden elektronik ortamda, ikinci aşama toplantı usulü gerçekleştirilir. Birinci aşamada kurul üyeleri tarafından verilen puanların aritmetik ortalaması 40 ve üzeri olan projeler ikinci aşamaya geçer. Puanı 40'ın altında kalan projeler ise reddedilir. İkinci aşamaya geçen projelerin başvuru sahipleri kurula davet edilir. Her bir kurul üyesi tarafından birinci aşamada verilen puanın 0,4 katı ve ikinci aşamada verilen puanın 0,6 katı alınarak her bir üyenin nihai puanı hesaplanır. Üyelerin nihai puanlarının aritmetik ortalaması alınır. Varsa proje teklif çağrısında belirlenen kriterler doğrultusunda ilave puan aritmetik ortalamaya eklenerek projenin toplam puanı hesaplanır. Toplam puanı 60 ve üzeri olan projeler ile toplam puanı 60'ın altında kalan projeler içerisinde Kurul üye sayısının salt çoğunluğu kadar üyeden 60 ve üzeri puan alan projeler olumlu, diğerleri ise olumsuz olarak değerlendirilir. Olumsuz olan projeler reddedilir, olumlu olarak değerlendirilen projeler kabul edilir. Olumlu projeler için proje süresi, ara faaliyet rapor dönemi, desteklenecek gider grupları, gider türleri, miktarı, giderlere ilişkin asgari nitelikler, destek türü ve desteklemeye esas tutarlar belirlenir. Projesi kabul edilen işletmeden KBS üzerinden KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Taahhünamesi alınır. Taahhünamenin işletme tarafından KBS üzerinden onaylandığı tarih, projenin başlangıç tarihi olarak kabul edilir. İşletme tarafından izleme takvimine göre proje iş zaman planı ve kurul tarafından kabul edilen proje giderlerine uygun olarak, Proje Ara Faaliyet Raporu hazırlanır. Proje kapsamında makine-teçhizata ve yazılıma ilişkin destek ödemesi yapılmadan önce, işletmeden sorumlu personel tarafından işletme ziyaret edilir. Proje Ara Faaliyet Raporu üzerinde yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda gerçekleşen faaliyetlere ilişkin ödemeler yapılır. İşletme tarafından, projenin son izleme döneminin sonunda, izleme dönemine ait son Proje Ara Faaliyet Raporu ile birlikte KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı Proje Sonuç

Raporu hazırlanır. Taahhütnamenin işletme tarafından KBS üzerinden onaylandığı tarihten 3 yıl sonra, proje sonrası izleme yapılır. Proje sonrası izleme ile desteğe ilişkin süreç tamamlanır.

b. Değerlendirilen Proje Teklif Çağrısına İlişkin Detaylar

KOBİGEL ile “Ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin artırılması, rekabet güçlerinin ve sağladıkları katma değerini yükseltilmesi” amaçlanmıştır.

2014-2018 dönemi Onuncu Kalkınma Planı’nda “*Türkiye’nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak*” hususu temel amaç olarak belirlenmiştir. İlâveten planda;

- 478. İhracatçıların yeni pazarlara erişmesine yönelik mevcut imkânlar iyileştirilecektir.
- 482. İhracat desteklerinde etkililik esas alınacak, gelişme potansiyeli olan sektörler öncelik verilecektir.
- 628. Uluslararası düzeyde rekabetçi ve yüksek katma değerli yeni sektörler, ürün ve markalar ortaya çıkaracak Ar-Ge ve yenilik programları hayata geçirilecektir.
- 695. KOBİ’lerin Ar-Ge, yenilik ve ihracat kapasiteleri geliştirilerek uluslararasılaşma düzeyleri artırılacaktır.

politikaları bulunmaktadır.

2016-2020 Stratejik Planı’nda “*KOBİ’lerin üretim ve yönetim becerilerini, yenilikçi ve yüksek katma değerli ürün/hizmet üretme kapasitelerini geliştirmek ve küresel pazarda rekabet güçlerini artırmak.*” amaçlanmıştır. Bu amaç altında;

- KOBİ’lerin üretim ve yönetim becerilerini, iş birliği yapma kültürlerini geliştirerek ekonomideki payları ile verimlilik düzeylerinin artırılmasına katkı sağlaması
- KOBİ’lerin dış pazarlara erişim imkân ve kabiliyetleri geliştirilerek uluslararasılaşmalarının sağlanması hedeflenmiştir.

Proje teklif çağrısının ilan edildiği dönemde yürürlükte olan Kalkınma Planı’ndaki öncelikler ile KOSGEB 2016-2020 Stratejik Planı amaç ve hedefleri dikkate alınarak hazırlanan 2017-1 Çağrısı ile;

imalat sanayinde yapısal dönüşümün aktörü olacak KOBİ'lerin desteklenmesi amaçlanmaktadır. Proje teklif çağrısı ile;

- Üretim ve üretim lojistiği süreçlerinde KOBİ'lerin bilgi teknolojileri imkânlarından yararlanma düzeyinin geliştirilmesi,
- Yüksek katma değerli ve ileri teknoloji imalat sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ sayısının artırılması,
- Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin toplam üretim ve satış hacmindeki ağırlığı artırılması,
- İhracat yapan KOBİ sayısı ve KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilen ihracat hacminin artırılması,
- Mikro ölçekli işletmelerin mühendislik becerilerini ve iş hacimlerini geliştirerek ölçek büyütme hedeflenmiştir.

Bu çalışma kapsamında değerlendirilen 2017-1 “Üretim ve ihracatta teknoloji seviyesi yüksek, katma değerli ürünlerin ve KOBİ'lerin payının artırılması” Proje Teklif Çağrısına 11 Eylül - 20 Ekim 2017 tarihleri arasında başvuru alınmıştır.

Proje teklif çağrısı kapsamında 8 proje konusu belirlenmiş ve bu konularda gelen projeler değerlendirmeye alınmıştır. Belirlenen konular aşağıda yer almaktadır:

- Dördüncü sanayi devrimine hazırlık: Üretimde nesnelerin interneti uygulamaları
- Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması
- Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş
- İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım
- Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme
- Bilişim teknolojisi altyapısının güçlendirilmesi
- Enerji verimliliğinin artırılması
- Yeşil üretime geçiş

Bu proje teklif çağrısına başvuracak işletmelerin özellikleri aşağıda sıralanmıştır;

- Orta-yüksek ve yüksek teknolojlili sektörlerdeki tüm işletmeler başvurabilir.
- İşletme eğer orta-düşük ve düşük teknolojlili sektörlerde ise; 2016 yılı verilerine göre net satış hasılatı en az 300 bin ₺, KOBİ Beyannamesine göre çalışan sayısı en az 3 olmalıdır.
- Başvuracak tüm işletmelerin bilanço esasına göre defter tutması ve 2016 yılı Kurumlar ya da Gelir Vergisi Beyannamesi ibraz etmesi zorunludur.

Bu çağrı kapsamında desteklenecek projelerin süresi en az 6 en fazla 12 ay ile sınırlandırılmıştır. İşletme başına, geri ödemesiz 300 bin ₺, geri ödemeli 700 bin ₺ olmak üzere toplam 1 milyon ₺ üst limitli çağrı için desteklenecek proje giderleri ve destek üst limitleri Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9 - Değerlendirilen Çağrıya İlişkin Proje Gider Grupları ve Üst Limitleri

Proje Gider Grupları	Geri Ödemesiz Destek Üst Limitleri	Geri Ödemeli Destek Üst Limitleri	
Personel Giderleri <ul style="list-style-type: none"> • Proje ile ilişkilendirilmiş olmak kaydıyla yeni istihdam edilecek ve işletmede tam zamanlı çalışacak personel desteklenebilir. Proje başlangıç tarihinden itibaren son 4 ay içinde işletmede çalışmayan veya proje başlangıç tarihi (taahhütname teslim tarihi) itibarıyla son 30 gün içinde istihdam edilmiş olan personel yeni sayılacaktır. • Proje kapsamında en fazla 4 personel desteklenebilir. • Desteklenmesi uygun görülen her bir personel için ödenebilecek aylık destek üst limiti: <ul style="list-style-type: none"> - Lise ve altı öğretim kurumu mezunlarına 1.500 ₺ - Ön lisans mezunlarına 1.750 ₺ - Lisans mezunlarına 2.000 ₺ - Yüksek lisans mezunlarına 2.750 ₺, - Doktora mezunlarına 3.500 ₺ 	100 bin ₺'ye kadar	-	
Makine-Teçhizat Giderleri (kalıp dâhil) Destek kapsamında satın alınacak makine-teçhizatların ve kalıpların <u>yeni</u> olması şartı aranır.	150 bin ₺'ye kadar	600 bin ₺'ye kadar	
Yazılım Giderleri <ul style="list-style-type: none"> • Yazılım Lisans Giderleri (Proje süresi içindeki zaman sınırlı lisanslama dâhildir) • Yazılıma İlişkin Eğitim-Danışmanlık Giderleri 	50 bin ₺'ye kadar	Sadece yazılım lisans giderleri için 100 bin ₺'ye kadar	
Hizmet Alım Giderleri <ul style="list-style-type: none"> • Eğitim giderleri • Danışmanlık giderleri • Proje hazırlama danışmanlığı gideri • Belgelendirme giderleri • Tanıtım giderleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Seyahat (yurt dışı ulaşım ve konaklama) • Fuar giderleri (alan kirası, fuar kataloğu, stand, nakliye ve depolama giderleri) • Test ve analiz giderleri 	100 bin ₺'ye kadar	-

Kaynak: KOSGEB Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve Kobilerin Payının Arttırılması Proje Teklif Çağrısı, 2017

Destek oranı tüm bölgelerde %60 olarak uygulanmış ve Makine-Teçhizat giderleri için; Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca yayımlanan SGM 2014/35 sayılı Yerli Malı Tebliğine uygun olarak alınmış yerli malı belgesi ile tevsik edilmesi durumunda destek oranlarına % 15 ilave edilmiştir. Projelerin faaliyetlerine uygun olarak en az 2 gider grubundan oluşması şartı getirilmiştir.

Proje teklif çağrısının birinci aşama kurul değerlendirmeleri 17 - 30 Kasım 2017, ikinci aşama kurul değerlendirmeleri ise 4 - 22 Aralık 2017 tarihleri arasında yapılmış ve 1 Mart 2018 tarihinde kabul edilen projeler duyurulmuştur.

Ayrıca 2018 yılının Ağustos ayından itibaren öngörülenin üstünde artış trendi gösteren döviz kurları nedeniyle proje faaliyetleri ve yatırımları etkilenen KOBİ'lerin zarara uğramaması amacıyla KOSGEB İcra Komitesi'nde karar alınmıştır. Alınan karar ile KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamında desteklenmekte olan projeler için;

- Destek programında ya da proje teklif çağrısında belirlenen destek üst limitleri dikkate alınmadan,
- Fatura tarihi 1 Ağustos ve sonrası makine- teçhizat - donanım giderleri için, kurullar tarafından ilave karar alınmasına ve kurul kararında değişiklik yapılmasına gerek olmaksızın kurul tarafından belirlenen desteklemeye esas tutarların;

ödeme aşamasına kadar yerli makine belgesi ibraz edilen makine- teçhizat - donanımlarda %25, diğer makine- teçhizat - donanımlarda %10 artırımlı olarak ödenmesi gerekmektedir.

c. Revizyonlar

Zaman içerisinde değişen ihtiyaçlar, uygulamada ortaya çıkan sorunların çözümü ve programın iyileştirmesi kapsamında destek programında çeşitli revizyonlar yapılmıştır. Program ve uygulama esasları revizyonları ve revizyon tarihleri Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10 - Program ve Uygulama Esasları Revizyonları

Program	Revizyon Tarihi	Uygulama Esasları	Revizyon Tarihi
PR-09/00	10.12.2015 ⁵	UE-09/00	
PR-09/01	17.05.2016	UE-09/00/01	17.05.2016
		UE-09/00/02	05.01.2017
		UE-09/00/03	14.03.2017
		UE-09/00/04	08.09.2017
PR-09/02	11.12.2017	UE-09/00/05	11.12.2017
PR-09/03	03.04.2018	UE-09/00/06	05.04.2018
		UE-09/00/07	17.04.2018
PR-09/04	28.12.2017	UE-09/00/08	19.10.2018
		UE-09/00/09	22.01.2019
PR-09/05	04.03.2019	UE-09/00/10	24.12.2019

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan tüm revizyonlar incelendiğinde, bu revizyonların bir kısmında yazım hatalarının düzeltilmesi ve kullanılan ifadelerin daha anlaşılır olması için değişiklikler yapıldığı görülürken bir kısmında ise destek programı için kırılma noktası sayılabilecek ölçüde önemli değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Önemli görülen değişikliklere Şekil 2'deki zaman çizelgesinde yer verilmiştir.

⁵ Programın yürürlüğe girdiği tarihtir.

Şekil 2 - Uygulama Esaslarında Yapılan Önemli Değişiklikler

2016

- Yerli Malı Tebliğine uygun olarak alınmış yerli malı belgesi ile tevsik edilmesi durumunda, belirlenen destek oranlarına %15 ilave edilmesi
- Gider kaleminin kurul kararındaki asgari şartları taşımaması durumunda kurula sunulması ve kurul tarafından uygun bulunması halinde destek ödemesi yapılabilmesi
- Kurul başkanının, kurul üyeleri arasından oy çokluğu ile seçilmesi
- Oyların eşitliği durumunda kurul başkanının oyunun 2 oy sayılması

2017 Mart

- Taahhütname vermek için ek süre talep edilmesi halinde bir kereye mahsus 30 gün ek süre verilmesi - Ek süre talebinin taahhütname verme süresinin bitimini müteakip 15 gün içinde yazılı olarak yapılması
- Revizyon talebi halinde ek süre verilmesi
- İzleme takvimi oluşturulması uygulamasının başlaması
- Proje Ara Faaliyet Raporu ve eki belgelerin en geç takip eden izleme döneminin son gününe kadar teslim edilmesi
- Proje Ara Faaliyet Raporu ve eki belgelerin son teslim tarihine kadar verilmemesi durumunda; işletmeden 15 gün içerisinde, ilgili döneme ait rapor ve getirilmeme gerekçesinin istenmesi, gerekçe sunmayan veya ara faaliyet raporu getirmeyen işletmelerin kurul tarafından değerlendirilerek projenin devamına veya sonlandırılmasına karar verilmesi
- Proje Sonuç Raporunun projenin sona ermesinden sonraki 60 gün içinde teslim edilmesi
- Projesi başarısız tamamlanan işletmenin, başarısız tamamlanmaya ilişkin kurul karar tarihinden itibaren 2 yıl süreyle, program kapsamında KOSGEB tarafından çıkılacak proje teklif çağrılarında başvuruda bulunamaması

2017 Eylül

- Ön değerlendirmenin "proje başvurusunun kontrolü" olarak değiştirilmesi
- Kurul birinci aşamasında kurul üyeleri tarafından verilen puanların aritmetik ortalamasına ilişkin eşik değerin 50'den 40'a düşmesi
- Desteklenecek projelerin bütçe imkanları dikkate alınarak Başkanlık tarafından belirlenmesi
- Taahhütname vermek için talep edilen ek sürenin 7 güne düşürülmesi
- Proje hazırlama danışmanlığı desteğinin eklenmesi
- Toplam proje süresi 36 ayı geçmemek kaydıyla kurul kararı ile 6 aya kadar ek süre verilebilmesi
- Proje Ara Faaliyet Raporu eki belgelerin ilgili faaliyet döneminin tamamlanmasını takip eden en geç 2 ay içerisinde teslim edilmesi
- Kurulda asil ve yedek üye belirlenmesi
- Projesi sonlandırılan işletmelerin sonlandırmaya ilişkin kurul karar tarihinden itibaren 2 yıl süreyle program kapsamında KOSGEB tarafından çıkılacak proje teklif çağrılarında başvuruda bulunamaması

2017 Aralık

- Proje sonrası izlemede 3 yıl sona ermeden uygulama sonuçlarının değerlendirilebilmesi için işletmelerden elektronik ortamda bilgi alınabilmesi
- Proje Teklif Çağrılarının Proje Teklif Çağrısı Teknik Komitesi tarafından hazırlanması

2018 Nisan

- E-devlet uygulamalarına geçiş
- Bürokrasinin Azaltılması ve Mevzuatın Sadeleştirilmesi çalışmaları kapsamında tüm süreçlerin elektronik ortama aktarılması

2019 Ocak

- Proje teklif çağrısında belirlenen süre içinde gerekli düzeltmeleri yapması ve/veya bildirilen hata/eksikliklere kısmen/tamamen itiraz edilebilmesi
- Proje hazırlama danışmanlığı için KOSGEB tarafından ödenecek desteğin üst limitinin proje teklif çağrısında belirlenmesi
- Buluttan erişim ile kullanımın desteklenmesi
- Proje Sonuç Raporunun sunulmaması durumunda ek süre verilmesi

2019 Aralık - Ekim

- Açık kaynak kodlu yazılımlar için ilave destek oranı tanımlanması

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yerli Malı Tebliği'ne uygun olarak alınmış yerli malı belgesi ile tevsik edilmesi durumunda, belirlenen destek oranlarına %15 ilave edilmesi sağlanmıştır.

Projesi sonlandırılan veya başarısız olarak tamamlandığına karar verilen işletmelerin kurul karar tarihinden itibaren 2 yıl süre ile program kapsamında KOSGEB tarafından çıkılacak proje teklif çağrılarında bulunamaması koşulu eklenmiştir.

Kurula ilişkin olarak kurul başkanının seçimi ve kurul üyelerinin asil ve yedek olarak belirlenmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

2017 yılı Eylül ayında destek unsurlarına “Proje hazırlama danışmanlığı desteği” eklenmiştir. 2017 yılı Aralık ayında yapılan değişiklikle Proje Teklif Çağrılarının Proje Teklif Çağrısı Teknik Komitesi tarafından hazırlanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Proje süresi 36 ayı geçmeyecek şekilde 6 aya kadar ek süre verilmiştir.

KOBİGEL'e ilişkin tüm hizmetler 2018 yılında BAMS çalışmaları kapsamında dijital ortama taşınmış ve işletmelerin KOSGEB Müdürlüklerine gitmelerine gerek kalmadan destek süreçlerini yürütebilmeleri sağlanmıştır.

2019 yılı Ocak ayında yapılan değişiklikle KOBİ'lerin proje teklif çağrısında belirlenen süre içerisinde gerekli düzeltmeleri yapması ve/veya bildirilen hata/eksikliklere kısmen/tamamen itiraz edilebilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır.

Proje Ara Faaliyet Raporu ve Proje Sonuç Raporunun sunulma tarihi ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Proje sonuç raporunun projenin sona ermesinden sonraki iki ay içerisinde sunulmaması durumunda 15 gün ek süre verilmiştir.

2019 yılında mevzuatta yapılan değişiklik ile uygulama esaslarına geçici bir madde eklenmiştir. Buna göre kurula, KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamındaki projesi sonlandırılan/başarısız tamamlanan veya bu gündem ile yeni görüşülecek işletmelerin durumunun 2018 yılı Ağustos ayındaki ani döviz kuru artışının etkisi çerçevesinde değerlendirilerek “2 yıl yeni proje başvurusunda bulunulamaması” yaptırımının bu işletmeler için uygulanıp uygulanmayacağına karar verilmesi konusunda yetki tanımlanmıştır.

d. Literatür Tarama

Raporun bu bölümünde öncelikle ülkemizde ve dünyada işletmelerin ihracat kapasitesinin artırılması, yeni pazarlara açılımlarının sağlanması ve dış pazar öncelikli olmak üzere satış hacminin arttırılmasına yönelik sağlanan destekler açıklanmış, sonrasında ise bu destekler ile ilgili akademik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Literatür tarama kapsamında ayrıca konuya ilişkin KOBİ uzmanlık tezleri ve İç Denetim Birimi tarafından hazırlanan denetim raporları da incelenmiştir.

i. Türkiye’de ve dünyada benzer destekler

Raporun bu bölümünde öncelikle ülkemizde ve dünyada ihracat, yeni pazarlara açılım ve orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere yönelik sağlanan destekler açıklanarak, söz konusu sektörlerle yönelik destekler ile ilgili akademik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Yapılan literatür çalışması sonucunda ihracat ve orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerine yönelik ülkemizde sağlanan destek programları yürütücü kurum ve kuruluşlar ayrımında Tablo 11’de özetlenmiştir.

Tablo 11 - Yürütücü Kurum/Kuruluşlar Bazında Destek Programları

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Ticaret Bakanlığı	Pazara Giriş Belgelerinin Desteklenmesi (2014/8)	Şirketler tarafından çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlanabilmesini teminen akredite edilmiş kurum ve/veya kuruluşlardan alınan yurt dışı pazara giriş belgelerinin belgelendirme işlemleriyle küresel tedarik zincirine daha etkin bir tedarikçi olarak katılımlarını sağlamak için ara malı üretim ve ihracat yetkinliklerinin artırılmasına yönelik gerçekleştirilen harcamaların belirli bir bölümünün Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan karşılanması.	Büyük İşletme KOBİ	Pazara giriş belgelerine ilişkin giderler	<ul style="list-style-type: none"> - Hibe, Sürekli - Şirket için 250 bin \$/yıllık - Azami %50 - Küresel Tedarik Zinciri Yetkinlik Projesi 2 yıl süresince % 50 oranında ve toplamda 1 milyon \$
Ticaret Bakanlığı	Yurt Dışı Pazar Araştırması Desteği (2011/1)	Türkiye'de sını ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketlerin pazar araştırması ve pazara giriş faaliyetlerinin etkinliğini ve seviyesini yükseltmek.	Büyük İşletme KOBİ	Ulaşım giderleri Konaklama giderleri	<ul style="list-style-type: none"> - Hibe %70, Sürekli - En fazla 5 bin \$ - Ulaşım kapsamında; Ekonomi sınıfı ulaşım ücretleri ile günlük 50 \$ kadar araç kiralama giderleri - Konaklama kapsamında; Kişi başına günlük 150 \$ kadar konaklama giderleri - Her takvim yılı içerisinde şirket başına en fazla on yurt dışı pazar araştırması gezisi - En fazla iki şirket çalışanı için desteklenir.
Ticaret Bakanlığı	Rapor ve Yurt Dışı Şirket Alım Desteği (2011/1)	Şirketler ile işbirliği kuruluşlarının yurt dışına yönelik pazara giriş stratejileri ile eylem planlarının oluşturulabilmesi amacıyla satın alınan sektör, ülke, yurt dışında yerleşik şirket veya marka odaklı rapor giderleri ile yurt dışında yerleşik şirket alımlarına yönelik mali ve hukuki danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderlerin desteklenmesi.	Büyük İşletme KOBİ İşbirliği Kuruluşları*	Sektör, ülke, yurt dışında yerleşik şirket veya marka odaklı rapor giderleri Yurt dışında yerleşik şirket alımlarına yönelik mali ve hukuki danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderler	<ul style="list-style-type: none"> - Hibe, Sürekli - 200 bin \$ - İşletmeler için destek oranı %60, işbirliği kuruluşları için destek oranı %75'dir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Ticaret Bakanlığı	İleri Teknolojiye Sahip Yurt Dışı Şirket ve Yurt Dışında Yerleşik Şirkete Ait Marka Alım Desteği (2011/1)	Yurt dışında yerleşik ileri teknolojiye sahip şirket alımına yönelik danışmanlık giderleri ile yurt dışında yerleşik ileri teknolojiye sahip şirket veya yurt dışında yerleşik şirkete ait marka alımına yönelik faiz harcamalarına ilişkin giderlerin desteklenmesi.	Büyük İşletme KOBİ	Yurt dışında yerleşik şirketlerin; - alımına yönelik mali ve hukuki danışmanlık hizmetlerine ilişkin giderler - alımında kullanılan kredi faiz giderleri - markalarının alımında kullanılan kredi faiz giderleri	- Hibe, Sürekli - %75 - Yıllık 500 bin \$ - İleri teknolojiye sahip ve teknoloji transferi sağlayacak yurt dışında yerleşik şirketlerin alımında kullanılan kredi faiz giderlerinin Türk Lirası cinsi kredilerde 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı toplam 3 milyon \$'na kadar desteklenir. - Yurt dışında yerleşik şirkete ait markanın alımında kullanılan kredi faiz giderlerinin Türk Lirası cinsi kredilerde 5 puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puanı toplam 2 milyon \$'na kadar desteklenir.
Ticaret Bakanlığı	Sektörel Ticaret Heyeti ve Alım Heyeti Desteği (2011/1)	Türkiye'de sınai ve/veya ticari faaliyette bulunan şirketlerin işbirliği kuruluşları vasıtasıyla sektörel ticaret heyeti ve alım heyeti görüşmelerini destekleyerek, ihracat etkinliğini, düzeyini artırmak ve bilinirliklerini yükseltmek.	İşbirliği Kuruluşları*	Ulaşım giderleri, Konaklama giderleri, Tanıtım organizasyon giderleri	- Hibe, Sürekli - Sektörel Ticaret Heyeti 100 bin \$ - %50 - Alım Heyeti 75 bin \$ - %50
Ticaret Bakanlığı	E-Ticaret Sitelerine Üyelik Desteği (2011/1)	İşbirliği kuruluşlarının uluslararası ticarete yönelik elektronik ticaret sitelerini veya elektronik Pazar yerlerine toplu üyelik giderlerinin desteklenmesi.	İşbirliği Kuruluşları*	E-ticaret sitelerine toplu üyelik giderleri	- % 80 - Sürekli - Hibe - E-ticaret sitesi başına 2 bin \$* İşbirliği kuruluşlarının toplu üyelik desteğinden yararlanabilmesi için başvuruda en az 250 şirketin yer alması gerekir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Ticaret Bakanlığı	Dâhilde İşleme Rejimi (2005/8391)	İhraç ürünlerimize dünya piyasalarında rekabet gücü kazandırmak ve ihraç ürünlerimizi çeşitlendirmek amacıyla, dünya piyasa fiyatlarından gümrük muafiyetli olarak, ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın, ihraç ürünün üretimi için gerekli olan ve fiyat ve/veya kalite bakımından yurt içi piyasalardan temin edilemeyen, hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ithalatına imkân vermek.	Büyük İşletme KOBİ	- Şartlı Muafiyet Sistemi, Teminat ve İndirimli Teminat Uygulaması Türkiye Gümrük Bölgesi Dışında veya Serbest Bölgelerde Yapılacak İşleme Faaliyeti Kısmi Teminat İadesi Eşdeğer eşya kullanımı - Geri Ödeme Sistemi İthalatta alınan verginin geri ödemesi	- Sürekli - Üst limit yok
Ticaret Bakanlığı	Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi (2010)	KOBİ'lerin rekabet güçlerini ve sürdürülebilir ihracat kapasitesini kümelenme yaklaşımı ile artırmak.	İşbirliği Kuruluşları*	- İhtiyaç analizi, - Eğitim ve danışmanlık faaliyetleri, - Küme tanıtım faaliyetleri, - Yurt dışı pazarlama faaliyetleri, - Alım heyeti faaliyetleri - İstihdam, Hedef Grup: Şirketler: - Bireysel danışmanlık	- Hibe, Sürekli - İhtiyaç analizi, Eğitim hizmeti, Danışmanlık hizmeti, Kümenin yurt dışında tanıtımı 400 bin \$ %75 - Yurt dışı pazarlama faaliyeti her bir faaliyet başına 150 bin \$ %75 - Alım heyeti faaliyeti her bir faaliyet başında 100 bin \$ - %75 - Konaklama 300 \$ - Bireysel danışmanlık hizmeti 50 bin \$ %70 (Şirketler) - Personelin istihdam giderleri %75'i (Emsal Brüt Ücret)
Ticaret Bakanlığı	Yurt Dışında Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesi (2017/4)	Katılımcıların yurt dışında gerçekleştirdikleri fuar işbirliklerinin ve organizatörler tarafından yapılan tanıtım harcamalarının desteklenmesi suretiyle, Türk ihraç ürünlerinin dış pazarlarda tanıtılması ve ihracatın artırılmasına katkı sağlanması.	Şirketler İşbirliği Kuruluşları	- Yurt Dışı Fuar Organizasyonlarına İlişkin Organizatör Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi	- Hibe, Sürekli - Tanıtım faaliyetleri; Organizatörler, Genel nitelikli 320 bin ₺ Sektörel nitelikli 500 bin ₺ Katılımcı; Genel nitelikli 50 bin ₺ Sektörel nitelikli 75 bin ₺ Prestijli fuarlar 250 bin ₺

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Ticaret Bakanlığı	Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımları (Para Kredi Koordinasyon Kurulu Kararı, 2018/12)	Ülkemiz tarımsal ürünlerinin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün ve ihracat potansiyelinin arttırmak.	Büyük İşletme KOBİ Sektörel Dış Ticaret Şirketi Ortakları İhracatçı firmalar, İmalatçı firmalar	<ul style="list-style-type: none"> - İhracat iadesi - Vergiler (gümrük vergileri hariç), vergi cezaları, SGK primleri, - İhracata yönelik olarak kamu bankaları ile Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'den kullanılan kredilerin faiz giderleri, - Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na ve ilgili tasfiye halindeki Bankalara olan borçlar - Enerji giderleri, - İhracatçı Birlikleri nispi aidatları, - İhracata yönelik ürün alım-satımına ilişkin borsa tescil giderleri 	- Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun 06/04/2018 Tarihli ve 2018/12 Sayılı Kararında belirtilen ürünlere göre ihracat iade miktarı, miktar barajı ve azami ödeme oranı uygulanmaktadır.
Ticaret Bakanlığı	Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Desteği (2010/6)	Türkiye'de sınai ve ticari veya ticari faaliyet gösteren şirketler ile İşbirliği Kuruluşları üyelerinin yurt dışında gerçekleştirilen tanıtım, marka tescil giderleri ve mal ticareti yapmak amacıyla yurt dışında açılan birimlerle ilişkin kira giderleri ile Türkiye Ticaret Merkezlerine ilişkin giderlerin bir kısmının karşılanması.	Büyük İşletme KOBİ İşbirliği Kuruluşları	<ul style="list-style-type: none"> - Kira giderleri - Tanıtım faaliyetleri - Yurt dışı marka tescil faaliyetleri 	<ul style="list-style-type: none"> - Hibe, Sürekli - Kira giderleri Mağaza 100 bin \$, %40 Depo, ofis, showroom, ürün teşhir serası/tarlası veya reyon ile üzerine bina yapılmak üzere kiralanan arsa 75 bin \$, %40 - Tanıtım, Yurt dışı Birimi Bulunanlar İçin: 150 bin \$, %60 Yurt Dışı Birimi Bulunmayanlar İçin: 250 bin \$, %60 - Şirketlerin yurt içi marka tescil belgesine sahip oldukları markalarının yurt dışında tescili ve korunmasına ilişkin giderleri, 50 bin \$, %50

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Ticaret Bakanlığı	Marka Turquality Desteği (2006/4)	Uluslararası markalaşma potansiyeli olan firmaların, üretimlerinden pazarlamalarına, satışlarından satış sonrası hizmetlerine kadar bütün süreçleri kapsayacak şekilde yönetsel bilgi birikimi, kurumsallaşma ve gelişimlerini sağlayarak uluslararası pazarlarda kendi markalarıyla küresel bir oyuncu olabilmeleri ve söz konusu markalar aracılığıyla olumlu Türk malı imajının oluşturulması ve yerleştirilmesi.	Kuruluşlar** Büyük İşletmeler KOBİ'ler	<ul style="list-style-type: none"> - Patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka tesciline ilişkin harcamalar, - Sertifikasyona ilişkin giderler, - Moda/Endüstriyel ürün tasarımcısı/Şef/Aşçı istihdamına ilişkin giderler, - Tanıtım, reklam ve pazarlama faaliyetleri, - Yurtdışı birimlere ilişkin giderler, - Danışmanlık (Yönetim, tasarım, hukuk, bilişim) giderler 	<ul style="list-style-type: none"> - Sürekli, Hibe - Birlikler 1milyon ₺, %80 - Üretici Dernekleri ve Üretici Birlikleri 400 bin ₺, %50 - TİM ve işteğal ettiğı sektöru tek başına temsil eden Birlikler 2 milyon ₺, %80 - Birden fazla Birlik tarafından oluşturulan ve destek kapsamına alınan projeler için Birlik başına 1 milyon ₺ Şirketler
Güney Marmara Kalkınma Ajansı	İşletmelerin Rekabet Gücünün ve Dış Ticaret Kapasitesinin Artırılmasına Yönelik İhracat ve Yenilikçilik Mali Destek Programı	Gelişen Güney Marmara Bölgesi ekonomisinin ihracat, Ar-Ge ve yenilikçilik potansiyelinin sürdürülebilir bir şekilde güçlendirilmesidir. Bu suretle de Bölge ekonomisinin daha rekabetçi hale gelmesine katkıda bulunulması.	KOBİ'ler	<ul style="list-style-type: none"> - İnsan Kaynakları” ve “Seyahat” maliyetleri - Yeni ekipman ve hizmet (nakliye, kira vb.) satın alma maliyetleri - Sarf malzemesi maliyetleri, - Taşeron maliyetleri, - Küçük ölçekli yapım işleri, - Denetim maliyetleri, - Mali hizmet maliyetleri - Görünürlük maliyetleri, - “Yerel Ofis” bütçe başlığı altındaki maliyetler, - Yapılacak ihaleler kapsamındaki ilan maliyetleri 	<ul style="list-style-type: none"> - Süreli, Hibe - Öncelik 1: Sanayi İşletmelerinin İhracat Kapasitelerinin Geliştirilmesi - Öncelik 2: İşletmelerin İhracata Yönelik İdari ve Pazarlama Kapasitelerinin Geliştirilmesi Asgari tutar: 25 bin ₺ Azami tutar: 250 bin ₺ - Öncelik 3: Ar-Ge Çalışmaları ve Yeniliğin Ticarileştirilmesi Asgari tutar: 75 bin ₺ Azami tutar: 450 bin ₺ Hiçbir destek, projenin toplam uygun maliyetinin % 25’inden az ve % 50’sinden fazla olamaz

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı	Türkiye’de orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlerdeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini artırmak.	Programa sadece Türkiye’de yerleşik sermaye şirketleri başvurabilir.	- TÜBİTAK destek programları - KOSGEB Stratejik Ürün Destek Programı	- Hibe + Geri Ödemeli - Çağrı esaslı
Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı	Öncelikli teknoloji alanlarında yer alan Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri sonucu ortaya çıkan yeni ürün/ürünleri ticarileştirmek, ülke ekonomisine katma değer oluşturmak, uluslararası pazarlarda yer alarak teknolojik ürün ihracatına öncülük etmek ve ülkemizde yerleşik işletmelerin yapacakları yatırımları desteklenmesi.	Büyük İşletmeler KOBİ’ler	- İşletme gideri desteği - Makine ve teçhizat desteği	- Geri Ödemesiz - Çağrı esaslı - Makine ve teçhizat desteği a) Mikro işletme, 8 milyon ₺, %60 b) Küçük işletme 7 milyon ₺, %50 c) Orta büyüklükteki işletme 6 milyon ₺, %40 ç) Büyük işletme 3 milyon ₺, % 10 - İşletme gideri desteği Mikro ve küçük işletmelere, a) Enerji giderleri %75 b) Personel giderleri: brüt asgari ücret tutarının en fazla %75’i c) Kira gideri: Yıllık kira giderinin en fazla %75’i
Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank)	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Reeskont Kredisi	Mal ve döviz kazandırıcı hizmet ihracatında bulunan firmalar için uygun maliyetli finansman sağlanması.	İhracata yönelik mal üreten imalatçılar Döviz kazandırıcı hizmet ihracı yapan firmalar Tüm ihracatçılar	T.C Merkez Bankası ile işbirliği içerisinde kullanılan TL/Döviz Kredisi programıdır.	- 350 milyon \$
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Sevk Sonrası Reeskont Kredileri	İhracatçıların vadeli satış imkânlarının artırılması suretiyle uluslararası piyasalardaki rekabet şanslarının genişletilmesi, alacaklarını ticari ve politik risklerden arındırarak yeni ve hedef pazarlara açılmalarının teşvik edilmesi, ihracatçıların sevkiyat sonrası finansman imkânlarına erişmelerinin sağlanması.	İhracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihracata yönelik mal üreten imalatçı firmalar	Sevk sonrası ihracatın finansmanı.	- Limitler her bir ihracatçıya özel olarak belirlenmektedir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Faktoring Şirketleri Aracılığı ile Sevk Sonrası Reeskont Kredisi	İhracatçıların sevk sonrası finansman ihtiyaçlarını karşılayarak vadeli satış imkânlarının artırılmasını, yeni ve hedef pazarlara açılmalarını teşvik etmek.	İhracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihracata yönelik mal üreten imalatçılar faktoring şirketleri üzerinden başvuruda bulunabilirler.	İhracatçıların vadeli ihracat alacaklarını iskonto ederek, faktoring şirketleri aracılığıyla sevk sonrası dönemdeki finansman ihtiyaçları karşılanmaktadır.	İhracatçı firmalarca ihracat alacağına istinaden düzenlenip faktoring şirketlerine temlik edilen ve faktoring şirketlerince Türk Eximbanka ciro edilen bonoların TCMB nezdinde iskonto edilmesiyle sevk sonrası finansman sağlanmaktadır.
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi	İhracatçı KOBİ'lere ve ihracata yönelik mal üreten (sadece nihai üretici) imalatçı KOBİ'lere yönelik kullanılmaktadır.	İhracatçı KOBİ'ler ve ihracata yönelik mal üreten (sadece nihai üretici) imalatçı KOBİ'ler		- 5 milyon \$
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri İhracata Hazırlık Kredisi	İhracatçıların ve ihracata yönelik mal üreten (sadece nihai üreticiler) imalatçıların uluslararası piyasalardaki rekabet güçlerini artırmak, ihracata hazırlık aşamasındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır.	Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Sektörel Dış Ticaret Şirketleri hariç, ihracatçı ve ihracata yönelik mal üreten (sadece nihai üreticiler) imalatçılar	10.08.2017'den itibaren TL bazında Sevk Öncesi İhracat Kredisi ve İhracata Hazırlık Kredisi sadece KOBİ'lere kullanılmaktadır.	- 25 milyon \$
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi	Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ile Sektörel Dış Ticaret Şirketleri'nin ihracat faaliyetleri ile ilgili finansman ihtiyaçlarının karşılanması.	Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Sektörel Dış Ticaret Şirketleri		- Firma bazında, Yönetim Kurulu veya Yönetim Kurulu'nun kararı çerçevesinde ihdas edilen ilgili kredi komiteleri tarafından dolar bazında limit tahsis edilir. Komiteler tarafından belirlenen limitler gerektiğinde yıl içinde revize edilebilmektedir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK)	İhracatçıların ve ihracata yönelik mal üreten (nihai üretici) imalatçıların ihracatlarını geliştirilmelerine destek verilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesine katkıda bulunulması, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılmasına yardımcı olunması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat amacına yönelik yatırım malları üretim ve satışını teşvik edilmesi, ihracatçıların sevk öncesi kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını aracı bankalar aracılığı ile karşılanması.	Türkiye’de yerleşik ihracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı firmalar, Türkiye’de kurulu serbest bölgelerde, üretim, alım-satım veya bakım-onarım ruhsatı sahibi kullanıcılar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’de mukim ihracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı firmalar	- Ülke ihracatına olan desteği artırmak ve farklı kanallardan ihracatçı firmalara ulaşabilmek için aracı bankalara vasıtasıyla kullanılmaktadır.	- TL ve Döviz kredilerinin anapara bakiyeleri toplam limiti azami 25 milyon \$ tutarındadır. - Söz konusu firma limiti; SÖİK Katılım TL/SÖİK Katılım Döviz kredisi kapsamında 15 milyon \$ tutarındadır. SÖİK KKTC TL kredisi kapsamında 5 milyon ₺ ile sınırlıdır.
Türk Eximbank	Kısa Vadeli İhracat Kredileri Sigortalı Alacağın Teminatına Dayalı Kredi Programı	Sigortalanan vadeli alacakların teminata alınması suretiyle ihracatçı firmalara sevkiyat vadesinden bağımsız kredi kullandırım imkanı sunulması.	Türk Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Poliçesi sahibi ihracata yönelik mal üreten imalatçılar ve tüm ihracatçılar	- Kredi azami 1 yıl vadeli ve tek taksitli olarak kullanılır. Kredi, iskonto kredisi şeklinde kullanılacak olup iskonto maliyetleri kaynak maliyetleri çerçevesinde belirlenmektedir.	- Firmanın sigortaya konu sevkiyat tutarları da dikkate alınarak yapılacak mali analiz çalışması sonrası Türk Eximbank tarafından belirlenecektir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri İhracata Yönelik İşletme Sermayesi Kredisi	İhracatçıların işletme sermayesi ihtiyaçları için finansman sağlamak.	Türkiye’de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçılar ve imalatçı-ihracatçılar, ihracatçılar ile Türkiye’de kurulan Serbest Bölgelerde üretime veya alım-satıma yönelik geçerli faaliyet ruhsatı sahibi olan firmalar ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet gerçekleştiren firmalar	- Kredi başvuru tarihinden azami 180 gün öncesine kadar olan sürede gerçekleştirilen hammadde, ara malı alımı, nihai mal, nihai ürün ve 1 aylık dönem için elektrik, su, doğal gaz, personel masrafları gibi işletme sermayesi ihtiyaçları finanse edilmektedir.	- Program limiti azami 75 milyon \$ olup kredi Euro veya Dolar olarak kullanılabilir.
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri İhracata Yönelik Yatırım Kredisi	Orta veya uzun vadeli finansman gerektiren makine, teçhizat ve aksam harcamalarını katma değer vergisi hariç tutar üzerinden finanse etmek.	Türkiye’de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçılar ve imalatçı-ihracatçılar, ihracatçılar ile Türkiye’de kurulan Serbest Bölgelerde üretime veya alım-satıma yönelik geçerli faaliyet ruhsatı sahibi olan firmalar ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet gerçekleştiren firmalar	- Program kapsamında yapılmış harcamaların finansmanı, harcamaların kredi başvuru tarihinden azami 180 gün öncesine kadar olan sürede gerçekleştirilmiş olması halinde mümkündür.	- Program limiti 75 milyon \$’dır. Kredi Euro veya Dolar olarak kullanılabilir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Özellikli İhracat Kredisi	İhraç edilecek malın üretim süreci ya da satış koşulları nedeniyle 12 aydan uzun vadeli finansman ihtiyacı bulunan firmaların yeni pazarlara yeni ürün ihracı gibi özellik arz eden ihracat projelerine destek sağlamak.	Dünya Bankası Kredi Programı: İmalatçı, ihracatçı ve döviz kazandırıcı faaliyet gösteren firmalar MIGA Kredi Programı: Türkiye’de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçı, imalatçı-ihracatçı, ihracatçı ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet gerçekleştiren firmalar ICIEC Kredi Programı: Türkiye’de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçı, imalatçı-ihracatçı, ihracatçı ve döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet gerçekleştiren KOBİ’ler	- Dünya Bankası Kredi Programı: Dünya Bankası’ndan sağlanan ve ihracatçılara yönelik işletme sermayesi veya yatırım kredisi olarak kullanıma sunulan uzun vadeli kredi programıdır. - MIGA Kredi Programı (Dünya Bankası’nın bir kuruluşu olan Multilateral Investment Guarantee Agency) tarafından işletme ve yatırım kredisi olarak kullanıma sunulan uzun vadeli kredi programıdır. - ICIEC Kredi Programı İslam Kalkınma Bankası’nın bir kuruluşu olan Islamic Corporation for the Insurance of Investment and Export Credit (ICIEC)’den sağlanan, işletme ve yatırım kredisi olarak kullanıma sunulan uzun vadeli kredi programıdır.	
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Yurt Dışı Teminat Mektubu Programı	Müteahhitlik ve gemi inşa sektöründe faaliyet gösteren firmalar ile yurt içinde ihracata yönelik yatırım mali üretimi yapan firmaların mevcut pazarlarda kalıcılığının sağlanmasının yanı sıra yeni pazarlara açılmaları ve yurt dışında daha fazla iş üstlenmelerinin önünün açılması	Yurt dışında proje üstlenmiş müteahhitlik sektörü ve gemi inşa sektöründe faaliyet gösteren firmalar	- Program kapsamında yurtdışı işveren ihale makamına/alıcı firmaya ya da işveren makamın/alıcı firmanın bankasına muhatap;	- Program kapsamında, bir firma lehine düzenlenecek toplam garanti tutarı firmanın mali yapısının ve projenin değerlendirilmesi neticesinde Türk Eximbank tarafından belirlenir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
			İhracata yönelik sipariş esasına göre yatırım malı üretimi yapan ihracatçı firmalar	- Geçici teminat mektubu, - Avans teminat mektubu, - Kesin teminat mektubu ve - Teminat akreditifi (Stand-by L/C) talepleri karşılanabilecektir.	
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Marka Kredisi	Yurt dışında yerleşik markaların satın alınması ve Türkiye'de yerleşik markaların yurt dışında tutundurulması kapsamında yapılmış/yapılacak harcamaların finansmanının sağlanması.	Türkiye'de yerleşik ihracata yönelik mal üreten imalatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihracatçı firmalar, Türkiye'de kurulan Serbest Bölgelerde üretime veya alım satımına yönelik geçerli faaliyet ruhsatı olan firmalar, Türkiye'de yerleşik döviz kazandırıcı hizmetler sektöründe faaliyet gösteren firmalar		- Program limiti 75 milyon \$'dır.
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri İhracat Alacakları İskonto Programı	Satış sözleşmesi bazında ticari ve politik risklere karşı sigortalanan ihracat işlemlerinden doğan, vadeli ihracat alacaklarının sevk sonrası aşamada iskonto edilmesi.		- Türkiye'den ihraç edilecek Türk menşeli sermaye malları finanse edilmektedir.	- İhracat Alacakları İskonto programı kapsamında herhangi bir firma limiti bulunmamaktadır. - İşlem Alt Limiti:15 bin \$ Kredilendirme oranı, yapılacak risk analizi sonucunda belirlenecek zarar tazmin oranına göre tespit edilmektedir. Zarar tazmin oranının %95 olarak belirlendiği işlemler için kredilendirme oranı %90, zarar tazmin oranının %90 olarak belirlendiği işlemler için ise kredilendirme oranı %85'tir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Gemi İnşa ve İhracatı Finansman Programı	Gemi inşa/ihraç edecek ihracatçıların gemi inşa aşamasındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması, rekabet güçlerinin desteklenmesi, yurt dışındaki müşterileri ve kreditor kuruluşlar nezdindeki kredibilitelerinin artırılması.	Gemi İnşa Firmaları	<ul style="list-style-type: none"> - Krediler Alıcı firma ile imzalanan kontrat kapsamında, gemi inşa/ihraç edecek ihracatçıların gemi inşa aşamasındaki harcamaları proje bazında finanse edilmektedir. - Teminat Mektubu Geminin finansmanı amacıyla inşa süresince alıcı firma, alıcının bankası/finansman kurumu tarafından yapılacak avans niteliğindeki ödemeler ve bunlara ilişkin doğabilecek faizler, Proje konusu gemide kullanılacak makina ve ekipmanların vadeli ithalatı ile vadeli yurtiçi tedarik işlemlerine ilişkin ödeme yükümlülükleri 	<ul style="list-style-type: none"> - Alıcı firma ile imzalanan gemi kontrat bedelinin %85'ine kadar kredi kullanılabılır veya teminat mektubu limiti belirlenebilir. - Program bazında azami 25 \$ tutarında kredi kullanılabılır veya teminat mektubu limiti belirlenebilir - Vade Maksimum 360 gündür
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi	İhracatta kalıcı pazarlar edinilmesi ve net döviz girdisinin artırılmasını teminen, Türk firmalarının yurtdışında marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla kendi markası ile yurt dışında açacakları mağazaların yatırım harcamaları ile değişik pazarlarda Türk menşeli her türlü tüketim malı niteliğindeki ürünleri doğrudan pazarlama amacıyla, değişik ürün gruplarının sergilendiği çeşitli bölümleri içeren satış mağazaları veya bir ya da birden fazla firmanın biraraya gelerek kuracakları alışveriş merkezleri oluşturulmasına yönelik yatırımlara destek verilmesi.	Yurt Dışı Mağazalar Kredisi kapsamında krediye konu olan yatırım projesinin uygunluğu Banka tarafından belirlenmektedir.	<ul style="list-style-type: none"> - Yatırım dönemindeki harcamalara ilişkin düzenlenmiş fatura, hakediş ve bunun ödendiğini gösteren destekleyici belgelerin bankaya ibraz edilmesi durumunda kullanılmaktadır 	<ul style="list-style-type: none"> - 25 milyon \$ - Kredi Euro veya Dolar olarak kullanılabilir. Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi, Türkiye'de yerleşik firmalara, krediye ilişkin Vergi Resim Harç İstisna Belgesinin (VRHİB) kapatılması taahhüdü karşılığında kullanılabilmektedir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Orta-Uzun Vadeli İhracat Kredileri Finansal Kiralama İşlemlerine Yönelik Kredi Programı	İhracı yasaklanan mallar dışında kalan Türk menşeli malların ihracı/satışı ve döviz kazandırıcı hizmet ihracı taahhüdü karşılığında, finansal kiralama yoluyla yapacakları yatırımların finanse edilmesi.	İhracatçı, İmalatçı-İhracatçı, İhraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı, Türkiye’de kurulu serbest bölgelerde mukim olan ve üçüncü ülkelere mal ve hizmet satışı yapan, Döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet yürüten firmalar	Finansal Kiralama Şirketleri ve Katılım Bankaları aracılığıyla kullanılan kredi programıdır	<ul style="list-style-type: none"> - Anapara bakiyeleri toplamı 5 milyon \$’ı aşamaz. Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgesi (VRHİB) kapsamında döviz kazandırıcı hizmetlerin finansmanı amacıyla kullanılan kredilerin tutarı VRHİB tutarını aşamaz. - Kredi, Finansal Kiralama Şirketlerine Türk Lirası, Dolar, Euro, İngiliz Sterlini ve Japon Yeni cinsinden kullanılır. - Katılım Bankalarına ise Türk Lirası, Dolar, Euro cinsinden kullanılır. - TL krediler yalnızca KOBİ firmalara kullanılır.
Türk Eximbank	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler Turizm Kredisi	Turizm işletmelerinin, seyahat acentalarının, yurt dışından yolcu taşıyan Türkiye’de yerleşik özel havayolu firmalarının finansman ihtiyaçlarının karşılanması.	TÜRSAB üyesi A grubu işletme belgesi sahibi seyahat acentaları, Bakanlık tarafından tur operatörü niteliğine haiz olduğu tespit edilen A grubu belgeli seyahat acentaları, Ticari hava taşıma işletmeciliği yapmaya ilişkin işletme ruhsatı sahibi Türkiye’ye yurt dışından yolcu taşıyan Türkiye’de yerleşik özel havayolu firmaları,		- 25 milyon \$

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
			Bakanlar Kurulu Kararı ile ihracatçı sayılan Bakanlıktan belgeli, asli fonksiyonu konaklama hizmeti vermek olan turizm işletmeleri		
Türk Eximbank	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi	Türkiye’de yerleşik uluslararası nakliyat firmalarının, uluslararası lojistik işletmeciliği yapan firmaların ve uluslararası taşıma işleri organizatörlüğü yapan firmaların yurtdışı taşımacılık faaliyetlerindeki finansman ihtiyaçlarının karşılanması, rekabet güçlerinin artırılması.	Türkiye’de yerleşik uluslararası nakliyat firmaları, uluslararası lojistik işletmeciliği yapan firmaları ve uluslararası taşıma işleri organizatörlüğü yapan firmalar	Firmalar kredi vadesi içerisinde yapacakları uluslararası kara, deniz, hava taşımacılık hizmetine mukabil gerçekleştirilmeyi taahhüt ettikleri döviz gelirleri/ taşımacılık hizmeti bedelleri karşılığında faydalanabilmektedir.	- 25 milyon \$ Yurt dışına ihracat malı (yükü) götürülmesi, Yurtdışından yurtiçine ithal malı (yükü) getirilmesi, Transit mal (yük) taşımacılığı yapılması “Taşımacılık Hizmeti” olarak kabul edilmektedir.
Türk Eximbank	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi	Firmaların yurt dışı fuarlara katılım sağlayarak pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmalarının teşvik edilmesi, bu yolla yurt dışı pazar paylarının artırılarak yeni/hedef pazarlara girişlerine, rakiplerini tanımalarına, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinmelerine ve ihracatın gelişimine katkıda bulunmak.	Türkiye’de yerleşik kurum ve kuruluşlar ile bilanço esasına göre defter tutan gerçek kişi tacir veya ticaret şirketi şeklinde faaliyet gösteren; - Organizatörler - Milli Katılımcılar - Bireysel Katılımcılar	Organizatör: Yurt dışı fuar organizasyonu gerçekleştiren kuruluşlar, Milli Katılımcı: Organizatörler tarafından gerçekleştirilen yurt dışı fuar organizasyonlarına iştirak eden firmalar, Bireysel Katılımcı: T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından ilan edilen yurt dışında düzenlenen uluslararası nitelikteki sektörel fuarlara bireysel katılım sağlayan firmalar	- A sınıfı belgeye sahip organizatörler için 2 milyon ₺ - B sınıfı belgeye sahip organizatörler için 1.5 milyon ₺, - C sınıfı ve Geçici Belgeye sahip organizatörler için 1 milyon ₺, - Milli Katılımcı ve Bireysel Katılımcı firmalar için 200 bin ₺’dir. - Vadesi 360 Gün

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Köprü Kredisi	Uluslararası piyasalarda yaşanan mali krizin Türk müteahhitlik sektörü üzerindeki etkilerinin azaltılması ve bu alanda faaliyet gösteren firmaların mevcut şantiyelerinin ve mobilizasyon-makine parkının işler durumda muhafaza edilerek bu pazarlardaki yatırımların ve mevcut rekabet gücünün uzun dönemde kalıcılığının korunması.	Müteahhitlik/ Müşavirlik firmaları	- İnşaat faaliyetleri devam eden ülkelerdeki ulusal ve/veya uluslararası işverenlerden iş almış olup bu projeler kapsamında 2008 ve takip eden yıllarda tahakkuk etmiş ve işveren makamlar tarafından onaylandığı halde tahsil edilemeyen alacağı olan müteahhitlik/müşavirlik firmalarına için kredi	- 25 milyon \$
Türk Eximbank	Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektubu Programı	Müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut pazarlarda kalıcılığının sağlanmasının yanı sıra, yeni pazarlara açılmalarını teminen yurt dışında üstlenilen projeleri teminat mektubu ile desteklemek.	Yurt dışında proje üstlenmiş müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren firmalar	Türk bankaları tarafından kredibilitesi ve üstlendiği/üstleneceği projesi uygun bulunan müteahhitlik firmalarının yurtdışında katılacakları ihalelere ve/veya taahhütlerine yönelik olmak üzere Türk bankalarının Türk Eximbank'a muhatap kontrgarantileri karşılığında; - Geçici teminat mektubu - Kesin teminat mektubu - Avans teminat mektubu	- Türk bankalarının kontrgarantisi karşılığında, bir firma lehine düzenlenecek toplam garanti tutarı 25 milyon \$ tutarındadır. - Proje limiti, firma limitini aşmayacak şekilde işveren ihale makamı ile yapılmış sözleşmede belirtilen tutarın ya da ihale bedelinin azami %25'ine kadar teminat mektubu verilebilmektedir. - Ülke bazında teminat mektubu tahsisi toplam program limitinin %20'sini geçmemektedir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Katılım Bankacılığı Ürünleri Katılım Bankaları Finansal Kiralama İşlemlerine Yönelik Kredi Programı	İhracatçıların ve döviz kazandırıcı hizmet faaliyeti gösteren firmaların finansal kiralama yoluyla yapacakları yatırımların finansmanı.	İhracatçı, İmalatçı-İhracatçı, İhraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı, Türkiye’de kurulu serbest bölgelerde mukim olan ve üçüncü ülkelere mal ve hizmet satışı yapan, Döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyet yürüten firmalar	- İlgili mevzuat uyarınca ihracı yasaklanan mallar dışında kalan Türk menşeli malların ihracı/satışı ve döviz kazandırıcı hizmet ihracı taahhüdü karşılığında, finansal kiralama yoluyla yapacakları yatırımların finanse edilmesi amacıyla Katılım Bankaları aracılığıyla kullanılan kredi programıdır.	- Bir firmaya kullanılan kredilerin anapara bakiyeleri toplamı 5 milyon \$’ı aşamaz. Vergi Resim ve Harç İstisnası Belgesi (VRHİB) kapsamında döviz kazandırıcı hizmetlerin finansmanı amacıyla kullanılan kredilerin tutarı VRHİB tutarını aşamaz. - Türk Lirası, Dolar ve Euro cinsinden kullanılır. - TL krediler yalnızca KOBİ firmalara kullanılır.
Türk Eximbank	Katılım Bankacılığı Ürünleri Katılım Bankaları Sevk Öncesi İhracat Kredileri	İhracatçıların ve ihracata yönelik mal üreten (nihai üretici) imalatçıların ihracat öncesi kısa vadeli finansman ihtiyaçlarının katılım bankaları aracılığı ile karşılanması.	DTSS’ler hariç olmak üzere, Türkiye’de yerleşik veya KKTC’de mukim ihracatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihraç kaydıyla nihai mal üretimi yapan ve ihracatçı aracılığı ile bu malını ihraç eden imalatçı firmalar, Türkiye’de kurulu serbest bölgelerde, üretim, alım-satım veya bakım-onarım ruhsatı sahibi kullanıcılar,	Aracı bankalar aracılığıyla kredi tahsisi	- 15 milyon \$

Kurum ve Kuruluş Adı	Programı Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitle	Program Unsurları	Program Özellikleri
Türk Eximbank	Katılım Bankacılığı Ürünleri Katılım Finans Yatırım Kredisi	İhracatçıların sermaye mali harcamalarının katılım finansman modeli uygulamalarından murabaha yöntemiyle finansmanını sağlamak.	İmalatçı, ihracatçı ve döviz kazandırıcı hizmet faaliyeti gösteren firmalar	İslam Kalkınma Bankası'ndan sağlanan ve ihracatçıların sermaye mali yatırımlarına yönelik olarak kullanıma sunulan katılım finans prensiplerine sahip uzun vadeli kredi programıdır.	- Azami 2 Yıl Geri Ödemesiz - Azami 8 Yıl
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV)	Explore Yatırım Programı	Öncelikli olarak belirlenmiş alanlarda bir teknolojik ürünü ve bu ürüne yönelik satış performansı bulunan firmaların yeni uluslararası pazar(lar)a girişini hızlandırmak.	Belirlenen alanlarda faaliyet gösteren firmalar	- Sermaye yatırım programıdır. - Hedef pazara giriş faaliyetleri desteklenmektedir.	- 250 bin \$ - TTGV1 Eş ve Devam Yatırım Fonu kapsamında, 2 milyon \$

* Türkiye İhracatçılar Meclisi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, İhracatçı Birlikleri, Ticaret ve/veya Sanayi Odaları, Organize Sanayi Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Sektör Dernekleri ve Kuruluşları, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDŞ), Ticaret Borsaları, İşveren Sendikaları ile imalatçıların kurduğu dernek, birlik ve kooperatifleri

** Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri ve Üretici Birlikleri

Not: İncelenen çağrı konuları kapsamında KOSGEB tarafından ayrıca “Yurt Dışı Pazar Destek Programı”, “KOBİ TEKNOYATIRIM - KOBİ Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı” ve “Stratejik Ürün Destek Programı” uygulanmaktadır.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkemizde; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. ve TTGV tarafından işletmelerin ihracat kapasitesinin artırılması, yeni pazarlara açılımlarının sağlanması ve dış pazar öncelikli olmak üzere satış hacminin artırılmasına yönelik destekler verildiği görülmektedir.

Ticaret Bakanlığı tarafından sağlanan ihracata yönelik destekler; yurt dışına açılma sürecinde ihracata hazırlık, pazarlama ve markalaşma olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır. Söz konusu destekler pazara girişte e-ticaret faaliyetleri, fuar, pazara giriş belgeleri, pazar araştırması ve pazara giriş, marka, tanıtım ve tasarıma yöneliktir.

Türk Eximbank tarafından ihracatın geliştirilmesine yönelik olarak kısa ve orta-uzun vadeli ihracat kredileri sağlanmaktadır. Ayrıca, hizmet ihracı yapan işletmelere ve ihracata yönelik mal üreten imalatçı işletmelere uygun maliyetli finansman sağlanması amacıyla kısa vadeli krediler sunulmaktadır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı ile Türkiye’de orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerdeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini artırmanın amaçlandığı görülmektedir.

İhracat ve orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerine yönelik yurt dışında sağlanan destek programlarından bazıları Tablo 12’de sunulmaktadır.

Tablo 12 - Yurt Dışı Destek Programları

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitlesi	Programın Özellikleri	Program Unsurları
Berlin Yatırım Bankası (Almanya)	KOBİ Projelerinin Teşviki	Berlin'de bulunan ve / veya orada bir işletme tesisi olan küçük veya orta ölçekli işletmelerin ürünlerini uluslararası etkinliklerde tanıtmak ve yeni pazarlara açılmasına yardımcı olmak.	İmalat ve üretimle ilgili hizmetlerdeki KOBİ'ler Lokasyonda yapısal değişim için büyük önem taşıyan tanımlanmış kümelerdeki KOBİ'ler	- Hem Almanya'da hem de yurtdışında; o Ticari fuarlara, o Sergilere, o Konferanslara, o Alışverişlere, o Defilelere ve o Showroomlara katılım desteklenir.	- Destek için uygun olan harcamaların %50'sine kadar geri ödemesiz finansman, - En az 3 bin - en fazla 12 bin € destek - Toplam harcama en az 6 bin € olmalıdır.
Ticaret Temsilciliği Hizmeti (Kanada)	CanExport	Uluslararası pazarlarda faaliyete başlamak isteyen ya da mevcut faaliyetlerini geliştirmek isteyen küçük ve orta ölçekli işletmelere yardımcı olmak.	- Kar amaçlı olan, - 500 ya da daha az tam zamanlı çalışanı olan, - Son mali yılda 100 bin ila 100 milyon \$ gelir beyan etmiş olan Kanadalı küçük ve orta büyüklükteki işletmeler	- Pazar bilgisi toplanması - Uluslararası pazarlarda fikri mülkiyet hakları korumasına başvurma - Yabancı ülkelere yapılan ziyaretler - Uluslararası pazarlarda sertifika başvuruları - Hukuki danışmanlık ve iş danışmanlığı hizmetleri - Pazarlama materyallerinin çevirisi, uyarlanması veya oluşturulması - Arama motoru optimizasyonu - Sanal ticaret fuarlarına, ağ işlevlerine, toplantılara veya konferanslara katılmak - Ticari fuarlara, ağ oluşturma işlevlerine, toplantılara veya konferanslara şahsen katılım giderleri için 75 bin \$ desteğe erişim sağlanabilmektedir.	- Uygun harcamaların %75'i
Yatırım Quebec (Kanada)	İhracat Programı	İhracat Programı, işletmelerin Quebec dışındaki pazarlarını pekiştirmek ve çeşitlendirmek amacıyla ihracat yapmaya veya ihracat kapasitelerini güçlendirmeye daha hazırlıklı olmalarını sağlamak.	- İmalat sektörü, - Perakende ve toptan ticaret sektörü - Dağıtım (üretim öncesi [ürün geliştirme] ve üretim sonrası [satın alma, pazarlama, pazarlama ve dağıtım] katma değerli faaliyetler gerçekleştiriyorlarsa ve merkez ofisleri Quebec'te ise), - Motor imalatı (malların üretimine veya yeni teknolojileri kullanmaya	- Bir çevrim içi satış platformuna erişim maliyetleri - Şirket çalışanları için Quebec dışındaki seyahat ve yaşam giderleri için destek - Quebec dışında pazar geliştirmede bir uzmanın işe alınması için destek verilmesini kapsamaktadır.	- Şirkete sağlanan mali yardım, geri ödemesiz katkı şeklindedir. - Destek, maksimum on iki aylık bir süreye yayılmış en fazla 80 bin \$'a kadar uygun harcamaların %40'ına ulaşabilir ve toplam devlet desteği miktarı toplam proje giderlerinin %50'sini aşamaz. - Bu hesaplama için, geri ödemesiz mali yardım, değerinin %100'ü olarak değerlendirilirken, geri

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Programın Özellikleri	Program Unsurları
			<p>önemli ölçüde katkıda bulunan yüksek katma değerli faaliyetlere sahiplerse). Hedeflenen başlıca şirketler:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yazılım tasarımcıları ve yayıncıları, - Özel görsel efektler ve animasyon stüdyoları, - Katma değerli veri merkezleri, - Müşteri ilişkileri merkezleri, - Çevresel hizmet sağlayıcıları, - Tasarım ve endüstriyel tasarım hizmet sağlayıcıları, - Endüstriyel laboratuvarlar ve bilimsel hizmetler, - Özel araştırma merkezleri. 		<p>ödenebilir mali yardım, değerinin %30'u olarak kabul edilir.</p> <ul style="list-style-type: none"> - 31 Mart 2021 tarihine kadar Quebec dışında pazar geliştirmede bir uzmanın işe alınması ve destek, maksimum 52 haftalık bir süre boyunca 30 bin \$ ile sınırlı; - Bir çevrim içi satış platformuna erişim maliyetleriyle ilgili destek, platform başına 10 bin \$ ile sınırlıdır. - Şirket çalışanları için Quebec dışındaki seyahat ve yaşam masrafları için destek, yılda en fazla 10 kişiye kadar toplu olarak verilmektedir. Bir yolculuk, konaklama süresine ve mola yerlerine bakılmaksızın, Quebec'ten dönüş yolculuğuna karşılık gelir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Programın Özellikleri	Program Unsurları
Ticaret ve Sanayi (Hong Kong)	KOBİ İhracat Pazarlama Fonu	Finansal destek sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmeleri, pazarlarını Hong Kong dışında genişletmeleri için teşvik etmek.	Hong Kong'ta faaliyet gösteren KOBİ'ler ¹	<ul style="list-style-type: none"> - Ticaret fuarları/sergileri stand kira ücreti - İnşa, kurulum, tasarım, nakliye ücretleri - İlgili faaliyette konuşma seanslarına katılmak için istenen katılım ücreti - Fuar/sergi kataloguna reklam vermek için istenen ücretler - Organizatör tarafından düzenlenen iş görevlerine katılım ücreti - Seyahat ve konaklama giderleri - Basılı ticari yayınlarda yer alan tanıtımlar - Elektronik platformlarda yayımlanan reklam giderleri - İşletmenin kurumsal web sitesi ve mobil uygulaması için yapılan giderler karşılanabilir. 	<ul style="list-style-type: none"> - Her başvuru, yalnızca bir ihracatı teşvik faaliyetiyle ilgili harcamaları kapsamalıdır. Her başarılı başvuru için maksimum finansman desteği miktarı, başvuran işletme tarafından yapılan toplam onaylanmış harcamaların %50'si veya 100 bin \$'dır (hangisi daha azsa). - Destek kapsamında fon desteği için bir kuruluş tarafından yapılan başvuruların sayısında bir sınırlama yoktur. Ancak, her işletme destek kapsamında 800 bin \$'lık kümülatif limite kadar finansman desteği alabilir ve başvuru sahibi işletmenin kurumsal web sitesini / mobil uygulamasını kurma / geliştirme ile ilgili uygulamalar için kümülatif limitin maksimum %50'si kullanılabilir.
Export Finance (Avustralya)	İhracat Finansmanı Avustralya Küçük İşletme İhracat Kredisi	İlk kez ihracat yapmak isteyen ya da zaten ihracat yapan işletmelere kredi sağlamak.	250 bin ile 10 milyon \$ arasında ciroya sahip ve en az 2 yıldır işlem yapan, Son 24 ay içerisinde ihracat yapmış işletmeler	<ul style="list-style-type: none"> - İhracat sözleşmeleri, - Turizm ile ilgili büyüme faaliyetleri veya Uluslararası müşterilere çevrim içi satışları finanse etmeye yardımcı olmak için destek sağlanabilir. 	20 bin ila 350 bin \$ tutarında kredi sağlamaktadır.

¹ İmalat sektöründeki işletmelerde 100'den az personel çalıştıranlar ve imalat dışı sektörlerdeki işletmelerde 50'den az kişi çalıştıranlar KOBİ sayılmaktadır.

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitlesi	Programın Özellikleri	Program Unsurları
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (Avustralya)	İhracat Yardımı Yeni Güney Galler (New South Wales)	İhracatçı işletmelerin ya da Covid-19, Avustralya'da yaşanan yangınlar ve kuraklık öncesi ihracat yapan işletmelerin ihracata devam etmeleri ve küresel pazarlara ulaşmalarının sağlanması.	<p>Yeni Güney Galler'de yer alan ihracatçı işletmelerden aşağıdaki şartları taşıyanlar yararlanabilmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Avustralya işletme numarasına sahip olmak ve 1 Ağustos 2019 tarihi itibarıyla mal ve hizmet vergisi için kayıtlı olmak - Hâlihazırda ihracat yapıyor olmak ya da Covid-19, orman yangınları veya kuraklığın etkilerinden önce ihracat yapıyor olmak - Başvurunun yapıldığı zaman en az 3 tam zamanlı personel çalıştırıyor olmak - İhraç edilecek mal/hizmete sahip olmak ya da üzerinde anlaşmaya varılan ihracat tedarikçisi olduğunu belgelendirmek için kanıt sunabilmek - İhraç edilecek mal ve hizmetleri Avustralya'da üretmek veya işletmenin Yeni Güney Galler'e katma değer sağladığına dair belge sunabilmek - Yıllık cironun 100 milyon \$ ya da 100 milyon \$'dan fazla olması ve ihracata dayalı cironun 2019-2020 yılında %30'dan fazla düştüğünün kanıtlanması ayrıca yeni pazarlarda ya da mevcut pazarlarda ihracatının yeniden yapılandırılmasına yönelik niyetin kanıtlanması 	<ul style="list-style-type: none"> - Pazarlama/tanıtım materyalleri - Web sitesinin uluslararasılaştırılması - Çevrim içi teslimata dönme (örneğin; yüz yüze eğitim içeriğini uluslararası izleyiciler için çevrim içi içeriği dönüştürme) - E-ticaret geliştirme - Pazar araştırması - Uluslararası ticaret fuarları ve ticaret misyonları - Gelen iş desteği - İhracat için ürünlerin uygunluğunu / yerleştirilmesini destekleme maliyetleri - Uluslararası pazarlarda işletmeyi koruma maliyetleri 	Azami 10 bin \$

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitlesi	Programın Özellikleri	Program Unsurları
Enterprise Ireland (İrlanda)	Uluslararası Satış Programı 2020-2021	İrlandalı KOBİ'lerin satış stratejilerini, satış yönetimi ve becerilerini optimize etmek yoluyla uluslararası pazarlardaki performanslarının artırılması	Program, uluslararası pazarlarda ürün ve / veya hizmet satan şirketler için tasarlanmıştır. Satışlar, doğrudan satış, üçüncü taraf kanal ortakları veya pazara hem doğrudan hem de dolaylı yolları içeren karma bir model aracılığıyla gerçekleştirilebilir.	<ul style="list-style-type: none"> - Desteğe tüm eğitim, koçluk unsurları ve yemekler dâhildir. - Gecelik konaklama maliyetleri isteğe bağlıdır ve katılımcılar tarafından karşılanır. 	<p>Hibe desteği</p> <ul style="list-style-type: none"> - Büyük işletmeler için %50 - Orta büyüklükteki işletmeler için %60 - Küçük işletmeler için %70
InterTrade Ireland (İrlanda)	Yükseltme Desteği	Mikro ölçekli işletmelerin yurt dışı pazarlarda müşteri edinmelerini sağlamak.	<ul style="list-style-type: none"> - 10'dan az çalışanı olmak - Yıllık cirosu 1,8 milyon € / 1,5 milyon £'den az olmak - İç piyasada uygun bir sicile ve ticaret geçmişine sahip olmak - InterTradeIreland Acumen Programından faydalanmamış olmak - Toplam cironun %30'dan fazlasının yurt dışı pazarlardan edinilmemiş olması 	<ul style="list-style-type: none"> - KDV dâhil 5.000 £ / 5.500 € - %100 finansman desteği 	<ul style="list-style-type: none"> - Birebir danışmanlık hizmeti kapsamında; <ul style="list-style-type: none"> o Şirket içi satış kapasitesi ve becerilerinin değerlendirilmesi o İşletmenin ihracata hazırlık değerlendirmesi o Satış potansiyellerinin / potansiyel müşterilerin belirlenmesi o Sınır ötesi satış ve pazarlama planının geliştirilmesi o Pazarlama materyallerinin tasarımına ilişkin tavsiye ve rehberlik

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Programın Özellikleri	Program Unsurları
Enterprise Ireland (İrlanda)	Acumen Programme	Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasında) sınır ötesi ticareti teşvik etmek ve İrlanda adasının her yerinde KOBİ'ler arasında diğer ticari işbirliği biçimlerini geliştirmek.	Üretim yapan veya uluslararası ticareti yapılan hizmetler 10-249 kişi çalıştıran KOBİ'ler	<ul style="list-style-type: none"> Pazar araştırması için danışmanlık giderleri, Hedef pazarda çalışacak profesyonellerin giderleri, Üst yönetici giderleri 	<ul style="list-style-type: none"> Acumen Danışmanlık: Şirketlerin pazarı keşfetmesine ve araştırmasına ve ona nasıl yaklaşılacağına yardımcı olmak için. Danışmanlık maliyetinin %50'sine kadar veya günlük 900 €'ya kadar, hibe maksimum 5 bin €'ya kadar, hangisi daha düşükse destekleyin. Danışmanlık süresi altı ila on iki aylık bir süreye yayılabilir. Acumen Prospector: Hedef pazarda sizin adınıza çalışması için harici bir profesyonel ile sözleşme yapmak. Danışmanlık maliyetinin %50'sine kadar veya günlük 900 €'ya kadar, maksimum 10 bin €'ya kadar hibe, hangisi daha azsa destekleyin. Prospector danışmanlık dönemi altı ila on iki aylık bir süreye yayılabilir. Acumen Key Manager: Kilit yöneticinin ilk yıl maaşının %50'sine kadar maksimum 18.750 € hibe (yani 37.500 € maaşın% 50'si) kadar destek. Hibe düzeyi, aşağıda belirtildiği gibi şirketin büyüklüğüne göre belirlenir; sınır ötesi işi geliştirmek için yeni bir kilit yönetici işe alma maliyetine katkı Maksimum Finansman: Maksimum hibe fonu, tahakkuk eden uygun maliyetlerin %50'si

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Programın Özellikleri	Program Unsurları
İşletme Ajansı (Hollanda)	Yeni Başlayanlar Uluslararası İşletme Programı	KOBİ'lere işlerini sürdürülebilir şekilde yurt dışı pazarlarda genişletme imkânı sunmak.	Hollanda ya da Karayip ülkelerinde yer alan KOBİ'ler	<ul style="list-style-type: none"> Program kapsamında işletmelere seçtikleri bir danışmana ödeme yapabilmeleri için kullanabilecekleri çevrim içi bir kupon verilir. Beş farklı konu için kupon bulunmaktadır: Yurt dışındaki imkânlarla bakmak ve somut bir eylem planı için çalışmak üzere bir danışman / koç tutmak için bireysel koçluk kuponu Bir ticaret heyetine veya ortak bir ticaret fuarı sunumuna katılım için görev kuponu Uluslararası bir avukat veya vergi danışmanı işe almak için bilgi edinme kuponu Bir dış ticaret fuarına katılmak için bireysel ticaret fuarı katılım kuponu Ürün veya hizmeti yurtdışında pazarlamaya yardımcı olması için indirimli olarak harici bir uzmanı işe almaya yarayan pazara giriş kuponu 	Kuponlar en fazla 2.500 €'ya kadar (KDV hariç) maliyetlerin %50'si değerindedir.
Uluslararası Ticaret Departmanı (İngiltere)	Uluslararası Ticaret Departmanı Uluslararası İlişkiler Fonu	KOBİ'lerin uluslararası satışlarını artırmaları sağlamak.	<ul style="list-style-type: none"> 250'den az çalışanı olan Yıllık cirosu 50 milyon €'nun altında olan ya da yıllık bilançosu 43 milyon €'yu geçmeyen işletmeler Ayrıca işletmenin %25'inden fazlasının KOBİ olmayan bir işletmede olmaması gerekmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Pazar araştırması Çeviri hizmetleri Uluslararası sosyal medya Ticaret fuarları Bağımsız pazar ziyaretleri Danışmanlık ve diğer uluslararası ticari hizmetler 	Proje kapsamındaki çeşitli faaliyetler için bin ile 9 bin £ arasında hibe alınabilmektedir.
Enterprise Singapore (Singapur)	Pazara Hazırlık Desteği	KOBİ'lerin ihracat yapabilmelerini sağlamak.	<ul style="list-style-type: none"> İşyerinin Singapur'da kayıtlı olması İşletmenin en az %30'unun yerel hissedarlarda olması Yıllık cironun 100 milyon \$'dan fazla olmaması ya da 200'den fazla çalışanı olmaması Yeni pazara giriş kriterinin karşılanması (Son 3 yılın her birinde başvuru sahibinin deniz dışı satışlarında 100 bin 	<ul style="list-style-type: none"> Yurt dışı pazar tanıtım faaliyetleri (20 bin S\$ ile sınırlı) <ul style="list-style-type: none"> Yurt dışı tanıtım faaliyetleri <ul style="list-style-type: none"> Yol gösterici tabelalar, pop-up mağazaların lansmanı, Yurtdışı iş / ticaret konferanslarında satış konuşması ücretleri Fiziki ya da sanal fuarlar <ul style="list-style-type: none"> Fiziki fuarlar için yer kirası, stand tasarımı ve inşası (36 m² ile sınırlı), lojistik giderleri 	1 Nisan 2020 ile 31 Mart 2023 tarihleri arasında yeni pazarbaşına her şirket için 100 bin \$ ile sınırlanmış, uygun maliyetlerin %70'e kadar olan kısmı desteklenir.

Kurum ve Kuruluş Adı	Program Adı	Program Amacı	Programın Hedef Kitleleri	Programın Özellikleri	Program Unsurları
			\$'ını aşmadığı bir ülkenin ihracat için seçilmesi)	<ul style="list-style-type: none"> Sanal fuarlar için; sanal sergi salonu ve stand erişimi, teminat oluşturma, iş toplantısı/ eşleştirme oturumları, satış konuşmaları/ ürün lansmanları, webinar/konferans, etkinlik sonrası analitik Yurt dışı iş geliştirme (50 bin \$) <ul style="list-style-type: none"> İşletme eşleştirme Projeye özgü giderler Pazar içi iş geliştirme (dış kaynaklı iş geliştirme hizmetleri için abonelik ücretleri, pazara giriş için oluşturulan stratejinin gözden geçirilmesi, pazara giriş faaliyetleri vb.) Yurt dışı pazar yapılanması (30 bin \$) <ul style="list-style-type: none"> Markete giriş (Fikri mülkiyet hakları başvuruları, ithalat-ihracat lisansları, lisanslama, acentelik, distribütörlük, satış ve temsilcilik ofisleri vb.) 	
SMECorp (Malezya)	KOBİ Küreselleşme Programı	Özellikle yüksek teknoloji alanında faaliyet gösteren KOBİ'lerin işlerini uluslararası pazarlara genişletebilmelerini sağlamak.	<ul style="list-style-type: none"> Yıllık gelirin en az 3 milyon RM olması, Yeni bir pazar için başvuru yapılması Malezya KOBİ Durum sertifikasına sahip olmak SCORE Reyting sisteminde en az 3 yıldız almış olmak En az 3 yıldır faaliyette olmak Özsermayenin en az %60'ının Malezya sermayesi olması 	<ul style="list-style-type: none"> Pazar bağlantı hizmetleri Uygulayıcı uzman hizmetleri Yurt dışı satış promosyon ofisinin kiralanması Uluslararası alıcılar için ürün prototiplerinin üretimi Tedarik zinciri yönetimi faaliyetleri Malezya'ya uluslararası alıcıların denetim ziyaretleri Yurt dışı pazarda işe başlama faaliyetleri Kalite ve standart sertifikası E-pazaryerine katılım 	Ödeme esasına göre toplam proje maliyetinin %50'si veya en fazla 200 bin RM (hangisi daha düşükse).

Kaynak: Enterprise Singapore, Department for International Trade, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, Enterprise Ireland, InterTrade Ireland, Australian Government, Hong Kong Trade and Industry Department, Canada Trade Commissioner Service, Small Business Export Loan ve Investitionsbank Berlin internet sitelerinden elde edilen bilgilerle yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer ülkelerde verilen ihracat destekleri ya da orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerine yönelik destekler incelendiğinde, farklı ihtiyaçlara yönelik birçok program bulunduğu görülmektedir. Ülkeler dış ticaretin geliştirilmesine yönelik pek çok program ile işletmeleri desteklemektedir.

Ülkelerin, KOBİ'lerin yurt dışı pazarlara ihracat yoluyla açılması için özellikle fuar, tanıtım, pazar araştırması destekleri üzerinde durduğu görülmektedir. Destek programları kapsamında makine-teçhizat alımı için destek verilmediği, çoğunlukla pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik verilen destekler olduğu dikkat çekmektedir.

Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin desteklenmesi konusu özelinde bakıldığında ise teknoloji düzeyine göre özelleşmiş devlet desteklerinin daha çok Ar-Ge başlığı altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Araştırılan diğer ülke örnekleri arasında KOBİGEL benzeri proje esaslı ve esnek bir destek programı ile ihracat ya da üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik bir destek programı yapısına rastlanmamıştır.

ii. İhracat ve teknoloji desteklerine yönelik çalışmalar

Literatür çalışması kapsamında yurt içi ve yurt dışı değerlendirme raporlarının mevcudiyeti de incelenmiştir. Bu değerlendirme raporunun konusuna en yakın çalışmanın Barış ALURAL tarafından hazırlanan “KOSGEB KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme” konulu yüksek lisans tezi olduğu görülmüştür. Buna ilaveten yurt içinde yapılan ve destek etkisinin araştırıldığı çeşitli tez çalışmaları da mevcuttur. Bu çalışmalara Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13 - Yurt İçi Değerlendirme Çalışmaları

Kurum/Yazar Adı	Çalışmanın Adı	Çalışma Türü	Yıl	Yöntem	Kullanılan Değişkenler	
					Bağımlı Değişkenler	Bağımsız Değişkenler
Barış ALURAL	KOSGEB KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa İli Özelinde Bir Değerlendirme	Yüksek Lisans Tezi	2019	- Anket - Frekans Analizleri	-	-
Ali AYCI	KOSGEB Yurt Dışı Fuar Desteklerinin KOBİ'lerin Uluslararasılaşma Sürecine Etkisinin İrdelenmesi	Doktora Tezi	2011	- Anket - Frekans Analizleri - t- testi - Farkların Farkı	-	-
Volkan KAYA	Küreselleşme Sürecinde KOBİ'lerin Durumu ve KOSGEB Destekleri Üzerine Bir Araştırma	Yüksek Lisans Tezi	2019	- Anket - Frekans Analizleri - Ki-Kare Testi	- İhracat yapma - İşletmenin kapasitesi - İşletmenin üretim miktarının/çeşitliliği	- KOSGEB Desteklerinden yararlanması - KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı
Evren ARIKAN	KOSGEB Desteklerinin KOBİ'ler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması: Batman İli Örneği	Yüksek Lisans Tezi	2017	- Anket - Frekans Analizleri		

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Barış ALURAL tarafından 2019 yılında hazırlanan “KOSGEB KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa ili özelinde bir değerlendirme” isimli yüksek lisans tez çalışması ile KOBİGEL’in Bursa ili özelinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda Bursa’da bulunan KOBİ’lerin destekten yararlanma durumları ve desteğin işletmelere etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın kapsamını Bursa ilinde projelerini tamamlayan işletmeler oluşturmuştur. Araştırmada öncelikle KOBİGEL’e ilişkin genel bilgiler verilerek destek özelinde Türkiye ve Bursa illeri karşılaştırması yapılmıştır.

Bursa’da, 2019 yılı Mart ayı itibarıyla KOBİGEL’den yararlanıp projesi sonuçlanan 54 işletme ile anket çalışması yapılmıştır. Anket ile;

- KOBİGEL alan işletmelerin %80’inin ihracat yapan işletmeler olduğu,
- 21 işletmenin projesinin ana hedefi olarak ihracata başlama ve ihracat artışını seçtiği,
- İşletmelerin %80’den fazlasının destek almasaydı yatırım kararının negatif etkileneceğini belirttiği,
- Yüksek teknoloji işletmelerin ve bunu takiben düşük teknoloji işletmelerin, KOBİGEL projeleri sonucu yaptıkları yatırım ve faaliyetler ile rekabet güçlerini daha fazla arttırdıkları

bulgularına ulaşılmıştır. Sonuç olarak ilk kez 2016 yılında ilan edilen proje çağrısına, başvuru sayısının düzenli olarak arttığı Bursa’da da, özellikle imalat sanayine yönelik proje çağrılarında başvuruların ülke ortalamasının üzerinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Çalışma ile proje bütçeleri arttıkça, projelerin başarısızlıkla sonuçlanma oranının da arttığı sonucuna ulaşılmış ayrıca, ankete katılan işletmelerin projelerinin ana hedefinde üretim artışı ilk sırada çıkmıştır. Alural, tezinde; makine-teçhizat alımına yönelik projeler toplam projelerin %90’ını oluşturduğuna ve işletmelerin KOBİGEL projelerini makine yatırımı için finansman kaynağı olarak gördüğüne dikkat çekmiştir. Ayrıca destek ile işletmelerin proje hazırlama ve uygulama kapasitelerinin arttığını belirtmiştir.

Çalışma sonucunda KOBİGEL’de makine-teçhizat ve personel bütçeleri değerlendirildiğinde Bursa’da makine-teçhizatın payının personel desteğine göre daha yüksek paya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni olarak Bursa’da proje sürelerinin ülke genelindeki proje sürelerine göre kısa olmasından dolayı personelin çalışma sürelerinin kısa olması gösterilmiştir. Projelerin tamamı bir yıl ve bir yıldan daha az süreli olduğundan yönetilmesi ve raporlamasının kolaylaştığı belirtilerek projelerde proje sürelerinin kısa tutulması önerilmiştir. Çalışmada proje bütçesi ile proje başarısı incelenmiştir. İnceleme sonucunda proje bütçesi arttıkça projenin başarısızlıkla tamamlandığı görülmüştür. Proje bütçeleri ile işletmelerin bilanço büyüklükleri belirlenen oranlar ile kısıtlanması şartının devam ettirilmesi, bu oranın

çağrı özelinde hedef kitle özelinde değişken olmasının faydalı olacağı önerilmiştir. Makine-teçhizat yatırımlarının işletmenin verimliliğinin artmasına yönelik olduğundan uzun vadede istihdamını azaltacağı ve bu durumu engellemeye yönelik proje bütçeleriyle orantılı yeni istihdam veya genç istihdamının teşvik edilebileceği belirtilmiştir. İşletmelerin çoğunluğunun ihracat yaptığı ve ihracatın genellikle yakın ülkelere yapıldığı ifade edilmiştir. İşletmelerin yeni pazarlarda tutunabilmesine yönelik uzak pazar belirleyenlere ve yeni pazar hedefini gerçekleştirenlere(daha önce KOBİGEL alanlar için geçerli) sunulan projede ek puan verilmesi ya da başka finansman kolaylıkları getirilmesi önerilmiştir.

İşletmelerin KOBİGEL'i makine yatırımı için fırsat olarak değerlendirdiği ancak proje sürecinin hedefi sadece yeni makine yatırımı olan bu işletmeler için yatırım sürecini uzattığı belirtilmiştir. Bu nedenle makine teçhizat yatırımları için başvuru ve değerlendirme süreci daha kısa olan, ayrıca hibe şeklinde olmayan, uzun vadeli ve düşük faizli kredi benzeri geri ödemeli destek modelleri de uygulanabileceği önerilmiştir. İşletmelerin en çok şikâyet ettiği konular arasında destek ödemelerinin gecikmesi yer almaktadır. Bu durumu önlemeye yönelik makine-teçhizat ödeme taleplerinin ara faaliyet dönemi sonu beklenmeden yapılacak bir mekanizma geliştirilebileceği ifade edilmiştir.

Destek verilecek işletmelerin sektör bazında değerlendirilmesi, ihracatçı işletmelerin ve ihracat potansiyeli olan işletmelerin öncelikli olarak desteklenmesinin kamu kaynaklarının adaletli olarak dağıtılması yönünde faydalı olacağı belirtilmiştir. Ayrıca daha önce kamu kaynakları ile desteklenmemiş işletmelerin projeleri için artı puan verilmesi de önerilmiştir.

2011 yılında Ali AYCI tarafından hazırlanan “KOSGEB Yurt Dışı Fuar Desteklerinin KOBİ'lerin Uluslararasılaşma Sürecine Etkisinin İrdelenmesi” adlı bir doktora tezi bulunmaktadır. Tez kapsamında KOBİ'lerin yurt dışı fuar katılımına yönelik olarak KOSGEB tarafından verilen yurt dışı fuar desteğinin etkisi analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan anket çalışması sonucunda, 2006 yılında KOSGEB yurt dışı fuar desteğinden faydalanan KOBİ'lerin üç yıllık dönemde yurt dışı fuarlara katılımlarına yönelik memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ve bu işletmelerin tamamının fuara katılma amacının ihracata başlamak/ihracatı arttırmak olduğu tespit edilmiştir. KOSGEB Yurt Dışı Fuar Desteğinden faydalanan işletmelerin üç yıllık ihracat verileri, bu işletmelerle eşleştirme yapılan kontrol grubu işletmelerinin verileriyle farkların farkı yöntemi kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş olup yurt dışı fuar desteklerinin ihracat rakamlarına etkisinin sadece fuara katılım sağlanan yıl içerisinde artışa sebep olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Evren ARIKAN tarafından hazırlanan “KOSGEB Desteklerinin KOBİ’ler Üzerindeki Etkisinin Araştırılması: Batman İli Örneği” yüksek lisans tez çalışmasında KOSGEB desteklerinin Batman ilinde faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Batman ilinde faaliyet gösteren ve KOSGEB veri tabanına kayıtlı KOBİ’ler oluşturmuştur. Veriler anket ile toplanmıştır. Ankete 105 KOBİ katılım sağlamıştır. Ankete katılan KOBİ’lerin % 5,6’sı KOBİ Proje Desteğinden faydalanmıştır. Anket sonucunda KOBİ’lerin ihracat yapmama nedenlerinden en önemlisi yaşanan finansal güçlükler olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda diğer bir önemli husus ise KOBİ’lerin dış pazar hakkında yeterli bilgiye sahip olmamalarıdır. Yazar tarafından yurt dışı iş gezisinin daha etkin kullanılması, ihracat potansiyeli olan sektörlerle işbirliği yapılması, programın içeriğine aynı sektörde yer alan KOBİ’lerin bir araya gelebileceği ikili iş görüşmelerine ağırlık verilmesi önerilmiştir.

KOSGEB desteklerinin etkilerine yönelik bir diğer çalışma da Volkan KAYA tarafından hazırlanan “Küreselleşme Sürecinde KOBİ’lerin Durumu ve KOSGEB Destekleri Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezidir. 2019 yılında hazırlanan çalışma kapsamında küreselleşmenin KOBİ’ler üzerindeki etkileri ve KOSGEB desteklerinin küreselleşme sürecinde KOBİ’lerin ihtiyaçlarını karşılama durumu yapılan anket ile araştırılmıştır. Çalışma kapsamında bir kısmı doğrudan KOBİGEL ile ilgili olan KOSGEB’in çeşitli desteklerine ilişkin 15 hipotez belirlenmiş ve Türkiye genelinde KOSGEB Veri Tabanına kayıtlı 2017 yılı KOBİ Beyannamesi onaylı küçük ve orta büyüklükteki tüm işletmelere sektör ayrımı yapılmadan iletilen anket ile bu hipotezler kanıtlanmaya çalışılmıştır. Buna göre KOBİGEL’den faydalanan işletmelerin;

- %42,9’unun öncelikli sorununun finansman olduğu,
- %66,4’ünün destek sonrasında, diğer destek veren kurum/kuruluşlara da başvurdukları,
- %85,4’ünün işletmesinin kapasitesini artırdığını,
- %88,9’unun üretim miktarını/çeşitliliğini artırdığını belirlemiştir.

Ayrıca, işletmelerin ihracat yapma durumu ile KOSGEB desteklerinden yararlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve ankete katılan ve ihracat yapan işletmelerin %66,1’inin KOSGEB desteklerinden faydalandığı sonucuna ulaşmıştır. Kaya, destek sürecinde, uygulama birimlerinde çalışan personelin iletişim ve yönlendirmesi ve işletmelerin KOSGEB desteklerinden yararlanması arasında da anlamlı bir ilişki bulmuş ve destekten yararlanmak isteyen işletmenin, KOSGEB çalışanı ile diyalogunun önemli olduğu sonucuna varmıştır.

4. Destek Programının Uygulama Döneminde Ülkedeki Makroekonomik Durum

Bu değerlendirme çalışması kapsamında incelenen desteğin uygulama dönemi 2017 - 2020 yılları arasında kapsamaktadır. Desteğin yürürlüğe alındığı dönemde dünyada değişim ve dönüşümün devam ettiği ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında güç dengelerinin yeniden şekillendiği görülmüştür. Bu noktada Türkiye, küresel değer zinciri hiyerarşisinde konumunu üst basamaklara çıkartmayı hedeflemiştir. Küresel rekabetin giderek arttığı bir ortamda üretim süreçleri farklılaşarak bir değil birden fazla noktada yürütülebilir hale gelmiştir. Bu, küresel değer zincirinin farklı aşamalarının farklı bölge ve ülkelerde konumlandırılabilmesine imkân sağlamıştır. Üretim süreçlerinin yeniden yapılanması ile uluslararası ticaretin gittikçe artan bir bölümü nihai ürünler yerine ara ürünlerden ve endüstri içi ticaretten oluşmuştur. Ayrıca bu dönemde, sektörler arası etkileşim ileri bir boyuta taşınmıştır. Bu sayede, bilgiye ve ürünlere doğrudan erişim hızının hızlı bir şekilde artmış olması ile birlikte sanayi ile hizmet sektörü daha fazla bütünleşmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Küresel değer zinciri olgusunun güçlendiği söz konusu dönemde gelişmiş ülkeler katma değerli ürünlere yönelirken Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ise daha düşük katma değerli ürünlerin üretiminden paylarını almıştır. Türkiye bu noktada koyduğu hedeflere ulaşabilmek için katma değerli üretim sürecinden pay alabilme doğrultusunda sağlam adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımlardan en önemlisi Ar-Ge ve yenilikçi anlayışın sanayide yerleştirilmesi ve teşvik edilmesi olmuştur. Ayrıca bu süreçte, Türkiye'nin transit bir ülke konumunda olması, karayolu taşımacılığı sektörünün filo büyüklüğü bakımından AB ve çevre ülkeleri içerisinde lider bir konumda bulunması, istikrarsızlığın sürdüğü yakın coğrafyasında “güvenli bir liman” olması gibi faktörler değer zincirlerini örgütlemeye bir avantaj oluşturmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Gelinen noktada dünya ekonomisi, imalat sanayii üretiminde gözlenen yavaşlama ve küresel ticaret savaşları sebebiyle azalan küresel ticaret hacminin etkisiyle ivme kaybetmektedir. Yatırım, ticaret, verimlilik ve ücret artışlarındaki zayıf görünüm, yüksek borç oranları, gelir eşitsizliğindeki artış ve Çin'deki yavaşlama küresel iktisadi faaliyet üzerinde baskı yaratmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Bu durum da dünya ekonomisinin ortalama büyümesinde bir yavaşlamaya neden olmaktadır.

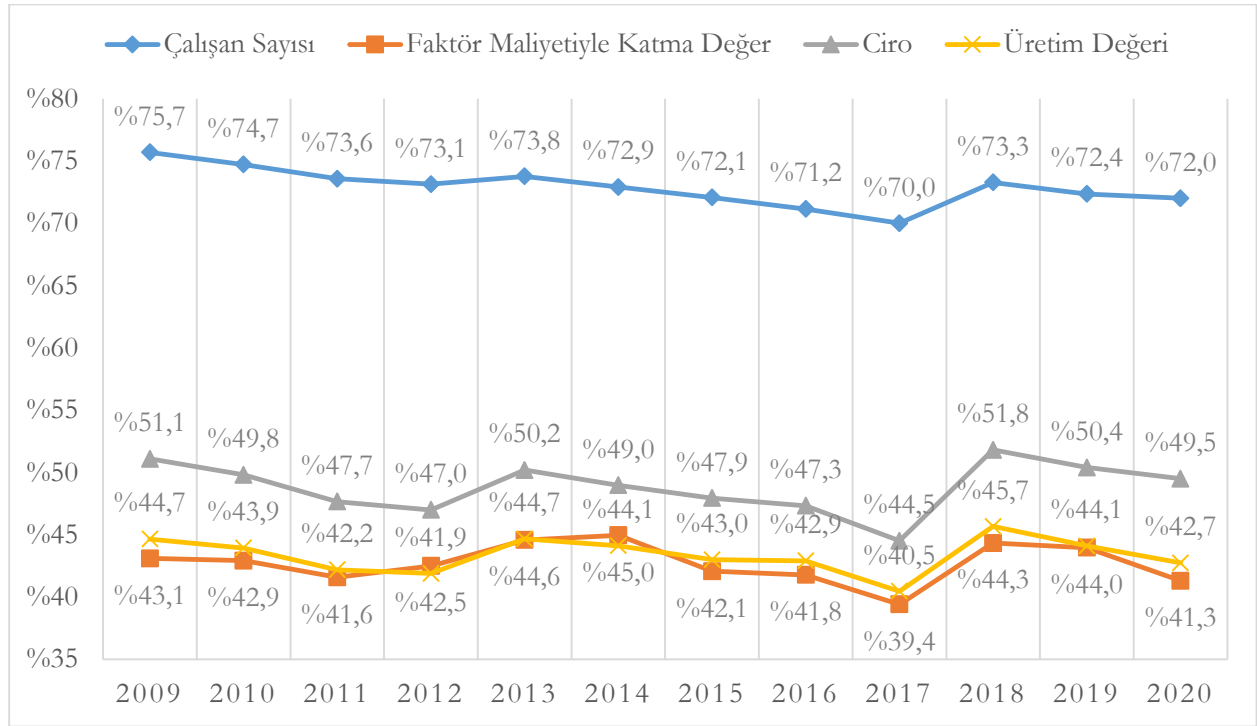
OECD tarafından 2020 yılı Aralık ayında yayımlanan Ekonomik Görünüm Raporu verilerine göre 2010-2019 döneminde dünya ekonomisi ortalama %3,6, OECD ülkeleri ortalama %2,1, Avro Bölgesi ortalama %1,4, Türkiye ekonomisi ise ortalama %5,9 oranında büyümüştür. Bu anlamda Türkiye ekonomisi dünya ortalaması üzerinde bir büyüme performansı sergilemiştir. Genele bakıldığında ise

söz konusu süreçte en yüksek büyüme performansına sahip ülke ortalama %7,7 ile Çin olmuştur. Diğer taraftan Covid-19 Pandemisi nedeniyle 2020 yılında Çin ve ülkemiz hariç tüm ülke ekonomileri küçülmüştür. Zira pandemi ile birlikte ülkeler tarafından virüsün yayılımını önlemek amacıyla alınan tedbirler piyasalardaki dengeleri değiştirmiş, arz-talep dengesinin bozulmasına, tedarik zincirlerinde aksamalara ve durmalara neden olmuştur (OECD, 2020). Böylece zaten küresel resesyon beklentisi içerisinde olan dünya piyasaları üzerinde daha fazla baskı oluşmuştur.

Covid-19 Pandemisi, insan sağlığını ve ekonomik refahı olumsuz etkileyen bugüne kadar benzeri görülmemiş bir küresel krizdir. Dünya çapında yaşanan ekonomik yavaşlama sonrası tüm ülkelerde ticaret, yatırım, büyüme ve istihdam olumsuz etkilenmiş ve krizin işletmeler üzerinde de yıkıcı etkileri olmuştur. Söz konusu etkinin boyutları ve şiddeti sektörden sektöre ve işletmeden işletmeye değişse de KOBİ'ler genel itibarıyla krizden en çok zarar gören kesim olmuştur. Pandemi sonrası yenilenen iş süreçleri çoğu KOBİ'yi değiştirmeye ve dönüşmeye mecbur bırakmaktadır. Dolayısıyla KOBİ'lerin rekabet güçlerini korumaları açısından ihracatın ve yüksek teknoloji ürünlerin önümüzdeki dönemde de önemini koruyacağı ve bu iki kavramın yanı sıra Ar-Ge, yenilik ve dijitalleşmenin daha fazla ön plana çıkacağı tahmin edilmektedir.

2010 - 2020 döneminde ülkemizin sağladığı ekonomik büyüme her ne kadar dünya ortalamalarının üzerinde gerçekleşse de cari açık, işsizlik, enflasyon gibi problemlerin halen çözülemediği ve kronik hale geldiği görülmektedir. Bunların sonucu olarak, 2013 yılında 12.582 \$ olan kişi başına düşen milli gelir 2020 yılı itibarıyla 8.599 \$ seviyesine düşmüştür. Sıralanan problemlerin kalıcı bir şekilde çözüme kavuşturulabilmesi için KOBİ'lere önemli görevler düşmesine rağmen KOBİ'lerin ekonomideki paylarının da yıllar içerisinde azaldığı görülmektedir. KOBİ'lerin temel ekonomik göstergelerdeki payları yıl bazlı olmak üzere Grafik 3'te gösterilmiştir.

Grafik 3 - Bazı Temel Göstergelerle KOBİ'lerin Ekonomi İçerisindeki Payı

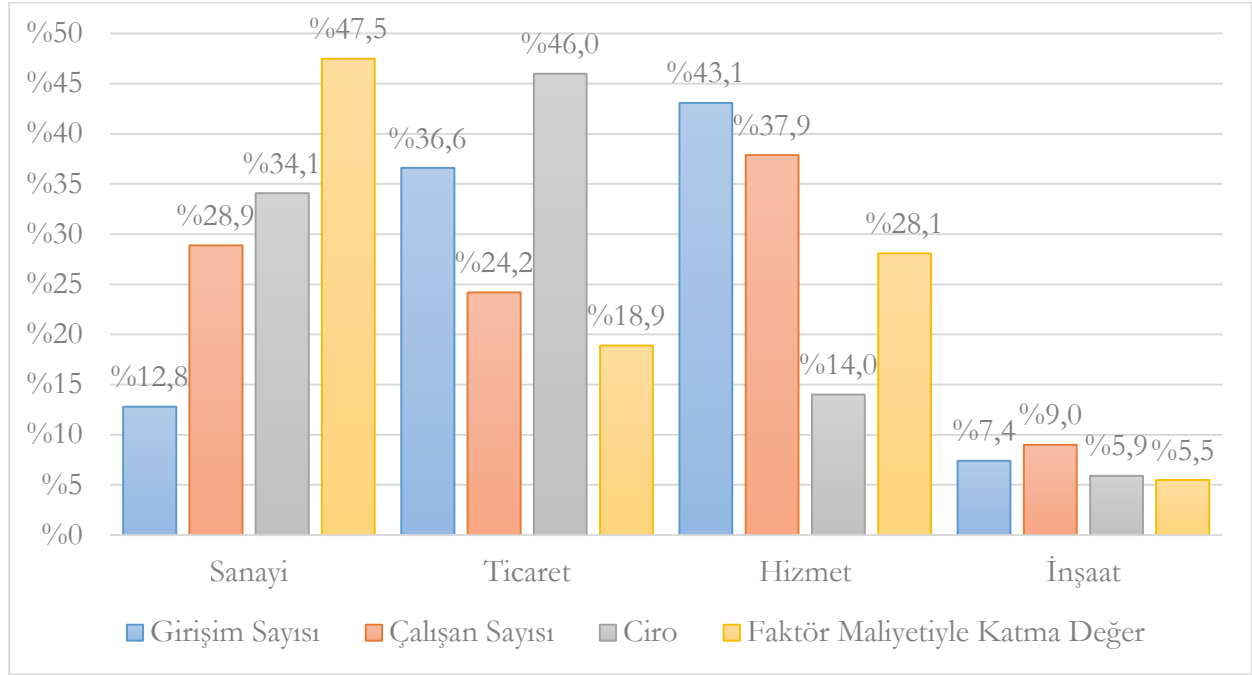
Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikler, 2021

Grafik 3 incelendiğinde; yıllar itibarıyla küçük dalgalanmalar yaşansa da tüm göstergeler açısından 2009 yılına göre KOBİ'lerin payında dönem sonu itibarıyla bir azalma olduğu görülmektedir.

Ekonominin temel taşı olan KOBİ'ler 2020 yılında, çalışan sayısı ve mali kriterler bakımından toplam girişimlerin %99,8'ini, istihdamın %72'sini, katma değerini %41,3'ünü, cironun %49,5'ini ve üretimin %42,7'sini oluşturmuştur. KOBİ'ler dış ticaret değeri bakımından ise ihracatın %36,4'ünü gerçekleştirmektedir (TÜİK, 2021). Aralık 2020 itibarıyla KOBİ'ler banka kredilerinin %23,7'sini kullanmaktadır (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 2020).

2020 yılına ilişkin girişim sayısı ile temel ekonomik göstergelerinin ana sektör grupları olan sanayi, ticaret, hizmet ve inşaat sektörleri açısından dağılımı Grafik 4'te yer almaktadır.

Grafik 4 - Temel Ekonomik Göstergelerin Ana Sektör Grupları Bazında Dağılımı

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

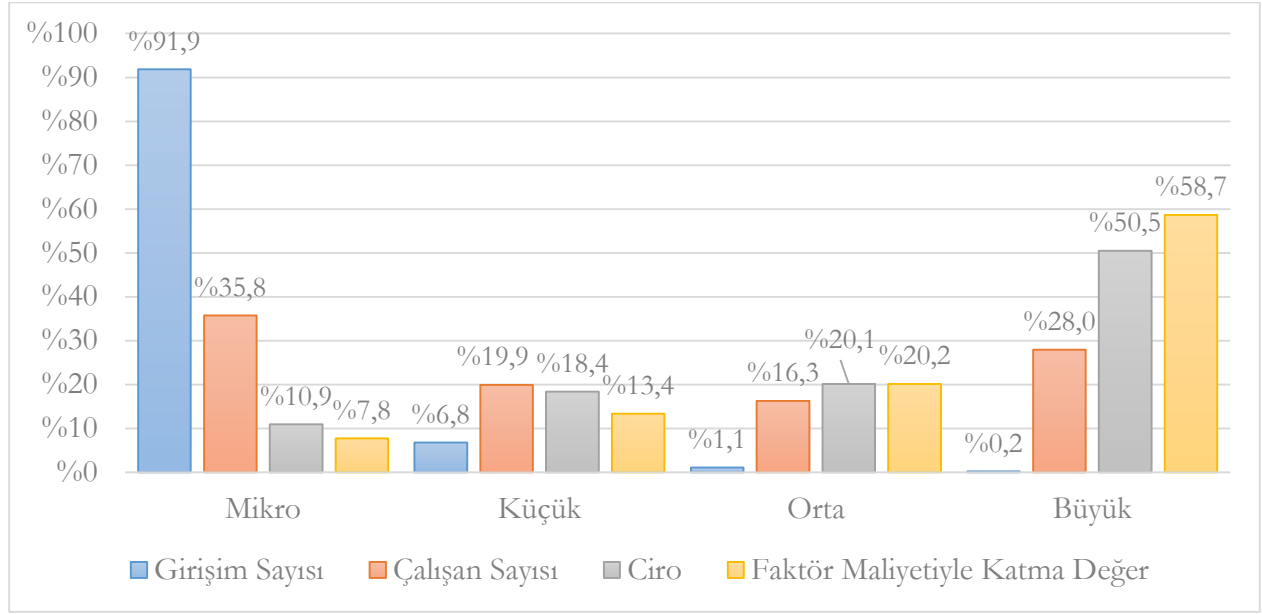
Grafik 4 incelendiğinde, 2020 yılında faal olan 3.304.066 girişimin %43,1'inin hizmet sektöründe faaliyet gösterdiği, bu sektörü %36,6 ile ticaret sektörünün takip ettiği görülmektedir. Hizmet sektörü girişim ve çalışan sayısı bakımından ilk sırada olmasına rağmen ciro bakımından, hem sanayi hem de ticaret sektörünün gerisinde kalmıştır.

Sanayi sektörü, diğer sektörler nazaran daha az girişim ile daha fazla istihdam sağlamış ve katma değerde %47,5'lik bir paya sahip olmuştur. Bu durumun tersi hizmet sektörü için geçerlidir. Girişimlerin %43,1'ini ve çalışan sayısının %37,9'unu oluşturmasına rağmen bu sektörün cirodaki payı %14 seviyesinde kalmıştır.

Ölçeklere göre ¹ girişim sayısı, çalışan sayısı, ciro ve faktör maliyetiyle katma değer bazlı dağılım Grafik 5'te yer almaktadır.

¹ Ölçekler, çalışan kişi sayısı ve mali kriterlere göre belirlenmiştir.

Grafik 5 - Ölçeklere Göre Temel Göstergeler

Kaynak: TÜİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2021

Grafik 5 incelendiğinde 2020 yılında faal olan 3.304.095 girişimin %91,9'unun mikro ölçekli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte mikro ölçekli girişimlerin; toplam cirodaki payı %10,9 katma değerden aldığı pay ise %7,8 seviyesinde kalmıştır. Diğer taraftan sayısal olarak en küçük paya sahip büyük girişimler toplam cironun yarısını ve katma değerini %58,7'sini oluşturmuştur. Ölçek büyüdükçe işletme başına istihdam, ciro ve katma değer arttığı görülmektedir. Dolayısıyla KOBİ'ler ile büyük işletmeler arasındaki verimlilik açığının giderilmesi büyük önem arz etmektedir.

KOBİ'lerin ülke ekonomisi açısından önemini koruduğu ulusal kalkınma planlarından da görülebilmektedir. Şöyle ki; Dokuzuncu Kalkınma Planında, Türkiye ekonomisinde önemli bir yeri olan KOBİ'lerin kurumsal yönetişiminin geliştirilmesi, İş Geliştirme Merkezi (İŞGEM) benzeri destek kurumları aracılığıyla teknik yardım sağlanması, uygun koşullu ve çeşitlendirilmiş finansman imkânlarının artırılması iş ortamının gelişmesi açısından önem arz ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, işletmelerin uygun koşullarla finansman kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması ve bu kaynaklarda çeşitlilik sağlanması ile başta KOBİ'ler olmak üzere girişim sermayesi, başlangıç sermayesi ve kredi garanti sistemi geliştirilerek işletmelerin kredi temininin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. KOBİ'lerin kamu alımlarına katılımı için uygun, şeffaf ve rekabetçi bir ortam oluşturulması ile KOBİ'lerin ve girişimcilerin rekabet güçlerini artırmak ve yeni pazarlara açılmalarını sağlamak için, iş kurma ve iş geliştirme aşamalarında eğitim ve danışmanlık hizmeti sağlanmasına da Dokuzuncu Kalkınma Planında değinilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006).

Onuncu Kalkınma Planında ise kaynakların kıt olduğu ve küresel rekabetin arttığı bir ortamda öncelikle hızlı büyüyen veya büyüme potansiyeline sahip girişimler ile ürün, hizmet ve iş modeli açılarından yenilikçi KOBİ'lerin desteklenmesine önem verilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Bu açıdan bakıldığında KOBİ'lerin verimlilik artışı, büyüme ve kurumsallaşma ihtiyacı devam etmiş ve KOBİ'lerin üretim ve yönetim yapılarının iyileşmesi gibi yapısal nitelikteki konular önemini korumuştur. Planda “*Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak*” temel amaç olarak benimsenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planı döneminde, “*Girişimcilik kültürünün, teknoloji tabanlı ve yenilikçi girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesi, finansmana, bilgiye ve pazara erişim imkânlarını geliştiren girişimcilik ekosisteminin güçlendirilmesi, firmaların ölçek büyütmelerinin sağlanması*”nın temel amaç olarak belirlendiği görülmektedir. Ayrıca yine bu plan kapsamında, KOBİ'lerin ihracat ve Ar-Ge harcamalarındaki payını artırmaya yönelik iki somut hedef de belirlenmiştir. Buna göre, 2023 yılına gelindiğinde KOBİ'lerin ihracattaki payının %60'a; Ar-Ge harcamalarındaki payının ise %25'e çıkması hedeflenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Son olarak On Birinci Kalkınma Planında dijital dönüşüm konusu da bir başlık olarak yer almış ve dijital dönüşümün hızlandırılması yoluyla öncelikli sektörlerde üretkenliğin ve rekabet gücünün artırılması temel amaç olarak belirlenmiştir. Covid-19 Pandemisi ile önemi artan dijitalleşme ve dijital dönüşüm konularının bundan sonraki süreçte belirlenecek politikalarda temel belirleyicilerden biri olacağı düşünülmektedir.

Sonuç itibarıyla, orta ve uzun vadede ekonominin potansiyel büyüme oranının artırılması için Türkiye'nin küresel değer zinciri hiyerarşisindeki konumunu yükseltecek verimli alanlara yönelik yatırımlara ihtiyaç sürmektedir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019). Söz konusu yatırımların yabancı yatırımcılar aracılığıyla yapılabilmesi de mümkün olmakla birlikte, buna paralel olarak ülkenin iç dinamiklerini harekete geçirerek KOBİ'ler marifetiyle de ekonomik büyüme tetiklenebilir.

C. DEĞERLENDİRMEİNİN YÖNTEMİ

Bu bölümde değerlendirme çalışmasında kullanılan kriterler, bu kriterler kapsamında cevap aranan değerlendirme soruları ve değerlendirme sorularının cevaplarına ulaşabilmek için kullanılan yöntemler, çalışma süresince karşılaşılan kısıt ve yapılan varsayımlarla birlikte aktarılmıştır.

1. Değerlendirme Kriterleri ve Değerlendirme Soruları

Bu değerlendirme çalışmasında analizler, öncelikle tasarım ve uygulamaya yönelik soruların cevaplanması yönelik gerçekleştirilmiş, ancak KOSGEB idari kayıtları üzerinden yapılan veri analizleri sonucunda tüm projelerin tamamlandığı ve nihai değerlendirme çalışması yapılması için uygun sürenin geçtiği görüldüğünden yapılan ek tasarım ile çalışma nihai değerlendirme çalışması olarak devam ettirilmiştir.

Dolayısıyla başlangıçta tasarım ve uygulamaya yönelik sonuçlara varmak hedeflenirken sonuç ve etki değerlendirmesi çerçevesinde de analizler yapılmıştır. Değerlendirme çalışmasında cevap aranan sorular değerlendirme künyesinde yer alırken, çalışmada kullanılan ilgililik, tamamlayıcılık, etkinlik, etkililik ve etki kriterleri ile bunlarla ilişkilendirilen sorular ve veri toplama yöntemlerine ilişkin bilgiler ise değerlendirme matrisinde gösterilmiştir.

2. Veri Toplama ve Analiz Yöntemlerine İlişkin Bilgiler

Çalışma genelinde kullanılan veriler temel olarak 3 farklı kaynaktan elde edilmiştir. Katılımcılığı sağlamak amacıyla destek programına taraf tüm kesimlerin görüşlerinin çalışmaya yansıtılmasına özen gösterilmiştir. Şekil 3'te çalışma kapsamında başvuru veri toplama yöntemleri özetlenmiştir.

Şekil 3 - Veri Toplama Yöntemleri

Literatür Taraması	İdari Kayıtlar	Saha Araştırması
<ul style="list-style-type: none"> • Daha önce yürütülen değerlendirme çalışmaları • Tezler, makaleler • Yurt içi ve yurt dışı benzer destekler • İlgili mevzuatlar	<ul style="list-style-type: none"> • KOSGEB • SGK • GİB • Türk Patent ve Marka Kurumu • Ticaret Bakanlığı	<ul style="list-style-type: none"> • Anket • Desteklenenler • Desteklenmeyenler • Görüşme • Uygulayıcılar • Akademisyen Kurul Üyeleri • KOSGEB Kurul Üyeleri • Tasarlayıcılar • Desteklenenler • Desteklenmeyenler

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Değerlendirme çalışmasında üçgenleme anlayışının gereği olarak literatür taraması ile başlamış ve benzer çalışmalar, yurt dışından örnekler ve desteğe ilişkin dokümanlar incelenmiştir. Doküman incelenmesinde destek mevzuatı, ilgili yıllara ait üst politika dokümanları ve konuyla ilişkili çeşitli ulusal ve uluslararası raporlar kapsama dâhil edilmiştir. Ardından, gerek KOSGEB kayıtları gerekse de diğer kamu kurum/kuruluşlarına ait idari kayıtlar Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan temin edilerek temizlenmiş ve analiz edilmiştir.

Bu rapor kapsamında yapılan analizlerde, işletmeler KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamında en az bir kez destek ödemesi alanlar (desteklenen işletmeler) ve kurula sevk edilmesine rağmen hiç destek ödemesi almayan/alamayanlar (desteklenmeyen işletmeler) olarak sınıflandırılmıştır. KOSGEB'e ait idari kayıtlardan KOBİGEL 2017-1 Çağrısı içerisinde yer alan ihracat konusu ve teknoloji konusunda desteğe başvuran ve proje başvurusu KOBİ uzmanı tarafından değerlendirme ve karar kuruluna sevk edilen 3.531 işletme çerçeve olarak belirlenmiş ve bu işletmelere ilişkin aşağıdaki veriler alınmıştır:

- KOBİGEL Destek Programı Başvuru Formunda yer alan bilgiler,
- Proje başlangıç ve bitiş tarihleri,
- Ödeme ve destek tutar bilgileri,
- Kurul bilgileri (tamamlama, sonlandırma, puan, tutar vb.),
- Sektör, ölçek, il ve yararlanılan diğer program bilgileri,

KOSGEB dışındaki diğer kamu kurum ve kuruluşlardan ise işletmelere ilişkin;

- Faal/terk durum bilgisi (terk ise tarihi),
- Net satış hasılatı,
- Mali bilanço toplamı,
- Yurt içi satışları,
- İhracat tutarları,
- İhracat yapılan ülke bilgileri,
- Prim gün sayısı,
- Yıllık çalışan sayıları,
- Patent/Faydalı model sayısı

bilgileri temin edilmiştir. Ticaret Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Türk Patent ve Marka Kurumu'na ait veriler KOSGEB idari kayıtlarında olduğu gibi Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı'ndan temin edilmiştir. Söz konusu idari kayıtlar kapsamındaki bilgiler ile ön

analiz yapılarak tanımlayıcı istatistikler elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler hem destekten yararlanan işletmelerin durumunu ortaya koymuş hem de saha araştırmasına girdi sağlamıştır.

Ayrıca idari kayıtlar ile desteklenen işletmelerin (müdahale grubu) desteklenmeyen (kontrol grubu) göre durumunun incelenmesi ise Eğilim Skor Eşleştirme (Propensity Score Matching) ve Farkların Farkı (Difference in Differences) yöntemleri kullanılarak yapılmıştır.

Saha araştırmasının ilk aşaması kapsamında desteklenen ve desteklenmeyen KOBİ'lerin memnuniyet düzeyleri ve muhtemel sorun alanlarının tespiti için anket uygulanmıştır. Anket soruları hazırlanırken doküman incelemesi, literatür taraması ve idari kayıtların ön analizi sonucunda elde edilen veriler göz önünde bulundurulmuştur. Öncelikle hazırlanan anketin kurum içinde pilot uygulaması yapılmış gelen görüşler doğrultusunda ankete son şekli verilmiştir.

Soru formlarında 6'lı likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte Kesinlikle katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Kesinlikle katılmıyorum (1), Fikrim Yok ¹ (0) kodlaması kullanılmıştır.

Çalışmanın tamamında olduğu gibi anket bölümünde de KOBİGEL çağrısı kapsamında desteklenen işletmeler ve desteklenmeyen işletmeler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında örneklem seçme yöntemi kullanılmamış ve evrenin tamamına ulaşmak hedeflenmiştir. KOBİ'lerin KOSGEB veri tabanında kayıtlı e-posta adreslerine 29 Haziran 2021 tarihinde anket linki ilk kez gönderilmiştir.

Desteklenen KOBİ'lere anketler özel kod ile gönderilmiş böylece ankete katılan KOBİ'lerin idari kayıtları ile ankette verdikleri cevaplar arasında ilişki kurmak mümkün olmuştur. Ankete katılım bağlantısı, desteklenen 1.175 KOBİ'ye gönderilmiş olup 1.158 KOBİ'ye ulaşılmıştır. 17 işletmeye ise hatalı e-posta adresi, artık kullanılmayan e-posta adresi gibi sebeplerle e-posta iletilenmemiştir.

Desteklenmeyen KOBİ'ler için hazırlanan soru kâğıtları ise 2.364 KOBİ'ye gönderilmiş ancak 2.307 KOBİ'ye ulaşılmıştır. 57 işletmeye ise hatalı e-posta adresi, artık kullanılmayan e-posta adresi gibi sebeplerle e-posta iletilenmemiştir.

---

¹ "Fikrim Yok" seçeneğinin "0" olarak kodlanmasının sebebi ise bu seçeneğin bir durum ifade etmemesidir. Ankete cevap verenlerin sorulan soru ile ilgili bir bilgilerinin olmadığını belirtir. Bu yüzden de yapılan analizlerde her bir soru için "Fikrim Yok" seçeneği kayıp gözlem (missing value) olarak analize katılmıştır.

Katılımı artırabilmek amacıyla 12 Temmuz 2021 tarihinde anket bağlantıları bir kez daha e-posta ile gönderilmiştir. Desteklenen işletmeler için hazırlanan ankete katılım bağlantısı 1.134 e-posta adresine gönderilmiş, 1.123 e-posta adresine iletilebilmiştir. Desteklenmeyen işletmeler için hazırlanan anket katılım bağlantısı ise 2.366 e-posta adresine gönderilmiş ve 2.302 e-posta adresine iletilebilmiştir.

Desteklenmeyen işletmelere yapılan ankette, anketi cevaplayan işletmelerin demografik özellikleri ile verecekleri cevaplar arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı ile ilgilenilmediğinden bu tarz sorulara yer verilmemiş, doğrudan desteklenmeyen işletmelerin desteğe başvurma amaçları, destek almama/alamama sebepleri ve süreç içerisinde ilerleyebildikleri aşamaya kadar memnuniyet seviyeleri üzerinde durulmuştur. Her iki anket 26 Temmuz 2021 tarihinde sonlandırılmış ve analiz sürecine geçilmiştir.

KOBİGEL 2017-1 Çağrısı Nihai Değerlendirme Çalışması kapsamında anket, idari kayıtlar ve doküman incelemelerinden elde edilen bulguların derinlemesine incelenmesi ve açıklanabilmesi için saha araştırmasının ikinci bölümünde;

- Desteklenen 10 KOBİ,
- Desteklenmeyen 4 KOBİ,
- Projesi reddedilen 3 KOBİ,
- Değerlendirme ve Karar Kurulunda yer alan;
  - 5 akademisyen,
  - 16 KOSGEB personeli,
- Tasarımdan sorumlu birimde görev alan 5 KOSGEB personeli,
- Uygulama birimlerinde görev alan 10 KOSGEB personeli

ile yarı yapılandırılmış görüşmeler (mülakat) gerçekleştirilmiştir. Böylece farklı görev ve pozisyonlardaki kişilerin destek programına ve 2017-1 Çağrısına bakış açılarının ortaya çıkarılması, her bir gruptan desteğin farklı süreçleri hakkında derinlemesine bilgi alınması amaçlanmıştır. 4 BYKD personeli tarafından yürütülen 53 görüşme için toplamda 20 saat harcanmıştır. KOSGEB personeli olarak görüşülen kişiler içerisinde KOBİ uzmanları, müdürler, daire başkanları ve müşavirler yer almıştır.

KOSGEB personeli ve akademisyen yanıtlayıcılar seçilirken daha kapsayıcı sonuçlara ulaşabilmek için farklı coğrafi bölgelerden seçimler yapılmasına özen gösterilmiştir. Böylece kişilerin buldukları

bölgeler dikkate alınarak bakış açılarındaki değişimlere ve önceliklerine ilişkin çıkarımlar yapılabilmesi amaçlanmıştır.

Görüşme sürecinde öncelikle görüşülmesi planlanan her grup için genel çerçeveyi çizecek şekilde görüşme soruları hazırlanmıştır. Ardından sorulara ilişkin uzman görüşü alınarak çerçeve gözden geçirilmiş ve son olarak pilot uygulama ile sorulara son hali verilmiştir. Görülecek her farklı kitle için ayrı soru kâğıdı hazırlanmış ve yanıtlayıcıların tecrübeleri dikkat alınarak sorular çeşitlendirilmiştir.

Görüşmeler mümkün olduğu durumlarda yüz yüze, mümkün olmadığı durumlarda ise elektronik ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin analiz edilmesi süreci idari kayıtlardan elde edilen verilerle desteklenmiştir.

3. Kısıt ve Varsayımlar

Yürütülen değerlendirme çalışması sırasında bazı kısıtlarla karşılaşmıştır. Bu kısıtlara aşağıda yer verilmiştir:

- Covid-19 Pandemisi nedeniyle uygulanan ulaşım kısıtlamaları ve sosyal mesafenin sağlanmasına yönelik tedbirler nedeniyle saha araştırması Ankara’da, çoğunlukla elektronik iletişim kanalları ile gerçekleştirilmiştir.
- Nihai değerlendirme çalışmasının değerlendirme künyesine göre 2022 yılında yapılması planlanmışken çalışma 2021 yılında tamamlanmıştır. Dolayısıyla 2022 yılında ölçülmesi planlanan etki göstergeleri de 2020 yılı için hesaplanmıştır.

Analizler bu kısıtlar altında yapılmış ve veri kayıplarının en az düzeyde tutulması için çaba harcanmıştır. Ayrıca, çalışma kapsamında analizleri kolaylaştırmak için çeşitli varsayımlar yapılmıştır. Söz konusu varsayımlar aşağıda yer almaktadır:

- Verilerin alındığı tarih itibarıyla destek süreci devam eden işletmeler için destek programının verilerin alındığı tarih itibarıyla tamamlandığı varsayılmıştır.
- “İşletme Kuruluş Tarihleri” ve “İşe Başlama Tarihleri” GİB’den web servis yoluyla temin edilmiştir. Ancak nevi değişikliği ve adres değişikliği gibi durumlarda “İşletme Kuruluş Tarihleri” ve “İşe Başlama Tarihleri” güncellenmektedir. Bu nedenle bazı işletmelerin GİB’ten alınan işe başlama/kuruluş tarihleri yerine KOBİ Beyannamesinde kayıtlı işe başlama tarihleri kullanılmıştır.

D. DEĞERLENDİRME BULGULARI

Bu bölümde sırasıyla; doküman incelemesi ve literatür taraması ile ulaşılan bulgulara, idari kayıtların analizi ve gerçekleştirilen saha araştırması aracılığıyla elde edilen bulgulara, iyi uygulama örneklerine ve değerlendirme künyesinde yer alan soruların cevaplarına yer verilmiştir.

1. Doküman İncelemesi ve Literatür Taramasına İlişkin Bulgular

a. Makro Politika Dokümanlarının İncelenmesi

Makro politika dokümanlarının incelenmesi kapsamında proje teklif çağrılarının yürürlüğe alındığı tarihte geçerli olan Onuncu Kalkınma Planı ile yıllık programlar incelenmiştir. 2014-2018 dönemi Onuncu Kalkınma Planı'nda "*Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak*" hususunun temel amaç olarak belirlendiği görülmüştür. Kalkınma planının temel amacı ile proje teklif çağrısının konusu birbiriyle paraleldir. Ayrıca orta vadeli programlarda ve yıllık programlarda belirlenen politikalar ile proje teklif çağrısının konusu ile benzerdir.

Çağrının konusu proje teklif çağrısının ilan edildiği dönemde yürürlükte olan 2016-2020 Stratejik Planı'nda belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda belirlenmiştir. Makro politika dokümanları incelendiğinde proje teklif çağrısının konusunun hem KOSGEB'in amacı hem de makro politika dokümanlarında yer alan amaç ve politikalarla uyumlu olduğu görülmüştür.

b. KOBİGEL Mevzuatının İncelenmesi

Programın yürürlüğe alındığı tarihten 25 Aralık 2019 tarihine kadar; program dokümanında 5, uygulama esaslarında 10 değişiklik yapıldığı görülmüştür. Yapılan revizyonlar incelendiğinde bunların bir kısmında yazım hatalarının düzeltilmesi ve kullanılan ifadelerin daha anlaşılır olması şeklinde değişiklikler yapıldığı görülmüştür. Uygulama esasları dokümanında yapılan iki revizyon arasındaki en kısa süre 12 gün ve en uzun süre 336 gün olarak tespit edilmiştir. 2018 yılında ise e-devlet uygulamalarına geçiş sağlanarak işletmelere desteğe hızlı bir şekilde başvurma imkânı tanınmıştır. Gelinen noktada uygulamaya alınan tüm işlemler ile destek süreçlerinin hızlanması ve işletmelerin karşı karşıya kaldıkları bürokrasinin azaltılması sağlanmıştır.

Çağrıya 11 Eylül - 20 Ekim 2017 tarihleri arasında başvuru alınmıştır. 08 Eylül 2017 tarihinden önce desteklenme kararı verilen projelere ilişkin iş ve işlemler; 10'uncu ve 13'üncü maddedeki değişiklikler hariç olmak üzere 14 Mart 2017 tarihinde yürürlüğe konulan KOBİGEL KOBİ Gelişim Destek Programı Uygulama Esasları hükümlerine göre yürütülmüştür. Uygulama esaslarının yürürlüğe alındığı tarihten sonra yapılan üç mevzuat revizyonunda yer alan geçici maddeler 2017-1 Çağrısı kapsamındaki projeler için de geçerli kabul edilmiştir. 2017-1 Çağrısı kapsamındaki projelerde izleme ve proje revizyonuna ilişkin iş ve işlemler 11 Aralık 2017 tarihli ve 16767 sayılı Olur ile kabul edilen mevzuata göre yürütülmüştür.

22 Ocak 2019 tarihinde geçici bir madde ile KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamındaki projesi sonlandırılan/başarısız tamamlanan işletmelerin durumunun 2018 Ağustos ayındaki ani döviz kuru artışının etkisi çerçevesinde kurul tarafından değerlendirilerek “2 yıl yeni proje başvurusunda bulunulamaması” yaptırımının bu işletmeler için uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin kararın kurula bırakılmasına ilişkin revizyon yapılmıştır. Böylelikle ani döviz artışlarından etkilenen KOBİ'lerin durumunun kurul tarafından değerlendirilmesi kararı ile KOBİ'lerin çağrıya çıkılacak diğer KOBİGEL desteklerinden faydalanmasına olanak sağlanmıştır. 25 Aralık 2019 tarihinde mevzuata eklenen diğer bir geçici madde ile mevzuatın onaylanan halinin bundan sonraki çağrılar için geçerli olduğu belirtilmiş ve bu ve bundan sonraki mevzuat değişikliklerinin 2017-1 Çağrısı kapsamındaki projeleri etkileme ihtimali ortadan kalkmıştır.

c. Literatür Taraması

Literatür taraması kapsamında ülkemizde ve dünyada işletmelerin ihracat kapasitesinin artırılması, yeni pazarlara açılımlarının sağlanması ve dış pazar öncelikli olmak üzere satış hacminin arttırılmasına yönelik sağlanan destekler ve bu alanda yapılmış akademik çalışmalar ile KOBİ uzmanlık tezleri ve İç Denetim Birimi tarafından hazırlanan denetim raporları incelenmiştir.

Literatür taramasında ihracat ve orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerdeki işletmelere yönelik destek programı yürüten kurum ve kuruluşlar incelenmiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Güney Marmara Kalkınma Ajansı, Türk Eximbank ve TTGV'nin söz konusu alanlarda destek verdiği görülmektedir.

İhracat konusunda en çok destek sağlayan iki kurum Ticaret Bakanlığı ve Türk Eximbank'tır. Ticaret Bakanlığı tarafından sağlanan destekler genellikle hibe ve sürekli açık desteklerdir. Desteklerde ihracata hazırlık, pazarlama ve markalaşma olmak üzere üç seviye bulunmaktadır. Desteklenen giderler tanıtım,

danışmanlık, eğitim, rapor hazırlama gibi hizmet alımlarına yöneliktir. KOBİGEL’de ise diğer desteklerden farklı olarak makine ve teçhizat giderlerine de destek sağlanmaktadır. Türk Eximbank tarafından ihracata yönelik; hammadde, ara malı alımı, nihai mal, nihai ürün ve 1 aylık dönem için elektrik, su, doğal gaz, personel masrafları gibi işletme sermayesi ihtiyaçlarına, ihraç edilecek malın üretim süreci ya da satış koşulları nedeniyle 12 aydan uzun vadeli finansman ihtiyacına, ihracata yönelik mal üreten imalatçıların makine, teçhizat ve aksam harcamalarına, ihracatçıların yurt dışında yerleşik marka satın alması, yurt dışında var olan marka/şirket ve/veya marka ile ilgili mağaza/tesis satın alması, Türk malı/markası imajının geliştirilmesi ile moda yaratmaya veya Türk markası imajını yerleştirmeye yönelik yurt dışına açılma ve yerleşme faaliyetlerine orta-uzun vadeli kredi desteği sağlanmaktadır. Türk Eximbank tarafından sağlanan krediler makine ve teçhizat alımını da kapsamaması nedeniyle KOBİGEL ile benzerlik taşımaktadır.

Türkiye’de orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerindeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini artırmak amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı-Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı yürütülmektedir. Program ile KOSGEB ve TÜBİTAK tarafından Türkiye’de yerleşik sermaye şirketlerine destek verilmektedir.

Bu değerlendirme çalışmasının konusunu oluşturan destekler uluslararası düzeyde incelendiğinde ise pek çok ülkede dış ticaretin geliştirilmesine yönelik programlar uygulandığı görülmüştür. Ülkemizde ihracata yönelik sağlanan destek konularına benzer şekilde diğer ülkelerin KOBİ’lerinin de yurt dışı pazarlara ihracat yoluyla açılması için özellikle fuar, tanıtım, pazar araştırması destekleri konuları desteklenmektedir. Destek programları kapsamında makine-teçhizat alımı için destek verilmediği, çoğunlukla pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik verilen destekler olduğu dikkat çekmektedir.

Diğer ülkelere orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin desteklenmesi konusu özelinde bakıldığında ise teknoloji düzeyine göre özelleşmiş devlet desteklerinin daha çok Ar-Ge başlığı altında sınıflandırıldığı görülmektedir. Araştırılan diğer ülke örnekleri arasında KOBİGEL benzeri proje esaslı ve esnek bir destek programı ile ihracat ya da üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik bir destek programı yapısına rastlanmamıştır.

Literatür taraması kapsamında KOBİGEL benzeri desteklerin değerlendirme çalışması bulunmasa da KOSGEB destekleri ve KOBİGEL’in değerlendirilmesine dair yüksek lisans ve doktora tezlerinin bulunduğu görülmüştür. Bu çalışmalardan birinde KOBİGEL’in işletmelere etkileri analiz edilerek,

işletmelerin KOBİGEL’i makine-teçhizat alımına yönelik bir fırsat olarak değerlendirdiği, makine-teçhizat yatırımı için KOBİGEL yerine başvuru ve değerlendirme süreci kısa olan, uzun vadeli ve düşük faizli kredi benzeri geri ödemeli destek modelleri geliştirilmesi önerilmiştir.

Diğer bir çalışmada ise KOSGEB’in 2010 yılından önce uyguladığı yurt dışı fuar desteğinden faydalanan KOBİ’lerin üç yıllık ihracat verileri, bu işletmelerle eşleştirme yapılan kontrol grubu işletmelerinin verileriyle farkların farkı yöntemi kullanılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yurt dışı fuar desteklerinin ihracat rakamlarına etkisinin sadece fuara katılım sağlanan yıl içerisinde artışa sebep olduğu bulunmuştur.

2. Veri Analizine İlişkin Bulgular

Raporun bu bölümünde farklı kaynaklardan elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular, veri kaynağına göre oluşturulan ilgili başlıklar altında incelenmiştir. Sırasıyla; KOSGEB idari kayıtları ile diğer kurumlardan temin edilen idari kayıtların analizine ve sonrasında saha araştırması ile ulaşılan verilerin analizine yer verilmiştir.

Bu çalışma bir ara değerlendirme çalışması olarak başlamış ancak veri analizi aşamasında incelenen projelerin hepsinin tamamlandığı ve proje sonrası izleme sürecinin bitme aşamasında olduğu görüldüğünden çalışma nihai değerlendirme çalışmasına dönüştürülmüştür. Dolayısıyla rapor kapsamında yapılan analizler yalnızca çıktı göstergeleri ile sınırlı tutulmamış sonuç ve etki göstergeleri de kapsama dâhil edilmiştir.

a. KOSGEB İdari Kayıtlarının Analizi

KOSGEB idari kayıtlarının analizi kapsamında; öncelikle 2017-1 Çağrısı kapsamında yer alan 8 çağrı konusuna ilişkin genel istatistikler ortaya koyulmuş ardından bu çalışmanın kapsamını oluşturan “İhracat” ve “Teknoloji” konuları özelinde istatistiklere detaylı olarak yer verilmiştir. 2017-1 Çağrısına ilişkin genel istatistikler Tablo 14’te yer almaktadır.

Tablo 14 - 2017-1 Çağırısına İlişkin Genel İstatistikler

Konu	Toplam Başvuru Sayısı	Onaylanan Başvuru Sayısı*	Reddedilen Proje Sayısı**	Kurulda Onaylanan Proje Sayısı	Destek Alan İşletme Sayısı ***	Destek Tutarı (₺)	Ortalama Destek Tutarı (₺)
İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım	2.448	2.236	38	1.130	645	164.914.162	255.681
Orta-yüksek ve yüksek teknolojlili sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması	1.414	1.295	30	873	522	122.815.781	235.279
Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş	2.922	2.633	45	923	495	116.859.979	236.081
Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme	682	600	15	284	132	21.596.576	163.610
Enerji verimliliğinin artırılması	183	164	2	51	28	10.413.372	371.906
Bilişim teknolojisi alt yapısının güçlendirilmesi	428	391	3	194	114	9.326.295	81.810
Dördüncü sanayi devrimine hazırlık: Üretimde nesnelere interneti uygulamaları	171	153	4	66	42	8.248.217	196.386
Yeşil üretime geçiş	117	113	3	60	31	6.780.924	218.739
TOPLAM	8.365	7.585	140	3.581	2.010	460.955.306	229.331

* KOBİ Uzmanı tarafından başvurusu onaylanan işletmelerin sayısı

** Kurul üyeleri tarafından II. Aşama sonucunda verilen puanlarla elenen işletmelerin sayısı

*** En az 1 kez destek ödemesi alan işletme sayısı

Kaynak: KBS'den temin edilen verilerle yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Çağrı kapsamında en çok başvuru “Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş konusu”na alınmış bunu değerlendirme çalışmanın da kapsamını oluşturan “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım konusu” ve “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması konusu” takip etmiştir. En az başvuru alınan konu ise “Yeşil üretime geçiş” olmuştur. Onaylanan başvuru sayıları açısından da benzer bir dağılım vardır.

Toplamda program için ayrılan 500 milyon ₺’lik bütçenin %92,1’i kullanılmıştır. Kullanılan bütçenin %62,4’ü bu raporun konusunu oluşturan “Teknoloji” ve “İhracat” konuları kapsamındaki projelerin finansmanına aktarılmıştır. Yararlanıcı sayısı açısından değerlendirildiğinde ise desteklenen işletmelerin %58,1’i bu iki konuda desteklenmiştir.

Onaylanan başvuruların toplam başvurulara oranına bakıldığında “Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme” konusu %88 ile son sırada yer alırken “Yeşil üretime geçiş” konusu %96,6 ile en fazla onaylanan konu olmuştur.

Verilen destek tutarı açısından bakıldığında en çok destek verilen konular sırasıyla; “İhracat”, “Teknoloji” ve “Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş” konuları olmuştur. En çok başvuru “Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş” konusunda olmasına rağmen verilen toplam destek miktarı açısından bu konu üçüncü sırada kalmıştır.

Çağrı konuları bazında işletme başına ortalama destek tutarlarına göre sıralama yapıldığında ilk sırayı 372 bin ₺ destek tutarı ile “Enerji verimliliğinin artırılması” konusu almaktadır. Bu konuyu sırasıyla 255 bin ₺ ile “İhracat” konusu, 236 bin ₺ ile “Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş” ve “Teknoloji” konuları takip etmektedir.

İşletme sayısı açısından en çok destek verilen konular sırasıyla “İhracat” ve “Teknoloji” olmuştur. Bunları “Katma değeri yüksek üretim yapısına geçiş” takip etmiştir. En az işletmenin destek aldığı konular ise “Enerji verimliliğinin artırılması” ve “Yeşil üretime geçiş” olmuştur. Desteklenen işletmelerin kurul sonucunda destek almaya hak kazanan işletmelere oranına bakıldığında en düşük oran %46,5 ile “Mikro ölçekli işletmelerde tasarım - mühendislik imkân ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve ölçek büyütme” konusunda en yüksek oran ise %63,6 ile “Dördüncü sanayi devrimine hazırlık: Üretimde nesnelerin interneti uygulamaları” konusunda gerçekleşmiştir.

Çağrı kapsamındaki 8 konuya ilişkin genel istatistikler sonrasında çalışmanın kapsamını oluşturan “İhracat” ve “Teknoloji” konuları daha detaylı olarak ayrıca incelenmiştir.

KOSGEB idari kayıtlarının analizinde desteğe başvuru yapan tüm işletmelerin verileri (onaylanan ve reddedilen işletmeler) analize dâhil edilmiştir. Analizde kullanılan verilerin kaynağı; KOBİ Bilgi Beyannameleri, program başvuru formları, kurul karar formları, ödeme olurlarıdır.

i. Destek gerçekleştirmeleri

2017-1 Çağrısı kapsamında alınan başvuruların %29,3'ünü oluşturan “İhracat” konusu aynı zamanda 8 konu içerisinde en çok başvuru alınan ikinci konu olmuştur. Kullanılan çağrı bütçesi açısından bakıldığında ise %35,7 ile 8 konu içerisinde en çok destek verilen konu olmuştur. “Teknoloji” konusu ise çağrı kapsamında alınan başvuruların %17'sini oluşturmaktadır. Kullanılan bütçe açısından bakıldığında sağlanan desteğin %26,7'si “Teknoloji” konusuna aittir.

Bu iki konuya gelen başvuruların ve kurul kararlarının detaylı dağılımı Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15 - İhracat ve Teknoloji Konularına İlişkin Genel İstatistikler

Proje Sayısı	İhracat Konusu	Teknoloji Konusu
Başvuru	2.448	1.414
Onaylanan*	2.236	1.295
I. Aşamada Elenen	478	159
II. Aşamada Reddedilen	38	30
Olumsuz**	601	224
Bütçe Kısıtı Nedeniyle Destek Alamayan	162	77
Desteklenmesine Karar Verilen	956	805
Taahhütname Veren	860	716
En Az Bir Kez Destek Ödemesi Alan	645	522

* Kurula girmeye hak kazanan

** Toplam puanı 60 ve üzeri olan projeler ile toplam puanı 60'ın altında kalan projeler içerisinde kurul üye sayısının salt çoğunluğu kadar üyeden 60 ve üzeri puan alamayan 601 proje olumsuz olarak değerlendirilmiştir

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Hem “İhracat” konusunda hem de “Teknoloji” konusunda desteğe başvuran işletmelerin %91'inin başvurusu onaylanarak kurula girmeye hak kazanmıştır. “İhracat” konusunda kuruldan geçer puan alan işletmelerden 860'ı taahhütname vererek destek sürecini başlatmıştır. “Teknoloji” konusunda ise kuruldan geçer puan alan işletmelerden 716'sı taahhütname vererek destek sürecini başlatmıştır.

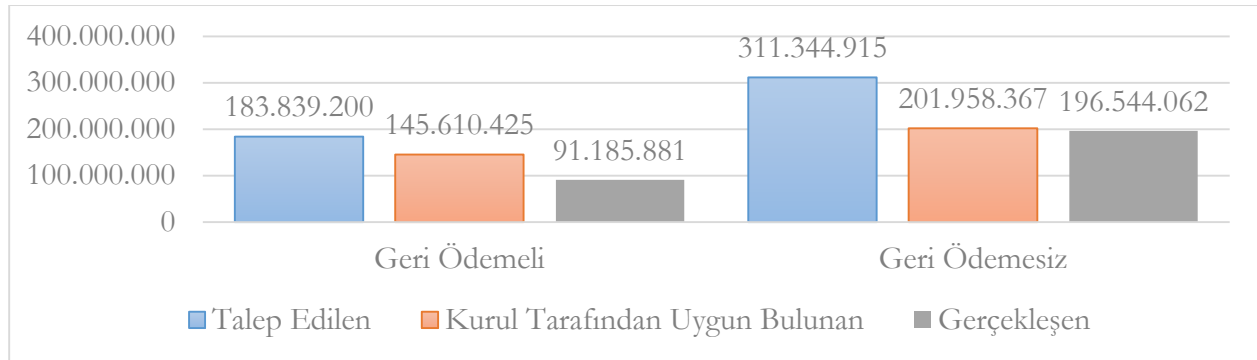
Dolayısıyla ihracat konusu için işletmelerin %10'u, teknoloji konusu için ise %11'i desteklenmesine karar verilmesine rağmen projeyi uygulamaktan vazgeçmiştir.

Taahhütname vererek projesini başlatan işletmelerden ihracat konusu için 215'i (%25), teknoloji konusu için ise 194'ü (%27) hiç destek ödemesi almamıştır. Bunlar ya projeyi uygulamaktan vazgeçen ya da çeşitli sebeplerle projesi sonlandırılan işletmelerdir.

Sonuç itibarıyla ihracat konusu için 645 işletme; teknoloji konusu için 522 işletme en az bir kez destek ödemesi almıştır. 28 Eylül 2021 tarihi itibarıyla; ihracat konusu kapsamında 56.450.428 ₺'si geri ödemeli, 108.463.734 ₺'si geri ödemesiz olmak üzere toplam 164.914.162 ₺ tutarında; teknoloji konusu kapsamında 34.735.453 ₺'si geri ödemeli, 88.080.328 ₺'si geri ödemesiz olmak üzere toplam 122.815.781 ₺ tutarında destek ödemesi yapılmıştır.

Her iki konu kapsamında desteklenen işletmelerin destek başvuruları sırasında projeleri için talep ettikleri geri ödemeli ve geri ödemesiz destek tutarları ile kurul tarafından bu işletmeler için uygun görülen ve gerçekleşen destek tutarları Grafik 6'da yer almaktadır.

Grafik 6 - Desteklenen İşletmelerin Talep Ettikleri ve Gerçekleşen Destek Tutarları

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre kurul, desteklenen işletmelerin talep ettiği geri ödemeli desteğin %79,2'sini, geri ödemesiz desteğin ise %64,9'unu uygun¹ bulmuştur. Kurulun uygun gördüğü geri ödemeli desteğin %62,9'u, geri ödemesiz desteğin ise %97,3'ü gerçekleşmiştir.

İhracat konusunda desteğe başvuran işletmelerle desteklenen işletmelerin sektörlere göre dağılımı Tablo 16'da yer almaktadır.

¹ Hesaplama ödemesi esas tutar değil, KOSGEB destek tutarı baz alınmıştır.

Tablo 16 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı - İhracat Konusu

NACE	Başvuran İşletme Sayısı	Yüzde	Desteklenen İşletme Sayısı	Yüzde	Destek Tutarı (₺)	Yüzde
25_Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	414	18,5	111	17,2	27.767.886	16,8
10_Gıda ürünlerinin imalatı	233	10,4	82	12,9	22.657.758	13,8
22_Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	234	10,5	75	11,6	23.247.114	14
28_Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	160	7,2	64	9,9	12.997.132	7,9
23_Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	147	6,6	52	8,1	14.823.368	9
31_Mobilya imalatı	239	10,7	47	7,3	10.823.306	6,6
14_Giyim eşyalarının imalatı	123	5,5	32	5	6.351.029	3,9
24_Ana metal sanayii	102	4,6	29	4,5	9.484.480	5,8
13_Tekstil ürünlerinin imalatı	118	5,3	27	4,2	4.832.596	2,9
29_Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	67	3	26	4	7.289.306	4,4
27_Elektrikli teçhizat imalatı	58	2,6	21	3,3	6.830.066	4,1
20_Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	58	2,6	16	2,5	4.372.033	2,7
17_Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	45	2	12	1,9	3.596.363	2,2
15_Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	60	2,7	10	1,6	1.912.814	1,2
26_Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	18	0,8	10	1,6	845.174	0,5
32_Diğer imalatlar	44	2	10	1,6	2.212.362	1,3
30_Diğer ulaşım araçlarının imalatı	12	0,5	7	1,1	1.447.461	0,9
18_Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	22	1	4	0,6	1.453.153	0,9
33_Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	15	0,7	3	0,5	431.294	0,3
11_İçeceklerin imalatı	11	0,5	3	0,5	1.134.056	0,7
19_Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	10	0,4	2	0,3	235.511	0,1
16_Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek yapılan eşyaların imalatı	42	1,9	1	0,2	169.715	0,1
21_Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	3	0,1	-	-	-	-
47_Perkende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)*	1	0	-	-	-	-
Genel Toplam	2.236	100,0	645	100	164.914.162	100,0

*İşletmelerin ölçek ve sektör bilgilerinin tespitinde son güncel KOBİ Bilgi Beyannamesi kullanıldığından destek sonrası işletmelerin sektörü değişebilmektedir.

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda desteğe en çok başvuru “Fabrikasyon metal ürünleri imalatı” alanında faaliyet gösteren işletmelerden gelmiştir. Bunu “Mobilya imalatı” ve “Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı” ve “Gıda ürünlerinin imalatı” takip etmiştir. Teknoloji konusunda desteğe başvuran ve desteklenen işletmelerin sektörlere göre dağılımları Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı - Teknoloji Konusu

NACE	Başvuran İşletme Sayısı	Yüzde	Desteklenen İşletme Sayısı	Yüzde	Destek Tutarı (₺)	Yüzde
28_Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	561	43,3	231	44	49.431.917	40,2
27_Elektrikli teçhizat imalatı	211	16,3	85	16	22.281.464	18,1
20_Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	177	13,7	60	11	16.991.399	13,8
29_Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	148	11,4	58	11	14.248.507	11,6
32.5_Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı	86	6,7	37	7	9.557.239	7,8
26_Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	62	4,8	30	6	6.065.985	4,9
21_Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	22	1,7	9	2	1.102.810	0,9
25.4_Silah ve mühimmat (cephane) imalatı	13	1	5	1	836.176	0,7
30.3_Hava taşıtları ve uzay araçları ile bunlarla ilgili makinelerin imalatı	9	0,7	3	1	1.003.383	0,8
30.9_Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı	4	0,3	2	0	603.196	0,5
30.2_Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı	2	0,2	2	0	693.706	0,6
Genel Toplam	1.295	100	522	100	122.815.781	100

Kaynak: KBS’den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Teknoloji konusunda desteğe en çok başvuru “Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı” alanında faaliyet gösteren işletmelerden gelmiştir. Bunu “Elektrikli teçhizat imalatı” ve “Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı” ve “Motorlu kara taşıtı imalatı” takip etmiştir. Desteğe başvuran işletmelerle desteklenen işletmelerin bölgelere göre dağılımı Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18 - Başvuran ve Desteklenen İşletmelerin Bölgelere Göre Dağılımı

Coğrafi Bölge	İhracat Konusu			Teknoloji Konusu		
	Başvuran İşletme Sayısı	Destek Alan İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)	Başvuran İşletme Sayısı	Destek Alan İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)
Akdeniz Bölgesi	187 (%8,4)	64 (%9,9)	17.635.718 (%10,7)	113 (%8,7)	46 (%8,8)	9.286.269 (%7,6)
Doğu Anadolu Bölgesi	79 (%3,5)	36 (%5,6)	8.990.073 (%5,5)	32 (%2,5)	17 (%3,3)	4.212.232 (%3,4)
Ege Bölgesi	311 (%13,9)	108 (%16,7)	27.725.332 (%16,7)	161 (%12,4)	76 (%14,6)	20.701.517 (%16,9)
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	163 (%7,3)	44 (%6,8)	12.857.881 (%7,8)	65 (%5,0)	21 (%4,0)	3.523.873 (%2,9)
İç Anadolu Bölgesi	489 (%21,9)	146 (%22,6)	36.306.887 (%22,0)	380 (%29,3)	164 (%31,4)	35.939.073 (%29,3)
Karadeniz Bölgesi	194 (%8,7)	81 (%12,6)	23.319.993 (%14,2)	65 (%5,0)	34 (%6,5)	11.153.325 (%9,1)
Marmara Bölgesi	813 (%36,4)	166 (%25,7)	38.078.279 (%23,1)	479 (%37,7)	164 (%31,4)	37.999.492 (%30,9)
Genel Toplam	2.236	645	164.914.162	1.295	522	122.815.781

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda en fazla başvuru Marmara Bölgesinden gelmiştir. Marmara Bölgesini İç Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi takip etmiştir. En az başvuru ise Doğu Anadolu Bölgesinden alınmıştır. İl detayında incelendiğinde İstanbul 506 başvuru ile açık ara diğer illerin önünde yer alırken bunu sırasıyla İzmir (164), Kayseri (157), Bursa (153), Ankara (150) ve Konya (116) takip etmiştir. Ardahan, Bayburt, Bitlis, Kars, Rize ve Tunceli'den ise bu çağrı konusuna herhangi bir başvuru olmamıştır.

Teknoloji konusunda da en fazla başvuru Marmara Bölgesinden gelmiştir. Marmara Bölgesini İç Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi takip etmiştir. En az başvuru ise Doğu Anadolu Bölgesinden alınmıştır. İl detayında incelendiğinde İstanbul 318 başvuru ile açık ara diğer illerin önünde yer alırken bunu sırasıyla Ankara (157), Konya (128), İzmir (103) takip etmiştir. Artvin, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Kırklareli, Kütahya, Muş, Siirt, Tunceli, Bayburt, Şırnak, Kilis olmak üzere 16 ilden bu çağrı konusuna herhangi bir başvuru olmamıştır.

İhracat konusunda desteğe başvuran işletmelerle destek alan işletmelerin teknoloji seviyelerine göre dağılımı Tablo 19'da yer almaktadır.

Tablo 19 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı

Teknoloji Düzeyi	İhracat Konusu		Teknoloji Konusu	
	Desteklenen İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)	Desteklenen İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)
Yüksek	13 (%2,0)	1.460.596 (%0,9)	42 (%8,0)	8.172.178 (%6,7)
Orta-Yüksek	136 (%21,1)	32.976.584 (%20,0)	480 (%92,0)	114.643.603 (%93,3)
Orta-Düşük	270 (%41,9)	75.677.355 (%45,8)	- *	- *
Düşük	226 (%35)	54.799.628 (%33,3)	- *	- *
Genel Toplam	645	164.914.162	522	122.815.781

* Teknoloji konusunda bu teknoloji sınıfları çağrı kapsamı dışında olduğundan desteklenmemiştir.

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda desteklenen işletmelerin %76,9'unu düşük ve orta-düşük teknoloji düzeyindeki işletmeler oluşturmaktayken teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin tamamı proje teklif çağrısında belirlenen başvuru koşulu nedeniyle orta-yüksek ve yüksek teknoloji işletmelerdir.

İşletme ölçeklerine göre desteğe başvuran işletmelerin dağılımları Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20 - Desteklenen İşletmelerin Büyüklüklerine Göre Dağılımı

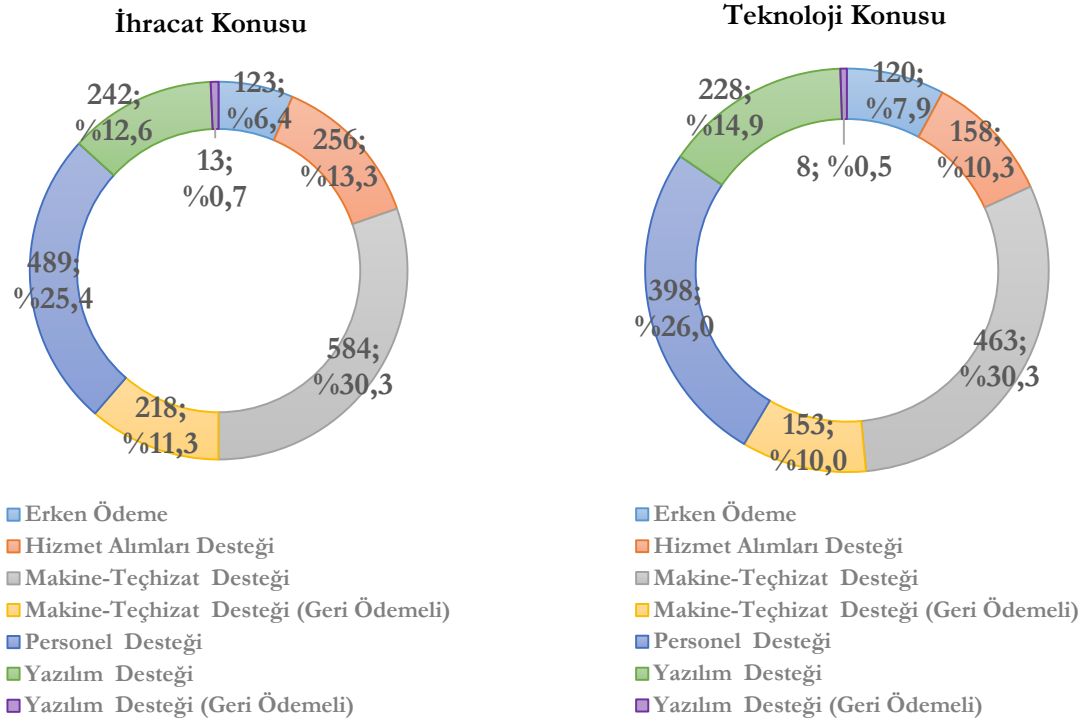
Ölçek	İhracat Konusu		Teknoloji Konusu	
	Desteklenen İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)	Desteklenen İşletme Sayısı	Destek Tutarı (₺)
Mikro	32 (%5,0)	4.532.382 (%2,7)	75 (%14,4)	11.692.688 (%9,5)
Küçük	325 (%50,4)	74.043.641 (%44,9)	293 (%56,1)	65.811.106 (%53,6)
Orta	284 (%44)	84.941.448 (%51,5)	154 (%29,5)	45.311.987 (%36,9)
İşletme KOBİ değil*	4 (%0,6)	1.396.691 (%0,8)	-	-
Genel Toplam	645	164.914.162	522	122.815.781

*İşletmelerin ölçek bilgilerinin tespitinde son güncel KOBİ Bilgi Beyannameleri kullanılmıştır.

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda desteklenen işletmelerin %50,4'ü küçük işletmeyken, %44'ü ise orta büyüklüktedir. Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin ise %56,1'i küçük işletmeyken, %29,5'i ise orta ölçeklidir. Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler ödenen toplam destek miktarının ihracat konusunda %96'sını, teknoloji konusunda %90'ını almıştır. Destek türlerine göre destek tutarlarının dağılımı Grafik 7'de yer almaktadır.

Grafik 7 - Destek Türlerine Göre İşletme Sayılarının Dağılımı

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Her iki konu için de işletmelerin en çok faydalandıkları destek türleri Makine-Teçhizat Desteği ve Personel Desteği olmuştur. En az faydalanılan destek ise Geri Ödemeli Yazılım Desteği olmuştur. Destek tutarlarının destek türlerine göre dağılımı ise Tablo 21'de yer almaktadır.

Tablo 21 - Destek Türlerine Göre Destek Tutarının Dağılımı

Destek Türleri	İhracat Konusu Destek Tutarı (₺)	Teknoloji Konusu Destek Tutarı (₺)
Makine-Teçhizat Desteği	70.466.610 (%42,7)	53.123.419 (%43,3)
Makine-Teçhizat Desteği (Geri Ödemeli)	56.008.739 (%34,0)	34.406.914 (%28,0)
Erken Ödeme	21.318.374 (%12,9)	21.216.948 (%17,3)
Personel Desteği	7.010.659 (%4,2)	6.338.585 (%5,2)
Yazılım Desteği	5.561.985 (%3,4)	5.300.555 (%4,3)
Hizmet Alımları Desteği	4.106.106 (%2,4)	2.100.821 (%1,7)
Yazılım Desteği (Geri Ödemeli)	441.689 (%0,3)	328.540 (%0,3)
Genel Toplam	164.914.162	122.815.781

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda verilen desteğin %76,7'sini, teknoloji konusunda ise %71,3'ünü Makine-Teçhizat Desteği (geri ödemeli+geri ödemesiz) oluşturmaktadır.

Yapılan saha araştırması sırasında; işletmelerin makine-teçhizat desteği alımı sonrasında destek sürecine çoğunlukla devam etmedikleri yönünde görüş bildirilmesi üzerine temin edilen ilave idari kayıtlar ile bu görüşün doğruluğu araştırılmış ve bu çerçevede desteklenen 1.167 işletmenin ² Geri Ödemesiz Makine-Teçhizat Desteği alma durumları incelenmiştir. Buna göre geri ödemesiz makine-teçhizat desteği alan işletmelerin diğer desteklerden faydalanma durumları Tablo 22'de yer almaktadır.

Tablo 22 - Geri Ödemesiz Makine Desteği & Diğer Desteklerden Faydalanma

Destek Türleri	İşletme Sayısı	Oran (%)
Sadece Geri Ödemesiz Makine Desteği Alanlar	66	5,7%
Geri Ödemesiz Makine Desteği + Hizmet Alımı Desteği Alanlar	35	3,0%
Geri Ödemesiz Makine Desteği + Personel Desteği Alanlar	187	16,0%
Geri Ödemesiz Makine Desteği + Geri Ödemesiz Yazılım Desteği Alanlar	43	3,7%
Geri Ödemesiz Makine Desteği + Geri Ödemeli Makine Desteği Alanlar	12	1,0%
Geri Ödemesiz Makine Desteği ile Birlikte 2 Tür Destek Alanlar	277	23,7%

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre iki çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerin yalnızca %5,7'si sadece Geri Ödemesiz Makine Desteği almıştır. Ayrıca, Geri Ödemesiz Makine Desteği ile birlikte 2 tür destek alan işletmelerin desteklenen tüm işletmeler içerisindeki oranı da %23,7'dir.

Desteklenen işletmelerin %89,7'si Geri Ödemesiz Makine Desteği almıştır. Kurul tarafından onaylanan destek türlerinin gerçekleşme durumları incelendiğinde ise; Hizmet Alımı Desteğinin %45'inin, Geri Ödemesiz Makine Desteğinin %91'inin, Geri Ödemeli Makine Desteğinin %63'ünün, Personel Desteğinin %35'inin, Geri Ödemesiz Yazılım Desteğinin %74'ünün, Geri Ödemeli Yazılım Desteğinin %43'ünün ödendiği görülmüştür.

Personel Desteği özelinde destek gerçekleştirmeleri incelendiğinde KOBİGEL kurullarında "İhracat" konusu için projesi onaylanan 853 işletmenin 2.237 personel talebi, "Teknoloji" konusu için ise 714

² İhracat ve teknoloji konuları kapsamında desteklenen toplam işletme sayısıdır.

işletmenin 1.894 personel talebi kurul tarafından onaylanmıştır. Buna ilişkin onaylanma ve gerçekleştirme durumları Tablo 23'te yer almaktadır.

Tablo 23 - Personel Desteği Onaylanma ve Gerçekleşme Durumları

Değişken	İhracat Konusu			Teknoloji Konusu		
	Kurulda Onaylanan	Gerçekleşen	Oran (%)	Kurulda Onaylanan	Gerçekleşen	Oran (%)
İşletme Sayısı (adet)	853	489	57,3	714	398	55,7
Personel Sayısı (adet)	2.237	749	33,5	1.894	614	32,4
Destek Tutarı (₺)	28.657.621	7.010.659	24,5	26.038.806	6.338.554	24,3

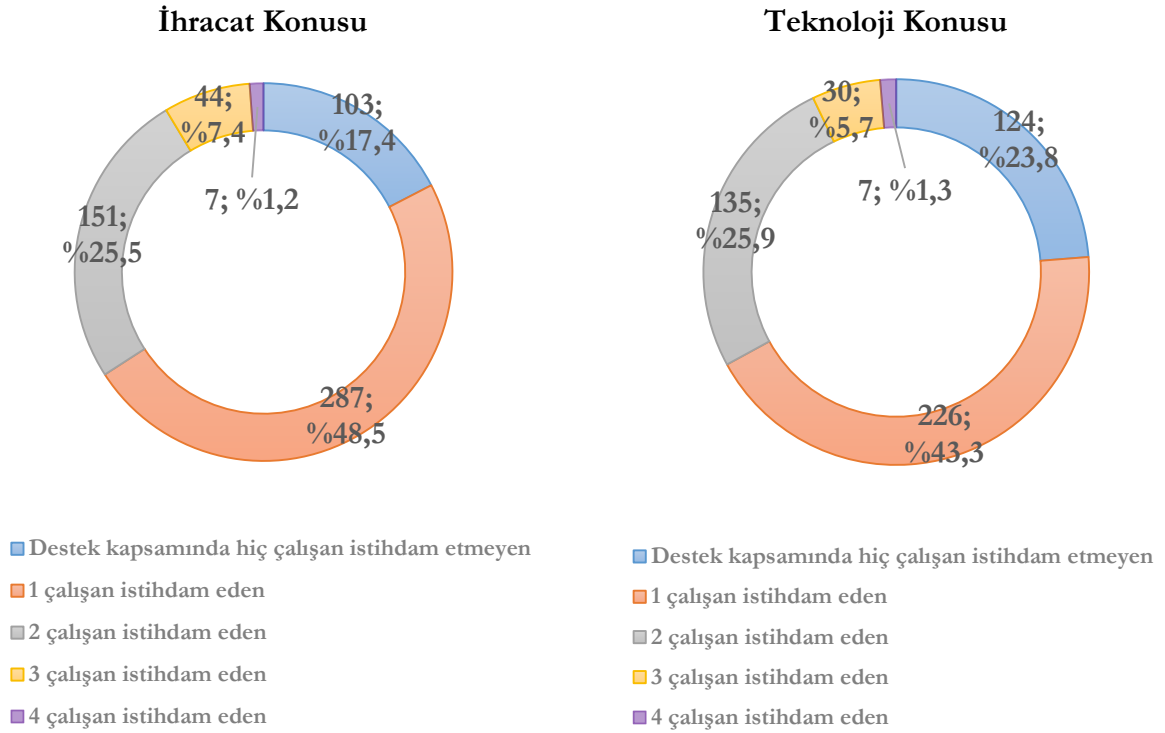
Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Her iki konu için de kurul tarafından onaylanan personel sayısının yaklaşık 3'te 1'inin desteklendiği görülmektedir. Destek tutarı açısından da gerçekleştirme oranının 4'te 1 seviyesinde kaldığı tespit edilmiştir.

İhracat konusu için kurulda onaylanan KOSGEB destek miktarı ve desteklenecek personel sayısı dikkate alındığında personel başına 12.811 ₺, teknoloji konusunda ise 13.748 ₺ destek ödemesi yapılması planlanırken, ihracat konusu için personel başına 9.324 ₺, teknoloji konusu için ise 10.323 ₺ destek ödemesi yapılmıştır.

Personel desteği almaya hak kazanan ve herhangi bir destek türünde (makine teçhizat, yazılım, personel vb.) en az bir ödeme almış işletmeler tarafından destek kapsamında istihdam edilen personel sayıları Grafik 8'de yer almaktadır.

Grafik 8 - Ödeme Yapılan Personel Sayısının İşletmelere Göre Dağılımı

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Her iki konu için de işletmelerin yarısına yakınının bir çalışan istihdam ettiği ve yaklaşık 4'te 1'inin de 2 çalışan istihdam ettiği görülmektedir.

ii. Kurul kararları

İhracat ve teknoloji konuları kapsamında kurul tarafından projesi onaylanan işletmeler için gider türlerine göre kurul tarafından uygun görülen KOSGEB destek tutarlarının ve işletme sayılarının dağılımı Tablo 24'te yer almaktadır.

Tablo 24 - Gider Türlerine Göre Kurul Tarafından Uygun Görülen Destek Tutarları

Destek Türü	Gider Türü	Destek Tutarı (₺)	İşletme Sayısı
Makine - Teçhizat Desteği (Geri Ödemeli)	Makine	198.917.889	811
	Teçhizat	8.091.084	134
	Kalıp	16.463.030	115
Makine - Teçhizat Desteği (Geri Ödemesiz)	Makine	172.589.526	1.513
	Teçhizat	9.582.682	254
	Kalıp	11.371.413	178
Personel Desteği	Yeni Personel	54.696.427	1.567
Yazılım Desteği (Geri Ödemeli)	Yazılım ve Lisans	2.398.393	64
	Yazılım Eğitim ve Danışmanlık	18.900	2
Yazılım Desteği (Geri Ödemesiz)	Yazılım ve Lisans	18.966.072	835
	Yazılım Eğitim ve Danışmanlık	836.194	83
Hizmet Alımları Desteği	Tanıtım	4.772.307	405
	Fuar	4.212.683	170
	Belgelendirme	2.310.402	221
	Seyahat	2.062.449	176
	Danışmanlık	1.525.883	119
	Eğitim	772.717	133
	Test ve Analiz	1.866.203	94
	Proje Hazırlama Danışmanlığı	32.820	24
Genel Toplam		511.487.073	1.167

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Hizmet Alımları Desteği içerisinde en az talep Proje Hazırlama Danışmanlığına olmuş, Geri Ödemeli Yazılım Desteği içerisinde yer alan Yazılım Eğitim ve Danışmanlık gider türü ise yalnızca 2 işletme için uygun görülmüştür.

İhracat ve teknoloji konuları kapsamında kurul tarafından projesi onaylanan ve taahhütname veren işletmelerin projelerinin başarılı/başarısız tamamlanma ya da sonlandırılma durumlarının dağılımı Tablo 25'te yer almaktadır.

Tablo 25 - Kurul Sonuç Kararları

Kurul Kararları	İhracat Konusu			Teknoloji Konusu		
	Desteklenmeyen İşletme Sayısı	Desteklenen İşletme sayısı	Destek Tutarı (₺)	Desteklenmeyen İşletme Sayısı	Desteklenen İşletme sayısı	Destek Tutarı (₺)
Başarılı Tamamlanan	-	529	147.111.578 (%89,2)	-	428	113.188.952 (%92,2)
Başarısız Tamamlanan	28	83	15.135.563 (%9,2)	28	62	7.141.337 (%5,8)
Sonlandırılan	183	32	2.519.692 (%1,5)	163	32	2.485.492 (%2,0)
Diğer*	4	1	147.330 (%0,1)	3	-	-
Genel Toplam	215	645	164.914.162	194	522	122.815.781

* Proje sonuç raporu ile birlikte sonraki kurullarda tekrar değerlendirilmesine karar verilenler, proje başvurusunu geri çekenler vb.

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Her iki çağrı konusu için de projelerin başarı ile tamamlanma oranının %82 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan destek tutarları açısından; ihracat konusu kapsamında verilen desteğin %9,2'sinin, teknoloji konusunda verilen desteğin ise %5,8'inin başarısız tamamlanan projelere verildiği görülmektedir. Ayrıca taahhütname vererek destek sürecini başlatan ancak hiç destek ödemesi almadan projesi sonlandırılan; ihracat konusu için 183, teknoloji konusu için 163 işletme vardır. Benzer şekilde hiç destek ödemesi almadan projesi başarısız tamamlanan; ihracat ve teknoloji konularında 28 işletme vardır.

Projesini başarılı/başarısız tamamlayan ya da projesi sonlandırılan işletmelerin aldıkları puanlara göre dağılımı Tablo 26'da yer almaktadır.

Tablo 26 - Alınan Puanlara Göre Kurul Sonuç Kararları

Kurul Kararı	İhracat Konusu				Teknoloji Konusu			
	60-70	70-80	80-90	90+	60-70	70-80	80-90	90+
Başarılı Tamamlanan	131 (%51,7)	260 (%65,5)	121 (%68,0)	16 (%84,2)	72 (%57,1)	163 (%57,6)	136 (%61,8)	53 (%67,0)
Başarısız Tamamlanan	86 (%33,9)	89 (%22,4)	35 (%19,7)	1 (%5,2)	39 (%30,9)	83 (%29,3)	59 (%26,8)	15 (%18,9)
Sonlandırılan	36 (%14,2)	48 (%12,1)	22 (%12,4)	2 (%10,5)	15 (%11,9)	37 (%13,1)	25 (%11,3)	11 (%13,9)
Genel Toplam	253	397	178	19	126	283	220	79

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusunda kuruldan 60-70 puan arasında alan işletmelerin yarısına yakınının projesi ya başarısızlıkla tamamlanmış ya da sonlandırılmıştır. Diğer taraftan teknoloji konusunda 90 ve üzerinde puan alan işletmelerin 3'te 1'inin projesi ya başarısızlıkla tamamlanmış ya da sonlandırılmıştır. İşletmelerin kurulda aldıkları puan arttıkça projelerin başarılı tamamlanma oranları da artmaktadır.

İhracat konusu için toplanan kurullar sonucunda 1. kurul aşamasında elenme, kabul, ret durumlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 27'de yer almaktadır.

Tablo 27 - İlk Kurul Kararlarının Bölgelere Göre Dağılımı - İhracat

Durum	Akdeniz	Doğu Anadolu	Ege	Güneydoğu Anadolu	İç Anadolu	Karadeniz	Marmara	Genel Toplam
Başvuru Sayısı	187	79	311	163	489	194	813	2236
I. Aşamada Elenme	39 (%21)	10 (%13)	57 (%18)	61 (%37)	79 (%16)	32 (%16)	200 (%16)	478 (%21)
Olumsuz	53 (%28)	19 (%24)	63 (%20)	38 (%23)	132 (%27)	34 (%18)	262 (%18)	601 (%27)
Ret	-	3 (%4)	6 (%2)	-	27 (%6)	-	2 (%0)	38 (%2)
Kabul	82 (%44)	46 (%58)	162 (%52)	57 (%35)	218 (%45)	109 (%56)	283 (%56)	956 (%43)
Bütçe sınırı nedeniyle ret	13 (%7)	1 (%1)	23 (%7)	7 (%4)	33 (%7)	19 (%10)	66 (%10)	162 (%7)

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre 1. aşamada elenme oranının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu'dur. Olumsuz olarak değerlendirilme açısından ilk iki sırayı Akdeniz ve İç Anadolu Bölgeleri almaktadır. Ayrıca, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde 2. aşamada hiç ret kararı verilmediği tespit edilmiştir. Kabul edilme oranı en yüksek olan bölgeler ise sırasıyla Doğu Anadolu, Karadeniz ve Marmara Bölgesi'dir. Bütçe sınırı nedeniyle ret uygulamasından en olumsuz etkilenen bölgeler ise Karadeniz ve Marmara bölgeleri olmuştur.

Teknoloji konusu için toplanan kurullar sonucunda 1. aşamada elenme, kabul, ret durumlarının bölgelere göre dağılımı Tablo 28'de yer almaktadır.

Tablo 28 - İlk Kurul Kararlarının Bölgelere Göre Dağılımı - Teknoloji

Durum	Akdeniz	Doğu Anadolu	Ege	Güneydoğu Anadolu	İç Anadolu	Karadeniz	Marmara	Genel Toplam
Başvuru Sayısı	113	32	161	65	380	65	479	1295
I. Aşamada Elenme	12 (%11)	4 (%13)	11 (%7)	14 (%22)	44 (%12)	3 (%5)	71 (%15)	159 (%12)
Olumsuz	24 (%21)	4 (%13)	14 (%9)	16 (%25)	55 (%14)	5 (%8)	106 (%22)	224 (%17)
Ret	-	-	-	-	30 (%8)	-	-	30 (%2)
Kabul	69 (%61)	24 (%75)	124 (%77)	33 (%51)	238 (%63)	55 (%85)	262 (%55)	805 (%62)
Bütçe sınırı nedeniyle ret	8 (%7)	-	12 (%7)	2 (%3)	13 (%3)	2 (%3)	40 (%8)	77 (%6)

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre 1. aşamada elenme oranının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu'dur. Olumsuz olarak değerlendirilme açısından ilk sırayı yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi almaktadır. Ayrıca, yalnızca İç Anadolu Bölgesinde 2. aşamada ret kararı verildiği tespit edilmiştir. Kabul edilme oranı en yüksek olan bölge ise Karadeniz'dir. Bütçe sınırı nedeniyle ret uygulamasından en olumsuz etkilenen bölgeler ise Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri olmuştur.

Gerçekleştirilen görüşmelerin analizi ile destek başvuru sürecinden ilk destek ödemesinin alındığı tarihe kadar geçen sürenin uzun olduğuna ilişkin elde edilen bulgu idari kayıtlar üzerinden de incelenmiştir.

İhracat konusu ile teknoloji konusunda projesi olumlu olarak değerlendirilen işletmeler için kurul toplanma tarihi ile ilk destek ödeme olur tarihi arasında geçen sürenin minimum 72 gün, maksimum 854 gün, ortalama sürenin ise 271 gün olduğu görülmüştür. Projesi olumlu olarak değerlendirilen işletmeler için kurul toplanma tarihi ile geri ödemesiz makine desteğinin ilk destek ödeme olur tarihi arasında geçen süre minimum 156 gün, maksimum 1.304 gündür. Ortalama süre ise 355 gündür. Projesi olumlu olarak değerlendirilen işletmeler için kurul toplanma tarihi ile Geri Ödemesiz Yazılım Desteğinin ilk destek ödeme olur tarihi arasında geçen süre minimum 173 gün, maksimum 973 gündür. Ortalama süre ise 470 gündür (Tablo 29).

Tablo 29 - Kurul Tarihleri İle İlk Ödemeler Arasında Geçen Süreler

İlk Destek Ödemesi	En Az	En Çok	Ortalama
Genel	72	854	271
Geri ödemesiz makine desteği	156	1304	355
Geri ödemesiz yazılım desteği	173	973	470

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Projelerin kurul toplanma tarihi ile ilk destek ödeme olur tarihi arasında geçen sürelerin aylara göre dağılımı Tablo 30'da yer almaktadır.

Tablo 30 - Kurul Tarihleri İle İlk Destek Ödemeleri Arasında Geçen Süreler

Süre	İşletme Sayısı
6 aydan az	238 (%20,4)
6 - 9 ay	584 (%50,0)
10 - 12 ay	175 (%15,0)
13 - 15 ay	113 (%9,7)
16 - 23 ay	51 (%4,4)
24 ay +	6 (%0,5)

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre işletmelerin yarısı kurul toplanma tarihinden 6 ila 9 ay geçmesinden sonra ilk destek ödemesini almıştır. Ayrıca işletmelerin en çok revizyon talep ettikleri konular da idari kayıtlar üzerinden incelenmiştir. Bunun için desteklenen işletmelerin, proje uygulama sürecinde; proje faaliyetleri, iş-zaman planı, proje süresi ve giderleri ile ilgili olarak talep ettikleri revizyonların konularına göre dağılımı Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31 - Talep Edilen Revizyonların Konularına Göre Dağılımı

Revizyonun Konusu	Konu Sayısı	Oran (%)
Makine-Teçhizat Giderleri	195	47,1
Personel Giderleri	148	35,7
İş-Zaman Planı	85	20,5
Yazılım Giderleri	82	19,8
Proje Süresi	70	16,9
Fuar ve Seyahat Giderleri	49	11,8

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İki konu kapsamında desteklenen 1.167 işletmenin %35,5'i revizyon talebinde bulunmuştur. Bu kapsamda desteklenen işletmeler tarafından 414 farklı proje için revizyon talebinde bulunulmuştur. Aynı revizyon talebinde birden fazla konu hakkında talepte bulunabilmek mümkün olduğundan revizyon talep edilen konu sayısı toplamda 629'dur. Revizyon talebinde bulunan işletmelerin %47'sinin makine-teçhizat giderlerinde alınacak makinenin değiştirilmesi, makine sayısının azaltılması, makinenin projeden çıkarılması, makinenin teknik özelliklerinin değiştirilmesi, bütçe değişikliği konularında revizyon talepte bulunduğu görülmüştür. Revizyon taleplerinin içeriği incelendiğinde 150'ye yakın projede döviz kurlarındaki ani değişimin gerekçe gösterildiği görülmüştür. Personel gideriyle ilişkili revizyon talebinde ise personelin kriterlerinin değiştirilmesi, projede desteklenecek personel sayısının azaltılması veya projede personel giderinden vazgeçilmesi hususlarına yer verildiği tespit edilmiştir.

iii. Diğer KOSGEB desteklerinden faydalanma durumları

Desteklenen işletmelerin KOSGEB'in diğer desteklerinden faydalanma durumlarına ilişkin bilgiler Tablo 32'de yer almaktadır.

Tablo 32 - Desteklenen İşletmelerin Diğer Desteklerden Faydalanma Durumu

Destek Adı	İşletme Sayısı
Genel Destek Programı	725
İşletme Geliştirme Destek Programı	539
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	97
KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı	74
Yurt Dışı Pazar Destek Programı	66
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	22
TEKNOPAZAR - Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı	19
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı	16
Stratejik Ürün Destek Programı	8
İşbirliği Destek Programı	3
KOBİ Proje Destek Programı	3
Yeni Girişimci Destek Programı	2
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı	1
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı	1

Kaynak: KBS'den alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İki konu kapsamında desteklenen işletmelerin en çok faydalandığı desteğin Genel Destek Programı olduğu görülmektedir. Buna göre desteklenen işletmelerin %62'si Genel Destek Programından faydalanmıştır. Genel Destek Programının uygulamadan kaldırılmasından sonra bu programın yerine yürürlüğe giren İşletme Geliştirme Destek Programından yararlanma durumu da bu analize dâhil edildiğinde ihracat ve teknoloji konularında destek alan 1.167 işletmenin %72'sinin Genel Destek Programı veya İşletme Geliştirme Destek Programı'ndan faydalandığı görülmektedir.

b. Diğer Kurum/Kuruluşların İdari Kayıtlarının Analizi

KOSGEB dışı idari kayıtlarının analizi kapsamında; desteklenen işletmeler ile programa başvuru yapmasına rağmen destek almayan işletmelerin verileri analize dâhil edilmiştir. Analizde kullanılan verilerin kaynağı GİB, SGK, Ticaret Bakanlığı ve Türk Patent ve Marka Kurumu'dur. Bu bölümde;

- İşletmelerin faal/terk durumları incelenmiş,
- Yararlanıcıların yurt içi satışlar, net satışlar ve ihracat tutarları açısından program öncesi ve sonrası durumları karşılaştırılmış,
- Belirlenen değişkenler için desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin programdan sonraki durumları yıllar itibarıyla ortalama değişimler üzerinden karşılaştırılmış,
- Yararlanıcıların program öncesi ile sonrasındaki patent/faydalı model belgesine başvuru ve patent/faydalı model onaylanma durumları incelenmiş,
- Programın net etkisine ulaşabilmek amacıyla desteklenen ve desteklenmeyen işletmeler istatistiksel yöntemlerle karşılaştırılmıştır.

KOBİ destek programlarının değerlendirilmesine ilişkin literatürde Storey tarafından “6 Adım Yaklaşımı” olarak isimlendirilen yaklaşımın 4. adımını oluşturulan bu değerlendirme yöntemi destekten yararlanan işletmelerin ve destekten yararlanmayan benzer işletmelerin karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Bu yöntemde değerlendirme sırasında iki temel varsayım yapılır. İlk olarak, karşılaştırılan iki grup arasındaki tek fark programa katılım durumudur. İkincisi ise, ortaya çıkan her farkın programın etkisi nedeniyle olduğu varsayımdır (OECD, 2007).

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelere ilişkin verilerin uç değerler içermesi sebebiyle bazı analizler kapsamında merkezi eğilim ölçüsü olarak aritmetik ortalama yerine ortanca (medyan) kullanılmıştır.

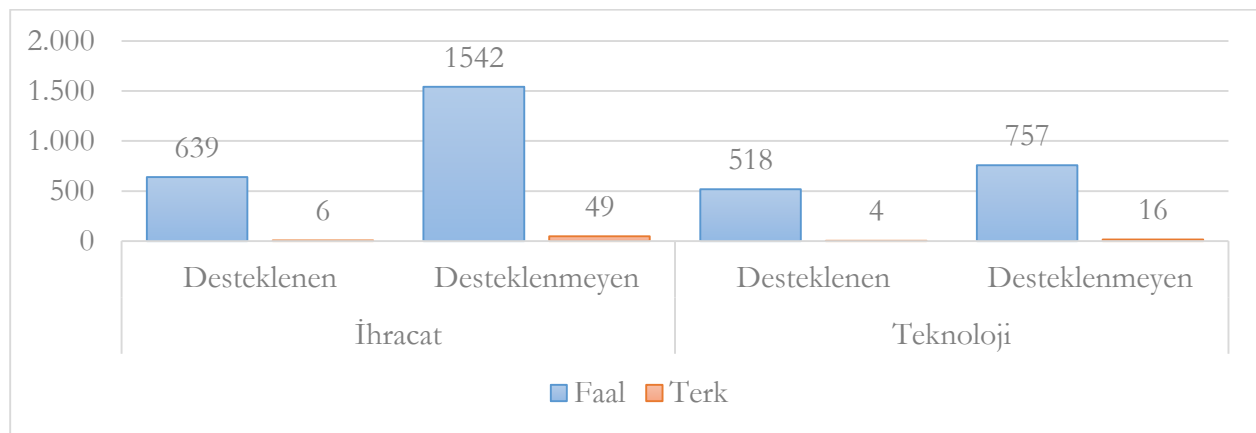
Bu kapsamda, desteklenen işletmelerin yurt içi satış ve net satış değişkenleri açısından kurul tarafından destek almasına onay verilen ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek hasılat sağladığı

görülmektedir. Yurt içi satış değişkeni bakımından teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin artış oranının ihracat konusunda desteklenenlere göre daha belirgin olduğu görülmüştür. Ayrıca desteklenen işletmelerin yeni ihracat pazarları buldukları ve ihracat tutarlarının desteğe başvuran ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek bir artış sergilediği de idari kayıtlardan anlaşılmıştır. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin ihracat tutarlarındaki artış oranı teknoloji konusunda desteklenen işletmelere göre daha belirgindir.

i. Gelir İdaresi Başkanlığı faal terk durumları

Başvurusu onaylanan tüm işletmelerin faal ya da terk olma durumları 16 Temmuz 2021 tarihinde web servisi ile GİB'den temin edilmiştir. Sorgu tarihi itibarıyla ihracat konusunda destek alan 645 işletmeden 15'inin, teknoloji konusunda destek alan 522 işletmeden ise 18'inin terk durumunda olduğu tespit edilmiştir. Terk durumundaki işletmelerin faaliyetlerine tamamen son verip vermediğinin anlaşılması amacıyla söz konusu işletmelerin ticaret sicil gazeteleri incelenmiş ve ayrıca Ticaret Bakanlığı Merkezi Sicil Kayıt Sistemi (MERSİS) ve Esnaf Bilgi Sistemi (ESBİS) servisleri üzerinden tekrar sorgulama yapılmıştır. Buna göre desteklenenlerden terk durumundaki 33 işletmeden 10'unun gerçekten faaliyetlerine son verdiği, diğer işletmeler içinse nev'i değişikliği ve devir gibi durumların söz konusu olduğu görülmüştür. Desteklenmeyenlerden ise terk durumundaki 149 işletmeden 65'inin gerçekten faaliyetlerine son verdiği görülmüştür. İşletmelerin desteklenme durumlarına göre faal/terk sayıları Grafik 9'da yer almaktadır.

Grafik 9 - Desteklenme Durumlarına Göre Faal Terk Sayıları

Kaynak: GİB kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat konusu kapsamında desteklenen ancak daha sonra faaliyetini sonlandıran 6 işletmeye 139.041 ₺ geri ödemeli, 882.740 ₺ geri ödemesiz olmak üzere toplam 1.021.781 ₺ destek ödemesi yapılmıştır. Desteklenen işletmelerin kapanma oranı %0,9 iken desteklenmeyen işletmelerde bu oran %3,1'dir.

Teknoloji konusu kapsamında desteklenen ancak daha sonra faaliyetini sonlandıran 4 işletmeye 375.420 ₺ geri ödemeli, 809.646 ₺ geri ödemesiz olmak üzere toplam 1.185.066 ₺ destek ödemesi yapılmıştır. Desteklenen işletmelerin kapanma oranı %0,8 iken desteklenmeyen işletmelerde bu oran %2,1'dir.

ii. Ticaret Bakanlığı ihracat tutarları

İhracat ve teknoloji konularında başvuru yapan işletmelerin 1998 - 2020 dönemine ait gümrük beyannamesi verileri Ticaret Bakanlığında alınmıştır. Alınan bu veriler ile desteklenen ve ihracat yapan işletmelerin yıllara göre sayıları ve ihracat tutarları ile desteklenmeyen işletmelerin ³ ihracat performansları kıyaslanmıştır. Ayrıca, destek öncesi ihracat yapmayan ancak destek yılı veya sonrasında ihracata başlayan işletmeler de bu bölümde incelenmiştir. Son olarak desteklenen işletmelerin ihracat yaptıkları ülkelere ilişkin istatistiklere yer verilmiştir.

Destek başvurusu uzman tarafından onaylanan işletmelerden ihracat yapmayanların destek sonrası ihracat yapma durumları da incelenmiştir. Buna göre desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin kıyaslanması Tablo 33'te yer almaktadır.

Tablo 33 - İhracata Başlayan İşletmelerin Kıyaslanması - İhracat Konusu

	Desteklenen			Desteklenmeyen		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
İşletme Sayısı	17	28	35	71	87	97
İhracat Tutarı (milyon \$)	9,4	20,3	34,9	18,5	37,3	41,1
İşletme Başına İhracat Tutarı (\$)	553.094	725.383	998.294	261.221	428.494	423.915

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre desteklenen 645 işletmenin 41'i (%6,4) destek ile birlikte ihracata başlamıştır. ⁴ Söz konusu işletmeler 2018 yılında 9,4 milyon \$; 2019 yılında 20,3 milyon \$ ve 2020 yılında 34,9 milyon \$ olmak üzere toplam 64,7 milyon \$ ihracat yapmıştır. Diğer taraftan desteklenmeyen 1.591 işletmenin 134'ü (%8,4) 2018 yılı ile birlikte ihracata başlamıştır. Söz konusu işletmeler 2018 yılında 18,5 milyon \$; 2019

³ Bu alt bölümde destek başvurusu uzman tarafından onaylanan ancak destek almayan ve ihracat yapan işletmeler için "desteklenmeyen" tabiri kullanılmıştır.

⁴ Destek ödemelerinin başladığı yıl olan 2018 yılından itibaren ilk kez ihracat yapmaya başlayan işletmeler baz alınmıştır.

yılında 37,3 milyon \$ ve 2020 yılında 41,1 milyon \$ olmak üzere toplam 97 milyon \$ ihracat yapmıştır. Desteklenen ve ihracata başlayan 41 işletmenin genel yapısı incelendiğinde;

- 2'sinin projesinin başarısız tamamlandığı, bir işletmenin ise projesinin sonlandırıldığı,
- 20 farklı ilde faaliyet gösterdiği (İstanbul'da 7 ve Konya'da 6),
- 13 farklı sektörde faaliyet gösterdikleri (Fabrikasyon metal ürünleri imalatında 13 ve Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatında 9),
- 23 işletmenin orta-düşük teknoloji sektörlerde faaliyet gösterdiği ve yalnızca birinin yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet gösterdiği görülmüştür.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin teknoloji düzeyine göre ihracat yapısı Tablo 34'te yer almaktadır.

Tablo 34 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - İhracat Konusu

	Teknoloji Düzeyi	2017		2018		2019		2020	
		İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı
Desteklenen	Düşük	221.178.645	170	269.258.226	163	292.265.741	163	313.591.862	152
	Orta-Düşük	161.886.987	191	202.392.897	193	216.232.803	198	227.633.985	194
	Orta-Yüksek	106.478.651	104	135.644.374	105	135.482.520	101	152.040.055	107
	Yüksek	2.011.284	9	2.595.783	9	2.500.450	7	5.599.237	9
Genel Toplam		491.555.567	474	609.891.280	470	646.481.513	469	698.865.139	462
Desteklenmeyen	Düşük	299.393.742	362	320.857.806	357	309.571.362	353	301.308.396	320
	Orta-Düşük	264.797.680	349	301.125.808	370	334.310.067	371	369.235.751	354
	Orta-Yüksek	104.336.124	146	116.687.276	157	115.156.580	156	116.448.986	141
	Yüksek	1.504.162	5	2.971.474	7	2.375.952	7	3.356.474	7
	Diğer*	260.633	1	97.019	1	124.917	1	161.225	1
Genel Toplam		670.292.341	863	741.739.383	892	761.538.878	888	790.510.833	823

* Tablo 16'da açıklandığı üzere işletmelerden birisinin sektörü ticaret olarak görüldüğünden bu işletmenin teknoloji düzeyi de diğer olarak sınıflandırılmıştır.

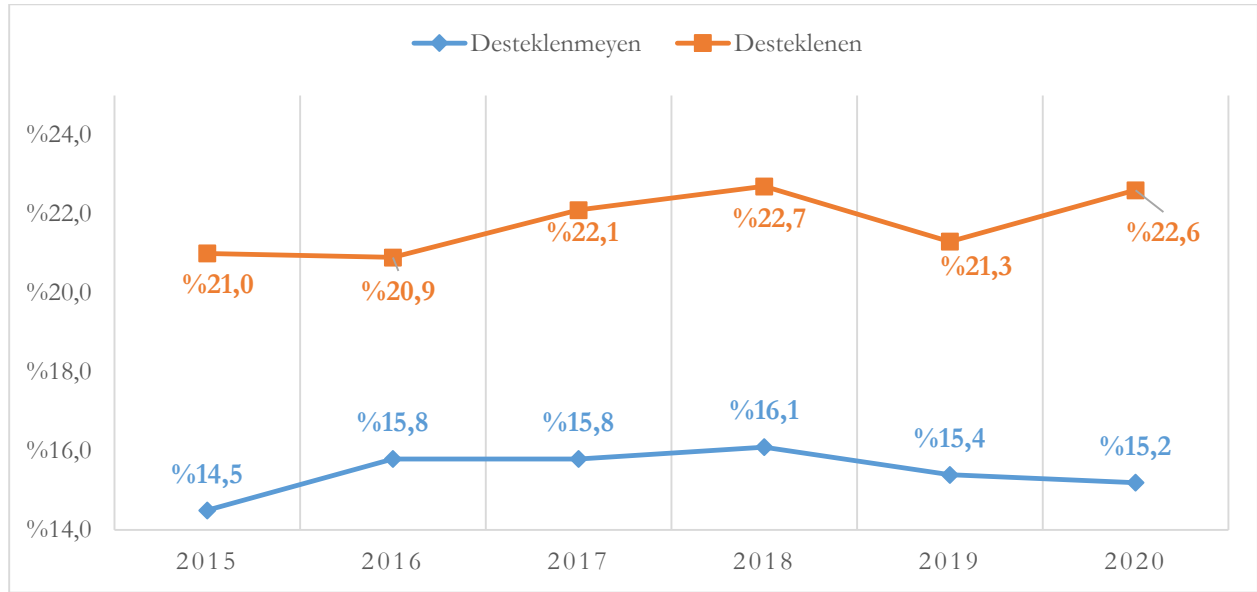
Kaynak: KBS ve Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Destekten bir önceki yıl olan 2017 yılında; desteklenen işletmelerin %76,2'sinin orta-düşük ve düşük sektörlerde faaliyet gösterdiği, desteklenmeyen işletmelerde ise bu oranın %82,4 olduğu görülmüştür.

Destek yılı ve sonraki yıllarda da söz konusu oranlarda önemli bir değişiklik olmadığı, orta-düşük ve düşük teknoloji sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin payının 2020 yılı sonunda desteklenen işletmeler için %74,9'a desteklenmeyen işletmeler için ise %81,9'a düştüğü görülmektedir.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin yaptıkları ihracatta orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet gösterenlerin yıllar itibarıyla payları Grafik 10'da yer almaktadır.

Grafik 10 - Orta-Yüksek ve Yüksek Teknoloji İşletmelerin İhracattaki Payı - İhracat Konusu

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre destekten önceki yıl olan 2017 yılında desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında 6,3 puanlık bir fark varken söz konusu fark destek yılında 6,5 puana çıkmış, destekten bir yıl sonra 5,9 puana düşmüş ve destekten iki yıl sonra ise 7,4 puana çıkmıştır.

Teknoloji konusunda destek alan 522 işletmeden 390'ı (%74) KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamında desteklenmeden önce de ihracat yapmıştır. Destek ödemelerinin başladığı 2018 yılı ile bu yılı takip eden 2 yıl içerisinde desteklenen işletmelerden 355'inin 785 milyon \$ ihracat gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Söz konusu işletmelere aktarılan toplam destek miktarı 25,3 milyon ₺ geri ödemesiz, 60,9 milyon ₺ geri ödemeli olmak üzere 86,2 milyon ₺'dir. Diğer taraftan desteklenmeyen 773 işletmeden 510'unun (%66) 2018 yılından önce ihracat yaptığı görülmüştür. Söz konusu işletmelerin 2018 - 2020 dönemine ilişkin toplam ihracat tutarı 670,1 milyar \$'dır.

Destek başvurusu uzman tarafından onaylanan işletmelerden ihracat yapmayanların destek sonrası ihracat yapma durumları da incelenmiştir. Buna göre desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin kıyaslanması Tablo 35'te yer almaktadır.

Tablo 35 - İhracata Başlayan İşletmelerin Kıyaslanması - Teknoloji Konusu

	Desteklenen			Desteklenmeyen		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
İşletme Sayısı	16	27	40	34	44	53
İhracat Tutarı (milyon \$)	4,3	6,8	14,8	3,8	9,6	18,5
İşletme Başına İhracat Tutarı (\$)	267.187	250.917	369.830	111.692	216.054	349.785

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre desteklenen 522 işletmenin 49'u (%9,3) destek ile birlikte ihracata başlamıştır. 5 Söz konusu işletmeler 2018 yılında 4,3 milyon \$; 2019 yılında 6,8 milyon \$ ve 2020 yılında 14,8 milyon \$ olmak üzere toplam 25,8 milyon \$ ihracat yapmıştır. Diğer taraftan desteklenmeyen 773 işletmenin 76'sı (%9,8) 2018 yılı ile birlikte ihracata başlamıştır. Söz konusu işletmeler 2018 yılında 3,8 milyon \$; 2019 yılında 9,6 milyon \$ ve 2020 yılında 18,5 milyon \$ olmak üzere toplam 31,8 milyon \$ ihracat yapmıştır.

Desteklenen ve ihracata başlayan 49 işletmenin genel yapısı incelendiğinde;

- 8'inin projesinin başarısız tamamlandığı, 12 işletmenin ise projesinin sonlandırıldığı,
- 21 farklı ilde faaliyet gösterdiği (İstanbul'da 10 ve Kocaeli'de 6),
- 7 farklı sektörde faaliyet gösterdikleri (Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatında 21 ve Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatında 7),
- 43 işletmenin orta-düşük teknoloji sektörlerinde faaliyet gösterdiği ve altısının yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösterdiği görülmüştür.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin teknoloji düzeyine göre ihracat yapısı Tablo 36'da yer almaktadır.

⁵ Destek ödemelerinin başladığı yıl olan 2018 yılından itibaren ilk kez ihracat yapmaya başlayan işletmeler baz alınmıştır.

Tablo 36 - Desteklenen İşletmelerin Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - Teknoloji Konusu

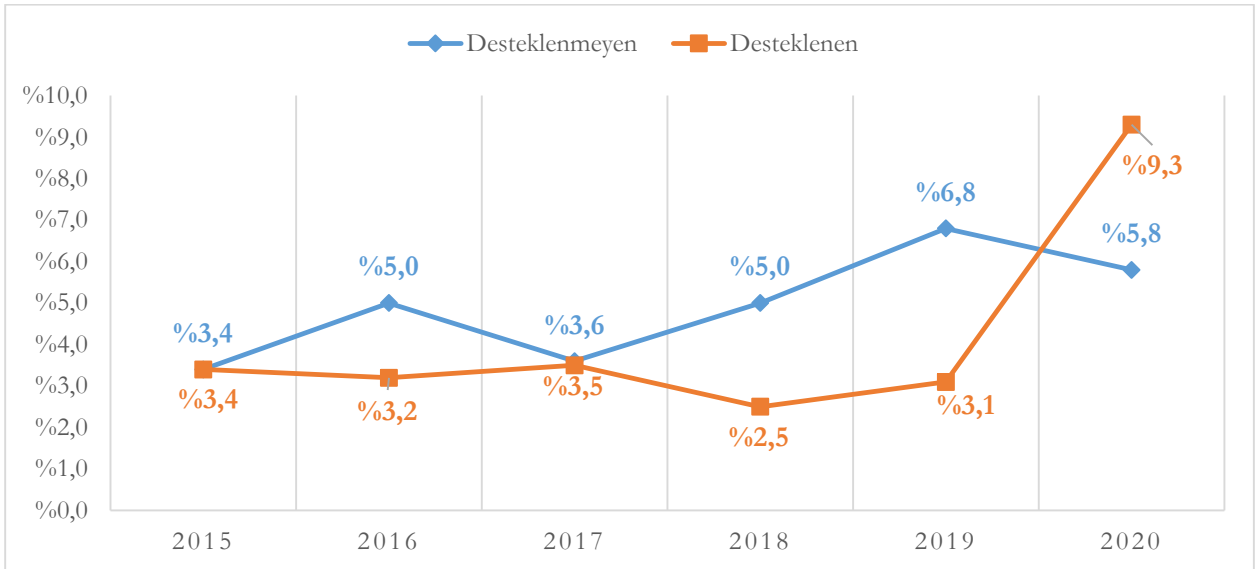
	Teknoloji Düzeyi	2017		2018		2019		2020	
		İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı	İhracat Tutarı (\$)	İşletme Sayısı
Desteklenen	Orta-Yüksek	222.170.068	295	277.149.975	305	278.848.015	317	295.420.220	311
	Yüksek	8.064.720	23	7.246.340	23	8.916.552	25	30.304.921	29
Genel Toplam		230.234.788	318	284.396.314	328	287.764.568	342	325.725.141	340
Desteklenmeyen	Orta-Yüksek	196.641.184	375	223.455.525	398	227.548.864	390	260.712.854	390
	Yüksek	7.280.814	19	11.834.580	24	16.623.792	26	16.037.322	25
Genel Toplam		203.921.999	394	235.290.105	422	244.172.657	416	276.750.176	415

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Destekten bir önceki yıl olan 2017 yılında; desteklenen işletmelerin %7,2'si yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet göstermekteyken, 2020 yılında bu oran %8,5'e çıkmıştır. Desteklenmeyen işletmeler de ise bu oran %4,8'den %6'ya yükselmiştir.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin yaptıkları ihracatta yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet gösterenlerin yıllar itibarıyla payları Grafik 11'de yer almaktadır.

Grafik 11 - Yüksek Teknoloji İşletmelerin İhracattaki Payı - Teknoloji Konusu

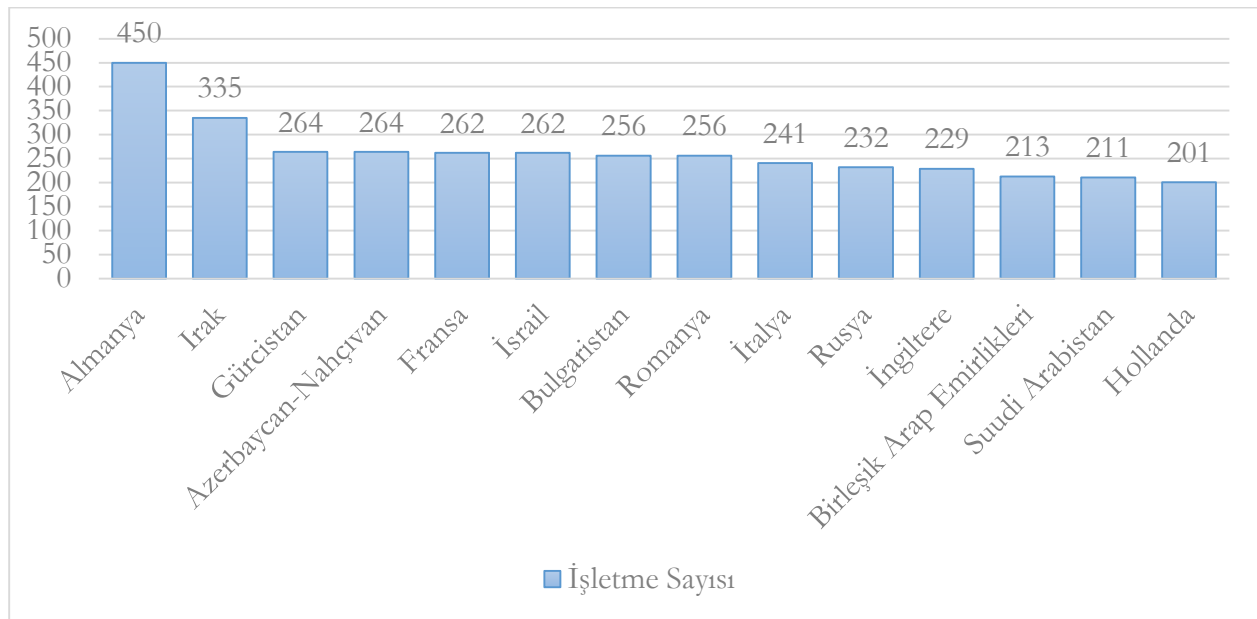
Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre destekten önceki yıl olan 2017 yılında desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında desteklenmeyen işletmeler lehine 0,1 puanlık bir fark varken söz konusu fark destek yılında

2,5 puana, destekten bir yıl sonra 3,7 puana çıkmış, ancak destekten iki yıl sonra ise bu kez desteklenen işletmeler lehine 3,5 puan fark olmuştur.

İki çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerden 814'ü 2016 - 2017 yıllarında 186 farklı ülkeye ihracat yapmıştır. 2016 ve 2017 yılında ihracat yapmayan 142 işletme 2018 - 2020 döneminde ihracat yapmıştır. Sonuç itibarıyla desteklenen işletmelerden 911'i 195 farklı ülkeye 2018-2020 yılları arasında 3.155.089.457 \$ ihracat yapmıştır. Bu dönemde en çok ihracat yapılan 15 ülkenin dağılımı Grafik 12'de yer almaktadır.

Grafik 12 - En Çok İhracat Yapılan Ülkeler

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

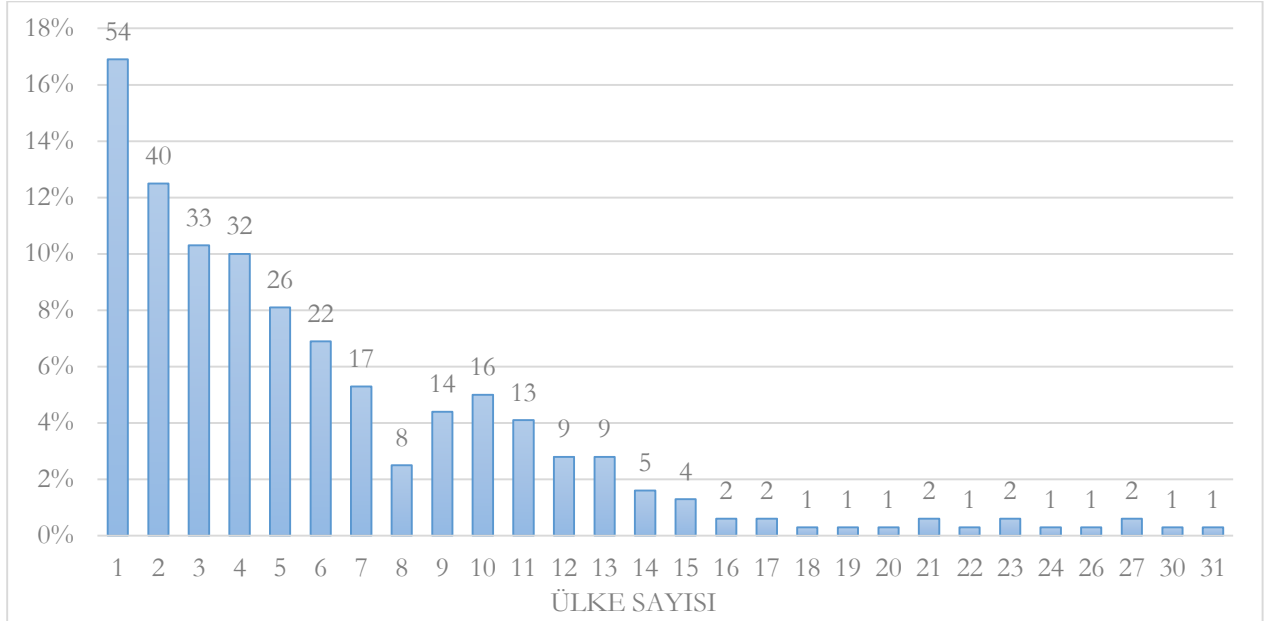
Buna göre desteklenen işletmelerin %49'u Almanya'ya, %37'si Irak'a 2018 - 2020 döneminde ihracat yapmıştır.

Desteklenen işletmelerin pazar sayısını artırıp artırmadığını analiz etmek amacıyla temin edilen veri seti 956 işletmeden oluşmaktadır. Söz konusu işletmelerden 546'sı ihracat konusunda 410 teknoloji konusunda desteklenmiştir. İhracat konusunda desteklenen işletmelerden 384'ü (%70,3), teknoloji konusunda desteklenen işletmelerden 302'si (%74) destek sonrasında, 2018 - 2020 döneminde, pazar sayısını destek öncesine göre artırmıştır.

Destekten önceki iki yıl içerisinde ihracat yapan işletmelerin destek yılı ve sonrasında ihracat yaptığı yeni ülke sayısı incelendiğinde; ihracat konusunda desteklenen 482 işletmenin 100'ününün (%20,7)

ihracat yaptığı ülke sayısında azalma olduğu, 62'sinin (%12,9) ihracat yaptığı ülke sayısının değişmediği ve 320'sinin (%66,4) ise ihracat yaptığı ülke sayısını artırdığı tespit edilmiştir. Ülke sayısını artıran işletmelere ilişkin dağılım Grafik 13'te yer almaktadır.

Grafik 13 - Ülke Sayısını Artıran İşletmeler - İhracat Konusu

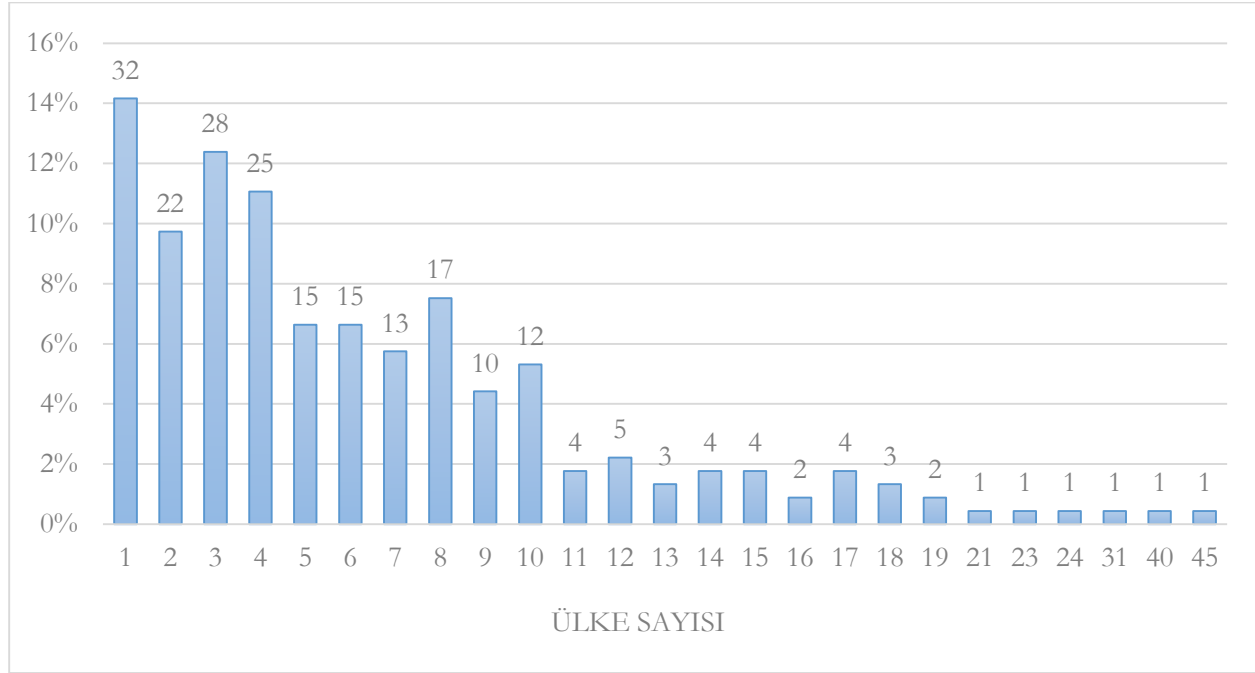
Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre ülke sayısını 31 yeni ülke artıran bir işletmenin de bulunduğu veri setindeki işletmelerden %16,9'u ülke sayısını bir ülke, %12,5'i iki ülke, %10,3'ü üç ülke ve %10'u dört ülke ve ayrıca %50'si beş ve daha fazla ülke artırdığı görülmüştür.

2016 ve 2017 yıllarında hiç ihracat yapmadığı bir ülkeye, destek yılı ve sonraki iki yıl içerisinde ilk defa ihracat yapan işletme sayısı 466'dır (%85,3). Söz konusu işletmeler 177 farklı ülkeye ilk kez ihracat yapmıştır. En çok ilk kez ihracat yapılan ülke 89 işletme için Almanya olmuştur.

Destekten önceki iki yıl içerisinde ihracat yapan işletmelerin destek yılı ve sonrasında ihracat yaptığı yeni ülke sayısı incelendiğinde; teknoloji konusunda desteklenen 332 işletmenin 60'ının (%18,1) ihracat yaptığı ülke sayısında azalma olduğu, 46'sının (%13,9) ihracat yaptığı ülke sayısının değişmediği ve 226'sının (%68,1) ise ihracat yaptığı ülke sayısını artırdığı tespit edilmiştir. Ülke sayısını artıran işletmelere ilişkin dağılım Grafik 14'te yer almaktadır.

Grafik 14 - Ülke Sayısını Artıran İşletmeler - Teknoloji Konusu

Kaynak: Ticaret Bakanlığı Gümrük Beyannamesi kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre ülke sayısını 45 yeni ülke artıran bir işletmenin de bulunduğu veri setindeki işletmelerden %14,2'si ülke sayısını bir ülke, %9,7'si iki ülke, %12,4'ü üç ülke ve %11,1'i dört ülke ve ayrıca %52,7'si beş ve daha fazla ülke artırdığı görülmüştür.

2016 ve 2017 yıllarında hiç ihracat yapmadığı bir ülkeye, destek yılı ve sonraki iki yıl içerisinde ilk defa ihracat yapan işletme sayısı 368'dir (%89,7). Söz konusu işletmeler 187 farklı ülkeye ilk kez ihracat yapmıştır. En çok ilk kez ihracat yapılan ülke 161 işletme için Almanya olmuştur.

iii. Türk Patent ve Marka Kurumu sınai mülkiyet hakları

İncelenen çağrı konularının her ne kadar sınai mülkiyet hakları ile amaç veya gösterge açısından bir bağlantısı olmasa da söz konusu verilerin erişilebilir olması nedeniyle ve olası dolaylı etkilerin taranması amacıyla destek başvurusu uzman tarafından onaylanan işletmelerin destek yılı ve sonrasındaki iki yıl içerisinde patent veya faydalı model belgesine başvuru veya patent/faydalı model onaylanma durumları incelenmiştir. İhracat konusunda başvurusu onaylanan işletmelere ilişkin veriler Tablo 37'de yer almaktadır.

Tablo 37 - Patent/Faydalı Model Durumları - İhracat Konusu

		Desteklenen	Desteklenmeyen
İşletme Sayısı		645	1.591
Patent	Başvuru	79	80
	Onaylanma	7	4
Faydalı Model	Başvuru	63	95
	Onaylanma	10	19

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Patente başvurma oranı desteklenen işletmelerde %12,2 iken desteklenmeyen işletmelerde %5 seviyesinde kalmıştır. Patent onaylanma oranı ise desteklenen işletmelerde %1,1 iken desteklenmeyen işletmelerde %0,3 seviyesindedir. Faydalı model başvurma oranı desteklenen işletmelerde %9,8 iken desteklenmeyen işletmelerde %6 seviyesinde kalmıştır. Faydalı model onaylanma oranı ise desteklenen işletmelerde %1,6 iken desteklenmeyen işletmelerde %1,2 seviyesindedir.

Teknoloji konusunda başvurusu onaylanan işletmelere ilişkin veriler Tablo 38’de yer almaktadır.

Tablo 38 - Patent/Faydalı Model Durumları - Teknoloji Konusu

		Desteklenen	Desteklenmeyen
İşletme Sayısı		522	1.195
Patent	Başvuru	112	74
	Onaylanma	9	1
Faydalı Model	Başvuru	107	76
	Onaylanma	15	12

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu kayıtlarından alınan veriler ile yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

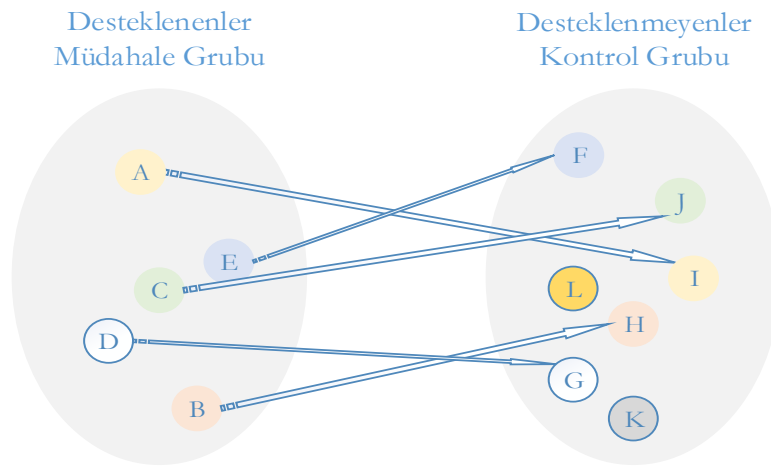
Patente başvurma oranı desteklenen işletmelerde %21,5 iken desteklenmeyen işletmelerde %6,2 seviyesinde kalmıştır. Patent onaylanma oranı ise desteklenen işletmelerde %1,7 iken desteklenmeyen işletmelerde %0,1 seviyesindedir. Faydalı model başvurma oranı desteklenen işletmelerde %20,5 iken desteklenmeyen işletmelerde %6,4 seviyesinde kalmıştır. Faydalı model onaylanma oranı ise desteklenen işletmelerde %2,9 iken desteklenmeyen işletmelerde %1 seviyesindedir.

iv. Desteklenen işletmelerin desteklenmeyen işletmelerle karşılaştırılması

Bu bölüme kadar yapılan analizlerde desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmelerin destek öncesi ve sonrası performansları gruplar düzeyinde karşılaştırılmıştır. Bu bölümde ise desteğin net etkisinin belirlenmesi amacıyla desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında eşleştirmeler yapılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, yapılan karşılaştırmaya ilişkin analizin kitesini desteğe başvuran işletmeler oluşturmuştur. Bu işletmelerden destek alanlar müdahale grubunu, destek alamayanlar ise kontrol grubunu meydana getirmiştir.

Müdahale ve kontrol grubundaki işletmelerin destek öncesinde, aşağıda yer alan değişkenler bakımından birbirine benzer olması, etkinin elde edilebilmesi açısından önemli bir husustur. Benzerliğin ve dolayısıyla desteğin etkisinin elde edilebilmesi amacıyla literatürde sıklıkla Eğilim Skoru Eşleştirme ve Farkların Farkı yöntemleri birlikte kullanılmaktadır. Bu yöntemler kapsamında hem müdahale hem de kontrol grubundaki işletmeler için skor değerleri elde edilmekte, skor değerleri kullanılarak müdahale grubundaki her işletme, kontrol grubundan işletmelerle eşleştirilmekte ve eşleşen işletmeler üzerinden belirlenen değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı tespit edilmektedir. (Şekil 4)

Şekil 4 - Kontrol ve Müdahale Grubu

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İhracat ve teknoloji konusunda desteklenen işletmeler müdahale grubunu, uzman tarafından destek başvurusu onaylanan ancak hiç destek ödemesi almamış işletmeler ise kontrol havuzunu oluşturacak şekilde gruplanmıştır. Modelde işletmeleri eşleştirme amacıyla kullanılan değişkenler Tablo 39'da yer almaktadır.

Tablo 39 - Eşleştirme Amacıyla Kurulan Model İçin Kullanılan Değişkenler

Değişken Tipi	Değişken Adı
Bağımlı Değişken	Destekten Yararlanma Durumu
Bağımsız Değişken	İhracat Tutarı (\$)
	Net Satış Hasılatı (₺)
	Prim Gün Sayısı
	Yurt İçi Satış (₺)
Kontrol Değişkenleri	İşletmenin Teknoloji Düzeyi
	İşletmenin Bulunduğu Coğrafi Bölge
	İşletmenin Ölçeği
	İşletmenin Yaşı
	İşletmenin Destek Aldığı Konu

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Skor değerlerini tahmin edebilmek için her iki gruptaki işletmelerin destek öncesi döneme ait Tablo 39'da yer alan bağımsız değişkenlere ilişkin verileri kullanılarak bir probit model oluşturulmuştur. Analiz ilk başta yurt içi satışlar, ihracat tutarı, prim gün sayısı ve net satış hasılatı bağımsız değişkenleri açısından yapılmış ⁶ ancak yalnızca net satış hasılatı ve ihracat tutarı bağımsız değişkenlerinin modele katkısının anlamlı olduğu görülmüştür. Buna göre kurulan model (net satış hasılatı ve ihracat tutarı) istatistiki olarak anlamlıdır ($\alpha=0.050>0.000$). Dolayısıyla probit modele ilişkin analizler bu iki bağımsız değişken üzerinden yapılmıştır. Kurulan probit modele ilişkin analiz sonuçları Tablo 40'ta yer almaktadır.

Tablo 40 - Kurulan Probit Modele İlişkin Analiz Sonuçları

Destek Alma Durumu	Katsayı	Standart Hata	Z Değeri	Önem Düzeyi
İhracat_2017	.1172207	.0484226	2.42	0.015
Net Satış_2017	.2154609	.0822178	2.62	0.009
Sabit	-2.376182	.5079774	-4.68	0.000

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre 2017 yılı ihracat değişkeni ile 2017 yılı net satış hasılatı değişkeni desteklenme durumuna ilişkin bağımlı değişkendeki değişimi açıklama konusunda istatistiki olarak anlamlıdır.

⁶ Net satış hasılatı, ihracat tutarı ve yurt içi satışlar değişkenlerine ilişkin verilere logaritmik dönüşüm işlemi uygulanmıştır.

Modelin anlamlı bulunması ile birlikte tüm birimlere ilişkin skor değerleri elde edilmiştir. Daha sonra skor değerleri ile birlikte istatistiki olarak anlamlı bulunan bağımsız değişkenler ile kontrol değişkenleri (bkz. Tablo 39) birlikte kullanılarak her iki gruptaki işletmeler eşleştirilmiştir.

Analiz için 2018 (t) yılı destek yılı olarak kabul edilmiştir. Bu durumda 2017 yılı (t-1) verileri ile destek yılı olan 2018, destekten bir yıl sonrası 2019 (t+1) ve destekten iki yıl sonrası 2020 (t+2) verileri karşılaştırılmıştır.

Verileri analize hazırlarken yürütülen veri temizleme işleminden sonra bağımsız ve kontrol grubu değişkenlerine ait, verileri eksiksiz olan ve analiz kapsamına alınan işletme sayısı ise 1.442 olmuştur. Desteklenen ve müdahale grubunu oluşturan işletme sayısı 588 olurken, destek ödemesi almayan ve kontrol havuzunu oluşturan işletmelerin sayısı ise veri temizleme işleminin ardından 854 olarak belirlenmiştir.

Bu aşamada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta eşleştirmenin dengeli olup olmadığıdır. Denge, her iki grubun destek öncesi benzer özelliklere sahip olup olmadığının test edilmesidir. Eşleşmenin dengesi için destek öncesi döneme ait değişken ortalamalarının müdahale ve kontrol grubu arasında farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Yapılan analizlere göre; net satış hasılatı ve ihracat tutarı değişkenleri için müdahale ve kontrol grupları arasında istatistiksel olarak fark olmadığı ve eşleştirmenin dengeli olduğu görülmüştür. Başka bir ifade ile eşleştirme sonucu iki grubun seçili değişkenler bazında benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Eşleşmenin dengeli olup olmadığını anlamak için yapılan bir diğer analiz ise Kernel Yoğunluk Grafiklerinin incelenmesidir. Her bir değişken için elde edilen grafikler, iki gruba ait Kernel olasılık fonksiyonları açısından incelendiğinde değerlerin birbirine yakın olduğu görülmüştür. Bu durum da eşleşmenin dengeli olduğu anlamına gelmektedir. Denge durumu sağlandıktan sonra her bir değişken için t-testi ile gruplar arasındaki fark incelenmiştir. Buna göre müdahale ve kontrol grupları arasında net satış hasılatı bakımından 2017 yılında istatistiki olarak anlamlı bir fark olmadığı ve 2018, 2019, 2020 yıllarında ise istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu %95 güven düzeyinde söylenebilir. Ayrıca müdahale ve kontrol grupları arasında ihracat tutarı bakımından 2017 yılında istatistiki olarak anlamlı bir fark olmadığı ve 2018, 2019, 2020 yıllarında ise istatistiki olarak anlamlı bir fark olduğu %90 güven düzeyinde söylenebilir.

Bu aşamadan sonra farkların farkı yöntemi ile destek öncesi ve sonrası dönem, iki grup açısından karşılaştırılarak desteğin dönemler itibarıyla etkisine bakılmıştır. Farkların farkı yönteminin kullanılma

sebebi, iki kez fark alınması ve bu sayede desteğin net etkisinin yanlı olmayan bir şekilde tahmin edilebilmesidir. Elde edilen sonuçlar Tablo 41’de yer almaktadır.

Tablo 41 - Desteğin Net Etkisi

Değişken	Grup	t ile t-1 Döneminin Ortalamalar ile Karşılaştırılması	t+1 ile t-1 Döneminin Ortalamalar ile Karşılaştırılması	t+2 ile t-1 Döneminin Ortalamalar ile Karşılaştırılması
Net Satış Hasılatı (₺)	Desteklenen	0,1556502	0,2152736	0,3111522
	Desteklenmeyen	0,1252408	0,1883278	0,2704765
	Fark	0,0304094*	0,0269458*	0,0406757*
İhracat Tutarı (\$)	Desteklenen	0,1168726	0,1432271	0,1232933
	Desteklenmeyen	0,0907529	0,1061731	0,0615214
	Fark	0,0261197**	0,037054**	0,0617719**

* $\alpha = 0.05$ için test yapıldığında farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

** $\alpha = 0.05$ için test yapıldığında farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Net satış hasılatı bakımından desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında;

- Destek yılı olan 2018 yılında 2017 yılına göre istatistiki olarak fark olduğu görülmüştür. Destek yılında, desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %24,3 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.
- Destekten bir yıl sonra olan 2019 yılında 2017 yılına göre istatistiki olarak fark olduğu görülmüştür. Destekten bir yıl sonra, desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %14,3 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.
- Destekten iki yıl sonra olan 2020 yılında 2017 yılına göre istatistiki olarak fark olduğu görülmüştür. Destekten iki yıl sonra, desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %15 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.

İhracat tutarı bakımından desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında 2018, 2019 ve 2020 yıllarında 2017 yılına göre istatistiki olarak fark olmadığı görülmüştür.

c. Anket

Değerlendirilen KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamındaki ihracat ve teknoloji konularına ilişkin KOBİ'lerin memnuniyet düzeylerinin ve muhtemel sorun alanlarının tespiti için desteklenenlere ve desteklenmeyenlere ⁷ ayrı ayrı olmak üzere iki anket uygulanmıştır. Anketlere ilişkin sonuçlara, bölümler halinde aşağıda yer verilmiştir. Öncelikle anketlerde yer alan sorulara ilişkin betimsel istatistikler elde edilmiş ve ardından likert ölçekli sorular için faktör ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Bölüm sonunda ise belirlenen hipotezler kapsamında çapraz tablo analizi yapılarak ilişkiler tespit edilmiştir.

i. Betimsel istatistikler

Bu bölümde yürütülen iki anket çalışmasına ilişkin betimsel istatistiklere ilgili anketin başlığı altında yer verilmiştir.

Desteklenen işletmeler anketi

“Desteklenen İşletmeler” anketinde kitle büyüklüğü 1.167’dir.⁸ Daha önce yapılan KOSGEB destekleri için yürütülen 4 değerlendirme çalışmasının da memnuniyet anketlerinde desteklenenlerin desteklere ilişkin genel memnuniyetin %80’in üzerinde çıkması üzerine incelenen olayın görülme sıklığı (p) 0,8 kabul edilmiş ve bu şartlar altında %95 güven aralığında ve olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen $\pm$ sapma (d) 0,1 alındığında 58 işletmeye ulaşmak gerektiği görülmüştür. Yürütülen anket çalışması neticesinde 58 işletmeye, dolayısıyla kitleyi temsil edebilecek sayıda işletmeye ulaşılmıştır.

Desteklenen işletmeler anketinin katılımcılarının %50’si “İhracat” konusunda diğer %50’si ise “Teknoloji” konusunda destek almıştır. İşletmelerin ölçeklerine göre dağılımı Tablo 42’de yer almaktadır.

---

⁷ Uzman tarafından kurula sevk edilen ancak hiç destek ödemesi almayan/alamayan işletmelerdir.

⁸ “Teknoloji” konusunda en az bir kez destek ödemesi alan 522, “İhracat” konusunda ise 645 işletme toplanarak bulunmuştur.

Tablo 42 - Yanıtlayıcıların Ölçeklerine Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler

Çağrı Konusu/Ölçek	Desteklenen İşletme Sayısı	Oran (%)	Ankete Katılan İşletme Sayısı	Oran (%)
İhracat Konusu	645	100	29	50
Mikro	32	5,0	2	6,9
Küçük	324	50,2	14	48,3
Orta	283	43,9	13	44,8
Teknoloji Konusu	522	100	29	50
Mikro	75	14,4	8	27,6
Küçük	293	56,1	8	27,6
Orta	154	29,5	13	44,8
Genel Toplam	1.167	-	58	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre ihracat konusu için desteklenen işletmeler ile ankete katılan işletmeler arasında benzer bir ölçeksel dağılım olduğu, teknoloji konusu için ise orta büyüklükteki işletmelerin ankete daha fazla katılım sağladığı görülmektedir.

Desteklenen işletmeler anketine 20 farklı şehirden katılım olmuştur. En çok katılım sırasıyla İstanbul (10), İzmir (9), Ankara (6), Bursa (4) illerinden olmuştur. Bu 4 şehir dışında Kocaeli, Konya, Mersin, Adana, Afyonkarahisar, Eskişehir, Hatay, Isparta, Samsun, Trabzon, Aydın, Çorum, Denizli, Nevşehir, Şanlıurfa ve Tokat illerinden de katılım olmuştur.

Katılımcı işletmelerin sektörlere göre dağılımına bakıldığında ise toplamda 32 farklı sektörde ⁹ katılım olduğu görülmektedir.

Ankete katılan işletmelerin teknoloji düzeyleri Tablo 43'te yer almaktadır.

⁹ NACE Rev.2 düzey 4 sınıflanmasına göre (xx.xx) tasnif edilmiştir.

Tablo 43 - Yanıtlayıcıların Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler

Çağrı Konusu/Teknoloji Düzeyi	Desteklenen İşletme Sayısı	Oran (%)	Ankete Katılan İşletme Sayısı	Oran (%)
İhracat Konusu	645	100	29	50
Düşük Teknoloji	226	35,0	6	20,7
Orta-Düşük Teknoloji	270	41,9	14	48,3
Orta-Yüksek Teknoloji	136	21,1	6	20,7
Yüksek Teknoloji	13	2,0	3	10,3
Teknoloji Konusu	522	100	29	50
Orta-Yüksek Teknoloji	480	92,0	25	86,2
Yüksek Teknoloji	42	8,0	4	13,8
Genel Toplam	1.167	-	58	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre ihracat konusu için desteklenen işletmeler ile ankete katılan işletmeler arasında teknoloji düzeyleri açısından benzer bir dağılım olmadığı, teknoloji konusu için ise nispeten daha yakın bir benzerlik olduğu görülmektedir.

Ankete katılan işletmelerin destek öncesi ve destek sonrası ihracat durumlarına göre dağılımları Tablo 44'te yer almaktadır.

Tablo 44 - Yanıtlayıcıların İhracat Durumları Göre Dağılımı - Desteklenen İşletmeler

Çağrı Konusu/İhracat Durumları	Sayı	Oran (%)
İhracat Konusu	29	50
Destek Öncesi -, Destek Sonrası -	4	13,8
Destek Öncesi -, Destek Sonrası +	3	10,3
Destek Öncesi +, Destek Sonrası -	3	10,3
Destek Öncesi +, Destek Sonrası +	19	65,5
Teknoloji Konusu	29	50
Destek Öncesi -, Destek Sonrası -	4	13,8
Destek Öncesi -, Destek Sonrası +	2	6,9
Destek Öncesi +, Destek Sonrası -	1	3,4
Destek Öncesi +, Destek Sonrası +	22	75,9
Genel Toplam	58	100

Destek Öncesi -, Destek Sonrası - : Ne destek öncesi ne destek sonrası ihracat yapmış işletme

Destek Öncesi -, Destek Sonrası + : Destek öncesi hiç ihracatı yokken destek sonrası ihracata başlamış işletme

Destek Öncesi +, Destek Sonrası - : Destek öncesi ihracat yaparken destekten sonra ihracat yapmamış işletme

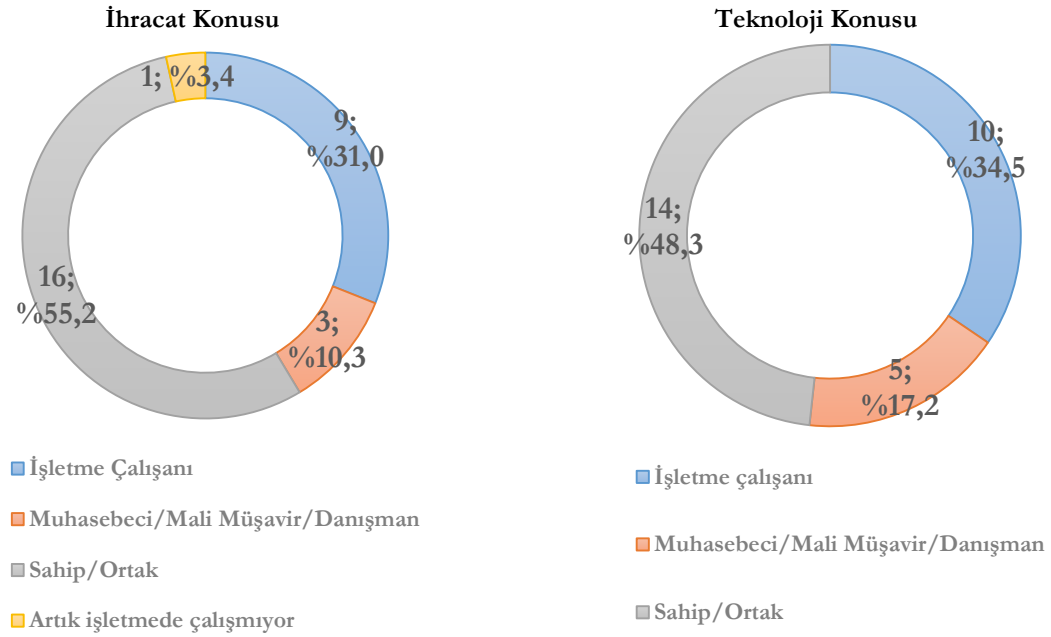
Destek Öncesi +, Destek Sonrası + : Destek öncesi de sonrası da ihracat yapmış işletme

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Ankete katılan işletmelerin; ihracat konusunda yaklaşık 3'te 2'sinin, teknoloji konusunda ise 4'te 3'ünün hem destek öncesinde hem de destek sonrasında ihracat yapan işletmeler olduğu görülmüştür.

Anketi dolduran kişilerin işletmedeki görevlerine göre dağılımı Grafik 15'te yer almaktadır.

Grafik 15 - Yanıtlayıcıların İşletmedeki Görevleri - Desteklenen İşletmeler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Ankete cevap veren kişilerin yaklaşık yarısının işletmenin sahibi veya ortağı olduğu, bunları yaklaşık 3'te 1 ile işletme çalışanlarının takip ettiği görülmektedir. İşletmelerin bu desteğe başvurma amaçları Tablo 45'te yer almaktadır.

Tablo 45 - İşletmelerin Desteğe Başvurma Amaçları

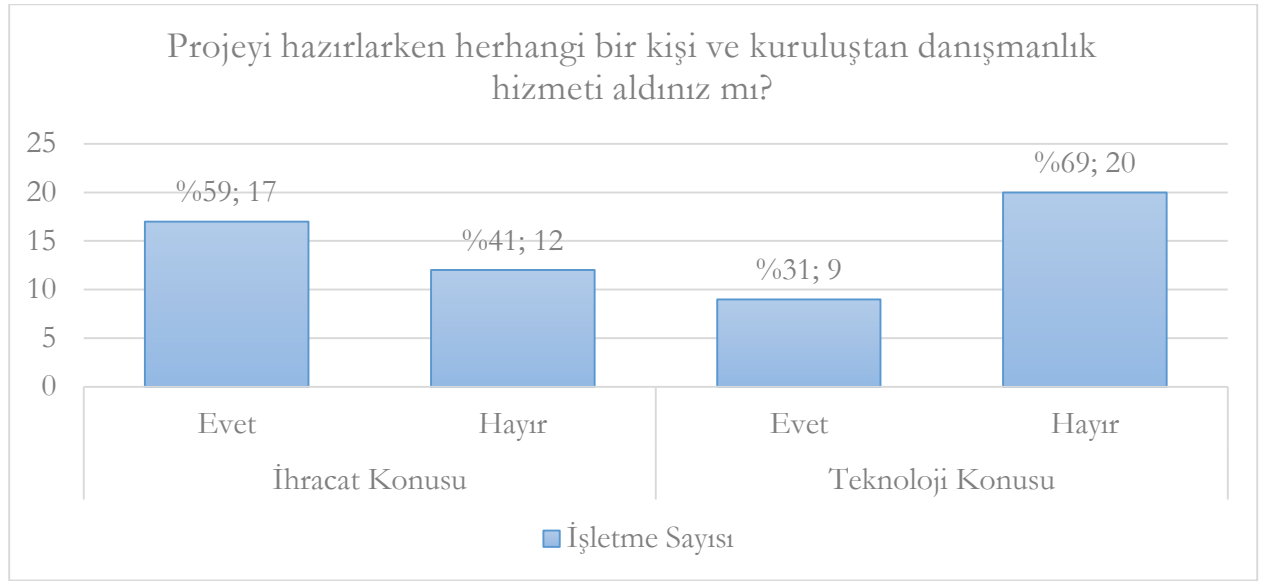
Amaç	İşletme Sayısına Oranı (%)	İşaretleme Sayısı	İşaretleme Oranı (%)
Üretim kapasitesini artırmak	74,1	43	19,9
İhracat yoluyla dış pazarlara açılmak	44,8	26	12,0
Maliyetleri düşürmek	43,1	25	11,6
Satışlarımı artırmak	53,4	31	14,4
Satış yaptığım dış pazar sayısını artırmak	36,2	21	9,7
Hâlihazırda satış yaptığım dış pazardaki satış hacmini artırmak	37,9	22	10,2
Mevcut ürünü geliştirmek	34,4	20	9,3
Yurt dışı müşterinin kalite beklentilerini karşılamak için ihtiyaç duyulan teknolojik kabiliyetlerin edinilmesi	34,4	20	9,3
Dış pazar standart ve belgelendirme şartlarının karşılanması	10,3	6	2,8
Diğer	3,4	2	0,9
Genel Toplam	-	216	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soru için 58 işletme tarafından 216 cevap işaretlenmiştir. Desteklenen işletmelerin %74,1'i "Üretim kapasitesini artırmak" seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneğin tüm işaretlemeler içerisindeki payı ise %19,9 olmuştur.

Ankete katılan işletmelerin KOSGEB'e sundukları projeyi hazırlarken ücretli danışmanlık alıp almadıklarına ilişkin bilgiler Grafik 16'da yer almaktadır.

Grafik 16 - Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu - Desteklenen İşletmeler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

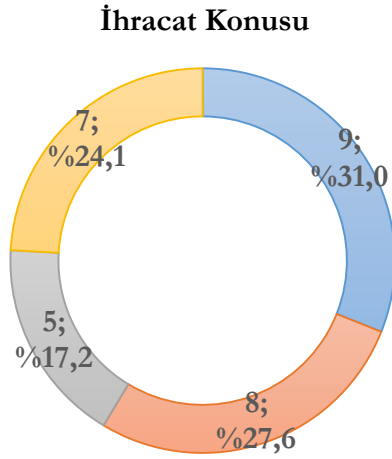
Buna göre ihracat konusunda desteklenen işletmelerin teknoloji konusunda desteklenen işletmelere göre danışmanlık hizmetine daha fazla başvurdukları görülmektedir (%58,6; %31).

Ankette, ihracat yapmadığını ifade eden 7 işletmeye ihracat yapmama sebepleri sorulduğunda işletmeler;

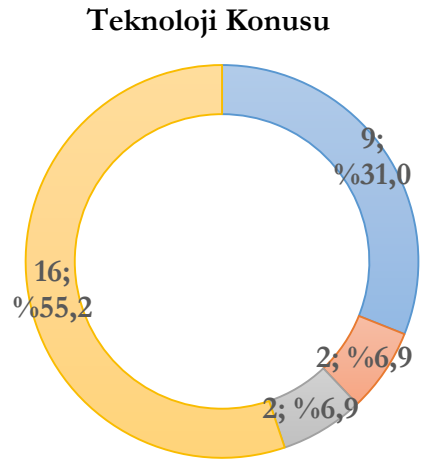
- Dış pazarlar hakkında yeterli bilgi sağlayamama
- İhracat hakkında yeterli bilgiye sahip olmama,
- Dış pazarlara açılma maliyetlerinin yüksek olması,
- Pandemi etkisi nedeniyle ihracat yapamama ve
- Üretim miktarının az olması nedeniyle yurt dışına üretim yapamama seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Destegın katkısallığına ilişkin soruya verilen cevaplar Grafik 17'de yer almaktadır.

Grafik 17 - Desteğin Katkısalığı

- Evet ama bu düzeyde bir yatırım yapmazdık. Muhtemelen daha az yatırım yapardık.
- Evet aynı projeyi destek olmasaydı da aynı düzeyde yatırımla ve aynı zamanda yapardık.
- Hayır. Bu projeyi gerçekleştirmezdik.
- Projeyi aynı dönemde gerçekleştirmezdik. Muhtemelen ertelerdik.

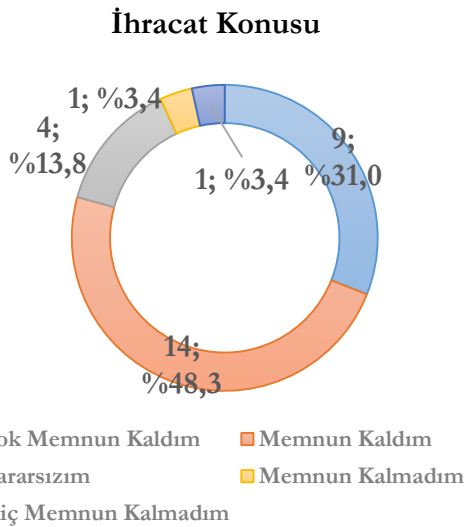
- Evet ama bu düzeyde bir yatırım yapmazdık. Muhtemelen daha az yatırım yapardık.
- Evet aynı projeyi destek olmasaydı da aynı düzeyde yatırımla ve aynı zamanda yapardık.
- Hayır. Bu projeyi gerçekleştirmezdik.
- Projeyi aynı dönemde gerçekleştirmezdik. Muhtemelen ertelerdik.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

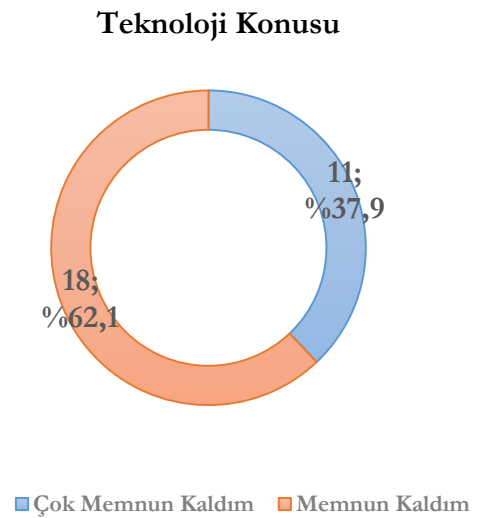
Her iki konu için de kısmi katkısalığın yüksek olduğu görülmektedir. İşletmeler destek almasalardı; ihracat konusunda %55,1, teknoloji konusunda ise %86,2 oranında ya projeyi daha ileri bir tarihe erteleme ya da daha az yatırım ile gerçekleştirme yolunu seçeceklerini ifade etmiştir.

Destek programına ilişkin genel memnuniyet seviyeleri Grafik 18’de yer almaktadır.

Grafik 18 - Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Düzeyleri

- Çok Memnun Kaldım
- Memnun Kaldım
- Kararsızım
- Memnun Kalmadım
- Hiç Memnun Kalmadım

- Çok Memnun Kaldım
- Memnun Kaldım

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Genel olarak ankete cevap veren 59 işletmenin memnuniyet düzeyine bakıldığında “çok memnun kaldım” ve “memnun kaldım” diyenlerin oranının %89 olduğu görülmektedir. Teknoloji konusunda destek alan işletmelerin tamamı ya çok memnun kaldım ya da memnun kaldım seçeneklerini işaretlemiş; ihracat konusunda ise bu seçenekleri işaretleyen işletmelerin oranı %79,3 olmuştur.

İşletmelerin proje hazırlama konusundaki alışkanlıklarının ve tutumlarının tespit edilebilmesi amacıyla sorulan anket sorusunun cevaplarına ilişkin dağılım Tablo 46’da yer almaktadır.

Tablo 46 - Alışkanlık ve Tutumlar

Alışkanlık ve Tutumlar	İşletme Sayısına Göre Oranı (%)	İşaretleme Sayısı	İşaretleme Oranı (%)
İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık.	51,7	30	33,7
Kendimize uygun olan KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı çağrılarına sürekli başvuruyoruz.	50,0	29	33,6
Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmamıza sebep oldu.	31,0	18	20,2
Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık.	20,6	12	13,4
Genel Toplam	-	89	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soru için 58 işletme tarafından 89 cevap işaretlenmiştir. Bu destek programı ile ilk defa bir proje uyguladığını söyleyen işletmelerin ankete katılan işletmelere oranı %52’dir. İlk defa bir proje uyguladığını söyleyen 30 işletmenin 11’i (%37) aynı zamanda bu projenin yeni projeler planlamalarını ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmalarını sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca ankete katılan işletmelerin %50’si kendilerine uygun olan KOBİGEL çağrılarına sürekli başvurduklarını belirtmiştir. Daha önceden uygulamakta oldukları bir projeyi bu çağrı kapsamında aldığı destek ile finanse etmeye devam ettiğini ifade eden işletmelerin oranı ise %21’dir.

Desteklenmeyen işletmeler anketi

“Desteklenmeyen İşletmeler” anketinde kitle büyüklüğü 2.364’tür.¹⁰ Örneklem büyüklüğünün %90 güven aralığında ve olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen $\pm$ sapma (d) 0,1 alındığında 66 olması gerektiği hesaplanmıştır. Ancak iki kez anket gönderimi yapılmasına rağmen yeterli sayıda katılımcıya

¹⁰ Hem ihracat konusunda hem de teknoloji konusunda uzman tarafından kurula sevk edilen ancak hiç destek ödemesi almayan/alamayan işletmelerin toplam sayısıdır.

ulaşılamamış katılımcı sayısı 47’de kalmıştır. Yanıtlayıcıların destek almak için başvurdukları konulara ve işletmedeki pozisyonlarına göre dağılımları Tablo 47’de yer almaktadır.

Tablo 47 - Yanıtlayıcıların İşletmedeki Pozisyonlarına Göre Dağılımı

Çağrı Konusu/İşletmedeki Pozisyon	Sayı	Oran (%)
İhracat Konusu	26	55,3
Sahip/Ortak	14	53,8
İşletme Çalışanı	8	30,8
Muhasebeci/Mali Müşavir/Danışman	4	15,4
Teknoloji Konusu	21	44,7
Sahip/Ortak	9	42,9
İşletme Çalışanı	10	47,6
Muhasebeci/Mali Müşavir/Danışman	2	9,5
Genel Toplam	47	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Yanıtlayıcıların projelerinin durumlarına göre dağılımı Tablo 48’de yer almaktadır.

Tablo 48 - Projelerin Durumlarına Göre Dağılım

Çağrı Konusu/Projenin Durumu	Sayı	Oran (%)
İhracat Konusu	26	55,3
Proje Kurulda Değerlendirildi	21	80,8
Proje Kurulda Kabul Edildi	10	47,6
Proje Kurulda Reddedildi	11	52,4
Proje Kurulda Değerlendirilmedi	5	19,2
Teknoloji Konusu	21	44,7
Proje Kurulda Değerlendirildi	14	66,6
Proje Kurulda Kabul Edildi	7	50
Proje Kurulda Reddedildi	7	50
Proje Kurulda Değerlendirilmedi	7	33,3
Genel Toplam	47	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Desteklenmeyen ve ankete katılım sağlayan işletmelerin; ihracat konusu için %80,8’ini, teknoloji konusu için ise %66,6’sını projesi kurulda değerlendirilen işletmeler oluşturmuştur.

Desteklenmeyen işletmelerin bu desteğe başvurma amaçları Tablo 49'da yer almaktadır.

Tablo 49 - Desteklenmeyen İşletmelerin Desteğe Başvurma Amaçları

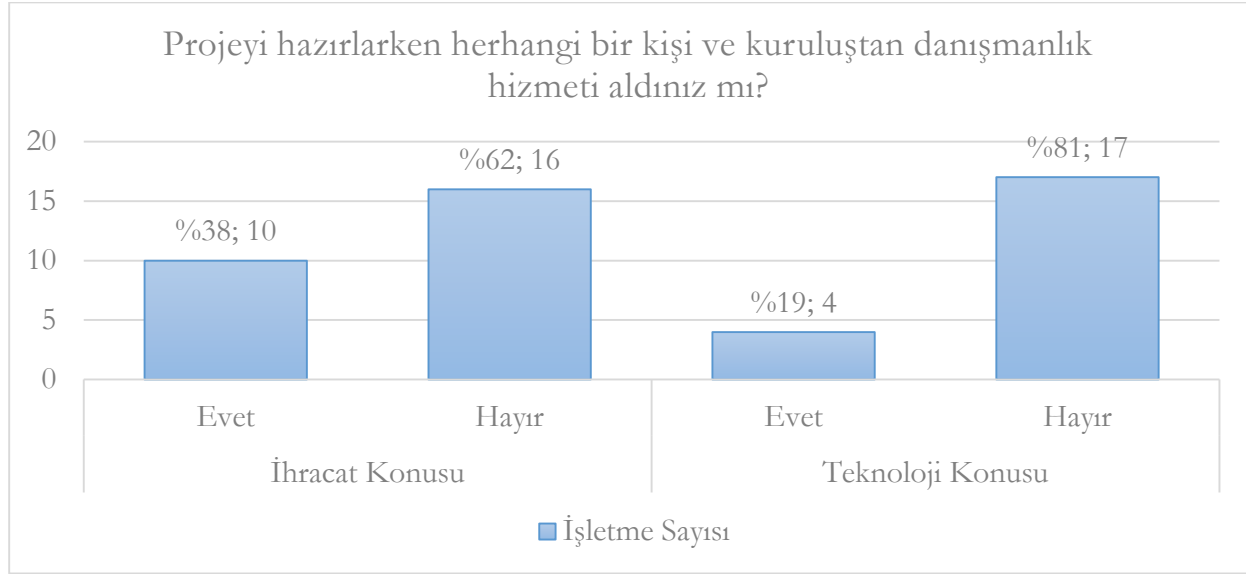
Amaç	İşletme Sayısına Oranı (%)	İşaretleme Sayısı	İşaretleme Oranı (%)
Üretim kapasitesini artırmak	65,9	31	18,2
Satışlarımı artırmak	55,3	26	15,3
İhracat yoluyla dış pazarlara açılmak	51,1	24	14,1
Hâlihazırda satış yaptığım dış pazardaki satış hacmini artırmak	44,6	21	12,4
Satış yaptığım dış pazar sayısını artırmak	42,5	20	11,8
Yurt dışı müşterinin kalite beklentilerini karşılamak için ihtiyaç duyulan teknolojik kabiliyetleri edinmek	34,0	16	9,4
Dış pazar standart ve belgelendirme şartlarını karşılamak	19,1	9	5,3
Maliyetleri düşürmek	17,0	8	4,7
Mevcut ürünü geliştirmek	27,6	13	7,6
Diğer	4,2	2	1,2
Genel Toplam	-	170	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soru için 47 işletme tarafından 170 cevap işaretlenmiştir. Desteklenmeyen işletmelerin %65,9'u "Üretim kapasitesini artırmak" seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneğin tüm işaretleme içerisindeki payı ise %18,2 olmuştur.

Ankete katılan işletmelerin KOSGEB'e sundukları projeyi hazırlarken ücretli danışmanlık alıp almadıklarına ilişkin bilgiler Grafik 19'da yer almaktadır.

Grafik 19 - Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu - Desteklenmeyen İşletmeler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Desteklenmeyen işletmelerin; ihracat konusunda %61,5'inin, teknoloji konusunda ise %81'inin sundukları projeleri hazırlarken bir danışmanlık hizmeti almadığı anlaşılmaktadır.

Her ne kadar desteklenmemiş olsalar dahi destek programına başvuru aşamasında yürütülen hazırlık sürecinin anketi yanıtlayan işletmeler üzerinde oluşturduğu algının tespiti için işletmelere sorulan anket sorusunun cevaplarına ilişkin dağılım Tablo 50'de yer almaktadır.

Tablo 50 - Destek Sonrasına İlişkin Görüşler - Desteklenmeyen İşletmeler

Amaç	İşletme Sayısına Oranı (%)	İşaretleme Sayısı	İşaretleme Sayısına Oranı (%)
Projenin gerçekleştirilmesini ileri bir tarihe erteledik.	38,3	18	28,6
Destek almadığımız için projeyi uygulamaktan vazgeçtik.	25,5	12	19,0
Bu proje kapsamındaki hazırlıklarımız, yeni projeler planlamamıza sebep oldu.	17,0	8	12,7
Bu proje kapsamındaki hazırlıklarımız, yeni fon kaynakları araştırmamıza sebep oldu.	17,0	8	12,7
Destek almamamıza rağmen projemizi aynı yatırım miktarı ile gerçekleştirdik.	14,8	7	11,1
Destek almamamıza rağmen projemizi aynı zamanda gerçekleştirdik.	10,6	5	7,9
Destek almadık ancak projemizi daha az bir yatırım miktarı ile gerçekleştirdik.	10,6	5	7,9
Genel Toplam	-	63	100

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Birden fazla seçeneğin işaretlenebildiği bu soru için 47 işletme tarafından 63 cevap işaretlenmiştir. Desteklenmeyen işletmelerin %38,3'ü “Projenin gerçekleştirilmesini ileri bir tarihe erteledik.” seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneğin tüm işaretlemeler içerisindeki payı ise %28,6 olmuştur.

Desteklenmeyen 17 işletmeden 6'sı (%35,3) kurul tarafından belirlenen destek miktarını yetersiz bulduğu için destek almaktan vazgeçtiğini ifade etmiştir. Destek miktarını yetersiz bulduğu için vazgeçtiğini ifade eden işletmelerin en yetersiz bulduğu destek başlığı makine-teçhizat desteği olmuştur. Başka nedenlerle projeyi yürütemediğini ya da projeden vazgeçtiğini ifade eden işletmelerin ise vazgeçme sebeplerine ilişkin cevaplarının ortak olduğu görülmüştür. İşletmelerin tamamı döviz kurundaki artış nedeniyle makine-teçhizat fiyatlarının dolayısıyla maliyetlerinin arttığını ve destek almaktan vazgeçtiklerini ifade etmiştir.

Temel istatistikler verildikten sonra Likert ölçekli soruları analize hazırlamak için

- Her bir ölçekte yer alan soruların doğru ölçekte yer alıp almadığı belirlenmiş (yapı geçerliliği) ve
- Elde edilen ölçümlerin güvenilirliği (ölçek güvenilirliği) ölçülmüştür.

Her bir ölçekte bulunan önermelerin doğru ölçekte yer alıp almadığının belirlenmesi amacıyla “Açıklayıcı Faktör Analizi” yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda, desteklenen işletmelere uygulanan anket için 7 faktör, desteklenmeyen işletmelere uygulanan anket için ise 3 faktör ortaya çıkmıştır. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde sorular faktör analizinde ortaya çıkan ayrıma göre tasnif edilmiştir.

İkinci analiz olan güvenilirlik analizi kapsamında ise önce her bir faktör için ve sonrasında da toplam “Cronbach's Alpha” katsayısı hesaplanmıştır. Tüm faktörlerde Cronbach's Alpha değeri eşik değer kabul edilen 0,8'den büyük çıkmıştır. Dolayısıyla tüm faktörlerde güvenilirliğin yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

ii. Çapraz tablo analizi

Anketin sonuçlarına ilişkin tahminlerde bulunmak amacıyla hipotezler oluşturulmuştur. Yapılan analiz sonucunda veriler normal dağılım göstermediğinden parametrik olmayan testlerin uygulanmasına karar verilmiştir. İlaveten birbiri ile ilişkili olduğu düşünülen soruların test edilmesi amacıyla çapraz tablo analizi yapılmıştır. Hipotezleri test etmek amacıyla birbiri ile ilişkili olmayan iki örneklemin

farklılıklarını belirlemek üzere kullanılan Kruskal Wallis-H ve Mann Whitney-U ve testleri uygulanmıştır. Bu kapsamda destekten sağlanan fayda ile ilgili oluşturulan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

H₀: Desteklenen işletmeler arasında destekten sağlanan fayda bakımından ölçeklere göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H₀: Desteklenen işletmeler arasında destekten sağlanan fayda bakımından teknoloji düzeylerine göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H₀: Desteklenen işletmeler arasında destekten sağlanan fayda bakımından çağrı konusuna göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H₀: Desteklenen işletmeler arasında destekten sağlanan fayda bakımından buldukları bölgelere göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

İşletmelerin destekten sağladığı fayda ile çağrı konusu, ölçekler ve bölgeler arasında istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek üzere uygulanan test sonuçları Tablo 51’de yer almaktadır.

Tablo 51 - Destekten Sağlanan Fayda

		n	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
Destekten Sağlanan Fayda	Orta	26	28,00	,744	,689**
	Küçük	22	29,50		
	Mikro	10	33,40		
Destekten Sağlanan Fayda	Yüksek Teknoloji	7	22,50	10,198	,017*
	Orta-Yüksek Teknoloji	31	35,94		
	Orta-Düşük Teknoloji	14	20,32		
	Düşük Teknoloji	6	25,83		
Destekten Sağlanan Fayda	Teknoloji Konusu	29	32,64	329,5	,156**
	İhracat Konusu	29	26,36		
Destekten Sağlanan Fayda	Marmara Bölgesi	17	25,26	3,398	,639**
	Karadeniz Bölgesi	6	27,67		
	Ege Bölgesi	13	31,58		
	İç Anadolu Bölgesi	12	31,04		
	Doğu Anadolu Bölgesi	0			
	Akdeniz Bölgesi	9	31,11		
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	52,50		

* $\alpha = 0.05$ için test yapıldığında farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur.

** $\alpha = 0.05$ için test yapıldığında farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İşletmelerin destekten sağladığı faydanın işletmelerin ölçeklerine, bölgelere ve çağrı konularına göre değişmediğini yalnızca teknoloji düzeylerine göre farklılaştığı görülmüştür. Farkın hangi teknoloji düzeyinden kaynaklandığının bulunması için ise Mann-Whitney-U testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda farkın orta-yüksek teknolojiden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Buna göre orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler destekten sağladıkları faydayı diğer teknoloji seviyelerindeki işletmelere göre daha yüksek görmektedir.

Desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri ile ilgili oluşturulan hipotezler aşağıda yer almaktadır:

H_0 : Desteklenen işletmeler arasında desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri bakımından ölçeklere göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H_0 : Desteklenen işletmeler arasında desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri bakımından teknoloji düzeylerine göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H_0 : Desteklenen işletmeler arasında desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri bakımından çağrı konularına göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

H_0 : Desteklenen işletmeler arasında desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri bakımından buldukları bölgelere göre istatistiki olarak anlamlı bir fark yoktur.

İşletmelerin desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyeleri ile ölçekler, bölgeler, teknoloji düzeyleri ve çağrı konuları arasında istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek üzere uygulanan test sonuçları Tablo 52'de yer almaktadır.

Tablo 52 - Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri

		n	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri	Orta	26	32,90	,720	,698**
	Küçük	22	28,05		
	Mikro	10	29,42		
Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri	Yüksek Teknoloji	7	22,50	7,448	,059**
	Orta-Yüksek Teknoloji	31	34,24		
	Orta-Düşük Teknoloji	14	22,75		
	Düşük Teknoloji	6	28,92		
Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri	Teknoloji Konusu	29	32,36	337,5	,147**
	İhracat Konusu	29	26,64		
Desteğe İlişkin Genel Memnuniyet Seviyeleri	Marmara Bölgesi	17	26,35	2,574	,765**
	Karadeniz Bölgesi	6	31,92		
	Ege Bölgesi	13	30,50		
	İç Anadolu Bölgesi	12	29,67		
	Doğu Anadolu Bölgesi	0	-		
	Akdeniz Bölgesi	9	30,06		
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1	48,50		

** $\alpha = 0.05$ için test yapıldığında farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

İşletmelerin desteğe ilişkin genel memnuniyet seviyelerinin ölçeklere, bölgelere, teknoloji düzeylerine ve çağrı konularına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Bununla birlikte orta yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin genel memnuniyet seviyelerinin diğer teknoloji seviyelerindeki işletmelere göre nispeten daha yüksek olduğu görülmektedir.

Desteklenen işletmelerin kurul hakkında düşünceleri ile ilgili oluşturulan hipotez aşağıda yer almaktadır.

H_0 : Desteklenen işletmeler arasında kurul hakkındaki düşünceler bakımından çağrı konusuna göre anlamlı düzeyde fark yoktur.

Tablo 53 - Desteklenen İşletmelerin Kurul Hakkındaki Düşünceleri

Desteğin Konusu		n	Ort.	T-İstatistiği	P
Kurul Hakkında Düşünceler	Teknoloji Konusu	29	3,84	1,793	,078
	İhracat Konusu	29	3,43		

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Desteklenen işletmelerin kurul hakkında düşüncelerinin çağrı konusuna göre değişip değişmediğini belirlemek üzere parametrik bir test olan T-testi uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda ($P=,078>0,05$) H_0 hipotezi kabul edilir. Analiz sonuçlarına göre desteklenen işletmeler arasında kurul hakkındaki düşünceler bakımından çağrı konusuna göre anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin kurul hakkında düşünceleri ile ilgili oluşturulan hipotez aşağıda yer almaktadır:

H_0 : Desteklenen ve desteklenmeyen işletmeler arasında kurul hakkındaki düşünceler bakımından anlamlı düzeyde fark yoktur.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ile kurul hakkındaki düşünceleri arasında istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılık bulunup bulunmadığını belirlemek üzere uygulanan test sonuçları Tablo 54'te yer almaktadır.

Tablo 54 - Desteklenen ve Desteklenmeyen İşletmelerin Kurul Hakkındaki Düşünceleri

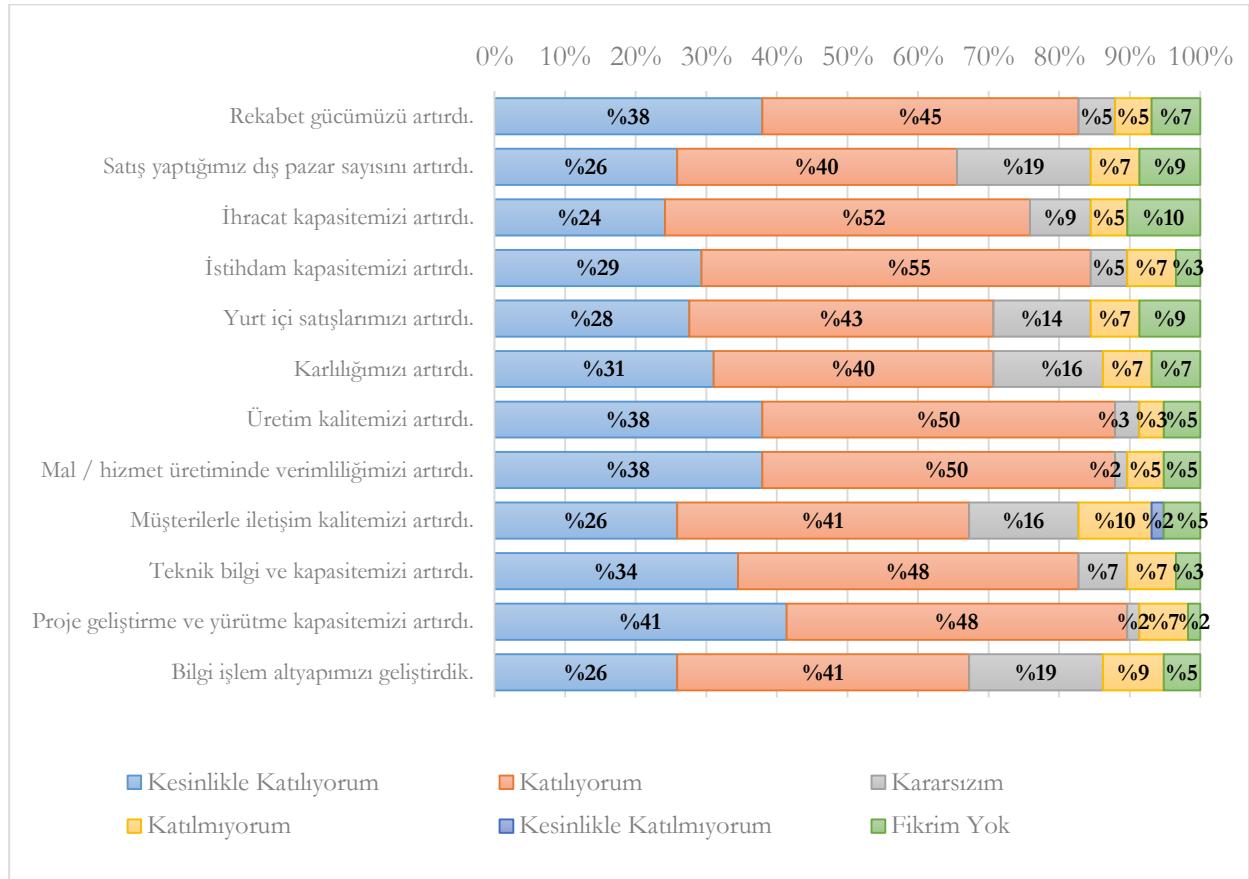
	İşletme Türü	n	Sıra Ort.	Test İstatistiği	P
Kurul Hakkında Düşünceler	Desteklenen İşletmeler	58	61,19	192,00	,000
	Desteklenmeyen İşletmeler	35	23,49		

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Yapılan test sonucunda ($P=,000<0,05$) H_0 hipotezi reddedilir. Analiz sonuçlarına göre desteklenen ve desteklenmeyen işletmeler arasında kurul hakkında düşünceler bakımından istatistiki olarak anlamlı bir farklılaşma vardır. Buna göre desteklenen işletmelerin kurul hakkındaki düşünceleri desteklenmeyen işletmelere göre daha olumludur.

Ankette yer alan ifadelerden birinci faktöre ilişkin işletmelerin görüşleri Grafik 20'de yer almaktadır.

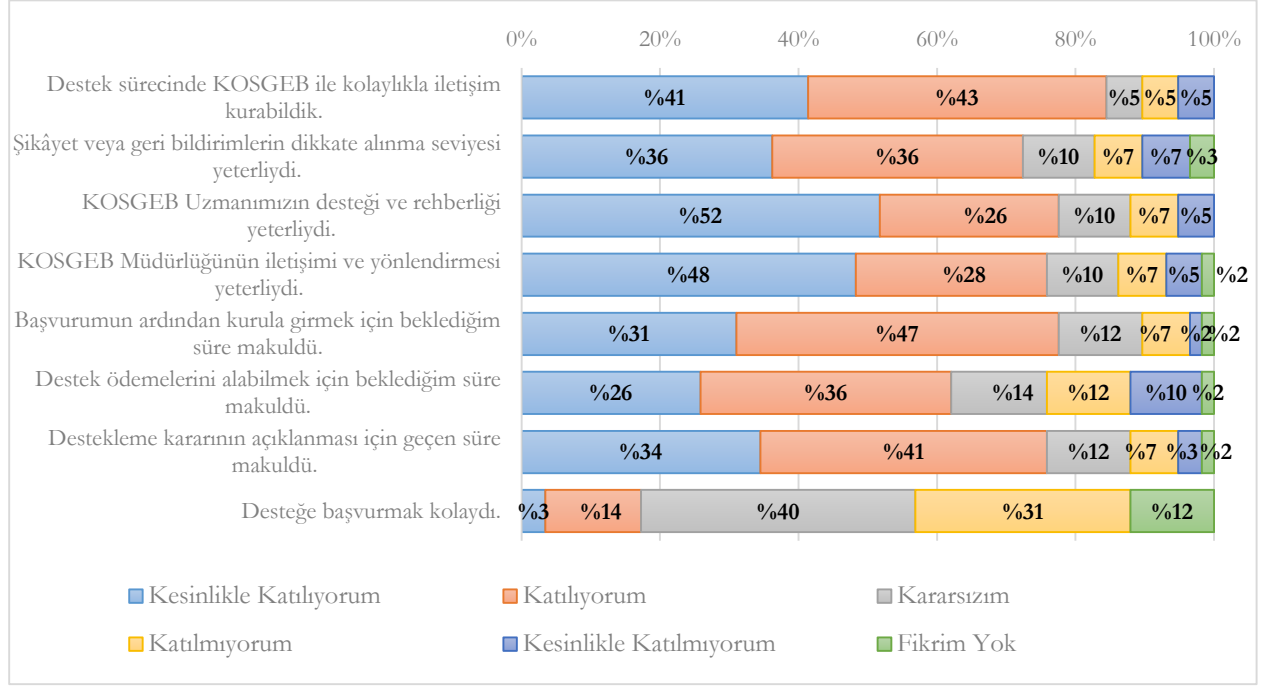
Grafik 20 - Birinci Faktöre İlişkin Görüşler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Ankete katılan işletmelerin %90'ı desteğin “Proje geliştirme ve yürütme kapasitelerini artırdığını” belirtmiştir. Ayrıca %88'i “Üretim kalitemizi artırdı.” ve “Mal/Hizmet üretiminde verimliliğimizi artırdı.” önermelerine katılmıştır.

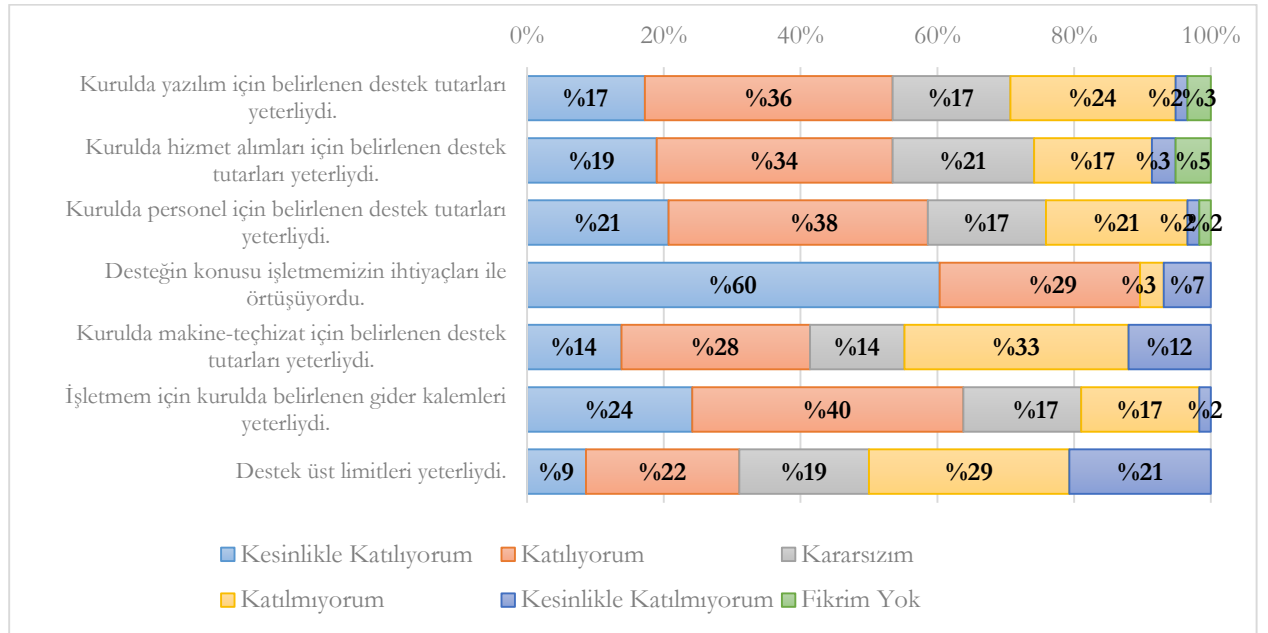
Grafik 21 - İkinci Faktöre İlişkin Görüşler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

“Destek sürecinde KOSGEB ile kolaylıkla iletişim kurabildik.” önermesi %84 ile yanıtlayıcıların en çok katıldıkları önerme olurken, “Desteğe başvurmak kolaydı.” önermesi ise %17 ile en az katıldıkları önerme olmuştur. “Desteğe başvurmak kolaydı.” önermesine ankete katılanların %40’ı kararsız, %31’i ise katılmadıklarını belirtmiştir.

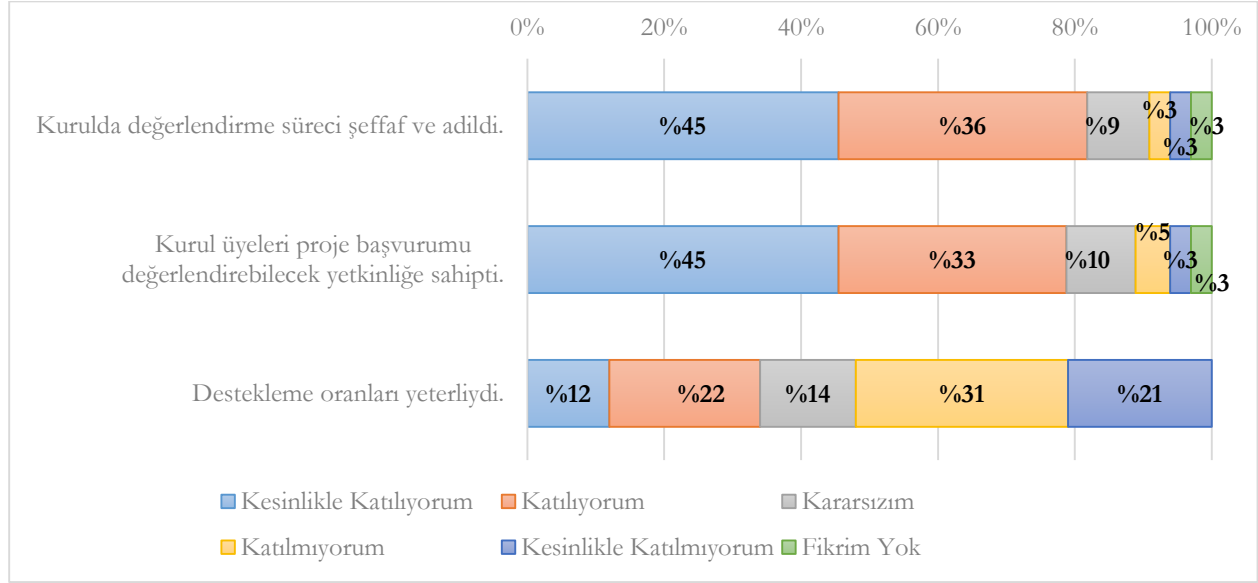
Grafik 22 - Üçüncü Faktöre İlişkin Görüşler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

“Kurulda makine-teçhizat için belirlenen destek tutarları yeterliydi.” önermesi %89 ile yanıtlayıcıların en çok katıldıkları önermedir. En az katıldıkları önerme ise %31 ile “Destek üst limitleri yeterliydi” olmuştur.

Grafik 23 - Dördüncü Faktöre İlişkin Görüşler

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

“Kurul üyeleri proje başvurumu değerlendirebilecek yetkinliğe sahipti” ve “Kurulda değerlendirme süreci şeffaf ve adil.” önermeleri sırasıyla %81 ve %78 ile yanıtlayıcıların en çok katıldıkları önermelerdir.

Tablo 55 - Coğrafi Bölge & Desteğin Katkısalılığı İlişkisi

Bölge*	Evet aynı projeyi destek olmasaydı da aynı düzeyde yatırımla ve aynı zamanda yapardık.	Projeyi aynı dönemde gerçekleştirmezdik. Muhtemelen ertelerdik.	Evet ama bu düzeyde bir yatırım yapmazdık. Muhtemelen daha az yatırım yapardık.	Hayır. Bu projeyi gerçekleştirme zdik.
Akdeniz Bölgesi	1 (%11)	4 (%44)	3 (%33)	1 (%11)
Ege Bölgesi	2 (%15)	5 (%38)	4 (%33)	2 (%15)
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	1 (%100)	-	-	-
İç Anadolu Bölgesi	3 (%25)	5 (%42)	3 (%25)	1 (%8)
Karadeniz Bölgesi	1 (%17)	4 (%67)		1 (%17)
Marmara Bölgesi	2 (%12)	5 (%29)	8 (%47)	2 (%12)

* Parantez içerisindeki oranlar satır yüzdeleri olup bölge içi payları göstermektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre bölgelere göre kısmi katkısallık incelendiğinde kısmi katkısallığın en yüksek olduğu bölgenin %77 ile Akdeniz Bölgesi olduğu; en düşük bölgenin ise %67 ile Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 56 - Teknoloji Düzeyi & Desteğin Katkısallığı İlişkisi

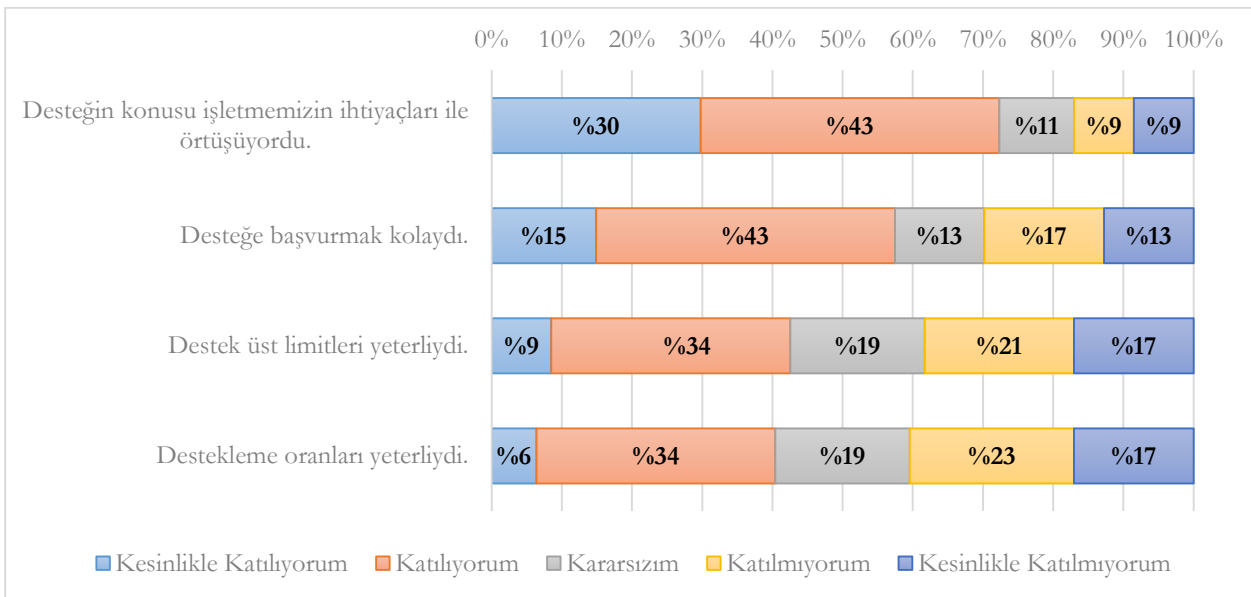
Önermeler	Düşük Teknoloji	Orta-Düşük Teknoloji	Orta-Yüksek Teknoloji	Yüksek Teknoloji
Evet. Aynı projeyi destek olmasaydı da aynı düzeyde yatırımla ve aynı zamanda yapardık.	1 (%17)	6 (%43)	2 (%6)	1 (%14)
Projeyi aynı dönemde gerçekleştirmezdik. Muhtemelen ertelerdik.	3 (%50)	2 (%14)	16 (%52)	2 (%29)
Evet ama bu düzeyde bir yatırım yapmazdık. Muhtemelen daha az yatırım yapardık.	2 (%33)	4 (%29)	9 (%29)	3 (%43)
Hayır. Bu projeyi gerçekleştirmezdik.	-	2 (%14)	4 (%13)	1 (%14)

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre teknoloji düzeyi ile desteğin katkısallığı incelendiğinde kısmi katkısallığın en yüksek olduğu sektörün %83 ile düşük teknolojili sektörlerde; en düşük ise %43 ile orta-düşük teknolojili sektörlerde olduğu görülmüştür.

Desteklenmeyen işletmeler için düzenlenen anket katılımcılarının destek sürecinde ilerleyebildikleri aşamalara kadar memnuniyet düzeyleri de çeşitli sorularla ölçülmüştür. Desteğin başvuru süreçlerine ilişkin memnuniyet düzeyleri Grafik 24'te yer almaktadır.

Grafik 24 - Başvuru Süreçlerine İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi

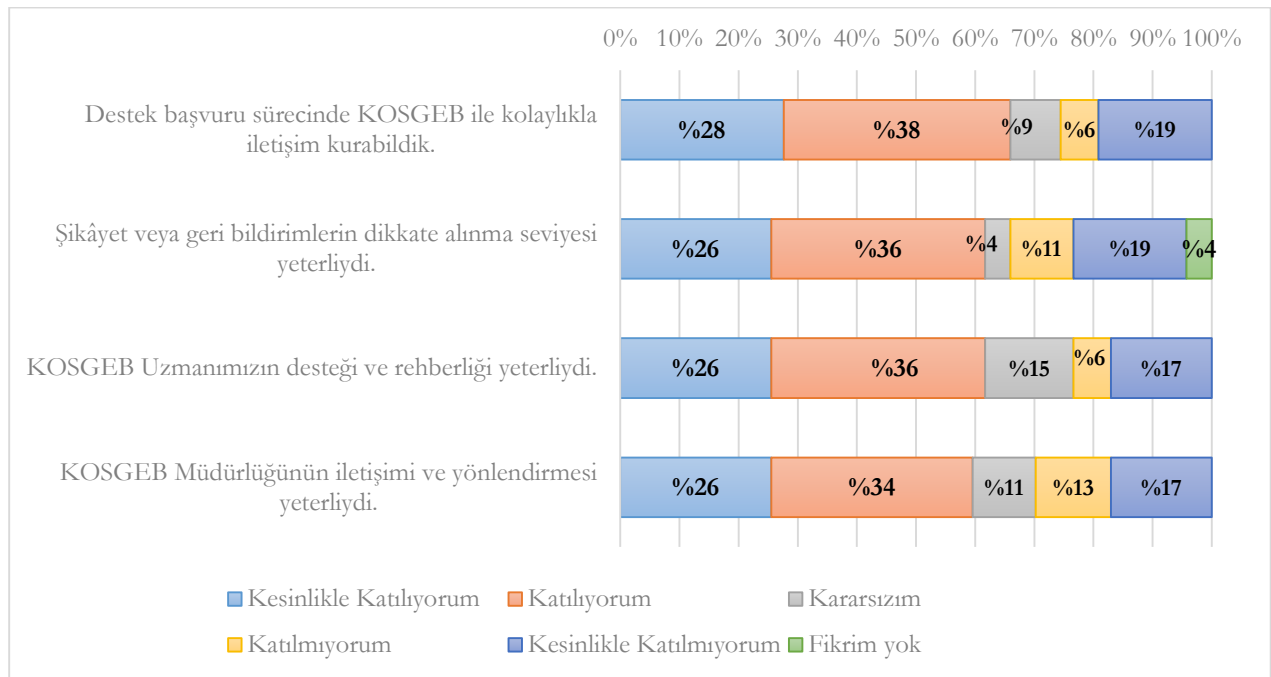

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Desteklenmeyen işletmeler için destek üst limit (%42,5) ve oranlarına (%40,4) ilişkin memnuniyet diğer önermelere göre daha düşüktür. Desteklenen işletmelerde ise destek üst limitlerinin yeterli olduğunu düşünenlerin oranı %31 iken destek oranlarının yeterli olduğunu düşünenlerin oranı %34'dür. Bu iki önerme için desteklenen işletmelerde desteklenmeyenlere kıyasla daha düşük bir memnuniyet olduğu görülmektedir.

Desteğe başvuru sürecinde işletmelerin KOSGEB ile iletişimlerinde memnuniyet düzeylerine ilişkin dağılımlar Grafik 25'te yer almaktadır.

Grafik 25 - İletişime İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi

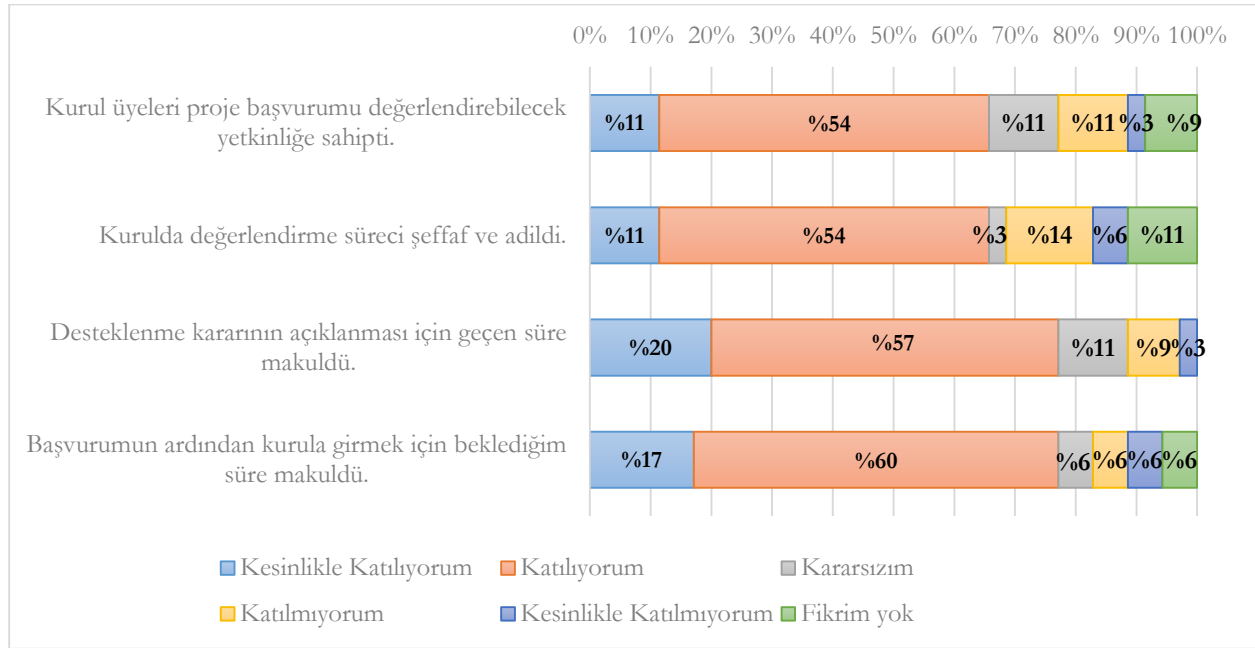

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Desteklenmeyen işletmelerin KOSGEB ile iletişimleri konusundaki düşüncelerine yönelik tüm önermelerde %60'tan fazla memnuniyet oranı görülmektedir. Desteklenen işletmelerde ise bu dört önerme için de memnuniyet oranlarının %70'ten fazladır.

Desteğin kurul süreçlerine ilişkin memnuniyet düzeyleri Grafik 26'da yer almaktadır.

Grafik 26 - Kurul Süreçlerine İlişkin Memnuniyet Düzeyi - Desteklenmeyenler Anketi

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Anket sonuçları desteklenmeyen işletmelerin de desteklenen işletmeler gibi kurul süreçlerinden çoğunlukla memnun olduklarını göstermektedir. Desteklenmeyen işletmeler arasında kurulda değerlendirme sürecinin şeffaf ve adil olduğunu düşünenlerin oranı %65 iken desteklenenlerde bu oran %81'dir.

Beklediği üzere desteklenmeyen işletmelerin memnuniyetleri desteklenen işletmelere göre nispeten daha düşük olsa da destek üst limit ve oranlarına ilişkin önermeler dışında katılma oranları %50'nin altına düşmemiştir. Kaldı ki bu oran desteklenen işletmelerde de %34'ten azdır.

d. Görüşme (Mülakat)

Saha araştırmasının ikinci aşaması kapsamında; desteklenen işletmeler, desteğe başvurup destek alamayan işletmeler, kurul üyeleri ve KOSGEB personeli ile 53 görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler kapsamında karşılaşılan durumlardan önemli görülenlere, genele şamil bir husus olup olmadığına bakılmaksızın bu bölümde yer verilmiştir. Bu noktada amaç, istisnai de olsa sahada gözlenen bazı durumların tasarımdan sorumlu birime iletilmesidir.

Detayları "Değerlendirmenin Yöntemi" bölümünde açıklanan görüşmeler neticesinde elde edilen ilk bulgu doğru yanıtlayıcıyı bulma konusunda yaşanan sıkıntı olmuştur. KBS kayıtları kullanılarak belirlenen işletme yetkililerinden bazılarının proje hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması veya destek

sürecini yürüten kişinin artık işletmede çalışmaması gibi durumlarla karşılaşmıştır. Bir diğer sorun ise desteğin başladığı tarih itibarıyla, desteğin üzerinden 4 yıl geçmiş olması nedeniyle özellikle KOBİ'lerden bilgi alınmak istendiğinde hatırlayamama veya yararlanılan benzer desteklerle karıştırılması olmuştur.

Görüşmelerde öne çıkan hususlar aşağıda konu başlıkları olarak belirtilmiş ve elde edilen sonuçlar öneri geliştirmede kullanılmıştır.

- KOBİGEL tasarım süreci
- Çağrı konularının belirlenmesi
- İhtiyaç ve beklentilerin karşılanması
- Destek üst limit ve oranları
- Çağrı konularının kapsayıcılığı
- Kurul süreçleri
- Bölgesel çağrı beklentileri
- Aksayan yönler
- Başarı ve başarısızlığı etkileyen faktörler
- Uygulamada karşılaşılan sorunlar
- Tamamlayıcılık
- Desteğin katkısallığı ve elde edilen kazanımlar
- Yanıtlayıcılar tarafından yapılan diğer tespit ve öneriler
- Dijitalleşme temalı diğer çağrı konularına ilişkin görüşler
- Yeni çağrı konusu önerileri

3. İyi Uygulama Örnekleri

Değerlendirmeye konu program kapsamında yararlanıcılardan bazılarının diğer yararlanıcılara göre daha başarılı oldukları görülmüştür. Başarıyı etkileyen faktörlerin ortaya koyularak diğer potansiyel yararlanıcılar açısından örnek oluşturması amacıyla söz konusu işletmelerden bazılarında ilişkin detaylara bu çalışma kapsamında yer verilmesinde fayda görülmüştür. Bahse konu iyi uygulama örnekleri aşağıdaki kutularda yer almaktadır.

Kutu 1 - Elma Otomasyon Sistemleri - Teknoloji Konusu

Biz KOBİGEL Desteği ile Kurulduk

2015 yılında kurulan işletme “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konusunda KOBİGEL desteği almış ve projesini başarıyla tamamlamıştır. 2020 yılında desteğe başvurduğu yıla kıyasla yurt içi satışlarını 246 kat, net satışlarını ise 120 kat artıran işletme Amasya’da faaliyet göstermektedir. Siparişe özel makine ve otomasyon işleri yapan ve özellikle ankastre sektörüne özel makineler imal eden işletmenin kurucusu Hakan Şahin işletmesinin hikâyesini şu sözlerle aktarmıştır:

Biz işletmemizi 2015 yılı Ocak ayında kurduk. O dönem daha çok ankastre sektörüne özel makineler ve otomasyon işleri yapıyorduk. Özel makineler ürettiyorduk. Ama talaşlı imalatı dışarıya yaptırıyorduk. Bu durumda da kâr marjımız düşüyor doğal olarak.

Ben girişimcilik desteği almadım ama KOSGEB’in girişimcilik eğitimleri ile başladım diyebilirim. KOBİGEL’e de 2017 yılında başvurudum. O zaman torna, freze kompresör, testere gibi bazı ekipmanlarımız eksikti. Bunları almak için proje oluşturduk. Çağrdılar, gittik projemizi anlattık. Üretimi dışarıya yaptırdığımız zaman kâr marjımızın düştüğünden bahsettik. Desteği verdiler. Böylece birçok işi kendi bünyemizde yapmaya başladık. Daha sonra buradaki bir firma bize geldi ve bir makine gösterip “Bunu yapabilir misiniz?” dedi. Biz de detaylı çalıştık ve bir de Ar-Ge projesi olarak sunduk KOSGEB’e. O projemiz de kabul edildi ve başarıyla tamamladık. Ürettiğimiz ürün kullanıcıya özel bir makineydi. O yüzden ticarileştirmedik ama ilgili firmaya sattık ürünüümüzü.

KOBİGEL desteğinin bize çok katkısı oldu. Destek sayesinde aldığımız makinelerle daha önce dışarıya yaptırdığımız işleri kendimiz yapar hale geldik. Talaşlı imalatlarımız Çorum, Kayseri, İstanbul gibi yerlerde yaptırıyorduk. Üretilen bir üründe ölçü hatası olunca Çorum, Kayseri, İstanbul’a geri götürmek zorunda kalıyorduk. Şimdi hemen kendimiz müdahale edebiliyoruz.

Talaşlı imalat bir makinenin yaklaşık %40’ını oluşturur. Şimdi bu imalatı kendimiz yapmış oluyoruz. Dolayısıyla kâr marjımız çok arttı. Üretimi dışarıya yaptırırken üretimini kendisi yapan işletmelerle rekabet etmekte zorlanıyorduk. Şimdi rakiplerimizle rekabet edebilir duruma geldik. Ayrıca makineleri kullanabilmek için operatörler de istihdam ettik. Bu açıdan da yararı oldu. Ben hep söylüyorum: Bizim işletmemizin kuruluş tarihi 2015 ama biz KOBİGEL desteğini alınca yani 2018’de kurulduk gibi oldu. O yüzden ben hep “Biz daha 3 yıllık firmayız.” diyorum.

Şimdiki hedefimiz ihracat yapmak. Mutlaka ihracat yapacağız. Eğer pandemi engel olmasaydı şimdiye kadar zaten yapmış olacaktık ama maalesef ihracata yönelik çalışmalarımız pandemi ile sekteye uğradı. İşletmemiz kurulduğundan beri bize verdikleri destek için ve bizi sürekli bilgilendirdikleri, yönlendirdikleri için ayrıca Amasya Müdürlüğü personeline teşekkür ediyorum.

Kutu 2 - TDU Savunma Sistemleri - İhracat Konusu

Mobil Kamuflaj Sistemlerinde KOBİGEL Etkisi

Savunma sanayinde teknik tekstil alanında faaliyet gösteren işletme askeri amaçlı kullanılan görsel kamuflaj, yakın kızılötesi kamuflaj, radar ve termal koruma sağlayan gizleme ağları gibi çok geniş bir ürün gamı ile üretim yapmaktadır. İzmir’de faaliyet gösteren işletme 2017 yılında ilan edilen “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” konusunda KOBİGEL projesi hazırlamış ve projesini başarıyla tamamlamıştır. 2020 yılı itibarıyla net satışlarını ve ihracatını 2017 yılına kıyasla %100’den fazla artıran işletmenin ihracat yaptığı ülke sayısı da destek öncesinde 2 iken destek sonrası dönemde portföyüne 7 yeni ülke daha eklemiştir. Hazırladıkları KOBİGEL projesiyle üretim kapasitesini artırarak tank, zırhlı araç, silah sistemleri gibi hareket halindeki sistemlerin, bilinen tüm keşif ve gözetleme sensörleri ile tespit edilmesini engelleyen bir kamuflaj sistemi geliştirmeyi amaçlayan işletmenin yetkilisi KOBİGEL projelerini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bir Ar-Ge çalışmasının ürünü olarak doğan projemizin ön testlerini KOBİGEL desteği sayesinde yaptık. KOBİGEL desteği alarak ürettiğimiz ürünüümüzü yurt içi ve yurt dışı savunma sanayi için geliştirdik ve seri üretimine bir yıl önce başladık. En son IDEF Uluslararası Savunma Sanayi Fuarında da sergiledik. Fuarda oldukça ilgi çektik ve yurt dışı müşterilerimize de fuar sonrası fiyat tekliflerimizi verdik. Yurt içine zaten satışına başlamıştık. Bizim için çok verimli bir proje oldu. Eğer KOSGEB’in desteği olmasaydı üretim süreci uzayacaktı. Destek bize bu açıdan fayda sağladı. Bu projenin devamında ürettiğimiz ürün ile ilgili farklı çalışmalara da başladık. Ürün geliştirmek için farklı KOSGEB desteklerinden de faydalanmayı düşünüyoruz.”

Kutu 3 - Newvizyon Makine - İhracat Konusu

Yüzümüzü Tamamen İhracata Döndük

Kocaeli’de faaliyet gösteren Newvizyon Makine “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” konusunda destek almış ve projesini başarıyla tamamlamıştır. 2020 yılında desteğe başvurduğu yıla kıyasla net satışlarını 2 kat artıran işletmenin sahibi Yusuf Demir işletmesinin hikâyesini aşağıdaki sözlerle aktarmıştır:

“Biz 2008’de şabıs firması olarak kurulduk. 2016 yılında da limited şirket olduk. Talaşlı imalat ağırlıklı çalışıyoruz. Peçete, tuvalet kâğıdı üreten makineleri üretiyoruz. Şu an 12 personelimiz var.

Biz projeye ihracat kapasitemizi artırmak için başvurmuştuk. İmalattaki maliyetlerimizi indirmek için makine almamız gerekiyordu. KOBİGEL ile aldığımız makinelerle eskiden 60-70 günde üretebildiğimiz bir kâğıt makinesini 30 günde üretmeye başladık. Demek ki ihtiyacımızı doğru tespit etmişiz. O zamanki öz kaynaklarımızla bu makineleri almamız çok zordu. Destekten önce senede 1-2 tane ihracat yapıyorduk. Şimdi 7-8 ülkeye sürekli ihracat yapıyoruz. Çok artış oldu. Hem makine parkımızı büyüdü hem de ciromuz en az 10 kat arttı. Yurt içinde merdiven altı üretim yapan yerler yüzünden çok rekabetçi olamyoruz ama bizim hedefimiz zaten yurt dışında çok büyümekti.

Şimdi yüzümüzü tamamen yurt dışına çevirdik. Yurt Dışı Pazar Desteğine başvurduk. Oradaki projemize devam ediyoruz. Yurt dışı fuarlara gidiyoruz. KOBİGEL benzeri desteklerin artmasını bekliyoruz.”

Kutu 4 - Edes Endüstriyel Damla Etiket Sanayi - Teknoloji Konusu

KOSGEB Destekleri Can Suyu Oldu

Edes Endüstriyel Damla Etiket Sanayi 2016 yılında KOBİGEL desteğinden faydalandıktan sonra 2017 yılında da “Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konusunda bu kez farklı bir üretim süreci için aynı destekten faydalanmıştır. İşletmenin kurucusu Çiğdem Temizkan işletmesinin hikâyesini aşağıdaki sözlerle aktarmaktadır:

Beyaz eşya sektörüne çalışan işletmemiz 2005 yılında kuruldu. Beyaz eşyalar için logo imalatı yapıyoruz. Bir kaplama tesisimiz var ve burada plakalar üzerine beyaz eşya üreticisi ünlü firmaların logolarını basıyoruz. Beraber çalıştığımız firmalar arasında Arçelik, Beko, Vestel, Miele, Goranje, Haceb gibi işletmeler var. Şu anda 1.500 m2 kapalı alanda 70 çalışanımız ile faaliyet gösteriyoruz.

KOBİGEL'e başvurma amacımız maliyetlerimizi düşürmek ve kaliteyi artırmaktı. Bunun için kaplama yaparken kullandığımız paslanmaz çelik plakaların kaplama öncesinde yüzeyinin temizlenerek hazırlanmasında oluşan bazı problemleri giderecek bir makine almamız gerekiyordu. KOBİGEL ile bu makineyi aldık. Kaplama öncesi yüzey temizleme prosesinde bu makineyi kullanmaya başlayınca maliyetlerimiz düştü. Biz bu işlemi daha önce elle yapıyorduk. Şimdi çok daha hızlı bir şekilde daha az fire ile çalışabiliyoruz. İhracat pazarına daha kaliteli ürün vermeye başladık. Özellikle ihracatta ürün iadesinin masrafı çok fazla oluyor. Böylece iade ve şikâyetlerin de önüne geçmiş olduk. Eğer KOBİGEL'den aldığımız destek olmasaydı bu kadar hızlı kalite artışı sağlayamazdık. Satışlarımız ikiye katlandı diyebilirim. O dönem sanırım 5 ülkeye ihracat yapıyorduk. Şu anda 15'ten fazla ülkeye ihracat yapıyoruz.

Bundan sonraki hedefimiz beyaz eşya sektöründe farklı ürün gruplarını da portföyümüze eklemek. Ben şimdi KOSGEB'den Ar-Ge desteği almak için bir de Ar-Ge projesi yazıyorum. Başka desteklerden de faydalandık ayrıca. İşletmeyi ilk kurduğumuz zamandan bu yana KOSGEB'in çok faydasını gördük. Finansal olarak sıkıntı çektiğimiz dönemlerde can suyu oldu. Çevremdeki herkese de desteklerden faydalanmasını öneriyorum. Umarım KOSGEB ile işbirliğimiz artarak devam eder.

Kutu 5 - Doğan Can Gıda - İhracat Konusu

Organik Pazarı ile Gelişen İhracat

Malatya’da faaliyet gösteren ve ağırlıklı olarak yurt dışı pazarlara üretim yapan Doğan Can Gıda “Organik Pazarı ile Gelişen İhracat” isimli projesi ile laboratuvarında harcadığı süreyi yarı yarıya düşürerek maliyetlerini azaltmıştır. Destek öncesinde 10 farklı ülkeye ihracat yapan işletme destek sonrası dönemde müşteri portföyüne 7 farklı ülke daha eklemiştir. İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım konusunda destek alan işletmenin yetkilisi Murat Büyük KOBİGEL hikâyelerini Şu sözlerle anlatmıştır:

Çoğunlukla kuru kayısı ve diğer kuru meyvelerin ihracatı üzerine çalışan firmamız 1996 yılında faaliyete geçti. 2003 yılından beri de ağırlıklı olarak ihracat yapıyoruz. Üretimimizin %95’i çeşitli yurt dışı pazarlar için yapılıyor. Yurt içi pazarlara sattığımız pay yalnızca %5.

Biz KOBİGEL’e başvururken ihracat kapasitemizi artırmak için makine alımını hedeflemiştik. Ayrıca o dönem laboratuvar kurmuştuk. Laboratuvarında istibdam yapmayı hedefliyorduk. Bu ihtiyaçlarımızı KOBİGEL desteği ile karőıladık. Aslında firmanın cirosuna göre baktığımızda destek tutarları çok bir kaynak değil bizim için ama yine de katkısı olsun istedik.

Bizim ürün analizi ile ilgili bir prosesimiz var. Bu 40 dk. süren bir işlem iken KOBİGEL desteği ile yaptığımız yatırım sayesinde bu süreyi 20 dakikaya indirdik. Maliyetlerimiz düştü. Desteğin bu anlamda katkısı oldu. Şu anda ciro olarak büyük ölçekli işletmeyiz. Artık KOBİGEL desteklerinden faydalanamıyoruz.

Kutu 6 - Ferkan A.Ş. - Teknoloji Konusu

KOBİGEL ile Kaliteyi Artırdık, Maliyeti Düşürdük

Bursa'da 1985 yılından beri faaliyet gösteren Ferkan A.Ş. 2017 yılında KOBİGEL Destek Programı kapsamında "Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması" konusunda destek almıştır. Projesini başarıyla tamamlayan işletmenin sahibi Ferah Özkan Bayrak işletmesinin KOBİGEL deneyimini şu sözlerle aktarmaktadır:

Biz 1985 yılında kurulan ve otomotiv lastik parça imalatı yapan bir işletmeyiz. Üretimimizin %95'i ihracat üzerine. 16.500 m² kapalı alanda 165 çalışan ile faaliyet gösteriyoruz. Kendi Ar-Ge merkezimiz var.

Bizim KOBİGEL'e başvururken amacımız maliyetlerimizi düşürmekti. Biz destek almak için proje yazmadık. Biz bu projeyi zaten gerçekleştirecektik. KOSGEB'in de böyle bir fırsatı olunca değerlendirmek istedik. Amacımıza da %100 ulaştık. Proje sayesinde elde ettiğimiz kazanımlarla iç bata oranımız* %20'den %3'e düştü. Üretimde fire oranımız %15 azaldı. Beklediğimiz gibi maliyetlerimizi düşürdük.

Dediğim gibi biz bu yatırımı devlet desteği olsa da olmasa da zaten yapacaktık ama devletin de katkısı var demek istedik. KOBİ'lerin en büyük sorunu finansmana erişim sıkıntısıdır. Dolayısıyla tutarı ne olursa olsun her devlet teşvikinin faydası oluyor. Devlet ne veriyor ki diyenler var. Ben böyle düşünmüyorum. Devlet daha ne yapsın? En ufak bir desteğin bile faydası oluyor. KOSGEB'e çok teşekkür ediyoruz.

* **İç hata:** Üretim prosesi boyunca ortaya çıkan ve işletmenin iç süreçlerinden kaynaklanan kalitesizliktir. Özellikle fire ve iskartalar iç hata olarak sayılır.

4. Değerlendirme Sorularının Cevapları

Değerlendirme çalışmasının kapsamının ve genel işleyişinin belirlendiği değerlendirme künyeleri KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamında incelenen iki çağrı konusunun her ikisi için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Her iki konu için birisi ara değerlendirme çalışmasında birisi de nihai değerlendirme çalışmasında kullanılmak üzere ikişer değerlendirme künyesi hazırlanmış ve çalışmanın kapsamının genişletilmesi ile birlikte (bkz. Değerlendirmenin Yöntemi) bu bölümde her iki künyede de yer alan soruların cevaplarına yer verilmiştir.

Bir süreç değerlendirme çalışması olarak tasarlanan ara değerlendirme çalışması künyelerinde her iki konu için de belirlenen değerlendirme soruları aynı olduğundan sorular iki konu için birlikte

cevaplanmıştır. Sonuç ve etki değerlendirmesi olarak tasarlanan nihai değerlendirme çalışması künyesinde ise bazı sorular ortak olmakla birlikte, künyelerde çağrı konusu düzeyinde özelleşen sorular da bulunmaktadır. Bu soruların cevapları ise ayrı ayrı verilmiştir. Teknoloji konusu için hazırlanan ara değerlendirme çalışması künyesinde 7 soru, nihai değerlendirme çalışması künyesinde 5 soru bulunurken; ihracat konusu için ara değerlendirme künyesinde 7 soru, nihai değerlendirme künyesinde ise 4 soru yer almaktadır.

1. Proje teklif çağrısı, KOSGEB'in stratejik amaç ve hedefleri ile diğer politika dokümanlarında belirlenen hedeflerle ne derece uyumludur?

Her iki çağrı konusunun değerlendirme künyesinde de yer alan ve ilgililik kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında öncelikle doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede proje teklif çağrılarının yürürlüğe alındığı tarihte geçerli olan KOSGEB Stratejik Planı, Onuncu Kalkınma Planı ve diğer plan ve programlar da incelenmiş, çağrılarının değişen konjonktüre uyumu değerlendirilmiştir.

Doküman incelemesi sonucunda proje teklif çağrısı; ihracat, imalatta yüksek katma değerli yapıya geçilmesi ve yüksek teknoloji sektörlerin payının artırılması noktasında 2014-2018 Kalkınma Planı'nda yer alan *"Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak"* amacıyla ilişkilidir. Ayrıca, plan döneminde; reel olarak ortalama ihracat artışının ithalat artışından yüksek olması, ihracatın ithalata olan bağımlılığının azaltılması, ihracat içinde orta-yüksek ve yüksek teknoloji imalat sanayi ürünlerinin payının yükseltilmesi, hizmet ihracatının artırılması ve çeşitlendirilmesi hedeflerinin proje teklif çağrısı içerisinde karşılığı bulunmaktadır.

2017-2019 Orta Vadeli Programda *"Yeni yatırımlar ve imalat sanayiinde yaşanacak dönüşümlerle, orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payının yükseltilmesi politikalarına devam edilecek ve bu ürünlerin üretimi ve ihracatının artırılmasını teminen yeni destek mekanizmaları oluşturulacaktır."* politikası kapsamında orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payının yükseltilmesine vurgu yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında proje teklif çağrılarının konuları Orta Vadeli Programda belirlenen politikalar ile uyumludur.

Proje teklif çağrılarının konuları KOSGEB 2016-2020 Stratejik Planı'nda yer alan *"KOBİ'lerin üretim ve yönetim becerilerini, yenilikçi ve yüksek katma değerli ürün/hizmet üretme kapasitelerini geliştirmek ve küresel pazarda rekabet güçlerini artırmak."* stratejik amacı ve bu amaç altında belirlenen hedeflerle uyumludur.

Doküman incelemesinin yanı sıra bu sorunun cevaplanmasında görüşme yöntemi aracılığıyla elde edilen bulgulardan da yararlanılmıştır. Desteğin tasarımında görev alan personel ile yapılan görüşmelerde; KOSGEB'e üst politika dokümanlarında tevdi edilen görevlerin yerine getirilebilmesini sağlayacak esnek yapıya sahip bir destek programına olan ihtiyaç destek programının hazırlanma sebeplerinden birisi olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte özellikle 2017 yılında KOSGEB vizyonunda yaşanan değişim ile tekrar imalat sanayine öncelik verilmesine başlanmasının yansımaları da 2017-1 Çağrısından görülmektedir.

Proje teklif çağrısının hedeflerinin makro politika dokümanlarında belirlenen politikalar ve KOSGEB'in hedefleri ile uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.

2. Proje teklif çağrısı, KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı'nın diğer proje teklif çağrıları ve KOSGEB'in diğer destek programları ile uyumlu mudur?

Her iki çağrı konusunun değerlendirme künyesinde de yer alan ve tamamlayıcılık kriteri¹¹ ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında öncelikle doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi kapsamında KOSGEB destek mevzuatı bir bütün olarak incelendiğinde Ar-Ge, İnovasyon Programı ile Endüstriyel Uygulama Programı arasındakine benzer bir tamamlayıcılıktan KOBİGEL için bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

Doküman incelemesinin ardından desteğin tamamlayıcılığına ilişkin bir çıkarımda bulunmak için yapılan mülakatlar kapsamında da konu incelenmiştir. Mülakatlardan ortaya çıkan genel kanaat; desteğin tamamlayıcı bir nitelikte olmadığı, makine-teçhizat ve yazılım desteklerini ihtiva etmesi sebebiyle diğer desteklerden ayrıldığı yönündedir.

Konuyla ilgili olarak idari kayıtlardan da değerlendirmeye konu iki çağrı konusundan faydalanan işletmelerin diğer desteklerden faydalanma durumları incelenmiştir. Buna göre değerlendirilen çağrı konuları kapsamında desteklenen işletmelerin %72'sinin Genel Destek Programı veya İşletme Geliştirme Destek Programından faydalandığı görülmektedir. Bu destekleri %46 ile Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı takip etmektedir. Genel Destek Programı ve İşletme Geliştirme Destek Programlarının içerğinde yer alan destekler 2017-1 Çağrısında desteklenen gider kalemleri ile birlikte

---

¹¹ Tamamlayıcılık kriteri, farklı destek programlarının birbiri ile ne derece uyumlu çalıştığına ya da çalışmadığına ve programların hedeflerinin bütünlük sağlayıp sağlamadığına odaklanır. Tamamlayıcılık kriteri ile birbirleriyle ilgili olan ve birlikte çalışması beklenen destek programlarının hedefleri ve faaliyetleri arasındaki sinerji ve tutarlılığa ilişkin kanıtlar araştırılır.

düşünüldüğünde benzer gider kalemlerinin söz konusu iki destek programı kapsamında da desteklenebildiği görülmektedir. Dolayısıyla işletmeler makine-teçhizat ve yazılım haricindeki diğer gider türleri (belgelendirme, personel, tanıtım, test-analiz vb.) için bu iki programdan aktif olarak faydalanmışlardır.

Sonuç olarak programın, bir başka programın tamamlayıcısı olmaktan ziyade makine-teçhizat ve yazılım gibi diğer desteklere ulaşılması daha kısıtlı olan gider türlerini desteklemesi sebebiyle başlı başına bir boşluğu doldurduğu görülmektedir. Ayrıca, tasarımdan sorumlu birimin talebi üzerine, 2020 yılında yürürlüğe giren Yurt Dışı Pazar Destek Programının KOBİGEL 2017-1 Çağrısı kapsamında desteklenen iki konu ile çakışma durumu mülakatlar kapsamında incelenmiştir. İki programın konu itibarıyla benzerlikler taşıdığı görülse de destek içeriği bakımından programlar arasında farklılıklar bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu açıdan en önemli farkın makine-teçhizat ve yazılım gider türlerini kapsama durumu olduğu görülmektedir. KOBİGEL altında ihracat konulu proje teklif çağrılarında ihtiyaç bulunup bulunmadığı konusunda görüşmelerde farklı görüşler müşahade edilmiştir.

3. Uygulama birimleri ve yararlanıcılar, uygulama sürecinde herhangi bir sorunla karşılaştı mı? Karşılaştı ise bu sorunlar nelerdir, nasıl giderilebilir?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında saha araştırması aracılığıyla toplanan verilerin ve idari kayıtların analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Hem ihracat konusunda hem de teknoloji konusunda uygulama sürecinde karşılaşılan en büyük sorun programın uygulandığı dönemde yaşanan kur krizi olarak ön plana çıkmıştır. Anket sonuçlarından anlaşıldığı kadarıyla destek üst limit ve oranlarının yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı memnuniyetin ölçüldüğü diğer sorulara gelen cevaplarla karşılaştırıldığında düşük kalmaktadır. Kararsız olduğunu ifade eden katılımcılarla birlikte; destek üst limitlerini yetersiz bulanların oranı %69, destek oranlarını yetersiz bulanların oranı ise %66 düzeyindedir.

Benzer şekilde gerçekleştirilen görüşmelerde de görüşmeye katılan tüm kesimlere destek sürecinde karşılaştıkları sorunlar sorulmuştur. Hem KOBİ'ler hem de uygulayıcılar büyük bir çoğunlukla yaşanan kur krizi sonrası destek oran ve limitlerinin yetersiz kalmasını birincil sorun olarak işaret etmiştir. Her ne kadar ortaya çıkan bu beklenmedik durum nedeniyle çeşitli iyileştirmeler yapılmasına yönelik adımlar atılsa da bu çabaların sahada istenilen karşılığı tam olarak bulmadığı da gerçekleştirilen görüşmelerden ve idari kayıtların analizinden anlaşılmaktadır. Destek almaya hak kazanmasına rağmen

destek almayan işletme sayısının nispeten yüksek çıkması üzerine bu işletmelerle de görüşmeler gerçekleştirilmiş ve destek almama sebepleri sorulmuştur. Döviz kurunun ani artışı sebebiyle özellikle dövize bağlı makine-teçhizat fiyatlarının çok arttığını dolayısıyla yatırım fikrinden vazgeçtiklerini ifade eden KOBİ'lerin yanı sıra desteklenen işletmeler de yine artan kuru sebep göstererek özellikle makine-teçhizat ve yazılım yatırımları konusunda zorlandıklarını ifade etmiştir. Desteklenen işletmelerin bu ifadesini doğrulayan kanıtlar revizyon taleplerinden de görülmüştür. Revizyon taleplerinin yarısına yakını makine-teçhizat giderleri ile ilgilidir.

Ayrıca destek üst limitlerinin desteğin yürürlüğe alınmasından 2021 yılı Kasım ayına kadar değişmemesi de gerçekleştirilen görüşmelerde bir başka sorun alanı olarak ortaya çıkmıştır.

KOBİ uzmanları açısından bakıldığında ise proje sonrası izleme raporları ve proje kapsamında alınan makine-teçhizat ve yazılımın tespiti işlemleri KOSGEB personelinin en çok şikâyet konular olarak dikkat çekmiştir. 2021 yılı Ekim ayında yapılan değişikliklerle finansal kiralama yoluyla temin uygulamasına geçişin makine-teçhizat ve yazılımın tespiti işlemleri konusunda yaşanan sıkıntının çözümüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

4. Proje teklif çağrısına ilişkin tanımlayıcı istatistikler nelerdir?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında idari kayıtların analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

2017-1 Çağrısı kapsamında başvuruların %29,3'ü "İhracat" konusuna gelmiştir. "İhracat" konusu aynı zamanda 8 konu içerisinde en çok başvuru alınan ikinci konu olurken, kullanılan çağrı bütçesi açısından bakıldığında ise %35,7 ile 8 konu içerisinde en çok destek verilen konu olmuştur. "Teknoloji" konusunda ise çağrı kapsamındaki başvuruların %17'si alınmıştır. Kullanılan bütçe açısından bakıldığında desteğin %26,7'si "Teknoloji" konusunda verilmiştir. Hem "İhracat" konusunda hem de "Teknoloji" konusunda desteğe başvuran işletmelerin %91'inin başvurusu onaylanarak kurula girmeye hak kazanmıştır. Diğer bir deyişle uzmanların önüne gelen her 10 dosyadan 9 tanesi için kurula girebilir kararı verilmiştir.

Bu iki konu kapsamında Kurulun uygun gördüğü geri ödemeli desteğin %62,9'u, geri ödemesiz desteğin ise %97,3'ü ödenmiştir. 2021 yılı Ekim ayı itibarıyla 196,5 milyon ₺ geri ödemesiz, 91,1 milyon ₺ geri ödemeli destek verilmiştir. Desteklenen 1.167 işletmenin 522'si teknoloji konusunda, 645'i ise ihracat konusunda destek almıştır.

Gider türleri düzeyinde bakıldığında “geri ödemeli yazılım eğitim ve danışmanlık desteği”ne neredeyse hiç talep olmadığı ve kurul tarafından yalnızca iki işletme için bu desteğin uygun görüldüğü ortaya çıkmıştır. Hizmet alımları desteği içerisinde en çok talep edilen desteğin “tanıtım” gider türü ile ilişkili olduğu görülmüştür. Özellikle makine ve personel desteğine olan talebin fazlalığı gerçekleştirilen görüşmelerde uygulama birimlerinde çalışan personelin de ifade ettiği gibi işletmelerin çoğunlukla bu desteği bir makine-teçhizat desteği olarak gördüğü tezini destekler niteliktedir. Nitekim hem mülakat hem de başarı hikâyelerinin hazırlanması kapsamında görüşülen işletmelerin söylemleri de bu yöndedir.

Bu durumu kanıtlayan bir diğer idari kayıt ise desteklenen işletmelerin %89,7’sinin geri ödemesiz makine desteği almış olmasıdır. Kurul tarafından onaylanan KOSGEB destek tutarları kapsamında; hizmet alımı desteğinin %45’i, geri ödemesiz makine-teçhizat desteği %91’i, geri ödemeli makine-teçhizat desteğinin %63’ü, personel desteğinin %35’i, geri ödemesiz yazılım desteğinin %74’ü, geri ödemeli yazılım desteğinin %43’ü ödenmiştir.

İşletmelerin %50’si kurul karar tarihinden 6-9 ay sonra ilk destek ödemelerini almıştır. Bu durum gerçekleştirilen görüşmelerde özellikle müdür kurul üyeleri tarafından dile getirilen ilk husus olup destek ödeme sürelerinin uzadığı, dolayısıyla bu süreçte artan döviz kurunun da işletmelerin özellikle makine-teçhizat alımı konusunda sorun yaşamalarına neden olduğu savını desteklemektedir.

İhracat konusu kapsamında desteklenen işletmelerin kapanma oranı %0,9 iken desteklenmeyen işletmelerde bu oran %3,1’dir. Desteklenen ancak daha sonra faaliyetini sonlandıran 6 işletmeye 139.041 ₺ geri ödemeli, 882.740 ₺ geri ödemesiz olmak üzere toplam 1.021.781 ₺ destek ödemesi yapılmıştır. Teknoloji konusu kapsamında desteklenen işletmelerin kapanma oranı %0,8 iken desteklenmeyen işletmelerde bu oran %2,1’dir. Desteklenen ancak daha sonra faaliyetini sonlandıran 4 işletmeye 375.420 ₺ geri ödemeli, 809.646 ₺ geri ödemesiz olmak üzere toplam 1.185.066 ₺ destek ödemesi yapılmıştır.

Desteklenen işletmelerin en çok ihracat yaptıkları ülkeler Almanya, Irak, Gürcistan, Azerbaycan-Nahçıvan, Fransa ve İsrail olmuştur.

Tanımlayıcı istatistiklerle ilgili daha detaylı bilgi “D. Değerlendirme Bulguları-Veri Analizine İlişkin Bulgular” bölümünde yer almaktadır.

5. Çağrı konusu kapsamında;

- Desteklenmesi hedeflenen KOBİ sayısına ulaşıldı mı?
- Başarıyla tamamlanan proje sayısı hedefine ulaşıldı mı?
- Hedeflenen istihdam sayısına ulaşıldı mı?
- Hedeflere ulaşılamadıysa ulaşılamama sebepleri nelerdir?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik ve etkililik kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında saha araştırması aracılığıyla toplanan verilerin ve idari kayıtların analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Hazırlanan gösterge tablosuna bakıldığında ihracat konusu için 4 çıktı, 2 sonuç ve 1 etki göstergesi, teknoloji konusu için ise 4 çıktı, 2 sonuç ve 2 etki göstergesi olduğu görülmektedir. Çıktı göstergeleri için gerçekleştirmelere bakıldığında;

Her iki konu için hazırlanan gösterge tablosunda da destek verilecek KOBİ sayısı için 500 işletmeye destek verilmesi hedefi koyulmuştur. İhracat konusunda 645, teknoloji konusunda ise 522 işletmeye en az bir kez destek verilerek “Destek Verilen KOBİ Sayısı” hedefine ulaşılmıştır.

Proje kapsamında istihdam edilen yeni personel sayısına bakıldığında ise hem ihracat konusu hem de teknoloji konusu için 800 personele destek verilmesinin hedeflendiği; ihracat konusunda kurul tarafından onaylanan personel sayısı 2.237 olmakla birlikte 749 personel, teknoloji konusunda ise kurul tarafından onaylanan personel sayısı 1.894 olmakla birlikte 614 personel desteklenmiştir. İhracat konusunda hedefe ulaşma yüzdesi %93 iken teknoloji konusunda ise %77’dir. Hedefe ulaşılamama gerekçeleri gerçekleştirilen görüşmeler kapsamında incelenmiştir. İşletmelerin kurul kararında yazan niteliklerde personel bulmakta zorlanması ve ihtiyacından fazla personel talep etmesi nedeniyle gerçekleştirmelerin düşük kaldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu iki durumun sıklıkla işletmelerin projede revizyon talep etmesine de neden olduğu belirtildiğinden idari kayıtlar üzerinden revizyon talepleri incelenmiş ve makine-teçhizattan sonra en çok revizyon talebinin personel giderleri ile ilgili geldiği görülmüştür. Yine gerçekleştirilen görüşmeler ile 2017-1 Çağrısı sonrası ilan edilen çağrılarda yeni personel ile birlikte mevcut personelin de destek kapsamına alınması ile birlikte önümüzdeki çağrılarda hedeflere erişim açısından benzer durumlarla karşılaşılmayacağı düşünülebilir.

Bir diğer çıktı göstergesi ise başarılı tamamlanan proje sayısıdır. Bu gösterge için hem ihracat konusunda hem de teknoloji konusunda 350 projenin başarılı tamamlanması hedefi belirlenmiş ve her

iki konu için de bu hedefe fazlasıyla ulaşılmıştır. İhracat konusunda 529 işletme, teknoloji konusunda ise 428 işletme projesini başarıyla tamamlamıştır. Görüleceği üzere tasarım esnasında mantıksal modelde göstergeler kapsamında %70 (350/500) olarak hedeflenen başarı ile tamamlanma oranı; ihracat ve teknoloji konuları için %82 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla önümüzdeki dönemlerde hazırlanacak mantıksal modellerde projelerin başarı durumlarına ait göstergelere ilişkin erişilecek seviyelerin daha gerçekçi olarak, en az %80 seviyesinde, belirlenebileceği düşünülmektedir.

Sağlanan destek tutarı göstergesinde ise toplam çağrı bütçesinin hedef olarak yazılması ve konu bazında bütçe ayrımı yapılmaması nedeniyle bir kanaate varmak mümkün olmamıştır. Ancak KOSGEB kayıtlarına göre toplamda program için ayrılan 500 milyon ₺'lik bütçenin %92,1'i kullanılmıştır. Kullanılan bütçenin %62,4'ü bu raporun konusunu oluşturan “Teknoloji” ve “İhracat” konuları kapsamındaki projelere aktarılmıştır.

Desteklenecek yeni personel sayısı göstergesi dışında çıktı göstergeleri için belirlenen hedeflere ulaşılmıştır.

6. Proje teklif çağrısı kapsamında başvuru yapanların ne kadarı destek aldı? Projesi kabul edilmesine rağmen destek almayan KOBİ'ler var mı? Neden destek almadılar?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında saha araştırması aracılığıyla toplanan verilerin ve idari kayıtların analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

İhracat konusunda 2.448 işletme başvuru yapmış, bu başvurulardan 2.236'sı uzmanlar tarafından onaylanarak kurula sevk edilmiş ve 956 işletme için destekleme kararı alınmıştır. Bu işletmelerin 860'ı taahhütname verip destek sürecini başlatırken 645 işletme ise destek almıştır. Sonuç olarak başvuru yapanların %26'sı, kurula sevk edilenlerin %41'i ve destekleme kararı alınanların %68'i destek almıştır.

Teknoloji konusunda 1.414 işletme başvuru yapmış, bu başvurulardan 1.295'i uzmanlar tarafından onaylanarak kurula sevk edilmiş ve 805 işletme için destekleme kararı alınmıştır. Bu işletmelerin 716'sı taahhütname verip destek sürecini başlatırken 522 işletme ise destek almıştır. Sonuç olarak başvuru yapanların %37'si, kurula sevk edilenlerin %40'ı ve destekleme kararı alınanların %65'i destek almıştır.

Her iki konuda da destekleme kararı alınmasına rağmen destek almayan/alamayan hatta taahhütname vermesine rağmen destek almayan/alamayan işletmeler olduğu görülmektedir. Bu işletmelerin destek

almama sebeplerini öğrenmek için işletmelerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca söz konusu işletmelere yönelik yapılan ankette de bu soruya yer verilmiştir. Anket katılan işletmelerin neden destek almadıklarına yönelik soruya verdikleri cevaplar çoğunlukla döviz kurlarındaki ani artış nedeniyle maliyetleri karşılayamayacakları için destek almadıkları şeklinde olmuştur. Görüşmeler sonucunda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Bunun dışında, makine-teçhizat giderleri için uygulanan ödeme yöntemi işletmelerin destek almama sebeplerinden bir diğeri olarak ortaya çıkmıştır. Makine-teçhizatı vadeli almak isteyen işletmeler destek ödemesi alabilmek için tedarikçiye ödemeleri gereken tutarın tamamını ödemek zorunda kalmaları nedeniyle destek almaktan vazgeçmişlerdir.

Sonuç olarak destek almayan işletmelerin genellikle destek limitleri ve ödeme yöntemleri ile ilgili sebeplerle destek almaktan vazgeçtiği görülmüştür. 2017-1 Çağrısı kapsamında 8 konuya başvuru yapan işletmelerin %24'ü destek almıştır. İhracat konusunda bu oran %26 ve teknoloji konusunda ise %37 olarak gerçekleştiğinden her iki konu için çağrı genel ortalamasının üzerinde bir destekleme oranına ulaşıldığı görülmektedir. Hatta teknoloji konusunda desteklenen işletme oranı 8 konu başlığı arasındaki en yüksek orandır.

7. Yararlanıcılar ile proje teklif çağrısının tasarım ve uygulama sürecinde görev alan diğer paydaşların programa ilişkin görüşleri nelerdir?

- Proje Teklif Çağrısının yararlanıcı ihtiyaçlarına uyumu
- Proje Teklif Çağrısının tasarımı
- Proje Teklif Çağrısının uygulaması
- Proje Teklif Çağrısının katkısallığı

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik ve etkililik kriterleri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında saha araştırması aracılığıyla toplanan verilerin analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda KOBİ'ler açısından bakıldığında temel amacın makine-teçhizat alımı ile kapasite artırımı olduğu görülmektedir. Zaten “Makine-Teçhizat Desteği”ne olan talep de bu durumu doğrulamaktadır. Görüşülen KOBİ'ler değerlendirmeye konu çağrı konularının içeriğinin ihtiyaçları ile uyumlu olduğunu ifade etmiştir.

Yürütülen anket çalışmasında da işletme sahiplerine “Desteğin konusu işletmemizin ihtiyaçları ile örtüşüyordu.” şeklinde sunulan önerme ile desteğin yararlanıcı ihtiyaçlarına uyumu ölçülmüş ve katılımcıların %89’u bu önermeye katıldığını (kesinlikle katılıyorum %60, katılıyorum %29) belirtmiştir.

Gerçekleştirilen görüşmelerde çağrı ve proje esaslı bu destek programında 2017-1 Çağrısında desteklenen gider türlerinin yeterli olduğu konusunda önemli bir fikir birliği olduğu görülmüştür. İdari kayıtlara bakıldığında “Yazılım Eğitim ve Danışmanlık” ya da “Proje Hazırlama Danışmanlığı” gibi neredeyse hiç rağbet görmeyen bazı gider türlerinin yanı sıra “Makine-Teçhizat Desteği” ve “Personel Desteği” gibi çok fazla talep olan gider türleri de bulunmaktadır. Uygulanan anket ve gerçekleştirilen görüşmelerde KOBİGEL’in kapsamına yeni bir destek eklenmesine ihtiyaç duyulduğuna ilişkin herhangi bir görüş gelmemiştir.

2017-1 Çağrısı için desteğin tasarımı ile ilgili olumlu yorumların çok daha fazla olduğu görüldüğünden hem uygulama biriminde çalışan personelin hem de işletmelerin destek tasarımından memnun olduğunu söylemek mümkündür. Temel itiraz ise özellikle 2019 ve sonrasındaki çağrılara yöneliktir. Çağrı konularının anlaşılmadığı, sahanın ihtiyaçları ile uyumlu olmadığı, bu desteği alabilecek işletmeler için dahi limitlerin yetersiz kaldığı, destek oranlarında yapılan düzenleme ile desteğin işletmeler açısından cazibesini yitirdiği yönünde tespitler yapılmıştır.

İşletmeler ile gerçekleştirilen görüşmelerde uygulama süreci ile ilgili çok fazla sorun dile getirilmemiştir. Uzmanlar açısından bakıldığında ise proje sonrası izleme raporları ve proje kapsamında alınan makine-teçhizat ve yazılımın tespiti işlemleri KOSGEB personelinin en çok sıkıntı yaşadıkları konulardır.

Desteğin katkısallığı, hem gerçekleştirilen görüşmeler hem de yapılan anket kapsamında incelenmiştir. Anket sonuçlarına göre değerlendirilen her iki konu için de kısmi katkısallığın yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle ihracat konusunda desteklenen işletmelerin %54,1’i eğer destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini; %17,2’si ise destek olmasaydı bu projeyi gerçekleştirmeyeceğini ifade etmiştir. Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerde ise eğer destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini ifade edenlerin oranı %86,2’dir. Bu oran güçlü bir kısmi katkısallığa işaret etmektedir. Projeyi gerçekleştirmeyeceğini söyleyenlerin oranı ise %6,9’dur.

Görüşmelerde de benzer sonuç ortaya çıkmış ve işletme sahiplerinin büyük bir kısmı destek almadıkları senaryoda yatırım miktarı ve süre konusunda değişiklikler olacağını belirtmiştir.

8. Çağrı konusu kapsamında desteklenen işletmelerin;

- İhracat tutarlarında artış oldu mu?
- Hedef dış pazarları genişledi mi?
- Yurt içi satışlarında artış oldu mu?
- Artış olmadıysa sebepleri nedir?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etkinlik ve etkililik kriterleri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında idari kayıtlar ve saha araştırması aracılığıyla toplanan verilerin analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır. İlk 3 sorunun cevaplanması için desteklenen işletmeler için yapılan analizler, desteklenmeyen işletmelerle kıyaslamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, sorular arasında yer almamakla beraber net satış hasılatına ilişkin değişimler de bu soru kapsamında incelenmiştir.

İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin ihracat tutarlarının ortancası bir önceki yıla göre %42,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %36,2'de kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %68,7 iken desteklenmeyen işletmeler için %25,1'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %59 iken desteklenmeyen işletmeler için %50,3'tür.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin ihracat tutarlarının ortancası bir önceki yıla göre %13 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %8,9'da kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %53,1 iken desteklenmeyen işletmeler için %47,3'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %50,5 iken desteklenmeyen işletmeler için %48,5'tir.

Desteklenen işletmelerden 546'sı ihracat konusunda 410 teknoloji konusunda desteklenmiştir. İhracat konusunda desteklenen işletmelerden 384'ü (%70,3), teknoloji konusunda desteklenen işletmelerden 302'si (%74) 2018 - 2020 döneminde pazar sayısını artırmıştır. Destekten önceki iki yıl içerisinde ihracat konusunda ihracat yapan işletmelerin destek yılı ve sonrasında ihracat yaptığı yeni ülke sayısı incelendiğinde; ihracat konusunda desteklenen 482 işletmenin 100'ünün (%20,7) ihracat yaptığı ülke sayısında azalma olduğu, 62'sinin (%12,9) ihracat yaptığı ülke sayısının değişmediği ve 320'sinin (%66,4) ise ihracat yaptığı ülke sayısını artırdığı tespit edilmiştir.

Destekten önceki iki yıl içerisinde teknoloji konusunda ihracat yapan işletmelerin destek yılı ve sonrasında ihracat yaptığı yeni ülke sayısı incelendiğinde; teknoloji konusunda desteklenen 332 işletmenin 60'ının (%18,1) ihracat yaptığı ülke sayısında azalma olduğu, 46'sının (%13,9) ihracat yaptığı ülke sayısının değişmediği ve 226'sının (%68,1) ise ihracat yaptığı ülke sayısını artırdığı tespit edilmiştir.

İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin yurt içi satışlarının ortancası bir önceki yıla göre %28,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %31,9 olmuştur. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %45,6 iken desteklenmeyen işletmeler için %31'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %61,4 iken desteklenmeyen işletmeler için %58,6'dır. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 3,4 puan desteklenmeyen işletmeler lehine fark oluşurken, destekten sonraki ilk yıl 14,5 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 2,8 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin yurt içi satışlarının ortancası bir önceki yıla göre %52,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %24,4'te kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %56,2 iken desteklenmeyen işletmeler için %30,4'tür. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %112,6 iken desteklenmeyen işletmeler için %76,7'dir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 28,1 puan destekten sonraki ilk yıl 25,8 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 36 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin net satış hasılatları ortancası bir önceki yıla göre %37,7 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %33'te kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %57,8 iken desteklenmeyen işletmeler için %44,8'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %86 iken desteklenmeyen işletmeler için %63,2'dir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 4,7 puan destekten sonraki ilk yıl 13 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 22,9 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin net satış hasılatları ortancası bir önceki yıla göre %45,8 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %34,8'de kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %56,4 iken desteklenmeyen işletmeler için %48,3'tür. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki

2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %95,2 iken desteklenmeyen işletmeler için %90,5'tir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 10,9 puan destekten sonraki ilk yıl 8,1 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 4,7 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Sonuç olarak basit bir karşılaştırma ile desteklenen işletmelerin; ihracat tutarlarının başvurusu onaylanan ancak desteklenmeyen işletmelere göre, yurt içi satışlarının ise kurul tarafından desteklenmesine karar verilen ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca desteklenen işletmelerin yeni ihracat pazarları buldukları da idari kayıtlardan anlaşılmaktadır.

9. Ülkede imalat sanayi sektöründeki toplam ihracatta çağrı sonrasında değişim yaşandı mı?

Yaşanan değişimde uygulanan çağrının etkisi var mıdır?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etki kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında idari kayıtlar aracılığıyla toplanan verilerin analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

TÜİK tarafından 28 Ekim 2021 tarihinde yayımlanan “Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020” haber bültenindeki “İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyi ve Büyüklük Grubuna Göre İhracat, 2013-2020” tablosu incelendiğinde imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'lerin 2020 yılında ihracat rakamları 2017'ye göre %38 artmıştır. Büyük işletmelerle karşılaştırıldığında 2020 yılında KOBİ'lerin ihracattaki payı 2017 yılına göre 6 puan artmıştır.

2017 yılında; KOBİ'lerin toplam ihracat tutarı yaklaşık 15,6 milyar \$ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %4,6'dır. 2020 yılında ise; KOBİ ihracatı 25,5 milyar \$'a çıkmış olup KOSGEB tarafından desteklenen işletmelerin payı ise %4,8'e çıkmıştır. Sonuç itibarıyla, desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre ihracatlarını 303 milyon \$ artırmışlardır. Ülkede artan KOBİ ihracatından çağrı kapsamında desteklenen işletmelerin aldığı pay %5,1'dir. Dolayısıyla yaşanan değişimde desteklenen işletmelerin de katkısının bulunduğu görülmüştür.

10. Ülkede orta-yüksek ve yüksek teknolojlili sektörlerde faaliyet gösteren işletme sayısında çağrı sonrasında değişim yaşandı mı? Yaşanan değişimde çağrının etkisi var mıdır?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etki kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında idari kayıtlar aracılığıyla toplanan verilerin analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

2018 yılında hazırlanan Kalkınma Planı İmalat Sanayii Politikaları Özel İhtisas Komisyonu raporunda son on yıllık dönemde yüksek ve orta-yüksek teknoloji sektörlerinde yapılan yatırımların arttığı ifade edilmiştir.

Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletme sayılarında bir artış olup olmadığının tespit edilebilmesi için “Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020” haber bültenindeki “İmalat sanayinde büyüklük grubu ve teknoloji düzeyine göre temel göstergeler, 2009-2020” çalışmasından faydalanılmıştır. Girişim sayısı bakımından 2020 yılında 2017’ye göre; toplam KOBİ sayısı %5, orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı %12, yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı ise %38 artmıştır. Orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin KOBİ’ler içindeki payı 2017 yılında %10,3 iken 2020 yılında %10,9’a yükselmiştir. Yüksek teknoloji sektörlerin KOBİ’ler içindeki payı ise %0,5’ten %0,6’ya yükselmiştir.

Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletme sayısındaki artış teorik olarak iki durumdan kaynaklanabilir: Yeni işletme kurulması, mevcut işletmelerin sektörünü değiştirmesi. 2017-1 Çağrısı kapsamında desteklenen işletmeler hâlihazırda bu sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler arasından seçildiğinden söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin sayısındaki artış üzerinde 2017-1 Çağrısının doğrudan bir etkisinin olması beklenemez.

11. Ülkede orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin toplam satış ve ihracattaki payında çağrı sonrasında değişim yaşandı mı? Yaşanan değişimde çağrının etkisi var mıdır?

KOSGEB değerlendirme kriterlerinden etki kriteri ile ilişkili bu sorunun cevaplanmasında idari kayıtlar aracılığıyla toplanan verilerin analiz edilmesiyle aşağıdaki bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır.

KOBİ’ler tarafından gerçekleştirilen ihracatta orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payındaki değişimin tespit edilebilmesi için “Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020” haber bültenindeki “İmalat sanayinde teknoloji düzeyi ve büyüklük grubuna göre ihracat, 2013-2020” çalışmasından faydalanılmıştır. İhracat tutarı bakımından 2017 yılında orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ’lerin imalat sanayi ihracatındaki payı %4,2 iken toplam KOBİ ihracatındaki payı ise %24,3’tür. 2020 yılına gelindiğinde KOBİ’lerin imalat sanayi ihracatındaki payı %6,3’e toplam KOBİ ihracatındaki payı ise %27,6’ya çıkmıştır.

2017 yılında; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ihracat tutarı yaklaşık 3,8 milyar \$ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %9'dur. 2020 yılında ise; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ihracatı 5,9 milyar \$'a çıkmış olup KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin payı ise %8,1 olmuştur. Sonuç itibarıyla, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren ve ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre ihracatlarını 144 milyon \$ artırmış olmalarına rağmen toplam içerisindeki payları azalmıştır. Dolayısıyla yaşanan değişimde desteklenen işletmelerin de katkısının bulunduğu görülmüştür.

KOBİ'ler tarafından gerçekleştirilen satış tutarlarında orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payındaki değişimin tespit edilebilmesi için "Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020" haber bültenindeki "İmalat sanayinde büyüklük grubu ve teknoloji düzeyine göre temel göstergeler, 2009-2020" çalışmasından faydalanılmıştır. Ciro bakımından 2017 yılında orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin imalat sanayi cirosundaki payı %5,9 iken toplam KOBİ cirosundaki payı ise %19,6'dır. 2020 yılına gelindiğinde KOBİ'lerin imalat sanayi cirosundaki payı %7,6'ya toplam KOBİ cirosundaki payı ise %22,3'e çıkmıştır.

2017 yılında; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam cirosu yaklaşık 100 milyar ₺ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %7,7'dir. 2020 yılında ise; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam cirosu 233 milyar ₺'ye çıkmış olup KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin payı ise %7,2 olmuştur. Sonuç itibarıyla, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren ve ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre cirolarını 8,9 milyar ₺ artırmış olmalarına rağmen toplam içerisindeki payları azalmıştır. Dolayısıyla yaşanan değişimde desteklenen işletmelerin de katkısının bulunduğu görülmüştür.

E. SONUÇ VE ÖNERİLER

Raporun bu bölümünde literatür taraması, saha araştırması ve idari kayıtlardan elde edilen verilerin analizi (üçgenleme anlayışı) ile elde edilen bulgulardan ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara dayanarak ortaya koyulan önerilere yer verilerek ihracat ve teknoloji konuları ile destek programına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Sonuçlar

Ekonomi literatüründe; işletmelerin üretkenliği ile uluslararası ticarete katılımları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğuna dair çalışmaların tarihi eskiye dayanmaktadır. “İhracat ile öğrenme”, “dış ticaretin ölçek ekonomisine katkı sağlaması” gibi birçok farklı yaklaşım ile açıklanan bu ilişki dış pazarlara açılmanın çeşitli yollarından birisi olan ihracatı rekabet gücünün ve büyümenin önemli faktörlerinden birisi konumuna getirmektedir.

KOBİ'lerin sorunlarının büyük bir kısmının verimlilikle doğrudan veya dolaylı bağlantısı bulunduğu düşüncesinden hareketle ihracata başlayan KOBİ'ler için uluslararası ticaretin daha yüksek verimlilik ve büyüme anlamına geleceğini düşünmek mümkündür. Ancak, ihracat yapmaya karar veren KOBİ'ler için; rutinlerini değiştirmek, ürünlerini yeni pazarlara adapte etmek, yeni yetenekler edinmek, sürekli öğrenmek ve ihracatı sürekli kılmak gibi farklı sorunlarla karşılaşacakları ve bu sorunlara çözüm üretmek için de yatırımlar yapmaları gerekeceği bir gerçektir.

Vonk, Haar ve Jong, 2015 yılında yürüttükleri çalışma ile işletmelerin AB ülkelerine daha fazla ihracat yapmasının önündeki engeller arasında iş bağlantısı kuramama ve pazar bilgisi eksikliğini en önemli faktörler olarak göstermiştir. Yetersiz üretim ve ihracat becerileri ile ihracatçıların yararlanabilecekleri yeterli ticaret teşvik altyapısının olmaması bu çalışmada gösterilen diğer nedenlerdir. Türkiye özelinde KOBİ'lerin ihracatına bakıldığında da ekonomiye olan katkılarına kıyasla uluslararası ticaretten yeterli payı alamadıkları görülmektedir.

Türkiye'nin 1980 sonrasında ithal ikamesi anlayışını bırakıp ihracata dayalı sanayileşme stratejisine geçmesiyle diğer ülkelerle entegre olma yönündeki faaliyetler hız kazanmıştır. Özellikle gümrük birliği üyeliği sonrasında emek yoğun ürünlerin ihracatına, dayanıklı ev aletleri, otomobil parçaları gibi ürünler eklemiş ancak istenilen yüksek teknoloji ihracatı seviyesine ulaşamamıştır (Konak, 2018). Türkiye'de orta ve yüksek teknoloji imalat sanayi kollarının toplam imalat sanayi ihracatı içindeki payının da üretime bağlı olarak diğer ülkelerin gerisinde kaldığı, Türkiye'de %38-42 aralığında seyreden oranın

Japonya’da %80-85, Almanya’da %70-75; Çin’de %55-60 bandında değişim gösterdiği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Türkiye’nin ihracat yapısının ithalata bağımlı olduğu bir gerçektir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Özellikle TÜİK verilerine bakıldığında yüksek teknoloji ürünlerde her 1 birim ihracata karşılık 4 birim ithalat yapıldığı görülmektedir. Orta-yüksek teknoloji ürünlerde ise ithalat ve ihracat oranlarında başa baş bir durum görülmektedir. (bkz. Tablo 5). Kalkınma Bakanlığı tarafından 2018 yılında hazırlanan “Üretim ve Dış Ticaret İlişkisi Çalışma Grubu Raporu”na göre Türkiye’de özellikle yüksek katma değerli üretime geçişte ve buna bağlı olarak dış ticaret alanında yaşanan öncelikli sorunlar; özel sektörün sermaye ve finansmana erişim zorlukları, firma verimliliği, devlet destek mekanizmalarına erişim ve uygulamada yaşanan aksaklıklar, özel sektörün eğitimli ve vasıflı işgücüne erişimi ve istihdamı ile dış ticarete karşılaşılan ek maliyetler/bürokratik işlemler olarak sayılmıştır.

2014-2018 dönemi Onuncu Kalkınma Planı’nda “Türkiye’nin uluslararası rekabet gücünü ve dünya ihracatından aldığı payı artırmak için imalat sanayiinde dönüşümü gerçekleştirerek yüksek katma değerli yapıya geçmek ve yüksek teknoloji sektörlerinin payını artırmak” temel amaç olarak belirlenmiştir. Plana bakıldığında;

- İhracatçıların yeni pazarlara erişmesine yönelik mevcut imkânların iyileştirilmesine,
- İhracat desteklerinde etkililiğin esas alınması, gelişme potansiyeli olan sektörlerle öncelik verilmesine,
- Uluslararası düzeyde rekabetçi ve yüksek katma değerli yeni sektörler, ürün ve markalar ortaya çıkaracak Ar-Ge ve yenilik programları hayata geçirilmesine,
- KOBİ’lerin Ar-Ge, yenilik ve ihracat kapasiteleri geliştirilerek uluslararasılaşma düzeyleri artırılmasına

yönelik politikalar belirlenmiştir. Ayrıca, 2017-2019 Orta Vadeli Programda “Yeni yatırımlar ve imalat sanayiinde yaşanacak dönüşümlerle, orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payının yükseltilmesi politikalarına devam edilecek ve bu ürünlerin üretimi ve ihracatının artırılmasını teminen yeni destek mekanizmaları oluşturulacaktır.” politikası kapsamında orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracat içerisindeki payının yükseltilmesine de vurgu yapılmıştır.

Bu politikalar kapsamında birçok kurum/kuruluş tarafından ihracatı teşvik amacıyla destekler/krediler verilmektedir. Özellikle Ticaret Bakanlığının ve Türk Eximbank’ın ihracatçılara yönelik pek çok desteği

bulunmaktadır. Bunların dışında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TTGV ve KOSGEB de ihracat odaklı destek programları ile KOBİ'leri desteklemektedir.

Bu değerlendirme çalışmasının da konusunu oluşturan KOBİGEL, nispeten kolay uyarlanabilir yapısı ile KOSGEB'in diğer destek programlarından ayrılmaktadır. Bu özelliği program için bazı açılardan avantaj bazı açılardan ise dezavantaj oluşturmaktadır. KOBİGEL'in kolaylıkla uyarlanabilir olması sayesinde birçok gerekliliğin hızlıca yerine getirebilmesi sağlanırken öte yandan bu niteliği dış müdahalelere karşı savunmasız bir yapı oluşmasına da neden olmaktadır.

İhracatın geliştirilmesi ve yüksek teknolojinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması konularında belirlenen ulusal politikalardan KOSGEB'in üzerine düşen görevleri yerine getirebilmesi için en uygun seçenek KOBİGEL olmuştur. Söz konusu konularda özel destek programları tasarlamak yerine KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı 2017-1 "Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve KOBİ'lerin Payının Arttırılması" çağrısı, Onuncu Kalkınma Planı döneminde belirlenen politikaların hayata geçirilebilmesi saikiyle hazırlanmıştır.

Çağrı esaslı ve proje bazlı bir destek programı olan ve 2016 yılında yürürlüğe giren KOBİGEL'in ilan edilen üçüncü çağrısı olma özelliği taşıyan 2017-1 Çağrısı, KOSGEB vizyonunun değiştiği bir dönemde hazırlandığından imalat sektörünü önceleyen yeni vizyona geçiş sürecinin izlerini taşımaktadır.

Hem ülkemizde hem de dünyadaki örnekler incelendiğinde ihracat için verilen desteklerin çoğunlukla pazar araştırması, ürün tanıtımı gibi pazarlama odaklı destekler olduğu görülmektedir. KOSGEB'in de Yurt Dışı Pazar Programı, Yurt Dışı İş Gezisi Desteği gibi destekleri bu kategoriye girmektedir. Ancak KOBİGEL Programı yapısı itibarıyla makine-teçhizat ve yazılım desteğini de içermektedir. 2017-1 Çağrısı içerdiği bu gider türleri nedeniyle ihracatın geliştirilmesine yönelik diğer desteklerden ayrılmıştır.

Son 3 yıldaki anlayıştan çok farklı bir bakış açısı ile hazırlanan 2017-1 Çağrısı içeriğindeki birçok farklı ve çeşitli konu ile çok sayıda KOBİ'nin başvurabileceği bir yapıya sahip olup 2018 yılındaki "İllerde Rekabet Avantajına Sahip İmalat Sanayi Sektörlerinin ve Yazılım Sektörünün Rekabet Gücünün Geliştirilmesi" çağrısı ile birlikte en çok akılda kalan iki KOBİGEL çağrısından birisi olmuştur.

İşletmeler ve özellikle uygulama biriminde çalışan personel tarafından genel olarak desteğin çok sayıda KOBİ'ye hitap etmesi bakımından çok faydalı olduğu görüşü savunulsa da birbirinden farklı 8 konu

başlığının bulunduğu çağrının uygulanmasında yaşanan organizasyon gücülüğü ve bunun sebep olduğu diğer sorunlar da göz ardı edilmemelidir.

Bu değerlendirme çalışmasında 2017-1 Çağrısı kapsamında yer alan;

- İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım
- Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması

konuları değerlendirilmiştir. İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım konusu en fazla destek ödemesi yapılan konu olurken aynı zamanda en çok başvuru alınan ikinci konudur. Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması ise en çok destek ödemesi yapılan ikinci, en çok başvuru alınan üçüncü konu olmuştur. Çağrı kapsamındaki başvuruların %29,3'ü ihracat konusuna, %17'si ise teknoloji konusuna gelmiş ve tüm başvuruların neredeyse yarısı bu iki konuya yapılmıştır.

İhracat konusunda 645 işletmeye 56.450.428 ₺'si geri ödemeli, 108.463.734 ₺'si geri ödemesiz olmak üzere 164.914.162 ₺, "Teknoloji" konusunda ise 522 işletmeye 34.735.453 ₺'si geri ödemeli, 88.080.328 ₺'si geri ödemesiz olmak üzere 122.815.781 ₺ destek ödemesi yapılmıştır. Çağrı kapsamındaki destek ödemesinin %62,4'ü bu iki konu başlığı altında yapılmıştır. Ayrıca tüm çağrı konuları kapsamında desteklenen işletmelerin de %58,1'ini bu iki konuda desteklenen KOBİ'ler oluşturmuştur.

İhracat konusunda en çok destek alan sektörler "Fabrikasyon metal ürünleri imalatı", "Gıda ürünlerinin imalatı" ve "Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı" olmuştur. Bu üç sektör ihracat konusunda destek alan 645 işletmenin %41,7'sini, ödenen toplam desteğin de %44,6'sını almıştır. TÜİK tarafından yayımlanan "Küçük ve Orta Ölçekli Girişim İstatistikleri, 2020" çalışmasına göre imalat sektöründe yer alan KOBİ'ler en çok (%15,2) "Fabrikasyon metal ürünleri imalatı" sektöründe faaliyet göstermektedir. Bunu %14,3 ile "Giyim eşyalarının imalatı" takip etmekte, üçüncü sırada ise %12,9 ile "Gıda ürünlerinin imalatı" yer almaktadır. Dolayısıyla desteklenen işletmelerin sektörlere göre dağılımına bakıldığında karşılaşılan durum Türkiye'deki durum ile örtüşmektedir. Teknoloji konusunda ise 522 işletmenin %60'unu her ikisi de orta-yüksek teknoloji olarak sınıflandırılan "Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı" ve "Elektrikli teçhizat imalatı" sektörleri oluşturmaktadır. Bu iki sektör teknoloji konusunda verilen desteğin %58,3'ünü almıştır.

Her iki konuya da Türkiye'nin her coğrafi bölgesinden başvuru gelmiştir. Ancak iller bazında bakıldığında bazı illerden hiç başvuru alınmadığı görülmüştür. İhracat konusunda 6 ilden, teknoloji konusunda ise 16 ilden kurula sevk edilecek düzeyde hiç başvuru alınmamıştır. Bayburt, Bitlis, Kars ve Tunceli illerinden her iki konuda da başvuru gelmemiştir. Coğrafi bölgelere göre kurul kararlarına bakıldığında en düşük kabul oranlarının da en yüksek ret/eleme oranlarının da Güneydoğu Anadolu Bölgesinde olduğu görülmüştür.

Teknoloji düzeyleri açısından; ihracat konusunda verilen desteğin %79,1'ini düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler almıştır. Teknoloji konusunda ise desteğin %93,3'ünü orta-yüksek teknoloji sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler almıştır. Her iki konuda toplamda verilen desteğin sadece 9,6 milyonu yüksek teknoloji olarak sınıflandırılan sektörlerle verilmiştir.

Daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye'de, makine-teçhizat için verilen destekler olsa da KOBİGEL'i bu desteklerden ayıran en önemli özellik imalatçılara makine-teçhizat, personel ve yazılım desteğini bir arada proje bazlı olarak sağlamasıdır. İşletmelerin KOBİGEL ile ilgili temel motivasyonunu da programın makine-teçhizat ve yazılım desteğini içermesi oluşturmaktadır. Özellikle makine-teçhizat için sağlanan geri ödemeli ve geri ödemesiz destek, işletmeleri bu desteğe yönlendiren en önemli unsur olarak ortaya çıkmıştır. Diğer gider türleri ise işletme sahipleri tarafından çoğunlukla proje esaslı destek şartlarını yerine getirebilmek için gereklilik olarak görülmüştür. Son 3 yılda (2019, 2020 ve 2021) ilan edilen "Dijitalleşme" temalı çağrılar, artan döviz kuru sonucunda yükselen makine ve yazılım fiyatları karşısında yetersiz kalan destek limitleri ve yine aynı dönemde uygulanan %60 destekleme oranının %30'unun geri ödemesiz %70'inin ise geri ödemeli olarak verilmesi düzenlemesi bu motivasyonu ciddi şekilde zedelediği görülmüştür. Son çağrılardaki başvuru sayıları ile gerçekleştirilen görüşmelerde edinilen izlenimler de bu durumu doğrulamaktadır. Bu durumu politika yapımcıların desteğe ve destek ile sağlanması hedeflenen kazanımlara ilişkin bakış açısına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmek mümkündür.

Her iki konu için de işletmelerin en çok faydalandıkları destek geri ödemesiz makine-teçhizat desteği olmuştur. Bunu personel desteği ve geri ödemesiz yazılım desteği takip etmiştir. Saha araştırması sonuçlarına göre işletmelerin KOBİGEL'e başvururken temel amacı makine alımı yoluyla kapasite artırımıdır. Bu çıkarım destek gerçekleştirmeleri ile de kanıtlanmaktadır. Desteklenen işletmelerin %89,7'si geri ödemesiz makine-teçhizat desteği almıştır. Geri ödemesiz makine-teçhizat desteğinde kurul tarafından uygun görülen KOSGEB destek tutarının %91'i, personel desteğinin %35'i, hizmet alımları desteğinin ise %45'i ödenmiştir.

KOSGEB'in KOBİ'lerde proje kültürünün geliştirilmesi amacını işletmelerin tam olarak benimsemediği ve proje yürütmekten ziyade makine-teçhizat yenileme/alma hususunun KOBİ'ler açısından temel amaç olduğu görülmüştür. KOBİ'lerin bu amaçlarına ulaşmalarını sağlayabilecek yeni destek enstrümanlarının olması durumunda KOBİGEL'e talebin azalabileceği tahmin edilmektedir.

Her ne kadar makine alımı ile ilgili gerçekleştirmeler yüksek olsa da taahhütname verdikten sonra destek almaktan vazgeçen ya da destek alamayan işletmelerin sayısına bakıldığında bunun altında yatan sebebin de büyük oranda makine-teçhizat desteği olduğu görülmüştür. Şöyle ki; destek üst limitlerinin yetersiz bulunması ve döviz kurlarındaki hızlı artış proje yürütmekten vazgeçme ya da projeyi yürütememe açısından temel argümanlar olmuştur. Programın uygulamaya alındığı 2016 yılından bu yana ¹ aynı destek üst limitlerinin kullanılması günümüz piyasa koşullarında artık yeterli gelmemektedir. Desteğin uygulandığı dönemde yaşanan döviz kuru şoku birçok işletmeyi olumsuz etkilemiştir. Talep edilen makinelerin ithal olması desteğin başvuru sürecinden ilk destek ödemelerinin alındığı ortalama 9 ay sonrasına kadar makine fiyatlarında başa çıkılması zor artışlara neden olmuştur. Özellikle mali anlamda risk alma kapasitesi açısından nispeten zayıf işletmeler projeden vazgeçmiş ya da projeyi tamamlayamamışlardır. Her ne kadar KOSGEB'in dışında gelişen makroekonomik bu durum nedeniyle zaman içerisinde çeşitli önlemler alınmaya çalışılsa da istenilen sonucun tam olarak elde edilemediği görülmüştür.

2017-1 Çağrısında destek üst limitleri ile ilgili yaşanan sıkıntının bir diğer yansıması da işletmeler tarafından talep edilen revizyonlardan görülmüştür. 414 revizyon talebinin 150'ye yakını için döviz kurlarındaki değişim gerekçe gösterilmiştir.

En çok revizyon talep edilen ikinci konu ise personel giderleri ile ilgili olmuştur. Özellikle personel desteğinde kurul karar formunda yazan niteliklere sahip personel bulma konusunda sorun yaşayan işletmeler bu konuda revizyon talep etmiştir. Tasarımdan sorumlu birim tarafından hazırlanan gösterge tablosunda yer alan "İstihdam Edilen Yeni Personel Sayısı" çıktı göstergesinde hedeflenen sayıya ulaşamamasının nedenlerinden birisinin bu durum olduğu düşünülmektedir. Ancak son yıllarda ilan edilen çağrılar ile yeni personel şartının kaldırılması ve mevcut personelin de destekleniyor olmasının önümüzdeki çağrılarda hem hedeflere erişim açısından hem de revizyon taleplerinin azalması açısından olumlu yansımaları olacağı düşünülebilir.

---

¹ 05 Kasım 2021 tarihinde destek üst limitleri 1.500.000 ₺'ye çıkarılmıştır. Bu üst limitler 2022 yılında ilan edilecek çağrılardan itibaren geçerli olacaktır.

Şartları itibarıyla çoğunlukla küçük ve orta büyüklükteki işletmelere hitap eden destekten ihracat konusunda faydalananların %94,1'ini de bu işletmeler oluşturmaktadır. Teknoloji konusunda ise mikro işletmelerin oranı biraz daha yüksek olmakla birlikte desteklenen işletmelerin %85,6'sı küçük ve orta büyüklüktedir. Çağrı kapsamındaki desteklere sadece imalatçı ve bilanço esasına göre defter tutan işletmelerin başvurabilmesi nedeniyle desteklenen işletmeler de nispeten daha yetkin olduğundan hayatta kalma oranları da oldukça yüksek çıkmıştır. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin hayatta kalma oranı %99,1, teknoloji konusunda ise %99,2'dir. Kapanan işletmelere ise ihracat konusunda 1 milyon ₺, teknoloji konusunda ise 1,2 milyon ₺ destek ödemesi yapılmıştır.

Değerlendirilen her iki konunun da temelini oluşturan ihracat kapasitesinin artırılması hedefi kapsamında desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin ihracat tutarlarının karşılaştırılması desteğin etkinliğine ilişkin fikir verecek önemli göstergelerden birisidir. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin ihracat tutarları ortancası bir önceki yıla göre %42,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %36,2'de kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılında 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %68,7 iken desteklenmeyen işletmeler için %25,1'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %59 iken desteklenmeyen işletmeler için %50,3'tür. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 6,3 puan destekten sonraki ilk yıl 43,6 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 8,6 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin ihracat tutarları ortancası bir önceki yıla göre %13 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %8,9'da kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %53,1 iken desteklenmeyen işletmeler için %47,3'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %50,5 iken desteklenmeyen işletmeler için %48,5'tir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 4 puan destekten sonraki ilk yıl 6 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 2 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

İhracat tutarları kadar işletmelerin ihracat yaptıkları pazar sayısını artırmaları da ihracat açısından önemli bir gösterge olarak gösterilebilir. İhracat konusunda desteklenen işletmelere bakıldığında, ihracat konusunda desteklenen 482 işletmenin 100'ünün (%20,7) pazar sayısı azalmış, 62'sinin (%12,9) pazar sayısının değişmemiş ve 320'sinin (%66,4) ise pazar sayısı artmıştır. Teknoloji konusunda desteklenen 332 işletmenin 60'ının (%18,1) pazar sayısı azalmış, 46'sinin (%13,9) pazar sayısı değişmemiş ve 226'sının (%68,1) ise pazar sayısı artmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında hiç ihracat yapmadığı bir ülkeye, destek yılı ve sonraki iki yıl içerisinde ilk defa ihracat yapan işletme sayısı 368'dir (%89,7).

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin yurt içi satışları desteğin etkinliği açısından önemli bir karşılaştırma aracıdır. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin ortancası bir önceki yıla göre %28,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %31,9 olmuştur. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %45,6 iken desteklenmeyen işletmeler için %31'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %61,4 iken desteklenmeyen işletmeler için %58,6'dır. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 3,4 puan desteklenmeyen işletmeler lehine fark oluşurken, destekten sonraki ilk yıl 14,5 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 2,8 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin yurt içi satışlarının ortancası bir önceki yıla göre %52,5 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %24,4'te kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %56,2 iken desteklenmeyen işletmeler için %30,4'tür. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %112,6 iken desteklenmeyen işletmeler için %76,7'dir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 28,1 puan destekten sonraki ilk yıl 25,8 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 36 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmeler açısından desteğin etkinliğinin değerlendirildiği bir diğer araç ise net satış hasılatları olmuştur. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin net satış hasılatları ortancası bir önceki yıla göre %37,7 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %33'te kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %57,8 iken desteklenmeyen işletmeler için %44,8'dir. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %86 iken desteklenmeyen işletmeler için %63,2'dir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 4,7 puan destekten sonraki ilk yıl 13 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 22,9 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin destek yılı olan 2018 yılına ilişkin net satış hasılatları ortancası bir önceki yıla göre %45,8 artmışken desteklenmeyen işletmelerdeki artış oranı %34,8'de kalmıştır. Destekten sonraki yıl olan 2019 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %56,4 iken desteklenmeyen işletmeler için %48,3'tür. Destekten iki sonraki yıl olan 2020 yılındaki 2017 yılına göre artış oranları desteklenen işletmeler için %95,2 iken desteklenmeyen işletmeler için %90,5'tir. Dolayısıyla iki grubun ortancaları arasında destek yılı 10,9 puan destekten sonraki ilk yıl 8,1 puan ve destekten sonraki ikinci yıl ise 4,7 puan fark desteklenen işletmeler lehine oluşmuştur.

Sonuçta basit bir karşılaştırma ile desteklenen işletmelerin yurt içi satış ve net satış değişkenleri açısından kurul tarafından destek almasına onay verilen ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek hasılat sağladığı görülmektedir. Yurt içi satış değişkeni bakımından teknoloji konusunda desteklenen işletmelerin artış oranının ihracat konusunda desteklenenlere göre daha belirgin olduğu görülmüştür. Ayrıca desteklenen işletmelerin yeni ihracat pazarları buldukları ve ihracat tutarlarının desteğe başvuran ancak desteklenmeyen işletmelere göre daha yüksek bir artış sergilediği de idari kayıtlardan anlaşılmıştır. İhracat konusunda desteklenen işletmelerin ihracat tutarlarındaki artış oranı teknoloji konusunda desteklenen işletmelere göre daha belirgindir.

2017 yılında; KOBİ'lerin toplam ihracat tutarı yaklaşık 15,6 milyar \$ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %4,6'dır. 2020 yılında ise; KOBİ ihracatı 25,5 milyar \$'a çıkmış olup KOSGEB tarafından desteklenen işletmelerin payı ise %4,8'e çıkmıştır. Sonuç itibarıyla, desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre ihracatlarını 303 milyon \$ artırmışlardır. Dolayısıyla ülkede artan KOBİ ihracatından çağrı kapsamında desteklenen işletmelerin aldığı pay %5,1'dir.

Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletme sayılarında bir artış olup olmadığının tespit edilebilmesi için "Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020" haber bültenindeki "İmalat sanayinde büyüklük grubu ve teknoloji düzeyine göre temel göstergeler, 2009-2020" çalışmasından faydalanılmıştır. Girişim sayısı bakımından 2020 yılında 2017'ye göre; toplam KOBİ sayısı %5, orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı %12, yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin sayısı ise %38 artmıştır. Orta-yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin KOBİ'ler içindeki payı 2017 yılında %10,3 iken 2020 yılında %10,9'a yükselmiştir. Yüksek teknoloji sektörlerin KOBİ'ler içindeki payı ise %0,5'ten %0,6'ya yükselmiştir.

2017 yılında; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ihracat tutarı yaklaşık 3,8 milyar \$ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %9'dur. 2020 yılında ise; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam ihracatı 5,9 milyar \$'a çıkmış olup KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin payı ise %8,1 olmuştur. Sonuç itibarıyla, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren ve ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre ihracatlarını 144 milyon \$ artırmış olmalarına rağmen toplam içerisindeki payları azalmıştır.

2017 yılında; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam cirosu yaklaşık 100 milyar ₺ iken, KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin bu tutar içerisindeki payı %7,7'dir. 2020 yılında ise; orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin toplam cirosu 233 milyar ₺'ye çıkmış olup KOSGEB tarafından ihracat ve teknoloji konularında desteklenen ve söz konusu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin payı ise %7,2 olmuştur. Sonuç itibarıyla, orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren ve ihracat ve teknoloji konularında desteklenen işletmeler 2020 yılında destek öncesine göre cirolarını 8,9 milyar ₺ artırmış olmalarına rağmen toplam içerisindeki payları azalmıştır.

Desteklenen ve desteklenmeyen işletmeleri karşılaştırmak için kullanılan değişkenler arasında ortaya çıkan farkların KOSGEB'in desteğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı da önemlidir. Oluşturulan kontrol ve müdahale gruplarının karşılaştırılması sonucunda net satış hasılatı bakımından;

- Destek yılı olan 2018 yılında 2017 yılına göre desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %24,3 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.
- Destekten bir yıl sonra (2019) 2017 yılına göre desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %14,3 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.
- Destekten iki yıl sonra (2020) 2017 yılına göre desteklenen işletmeler desteklenmeyen işletmelere göre %15 daha fazla net satış hasılatı elde etmiştir.

Her iki konunun temel hedeflerinden olan ihracat tutarlarının artırılması bakımından desteklenen işletmeler ile desteklenmeyen işletmeler arasında 2018, 2019 ve 2020 yıllarında 2017 yılına göre istatistiki olarak fark olmadığı görülmüştür.

Bölgesel önceliklerin ön plana çıkarıldığı 2018 yılında ilan edilen KOBİGEL çağrısının tekrarlanması gerektiği yönünde özellikle sahada yaygın bir kanaat olduğu görülmüştür. Özellikle dijitalleşme çağrılarının Türkiye'nin birçok ilinde karşılık bulamadığı argümanına dayanan bu görüş, KOBİGEL'in sadece makine-teçhizat desteğine indirgenmemesi ve daha spesifik konulu çağrılar sayesinde daha bilinçli ve üst düzey işletmelerin KOSGEB'e gelmesine imkân sağlandığı gibi karşıt görüşlerle eleştirilmiştir. Dijitalleşme çağrılarının her şehre ulaşmadığı savı değerlendirilirken 2017-1 Çağrısının en çok destek verilen konusu olan ihracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım konusunun da her ilde karşılık bulamadığının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ayrıca, üst politika konusu olan bölgesel önceliklerin gözetilmesi konusunun hâlihazırda bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kurulan bir

kamu kurumu varken KOSGEB'in öncelikli misyonu olup olmadığının da tartışılması gerektiği düşünülmektedir.

Uygulama birimlerinde çalışan personel tarafından yapılan 2017-1 Çağrısına yönelik bir diğer tespit ise konuların bu derece sınırları geniş belirlenmemesi gerektiği yönünde olmuştur. Bu durumun proje değerlendirme sürecinde sorunlar yarattığı sıklıkla ifade edilmiştir. Artık ihracat kapasitesinin artırılması gibi bir temaya ihtiyaç olmadığı Yurt Dışı Pazar Destek Programı ile bu boşluğun dolduğu ama orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerin daha spesifik konu başlıkları hatta belki de belirlenen ürünler bazında desteklenmeye devam edilmesinin yerinde olacağı da konuya ilişkin gelen bir diğer görüştür. Şu anda Türkiye'de bu alanların desteklenmesi ve güçlendirilmesi yönünde bir eğilim olduğundan bu tespit önemli görülmüştür.

Desteklenecek alanlar konusu ile bağlantılı olarak işletmelerin teknoloji düzeyleri belirlenirken kullanılan sınıflama nedeniyle aslında içerik olarak düşük teknoloji sayılan bazı işlerin orta-yüksek teknoloji olarak desteklenmesi durumu da sahadan alınan geri bildirimlerden birisidir. Bu durum diğer destek programlarını da etkilediğinden önemli bir konu başlığı olarak görülmektedir.

Saha araştırmasının ilk aşaması kapsamında elektronik ortamda uygulanan anket sonucunda desteklenen işletmelerde genel memnuniyet seviyeleri oldukça yüksek çıkmıştır. Ayrıca işletmeler desteğin; proje geliştirme ve yürütme kapasitelerini artırmaları (%90), üretim kalitesini artırmaları (%88), mal/hizmet üretiminde verimliliği artırmaları (%88), rekabet güçlerini artırmaları (%83) konularında fayda sağladığı kanaatindedirler.

Yapılan ankette destek sonrasında ihracat yapmadığını ifade eden işletmeler ihracat yapmama sebepleri olarak; dış pazarlar hakkında yeterli bilgi sağlayamama, ihracat hakkında yeterli bilgiye sahip olmama, dış pazarlara açılma maliyetlerinin yüksek olması, pandemi etkisi nedeniyle ihracat yapamama ve üretim miktarının az olması nedeniyle yurt dışına üretim yapamama öne çıkmıştır.

Hem gerçekleştirilen görüşmeler hem de yapılan anket aracılığıyla desteğin katkısallığı incelenmiştir. Anket sonuçlarına göre değerlendirilen her iki konu için de kısmi katkısallığın yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle ihracat konusunda destek alan işletmelerin %54,1'i eğer destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini, %17,2'si ise destek olmasaydı bu projeyi gerçekleştirmeyeceğini ifade etmiştir. Teknoloji konusunda desteklenen işletmelerde ise eğer destek olmasaydı projeyi ya daha ileri bir tarihte ya da daha az yatırım ile gerçekleştireceğini ifade edenlerin oranı %86,2'dir. Yüksek oranda kısmi katkısallıktan söz etmek

mümkündür. Projeyi gerçekleştirmeyeceğini söyleyenlerin oranı ise %6,9'dur. Görüşmelerde de benzer sonuç ortaya çıkmış ve işletme sahiplerinin büyük bir kısmı destek almadıkları senaryoda yatırım miktarı ve süre konusunda değişiklikler olacağını belirtmiştir.

Kurul süreçleri değerlendirildiğinde, iki aşamalı kurul yapısı büyük çoğunluk tarafından iyi ve yararlı bir uygulama olarak görülürken, kurulların proje değerlendirme yöntemlerine yönelik ise eleştirel bir bakış olduğu görülmüştür. Oluşturulan kurulların hem KOSGEB personeli üyeleri hem de akademisyen üyeleri kendi bakış açıları ile kararların standartlığı konusunu değerlendirmiştir. Bu konuda öne çıkan ilk husus bölgeyi ve işletmeleri tanımaları nedeniyle daha isabetli kararlar verilebilecekleri düşüncesi doğrultusunda bazı kurul üyesi akademisyenlerin uygulama birimi müdürünün kararlarına paralel hareket etme eğiliminde olabilmeleridir. Proje değerlendirme yöntemlerine ilişkin bir diğer husus akademisyen kurul üyelerinin verilecek devlet desteğine, bölgeye yapılacak bir yatırım gözüyle bakmasıdır. Bu bakış açısının proje seçerken projenin kalitesi ve yeterliliğine ilişkin kriterlerin geri plana atılmasına neden olabileceği dolayısıyla doğru projelerin desteklenmesinin önünde bir engel oluşturabileceği düşünülmektedir.

Kurul süreçlerine yönelik bir diğer eleştirilen husus ise akademisyen üyelerin KOSGEB'in destekleme anlayışı ile desteğin amaç ve hedefleri konusunda yeterince bilgiye sahip olmadığına yöneliktir. Diğer destekleyici kurumların da jürilerinde/kurullarında görev alan akademisyenlerin KOBİGEL kapsamında değerlendirdikleri projelerde çağrı konusundan bağımsız olarak inovasyon ve Ar-Ge özellikleri aramalarının doğru projelerin desteklenmesinin önünde bir engel oluşturabileceği düşünülmektedir.

Kurul süreçleri ile ilgili desteklenen ve desteklenmeyen işletmelerin anket aracılığı ile alınan görüşlerinin çoğunlukla olumlu olduğu görülmüştür. Her ne kadar desteklenmeyen işletmelerin olumlu görüşleri desteklenenlere oranla daha düşük görünse de her iki kesimde de kurulların şeffaf ve adil değerlendirme yaptığına dair inanış yaygındır. Kurul üyelerinin proje başvurusunu değerlendirebilecek yetkinliğe sahip olduğunu düşünenlerin oranı da desteklenmeyen işletmelerde desteklenenlere göre daha düşüktür.

Anket analizinden elde edilen bir diğer dikkat çekici sonuç ise destek üst limitlerinin işletmeler tarafından yetersiz bulunması olmuştur. Desteklenen işletmelerin yalnızca %31'i destek üst limitlerini yeterli bulmuştur. Desteklenmeyen işletmeler ise %43 oran ile desteklenenlere göre yüksek olmakla birlikte anket genelinde diğer tüm önermelere ilişkin ortalama memnuniyet düzeylerine bakıldığında oldukça düşüktür.

Kurullar tarafından uygun görülen gider türleri ve destek tutarları gerçekleştirilen görüşmelerde de gündeme gelen konulardan olmuştur. Birbiri ile ilişkili gider türlerinin kurul tarafından desteklenmediği durumların ortaya çıktığı ve zaman zaman bu durumun işletmelerin faaliyetleri gerçekleştirmesini engellediği uygulama birimlerinde çalışan personel tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca, işletme tarafından talep edilen destek tutarlarında kurullar tarafından fazla kesinti yapılabildiği de işletmeler tarafından dile getirilmiştir. Bu durum ankette yer alan ilgili önermelerin sonuçlarından da anlaşılmaktadır. Desteklenen işletmelere gider kalemleri bazında ayrı ayrı kurulda belirlenen destek tutarlarının yeterli olup olmadığının sorulması üzerine kurulda personel için belirlenen destek tutarının yeterli olduğunu düşünenlerin oranı %69 ile destek tutarından en çok memnun olunan gider kalemi olarak görülürken makine-teçhizat ise %42 ile destek tutarından en az memnun olunan gider türü olmuştur

Kurulların, KOBİ'lerin proje başvurularını hazırlarken zaman zaman olması gerekenden fazla tutarlar talep ettikleri ön kabulüyle hareket ettikleri uygulama birimlerinde çalışan personel ile yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 2017-1 Çağrısı özelinde, döviz kurlarındaki ani artış sonrasında işletmelere ilk destek ödemelerinin ortalama 9 ayda yapılabildiği göz önünde bulundurulduğunda işletmelerin kendilerini koruma refleksiyle bu şekilde hareket etmiş olabilecekleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Üzerinde fikir birliğine varılamayan ve değinilmesinde yarar görülen bir diğer konu ise çerçeve mevzuat ile yapılan değişiklikler, işletmeler tarafından belirli dönemlerde doldurulan ara faaliyet raporlarının kaldırılarak yerini KOBİ uzmanları tarafından 4 ayda bir hazırlanan işletme izleme formlarının almasının orta vadeli sonuçları olmuştur. İşletme izleme formlarının ara faaliyet raporlarının yerini almasıyla;

- “İşletme izleme formu”nun KOBİ uzmanları tarafından hazırlanması ve işletmeler tarafından görülmemesinin ilerleyen süreçte sorunlara neden olabileceği (işletme görmeden raporun kurula sunulması, olası bir başarısız sonuçlanma durumunda işletmenin itiraz etmesi vb.),
- Uzmanların 4 ayda bir işletmeyi ziyaret etmesinin iş yükünü artırdığı,
- İşletmelerin gerçekleştirdikleri faaliyetleri tespit etme konusunda sıkıntılar yaşandığı,
- KOBİ'lerin projenin takibini yapmayı bırakması ile KOBİGEL'in amaçlarından birisi olan KOBİ'lerin proje yürütme kapasitesindeki artış amacının zedelendiği

fikirleri bu çerçeve mevzuat ile gelen işletme izleme formu uygulamasının olumsuz yanları olarak öne çıkmıştır. Uygulamayı olumlu karşılayanlar ise işletmelerin danışmanlarla birlikte çalışma zorunluluğunun ve bürokrasinin azalmasına katkı sağladığı argümanlarını öne sürmüştür.

Sonuç olarak, 2017-1 Çağrısı ile ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında, gelen başvuruların çokluğu ve 8 farklı konu başlığı içermesi nedeniyle uygulamada özellikle kurul sürecinde her ne kadar çeşitli organizasyonel zorluklarla karşılaşılsa da hem KOBİ'ler açısından hem de sahada çalışan personel nezdinde bu çağrının hafızalarda yer edindiği görülmüştür. Ayrıca, çağrının o dönem için pek çok KOBİ'nin beklenti ve ihtiyaçlarını karşıladığı yönünde bir algı KOBİ'ler ve uygulama birimlerinde çalışan personel arasında hâkimdir. Desteğin etkililiğine ilişkin yapılan değerlendirmeler ile desteklenen işletmelerin desteklenmeyen işletmelere göre ihracat tutarları, yurt içi satışlar ve net satış hasılatı bakımından daha yüksek performans gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bu performansın destekten kaynaklanıp kaynaklanmadığını anlamak amacıyla yapılan etki analizi sonuçlarına göre destek yılı, destekten bir yıl sonrası ve destekten iki yıl sonrası için net satış hasılatı bakımından desteğin pozitif etkisi istatistiki olarak anlamlı bulunmuş, ihracat açısından böyle bir etki istatistiki olarak anlamlı bulunmamıştır. Dolayısıyla ihracat performansı açısından desteklenen işletmelerde desteklenmeyen işletmelere göre görülen pozitif ayrışmanın zaten ihracat potansiyeli daha yüksek olan işletmelerin desteklenmesinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Desteğin katkısı açısından ise işletmelerin destek almadıkları senaryoda yatırım miktarı ve süre konusunda değişiklikler olacağı sonucuna ulaşılmış ve kısmi katkısallığın yüksek olduğu görülmüştür.

2. Çıkarılan Dersler ve Öneriler

Yürütülen değerlendirme çalışması ve sonucunda hazırlanan bu rapor ile her ne kadar KOBİGEL 2017-1 Çağrısının “İhracat kapasitesinin artırılması ve yeni pazarlara açılım” ve Orta-yüksek ve yüksek teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki ağırlığının artırılması” konuları ele alınmış olsa da, destek programının geneline ilişkin ulaşılan sonuç ve önerilere de bu bölümde yer verilmiştir. Hazırlanan öneriler aşağıdaki muhataplarına göre kategorize edilmiş olup raporda ayrıntılı bir şekilde önerilere yer verilmiştir.

- Politika Belirleyicilere Yönelik Öneriler
- Tasarımdan Sorumlu Birime Yönelik Öneriler

EKLER

1. 2017-7 Proje Teklif Çağrısı
2. Mantıksal Modeller
3. Gösterge Tablosu
4. Değerlendirme Künyesi
5. Değerlendirme Matrisi
6. Eurostat İmalat Sanayi Teknoloji Sınıflaması
7. Anket Soru Formu
8. Görüşme Soru Kâğıdı

KAYNAKÇA

- Alural, B. (2019). *KOSGEB KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı: Bursa ili özelinde bir değerlendirme*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Arıkan, E. (2017). *KOSGEB desteklerinin KOBİ ler üzerindeki etkisinin araştırılması: Batman ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Batman.
- Avrupa Komisyonu. (2015). *Internationalisation of European SMEs*. Avrupa Komisyonu.
- Bağır, Y. K., & Torun, H. (2020, Ocak 13). Türk Firmaları Arasında İhracat Rekabeti. *Ekonomi Notları*.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2020, Aralık). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*.
<https://www.bddk.org.tr/>:
https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_47.pdf adresinden alındı
- Çokluk, Ö., Şekercioglu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dünya Bankası. (2021, Mart 16). *DataBank*. World Development Indicators:
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#> adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü. (2016). *World Trade Report*. Dünya Ticaret Örgütü.
- Erdil Şahin, B. (2019). Impact of high technology export on economic growth: an analysis on Turkey. *Journal of Business, Economics and Finance (JBEF)*, 8(3), 165-172.
- Eurostat. (2020, Nisan). *Production and international trade in high-tech products*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Production_and_international_trade_in_high-tech_products#Manufacturing_of_high-tech_products adresinden alındı

Eurostat. (2021, Şubat 24). *Eurostat indicators on High-tech industry and Knowledge – intensive services*. https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an3.pdf adresinden alındı

Granovetter, M. (2000). *A Theoretical Agenda for Economic Sociology*. Stanford University.

Hobday, M., Cawson, A., & Ran Kim, S. (2001). Governance of Technology in The Electronics Industries of East and South-East Asia. *Technovation*, 21(4), 209-226.

Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *İmalat Sanayii Politikaları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Üretim ve Dış Ticaret İlişkisi*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

Kaya, V. (2019). *Küreselleşme sürecinde KOBİ'lerin durumu ve KOSGEB destekleri üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

KBS. (2019). *KOBİ Bilgi Sistemi*. <https://www.kosgeb.gov.tr/>. adresinden alındı

Konak, A. (2018). Yüksek Teknoloji İçeren Ürün İhracatının İhracat Hacmi ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi; Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye Örneği. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 56-80.

KOSGEB. (2016). *KOSGEB 2015 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.

KOSGEB. (2017, 09 11). Üretim ve İhracatta Teknoloji Seviyesi Yüksek, Katma Değerli Ürünlerin ve Kobilerin Payının Arttırılması Proje Teklif Çağrısı. Ankara.

KOSGEB. (2019). *Destek Programı İzleme ve Değerlendirme Kılavuzu*. Ankara: KOSGEB.

Mehmet, A., Uysal, S., & Taşçı, R. (2016). Türk İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 49-66.

- Melitz, M. J. (2003). The Impact of Trade on Intra-Industry Reallocations and Aggregate Industry Productivity. *Econometrica*, 71(6), 1695-1725.
- OECD. (2007). *OECD Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes*. Fransa: OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Economic outlook December*. OECD.
- OECD. (2021, Şubat 19). *Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ve Ticaret*. OECD: <https://www.oecd.org/trade/topics/small-and-medium-enterprises-and-trade/> adresinden alındı
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023*. Ankara: Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (1985, Ocak 8). *Mevzuat Bilgi Sistemi*. <https://www.mevzuat.gov.tr/>: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.5.3143.pdf> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2004, Haziran 1). *Mevzuat Bilgi Sistemi*. <https://www.mevzuat.gov.tr/>: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5174.pdf> adresinden alındı
- TÜİK. (2020, Aralık 28). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020*. <http://www.tuik.gov.tr>: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129&dil=1> adresinden alındı
- TÜİK. (2021, Ocak 29). *Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2020-37412> adresinden alındı
- TÜİK. (2021). *Girişim Özelliklerine Göre Dış Ticaret İstatistikleri, 2020*. Ankara: TÜİK.
- TÜİK. (2021, Eylül 8). *Girişimcilik ve İş Demografisi, 2017-2020*. TÜİK Resmi İnternet Sayfası: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Entrepreneurship-and-Business-Demography-2020-37187> adresinden alındı

TÜİK. (2021). *İmalat Sanayinde Teknoloji Düzeyi ve Büyüklük Grubuna Göre İhracat 2013 - 2020*. Ankara: TÜİK.

TÜİK. (2021, 10 28). *Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, 2020*. TÜİK Resmi İnternet Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129&dil=1> adresinden alındı

TÜİK. (2021, Mart 4). *TÜİK Veri Portalı*. <https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R/db-5jlb1c29xcw0899?filters=18792%3D2013%2618792%3D2014%2618792%3D2015%2618792%3D2016%2618792%3D2017%2618792%3D2018%2618792%3D2019%2618792%3D2021%2618792%3D2020&token=8d79727fff862a891ce574d27220bfebbf66> adresinden alındı

TÜİK. (2021, Temmuz 29). *Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2020*. TÜİK Resmi İnternet Sayfası: www.tuik.gov.tr adresinden alındı

Villamizar, M. A., Cobo, A., & Rocha, R. (2017). Characterisation of the Manufacturing Sectors of High and Medium-High Technology Compared with Other Industrial Sectors. *Journal of Technology Management & Innovation*, 39-48.

Vonk, J., Haar, S., & Jong, P. (2015). *Evaluation of Five Export Coaching Programmes (2008-2013)*. Netherlands Enterprise Agency.

Yıldız, Ü. (2017). BRICS Ülkeleri ve Türkiye’de Yüksek Teknoloji İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26-34.

KOSGEB
KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ
GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI

444 1 567

www.kosgeb.gov.tr